IOHANNIS WYCLIF

OPERIS EVANGELICI

LIBER TERTIUS ET QUARTUS

SIVE

DE ANTICHRISTO

LIBER PRIMUS ET SECUNDUS.

WITH CRITICAL AND HISTORICAL NOTES

BY

Dr IOHANN LOSERTH
PROFESSOR OF HISTORY IN THE UNIVERSITY OF GRAZ.

(ENGLISH SIDE-NOTES BY F. D. MATTHEW.)

VOLS III and IV.

LONDON.
PUBLISHED FOR THE WYCLIF SOCIETY BY TRÜBNER & Co.
PATERNOSTER HOUSE, CHARING CROSS ROAD.
1896.

Vindobonae, Carolus Fromme, typogr. C. et R. Aulae.

INTRODUCTION.

1 Antichrist in Wyclif's previous works.

The treatise which lies before us was never completed. In the Preface to the Opus Evangelicum, Wyclif says that three considerable groups of passages in Scripture, namely Matth. V—VII, XXIII—XXV, and John XV—XVII, especially deserve to be carefully explained, over and above the literal sense and the usual exposition. In the first and second book he explains Matth. V—VII, in the third, Matth. XXIII—XXV. The fourth was to contain an explanation of John XV—XVII; but he did not even complete that of ch. XV. Only about one fifth of what he intended was done when his life was brought to a close.

Autoris vita
Finitur et hoc opus ita,

as the copyist says. His almost incredible activity, which, in the short space of time between 1378 and 1384, produced such a quantity of abstruse and powerful writings, so many tractates, opuscules, short tracts, and sermons, came to an end with this work. None of his contemporaries, so far as we know, can be compared to him in literary fecundity. Moreover, the logical sequence of his system, gradually developed as he wrote, justly excites our wonder; and this is a point on which I lay stress, because many passages in which he attempts to prove that he is an obedient son of the Church have been contrasted with the violence of his attacks upon Church government, in order to cast obloquy upon his character, and to raise a suspicion of duplicity and equivocation. But any one who peruses Wyclif's works in chronological order will soon find that there is nothing equivocal in them; that he pursued his course without either hesitancy or deviation; that he all along addressed

the rulers of the Church in stern and heartfelt language, and that he died with the same language on his lips. In hundreds of passages he asserts and maintains that the body then called the Church was no church at all: it was grievously burdened with the superfluities of tradition; it was in open contradiction with Jesus Christ's spirit and doctrine; it required a thorough reform, and a return to the practices of the primitive Church. The contrast between the Church of the Apostles and the *Ecclesia moderna* appears nowhere so powerfully as in the Opus Evangelicum. It is in the form of a lively *trialogus*, Wyclif using for the first two books the commentaries of Chrysostom and Augustin, those of Chrysostom and Jerome for the following books. His copyists understood it to take that form, and wrote in the margin, where the quotations from Chrysostom and the other Fathers occurred: *Chrysostomus*, *Hieronymus et Joannes*. But Wyclif himself would not have presumed thus to set his own words on a level with those of the channels (fistulae) of the Holy Ghost.

In the Opus Evangelicum, the attacks against the hierarchy are exceedingly numerous. A few may be noticed here, as most are to be found in the second part of the work, about which we shall have occasion to write more at length a little further.

"Every human institution," he says, "must be founded upon God; where that basis fails, it is null and void, and suspected of heresy. As a practical consequence, the Pope, the Bishops, the Imperial Prelates, and all those that wield any power in the Church, ought to imitate Jesus Christ, beginning with him who is first of all. But ever since Constantine's Endowment, the very contrary has taken place."[1] "O this hypocrite!"[2] he exclaims, speaking of the Pope; "he would set himself in the place of Jesus Christ; but let him know that such blasphemy ought to be kept down by his weakness." Christ said, Blessed are the poor;[3] let the Pope see how these words suit him. We know, according to Robert Grosseteste, the eight marks of humility which every Christian should possess; the Pope has not a single one of them. And Wyclif

[1] Ut patet de papa, cardinalibus, episcopis, et generaliter de cunctis prelatis ut in instanti ecclesia sunt . . . . [2] O iste hypocrita, vult esse Dominus Jesus Christus, sed sciat quod sua blasphemia est ex sua impotencia reprimenda. [3] Op. Ev. I, pag. 16.

repeatedly says that in his opinion the Papacy must infallibly be shattered one day.

In the two latter books, still more than in the former, Wyclif is taken up by the notion that the Pope is identical with Antichrist, and indeed he at first gave them the title "De Antichristo".

Works with this title, as is well known, appeared almost as soon as Christianity itself. Most of them belong to the Millenarian type, and were most popular in the times of that heresy. Wyclif's doctrine cannot be said to resemble it in the least. He mentions indeed, not without respect, the names of Joachim de Floris,[1] but he rejects with contempt all prophecies as to the approaching end of the world, and blames the folly of those who engage in such fruitless enquiries. The time of the Day of Judgment is a point on which God has chosen to leave us in ignorance. He also puts but little faith in prophets and prophecies since the Christian era, and rebukes the Abbot Joachim with having given way to such weakness.[2] It is well that we are ignorant of such matters, because we are thus excited to greater vigilance. Wyclif's mind was by far too much taken up with the Scriptures to allow himself to go beyond their sure foundation. He does not even conceive Antichrist as a fixed personality; a contemporary of the Emperor Frederick II called Pope Innocent IV by that name; the Bohemian Milicz,[3] in a public discourse, called the Emperor Charles IV Antichrist: Wyclif avoids this, and stands quite aloof from the fanciful notions attached to this word by the vulgar, and which were prevalent at that time.[4]

[1] He names him as a victim of Innocent III's intolerance: contra abbatem Joachim et alios irreligiose processit (De Eucharistia, pag. 278). [2] Ex fide sumus certissimi quod tempore suo est dies iudicii; sed quando et quam distanter ab hoc instanti, oportet nos secundum doctrinam evangelii ignorare. Unde stulti et curiosi qui circa hoc se vane sollicitant sunt racionabiliter increpandi. In cuius signum Deus cecavit eorum noticiam, ut patet de abbate Joachim et aliis, qui circa istam materiam inaniter intromittunt. Salubris est enim hec nesciencia commixta cum hac fidei noticia, ut fideles instancius vigilarent . . . . Serm. I, 85. Et hoc ignorarunt calculatores presumptuosi, ut *abbas Joachim et ceteri qui prophetantes de die iudicii turpiter defecerunt* . . . . [3] Anonymi de Innocentio IV P. M. Antichristo libellus, ed. Winkelmann (Berolini 1865), pag. 21. — Loserth, Wyclif and Hus, pag. 51. [4] Cf. Döllinger on the belief in prophets and prophecy, in Raumer's Historischem Taschenbuch, V. Folge, 1. Jahrgang, pag. 259 seq. and specially, p. 338 seq.

The word Antichrist has for Wyclif a very wide signification. According to him, every man whose teaching and whose manner of living are contrary to Jesus Christ, is Antichrist. The Pope — that is, not one Pope in particular, but the Papacy in general — has laboured under this opposition to Christ, ever since it became Cæsarian and worldly by its secular possessions and temporal power. How little Millenarian ideas and tendencies influenced our author may be seen by the fact that, though he admits that Antichrist has reigned ever since Constantine and Pope Sylvester, he does not think that the end of the world is near, but believes this state of things to be transient, a passing stage in the development of the Church, which, as it existed centuries before Antichrist, will also outlive him in the future. Still I will not deny that the Western Schism made a considerable impression upon Wyclif. It is even demonstrated that he began to disseminate and to establish his doctrine concerning Antichrist after 1378, till he set it forth fully developed in the present work, afterwards in the unsparing language of his tract "De Christo et suo adversario Antichristo," and lastly, though not at great length, in his exposition of the Gospel of St. Matthew.

There are some allusions to this doctrine in his work, *De Ecclesia* (1378).[1] In *De Officio Regis* (1379), he calls the Pope a pseudo-Christ, unnecessary for the government of the Church.[2] In his *Dialogus* (1379) and previously in his *De Officio Pastorali* (1378) he inveighs against censures, indulgences, and bulls of Antichrist.[3] In the *Dialogus*, he says: "Why should the fall of the Papacy be lamented? this institution only breeds continual quarrels and conflicts concerning secular power. It is not even named in the Bible; so it is evidently an invention of Imperial policy in the time of Antichrist." And in his *Sermones* he identifies the Papacy with Antichrist.[4] In *De Eucharistia*, he calls papal law the law of Antichrist.[5] In *De Blasphemia* (1381), he speaks

[1] P. 451. [2] Pp. 226, 275. [3] *De Officio Pastorali:* Nec valet ficcio Antichristi quod subditus non debet iudicare de vita vel officio pastorali . . . (p. 16). Antichristus simulat sine fundacione ulteriori quod dat licenciam . . . . (p. 21). *Dial.* (p. 10). Antichristus dispensavit . . . . Cf. pp. 22, 24, 47, 49. [4] IV, 196; I, 20; III, 398: Antichristus dicit quod lex Dei et articuli fidei sunt falsissimi . . . p. 266: Antichristus cum suis discipulis fabricat cotidie novas scripturas quas dicit equivalere scripture sacre . . . [5] *De Eucharistia*, pp. 20, 62, 187, 223, 276, 286, 290, 312, 319, 321, 329, 334.

of the school of Antichrist, its excommunications and tyrannical censures; in *De Apostasia* and the *Trialogus* (1383) the Pope is identified with Antichrist; also in short tracts that date from the last years of Wyclif's life.[1] Thus it is no matter for surprise that *De Antichristo* should have been written; it should rather surprise us that he did not give this title to one of his earlier works; for instance, to *De Potestate Papae;* for we find therein sentences that are almost word for word the same as others in *De Antichristo.* The Pope, to deserve his title, should imitate Christ in life and doctrine; as he does just the reverse, he is Antichrist.[2] All that is written of him is quite applicable to the Pope. Christ is truth, the Pope a lie; Christ is poor, the pope is rich; Christ is meek and gentle, the Pope proud, revengeful and cruel. And so on. When, in Ch. VIII, he deals with the problem: Is the Pope necessary to the Church? it is quite clear from Ch. XI that the whole tractate exists only for the sake of answering the following question: What the character of a true Pope is, and what the character of a modern Pope. Such passages are often to be met with in Wyclif's latest works. But we shall give no more quotations from them, and will now turn to the book which has come down to us with the title *De Antichristo.*

2. Wyclif's works on Antichrist.

a) De Christo et suo adversario Antichristo.

In this tract, our author's doctrine of Christ and His adversary Antichrist is set forth as succinctly as possible.[3] There is but one Church,

[1] *De Blasphemia*, p. 108: Scola Antichristi extorquet per excommunicaciones et alias censuras terrificas . . . *De Apostasia*, p. 12, 46, 47, 55, 149. *De quatuor sectis novellis*. P. W. ed. Buddensieg, I, 243. *De solucione Antichristi*, P. W. 396: Gog enim quod interpretatur domus vel tectum videtur significare papam, qui est nobis occiduis precipuus Antichristus. [2] Quicumque est Christo vel legi suae contrarius, dicitur Antichristus, ab *anti*, quod est *contra*, et *Christus;* quasi *contra Christum.* — This tractate also was written during the schism, as we see by the remark: Dicentibus se hodie papas [4] Et comperto quod pastores isti spohistici sunt taliter Antichristus, tunc sunt tamquam diaboli detestandi, quia episcopus animarum Jesus Christus in celis residens est caput vivax tocius ecclesie militantis . . .

outside of which there is no salvation. It includes the Church triumphant, militant, and suffering; saints in Heaven, men on earth, and souls in purgatory. Each part of this one Church has a separate unity in itself. This unity is destroyed by the Four Orders, who have brought the devil into the Church. Was St. Peter its Head? No: only Christ was, and is, that. All His disciples have the same power. It is blasphemy to say that the Popes are the heads of the Church militant; some of them were notoriously devils; and as to making them the heads of the Church triumphant, we might as well assert that they rule over the angels. The power which the Popes possess, given to them by the Emperors, has no foundation in Holy Writ. The miserable condition of the Church, the schism, the deplorable state of the clergy, the wordliness of the Papacy, the Papal elections, in open contradiction with the rules given in Scripture, all prove that the Church might exist without the Pope. As it would be advantageous to the Church if the Pope followed Christ both in life and doctrine, so it is hurtful to it to have a Pope who from both these standpoints is their opposite, and therefore Antichrist. Jesus Christ stands out in opposition to them as the true Shepherd of our souls.[1] The Church can exist perfectly well without a Pope, as was the case from the time of Christ's ascension to that of the endowment of the Church. This papal presumption has caused the Church to decrease in number, and doctrines of devils to be introduced therein. It is at present a dogma that no Pope can possibly err, either in life or doctrine, for it is held as a rule of faith that all he decides is to be believed. Thence we find all those numberless privileges, indulgences, and excommunications, respected under pain of damnation; whereas, every pope is fallible, and some were men of sinful lives. How can an adversary of Christ be the Head of the Church?

He is contrary to Christ in twelve points. Christ is the truth, the Pope bases his power on a lie. His words, his writings and his life are all a lie; for, calling himself the Vicar of Christ, his life is in absolute contradiction to Him. In his writings, bulls and Decretals, he craves for mundane glory, whilst the Gospel bids us to renounce it. Christ

[1] Ecclesia Christi posset regulari prospere et quiete sine tali papa, ut patet de tempore ab ascensione Domini usque ad dotacionem ecclesie. Pol. Works, ed. Buddensieg, 676.

was always a model of poverty in His life; the Pope thinks it glorious to be the richest man in the world. Christ was meekness itself, the Pope is most arrogant, cruel and revengeful; not having all the power he desires, he scatters anathemas abroad, and grants indulgences to all such as revenge him on his enemy the anti-pope: of which the Crusade is a recent proof. Can a greater contrast be conceived than that beween Christ and the Pope? Christ gives his life for his enemies; the Pope sacrifices the lives of many Christians, in order to keep that temporal power of which the possession is against God's law!

Whereas Christ forbids us most severely to set up any laws in opposition to His, the Pope promulgates many anti-scriptural edicts, and punishes those who disobey them more than the transgressors of God's commandments; as, for instance, in his behaviour to the cardinals.[1] If Christ came to save souls, and the Pope continually destroys them, is he not Antichrist?

Christ sent His disciples out into the world. Antichrist does the reverse; he lives in superb palaces, built with the money of the poor, or flees by night from place to place like a thief, not daring to raise his head because of his enemies. He gives his disciples comfortable dwellings in the Patrimony of the Crucified; he does not send forth his monks, but locks them up, lest they should preach. Each of them, like another Cosroës, lives in his castle, the one in Avignon, the other in Rome; neither of them caring about the Gospel. Is that to follow Christ?

Jesus hates all worldly power; Antichrist sets himself above any, and by the aid of his accomplices, the monks of the various Orders, he rules over all countries.

Christ obeyed the Emperor, and had no desire of secular dominion, either for Himself or for His disciples; He was no burden to the secular lords, nor to their vassals: in all this the Pope does the contrary. He has stolen not less than one half of the Roman Empire. Neither Christ nor His disciples would have accepted such power; yet the Pope does all to increase the influence of the clergy and decrease that of the laity.

[1] Papa autem dicitur condere multas leges que distrahunt a noticia legis Christi et sapiunt crudelitatem multiplicem personarum ut periti eliciunt de penis repugnancium cardinalium (the text should run thus, not cardinalibus) plus punitorum . . . See Gregorovius, Gesch. d. Stadt Rom im Mittelalter VI, 518.

Christ chose as his instruments poor, simple-minded, ignorant folk; the Pope surrounds himself with more than 12 Cardinals, the most celebrated and clever men he can find; and those who have the greatest power according to the world are made by him lords over Rome and the world (urbis et orbis).

Christ forbade His disciples to take the sword; the pope, as a declared Antichrist, wages dreadful wars, sending his messengers into all countries, not to preach religion, but to increase his power. Christ humbly came to John, asking to be baptized by him: the Pope summons men from the uttermost ends of the earth to his tribunal. Christ shows to those whom He calls, the way of salvation; the Pope threatens them with the pains of Hell. Jesus came to Jerusalem, poor and lowly, riding on an ass; the Pope keeps a gorgeous court, which is a heavy burden on all men. Christ washed His disciples' feet in all humility; the Pope exacts that the Emperor should lead his horse, and the faithful must bow down and kiss his feet. Scripture says; Freely ye have received, freely give; but nothing is to be had at the Pope's court without payment. No one may rebuke the Pope; he has all laws in the will of his heart, gives dispensations as he chooses, and thinks it a more grievous sin to trespass against his laws than against those of God.

"Such," says Wyclif, "are the characters of Antichrist. I have set them together here, that every Christian may shun him; for our religion teaches us that none is obliged to obey the Pope, except in so far as he imitates Christ."

b) The tractate De Antichristo and its contents.

At the outset of his exposition of the Gospel of the St. Matthew, Wyclif follows step by step the commentary known as that of Chrysostom, which he preferred, for the reason that Father's philosophical tendencies were akin to his own.[1] Chrysostom shows how hard it is to

[1] Oportet istum sanctum hic et alibi sane concipere. Fuit enim subtilis logicus et profundus philosophus conformiter ad scripturam. Unde quidam ipsum concipiunt, *quod posuit universalia ex parte rei. De Antichr.*, p. 4. . . . Cf. *Trialogum*, p. 85: Certum est *quod sunt universalia ex parte rei*, testificata tam ab Aristotele quam Platone, licet Plato subtilius ascendat in universalibus ydearum.

amend bad priests, whom he compares with wild beasts. They are very numerous, for many are priests only in name, not in deed: these should not receive the respect due to members of the clergy. It is of that part of the priesthood that Antichrist will come.[1] By what characters are bad priests to be recognized? The best test is the life and the doctrines of Christ, neither of which is followed by the clergy of our times. In the times of Christ, the high priests, scribes and Pharisees were the worst: so are the Popes, doctors and monks in our days. To-day we have as much right as then to say of the prelates: "Do whatsoever they tell you, but do not according to their deeds; for they say, and do not." They do not seek after salvation, but are greedy of honours and lucre.[2] Even what they say should not be believed, for it is full of falsehood; we have as a case in point, the example of the mendicant friars, who brought a false accusation against the Duke of Lancaster.[3] They speak foolishness and spread lies amongst the people: but when blamed for withholding the Gospel, they say that every truth told to the people is the Gospel. These things being so, it is our duty to inquire carefully into the life and deeds of priests.[4]

The prelates "lay heavy burdens upon men's shoulders". One of these burdens is confession, which, as is proved by Johannes de Deo, is founded neither upon Holy Writ[5] nor reason, and which many saints, down to the time of Innocent III, did not practise.[6] This is a chain that must be broken first of all.

"They do their works that they may be seen of men. They make broad their phylacteries and enlarge the fringes of their garments." That too is done by the clergy in our days. They swell themselves out by new doctrines, vestments, and ceremonies. For them the garb of a monk

[1] Oportet Antichristum descendere de linea sacerdotis. De Antichr. p. 6. [2] Tales iudices non querunt propter salutem sed propter mundanum fastum aut lucrum temporalium . . . [3] Et sic dicunt implicite quod mendacium fratris apud *Sarum de duce Lancastrie* fuit evangelium, p. 7. [4] Laici debent de vita et operibus presbyteri iudicare, p. 8. [5] Videtur istum sanctum innuere quod grave est et infundabile presbyterum audire confessiones populi modo quo Latini utuntur . . . [6] Sicut autem a tempore Christi usque ad hunc Jeronymum et sanctos doctores alios sine tali confessione sancti ad patriam spissius volaverunt, sic post *iniunctam istam confessionem ab Innocencio* spissius ad tartara descenderunt . . . Dirumpamus vincula eorum . . .

has more sanctity than Christ's seamless robe; and Antichrist boasts that in virtue and religion he goes beyond Christ Himself.[1]

"They love the first places in feasts, and in the schools, and to be saluted in the market-place." The Pope blasphemously commands all to call him "Holy Father", whilst his rule should be, that he alone is the highest who is the humblest. By this pride of the clergy, the Church comes to grief. The Pope even declares that he stands in Christ's stead on earth; a falsehood which harms the Church more than anything else.[2] He is so hardened in his pride, that were Christ to return to earth as a man, he would not suffer him to sit by his side.[3]

"Woe unto you, Scribes and Pharisees! who close the kingdom of Heaven against man." This is done by the Pope and his fellows, the Scribes and Pharisees of our days. They themselves cannot enter the kingdom of Heaven; and so they will suffer no one else to enter. It is a blessing and a comfort to mankind that God has shortened the time of Antichrist's reign, and diminished his power. His power is divided between two popes,[4] one of whom persecutes the other. When the prophet says: "God will take away from Israel head and tail, branch and trunk in one day," he means the Pope of Rome by the head, and by the tail the mendicant Orders.[5] By their laws, they block up the entrance to Heaven, and will not allow the word of God to be preached. They hold it a crime to translate the Bible into English. No one who has studied theology is promoted by them,[6] and they persecute whoever teaches the true meaning of Scripture:[7] Yet more: it is taught in their schools that the Bible is radically false.[8] He that keeps Christ's law is considered a heretic by the tail of that Antichristian head, and is tormented with annoyances and vexatious lawsuits.[9] The

[1] Antichristus blaspheme colorat ordinacionem suam quod in bonitate religionis sicut in aliis virtutibus superat dominum Jesus Christus. [2] Quod patet in consuetudine papali, cum ipse vendicat . . . ut vocetur *pater beatissimus* . . . et sit immediate Christi vicarius hic in terris . . . [3] p. 28: Ipse enim ad tantum creditur superbia induratus quod, Christo veniente in forma qua viavit hic in terris, papa dedignaretur quod Christus sederet iuxta eum . . . [4] Multum movet minoracio potencie Antichristi, quod ipse in papis dividitur . . . [5] Per caput intelligit Romanum Pontificem, et per caudam sectam fratrum. [6] Impediendo ne evangelium fidelibus predicetur, p. 36. [7] p. 37. [8] p. 38. [9] Defamant fideles . . . tamquam hereticos et consequenter citacionibus frivolis . . . professores insequuntur.

harm done by these new sects is incalculable. They assert that their members go to Heaven without passing through Purgatory.

"Woe unto you who devour widow's houses!" The religious Orders in our time are guilty of this. The monks of to-day are like the lascivious elders who lusted after the chaste Susanna. Covered by a false seeming of holiness, our priests have criminal relations with women, especially with such as are separated from their husbands. The custom for women to keep a confessor in their husbands' absence has almost passed into a rule. And what shall we say of the widows and nuns whom such confessors lead astray? Thither tend all those protracted conversations with servants and maids during Mass, and the incense burnt in women's apartments, as if there was a portion of the Deity hidden therein, and those brotherly gifts, or rather love-tokens, which they exchange with women.[1] — This is very like the portrait of the monk Hubert, taken from Chaucer's Canterbury Tales.[2]

Of what use can the letters of fraternity — a heretical contrivance — and the prayers of such men be to any one? Those sects are of the devil. As he beguiled Eve of old, so they now beguile gentlefolk of both sexes; the Pope upholds them, and they stand up for him. And for that very reason they are against men following the Order of Christ: their Orders would soon be known to have no foundation in God's law; they have crept in by a side door, like thieves and robbers, as Scripture says. The endowed Orders and the begging friars are both in the same category. They both try to get the possessions of the laity: instead of living in marriage, according to the rule of Christ's Order, they lock themselves up in the monasteries of a sect which is not based on Scripture; and, like the Mendicant Friars, they sin with widows. All this because the Order of Christ is made of no account, and the commands of Antichrist are obeyed by all.

"Woe unto you who compass sea and land to make one proselyte, and when ye have him, ye make him a child of hell twice as wicked as yourselves!" Such are the Cardinals and Bishops instituted by the

[1] De Antichristo, pp. 40, 41. [2] V. 208—271. Wyclif returns briefly to this subject at the end of the 12th chapter of De Antichristo, Book III.

Roman Curia.[1] The Pope does not choose preachers, but mighty men of war; not poor priests who follow Christ, but sons of great lords, and Royal clerks, in order to win them over to their side. But the monks too strive to draw men into their sects, and to withdraw them from imitating Christ, saying that their sect is better than His.

"Woe unto you, you blind guides, who say: Whoso swears by the temple, it is nothing; but whoso swears by the gold in the temple, he is a debtor." As in the days of the old Covenant, so now, these words aim at those among the clergy who are possessed by greed and cupidity. What has once been given to them, they call a thing sanctified, and to take it from the so-called Church is the most awful sacrilege. Thus lands may be given to the Church, but never taken from it; and thus temporal possessions are accumulated even to rottenness;[2] for this accumulation causes wars to be made and conquests to ensue. Even to rottenness also of those priests who possess the Church lands. All that must be taken away, even as the temple in Jerusalem was robbed and despoiled. Church property is not needed, nor are the new laws of the so-called Church required, nor is the hierarchy a necessary thing. Were the Pope and all his Cardinals to die or be deposed, the Church would be better, not worse off than now.[3] What are the Bishop's duties? To give confirmation, to consecrate the holy oils, and to ordain priests. That may be done by every true priest. Christ Himself received no such unction.[4]

"Woe unto you, who make a duty of the slightest things, and neglect the weightiest: justice, mercy and faith." Such is the conduct of our parish priests, who care more for their tithes than for the things of God. From the Pope downwards, all, even to the lowest clerk, think more of their income than of the souls of their congregation.[5] That is

[1] Videtur istos sanctos . . . innuere dampnabilem consecracionem istarum sectarum quatuor, quia pervertunt fideles de simplici secta Christi, ut notemus cardinales et episcopos, quos Romana Curia dicitur consecrare . . . Notamus quos papa consecrat cardinales et inveniemus quod sanguis humanus hoc edocet . . .
[2] Et sic cumulantur temporalia usque ad putredinem . . .
[3] Ex quo cognoscimus quod crevit ecclesia Christi a tempore ascensionis Domini usque ad Sylvestrum sine prelatis huiusmodi longe amplius quam post crevit; et experimento cognoscimus quod, mortuo papa vel deposito cum suis cardinalibus, non minus sed amplius prosperatur ecclesia, p. 48.
[4] p. 49.
[5] p. 52.

why church dignities are to be got for money. Provided the Pope finds he can profit by any ecclesiastical function, does he care who discharges it?[1] And yet priests who do not fulfil the duties to which their office obliges them have no claim to tithes. But who would dare publicly to speak against such irregularities? His fate would soon be that of John the Baptist, when he reproved Herod for his evil life.[2]

"Woe unto you who make clean the outside of the cup and platter, and within are full of unrighteousness and uncleanness." The text suits our present clergy, who care more for externals and things belonging to their particular Order than for God's law; they resemble whited sepulchres, that look fair from outside, but within are filled with dead men's bones. They build tombs to the prophets, and monuments over the graves of the righteous; but they act like those priests of the Old Covenant, who were guilty of the prophets' blood. Are not the "poor priests" who do but imitate Christ in word and deed, persecuted in England even now?

At the 26th chapter, Wyclif begins to comment on Matth. XXIV. The disciples of Christ were showing Him the Temple and its various buildings. But He said: "Verily, not one stone shall remain upon another." And the destruction of the Temple shows us that Antichrist's church will also be destroyed.[4]

"Many will come in my name, saying: I am Christ, and they will mislead many." Here Wyclif uses the commentary of St. Jerome. This Saint, he says, knew history well and Scripture still better; and he thought that Antichrist is that man, and that man alone, who sets himself in Christ's place. And this points to the Pope, whom twelve distinct characteristics show to be Christ's adversary.[5] He pretends to be Christ's Vicar upon earth, and seizes every occasion to lead the Church astray.

[1] Quomodo, rogo, iuste curat papa quis occupet huiusmodi dignitates, dummodo commodum temporale sibi accreverit? [2] Sed quis auderet dicere in publicum alia inconveniencia? . . . revera maiorem penam pateretur a vocatis prelatis ecclesie quam Baptista ex arguicione adulterii passus fuerat ab Herode. [3] Pauperes presbyteros, qui tam vita quam verbis vitam Christi detegunt persequuntur. [4] . . . figurat destruccionem templi pontificum, et tempore legis gracie recessus vocate ecclesie a vita sua significat destruccionem eiusdem ecclesie et consumacionem improbam Antichristi . . . [5] Cuius evidencia est quod ipse in duodecim signis est magis Christo adversarius . . . p. 106.

There can, therefore, be no doubt that the Pope is the Antichrist mentioned in so many passages of Scripture. True, the devil attempts to darken this truth, and says: "Does the Pope uproot trees? does he make them bear blossoms on their roots? does he sweep through the air on a chariot drawn by steeds of fire? or has he even countless treasures hidden in any place? all which things are distinctive of Antichrist." Now it would be easy, by a mystical interpretation of Scripture, to show how flimsy these objections of Satan are; but it is by no means necessary to try that way of answering. I, who am so much suspected of heresy, maintain the obvious meaning of Scripture; and I say: Every person who publicly sets himself up against Christ is Antichrist.[1] Such is the Pope — not one single Person, as for instance, the present Pope — but all Popes since the endowment of the Church, all Cardinals and Bishops, and all their accomplices. Antichrist is thus a monstrous composite personality.[2] There may even have been saints amongst the number, as, v. g. Gregory, who perhaps repented sincerely at the end of his life. Such a thing is possible, but not an article of faith.[3] Laymen too may be companions of Antichrist.[4] — What are the outward and visible signs of Antichrist? This is a point upon which Wyclif likes to dwell, and he mentions it in many of his works. The first sign is as follows: Christ was the humblest, the poorest, the most obedient of men. Who can say that of the Pope?[5] Does he not take most cruel revenge upon his enemies? Does he not bring all his deeds, all his thoughts to bear upon the acquisition of worldly power and influence? And does he obediently follow God's law as set down in Scripture? As he always does exactly the reverse, he is Antichrist more than all

[1] Sed nos qui tantum sumus suspecti de heresi, debemus plane ex patulo sensu Scripture probabiliter dicere sensum nostrum, intendendo illi grammatice vulgari quam habet Johannes, dicens quod Antichristi facti sunt multi, sic videlicet quod quelibet persona que est contra Christum . . . dicitur Antichristus. p. 107.
[2] Papa est patulus Antichristus . . . non solum illa simplex persona que plus stabilit plures leges contrarias legi Christi, sed multitudo paparum a tempore dotacionis . . . Illa enim est Antichristi persona composita monstruosa . . . [3] Verumtamen ista accepto tamquam probabile citra fidem. [4] Recipiendo iniurias sibi factas.
[5] Judicet si papa sit homo pauperrimus quoad seculare dominium, et iudicet si sit Deo et legi sue obedientissimus . . .

others; the more so, because he persecutes the faithful who live according to God's law, and tyrannizes over true Christians.[1]

And what of the primacy which has come down to him from St. Peter? It is true that Peter had a certain precedence, but it was the precedence of his humility, patience and other virtues, none of which belong to the Pope. And what was the worldly use of St. Peter's primacy to him?

As to the election of the Pope by the Cardinals, we need hardly mention it; it is in its origin of just as much value as the Pope himself, if he thinks himself Christ's associate.[2]

It is said that the Pope is necessary to the Church, because without him, Christ would not be present. Here Wyclif quotes Christ's words: "I must needs go hence," with a sarcastic reply. If it was needful that the Church militant should be deprived of Christ Himself, why should it not thrive well without a head in whom all Christ's virtues are wanting? The grace of God would then descend into the hearts of all men according to their merits, and would not, as it is now said to do, cross the sea as a bull or other papal document, bought and sold simoniacally.[3]

"There shall be wars and rumours of wars, and nation shall rise against nation; and there will be famine, and plagues and earthquakes." All this is true both figuratively and to the letter.[4] How many wars have there been since the days of St. Jerome! Christians against Saracens, French against English, and *vice versa.* And these sects — the Hospitallers, for example — really believe that by fighting they render God service. As to pestilence and earthquakes, Wyclif recalls recent

[1] . . . est pre aliis Antichristus, et specialiter si persequitur fideles publicantes legem Domini, et vexat christianos secundum tradiciones non acceptas ex lege . . .
[2] Et quantum ad elecciones cardinalium cum ceteris humanis tradicionibus, non sunt digne memoria . . . [3] Tunc descenderet gracia perpendiculariter in homines proporcionabiliter ut sunt digni, et non transiret maria cum plumbo et scripturis ceteris secundum mercandiam simoniacam . . . See also p. 188. [4] Ista . . . intelligi debent spiritualiter . . . et si corporaliter fuerint vera, hoc debet intelligi ut spiritualia plus notentur . . . Unde a tempore Jeronymi usque hodie ista corporaliter inceperunt, cum gens surrexerat contra gentem . . .

occurences.[1] But these words are also true in the spiritual sense. Do not these earthquakes denote the vacillation in matters of faith of which we hear on all sides?[2] and are not the diseases of the soul the worst of all? Does not the multitude hunger after the Word of God? and yet the Friars and the Bishops wax indignant if the Gospel becomes known in the English tongue, as is now the case in England.[3] But no one hinders the Mendicant Orders from preaching their lies and ridiculous jests from the pulpit.[4] The Bishop of Norwich is not prevented from undertaking a crusade against Flanders, together with monks of every denomination;[5] unheard-of indulgences are granted, and the begging friars stir up the common people.[6] And so, at this day, one nation rises up against another. If we lived in poverty and humility, according to Christ's commandment, every dispute, both of nations and of religious Orders, would cease; there would no longer be any wars between Christians and Saracens, Romans and Greeks, nor between the Popes of Rome and of Avignon.[7]

"They will make you suffer tribulation, and slay you on account of me. Many will be wroth with you; false prophets will arise, &c." This refers to the Four Sects (Orders) which are now puffed up;[8] by their deeds, pride and heresy increase everywhere, and the Day of Judgment must needs be hastened.[9]

[1] Quantum ad pestilenciam corporalem, vidimus sepius contigisse, et de fame corporali sepe audivimus ... et quantum ad terremotum, audivimus ipsum generaliter *in Anglia* contigisse (concilium Terraemotus, 1382) . . . [2] Terremotus de opinionibus vacillandi in fide, in locis et sectis pluribus est auditus . . . [3] Predicantes evangelium *in forma et lingua plus intelligibili* sunt depressi, cum fratres, episcopi et sui complices abhorrent quod *evangelium in Anglico* cognoscatur. Istud autem malum audivimus in diebus nostris in Anglia. [4] Ludicria et mendacia fratrum plebem post sermonem spoliancium simoniace libencius sunt audita. [5] Multi episcopi et fratres cum seculari brachio defendunt quod licitum est et meritorium generaliter presbyteris compugnare, ut patet de *Norwycensi* episcopo cum multis presbyterorum generibus et specialiter fratribus in causa Romani episcopi Flandriam invadente ... [6] Et ad hoc formate fuerant indulgencie antea inaudite; et fratres plebem stimulant in suis sermonibus, quod talia prelia sunt licita ex verbis et operibus legis Christi . . . [7] Et eodem modo credimus de divisione inter Romanam ecclesiam et Saracenos . . . inter Grecos et Latinos, inter papas Romanum et Avinonicum ... Causa magna istius dissensionis sunt leges et extollencia Romane ecclesie . . . [8] p. 124. [9] Racione istius crementi oportet finaliter ecclesiam consummari, p. 125.

"When ye see the abomination of desolation (let him who readeth mark it well)." This text, says Wyclif, may be rendered somewhat obscure by Satan's cunning, yet its meaning can be found out, since Christ Himself commands us to find it. Here an interpretation is necesssary, and a good interpretation has as much value as a prophecy.[1] None of the commentators on this Gospel has caught the true meaning of the text; yet there can be no doubt that by the abomination of desolation Christ means the Pope,[2] because he is the source of all evil. He is *the* abomination of desolation (an abstract quality), because, inveterate in evil, he has become hardened even to fiendish perversity. This abomination of desolation may be known by many visible signs.[3] He sits in the holy place; i. e., he arrogates supreme authority to himself, saying, not only that he can do all that Christ did, but that he can do what Christ could *not;* for He never could have led such a life.[4] But that is mere pride, and the highest degree of depravity. Wyclif then proceeds to enumerate the outward signs by which Antichrist may be known. They are eight, and all show the Pope in the strongest contrast to Christ.[5]

1. Christ was most humble and extremely poor. The Pope is the most arrogant of men, and most greedy of power.

2. Christ was a help (allevians) to the Church; the Pope, both in himself and in his adherents, is its greatest burden.

3. Christ eschewed all worldly possesions; the Pope is no longer a shepherd, but, like a blind mole, he teaches us to love things temporal, both by his own example and that of others.

4. Christ journeyed on foot throughout the land, relieving the oppressed, and healing the siek; the Pope, like another Cosroës, resides in a superb palace, built with the sweat of poor men's brows — and he oppresses the poor.

5. Christ gave all grace freely to men; the Pope sells every spiritual comfort, and thus proves himself guilty of simony.

[1] Interpretacio equivalet prophecie . . . nullus eorum intellexit illum textum. [2] Christus intelligit per hec verba Papam sive Romanum pontificem. [3] Hec abominacio habuit multa signa . . . [4] (Papa) innuit se non solum facere omnia que Christus potuit, sed multa que Christus non potuit. [5] R. 133, 134. Cf. De Christo et suo adversario Antichristo, ed. Buddensieg, p. 679.

6. Christ taught that the Gospel should be preached to all freely; the Pope says, in his bulls (which have no Scripture warrant) that the people are to hear only what he chooses.

7. Christ instructs us to shun earthly honour and lucre; the Pope orders us to do the reverse.

8. Christ was ever true and faithful in His promises; the Pope, in his, has no end but lying and deceit.

All this necessarily proves that the Pope is Antichrist.[1] Christ taught His Church only things useful, needful, and according to reason; the Pope teaches many things false, unnecessary, and without any reasonable foundation. It is only ironically that he may be called "Holy Father"; the holy place where he dwells is a nest of diabolical simony, full of lies and deceit.[2] Other signs by which Antichrist will be known, are mentioned in the Bible; they all suit the Pope. By giving privileges which imply a falsehood, and therefore could not be granted even by God, he exalts himself above God. He sets himself up as the highest judge in earthly matters, whereas Christ said: "O man, who made me a judge amongst you?" He makes laws which contradict the laws of God; he seeks his own fame and profit. What else is aimed at by his unjust claims to crown the Emperor, to bestow bishoprics and other dignities, and to grant privileges and indulgences?[3] No Pope, no Christian, is to be obeyed, except in so far as his commands are identical with those of Christ. Therefore examine the spirit of their laws, whether or no it proceeds from God; if not, let Bishop, Cardinal or Pope command, he should not be obeyed.[4] Such a rule would soon deliver us from Antichrist's follies, his indulgences and absolutions. We are ready to obey, but only if it be proved that the Pope acts according to Christ's orders.[5]

[1] Quare ergo non foret talis capitaliter Antichristus? [2] Talis refuga . . . non facit aliquem locum sanctum, sed sicut ipse facit se nominari patrem beatissimum, sic facit curiam suam specialem nidum diaboli simonie . . . [3] pp. 135, 136/7. Coronando cesarem, conferendo episcopatus et alias dignitates, concedendo privilegia et alias indulgencias que nescit si consonant beneficio Dei patris, videtur ad gloriam mundanam et lucrum proprium aspirare. [4] Temptate ergo spiritus si ex Deo sunt, et non amplius facite quod papa, cardinalis, episcopus, prelatus, rector vel sacerdos iusserit faciendum. [5] Docto tamen quod papa in hoc sequitur Dominum Jesum Christum parati sumus . . . suis monitis consentire . . .

According to this principle, no collector of money for the Pope should be suffered in this country; according to this principle, the King's privy council's duty is to deliver the Kingdom from such tyranny, to imprison the collectors, and keep them in prison until the King's faithful clerks — Nicolas Hereford, for example — have been set free by the Pope. But the Kings and secular lords either are indifferent to this tyranny of Antichrist, or else they are his accomplices. One of the worst heresies of Antichrist is the doctrine of Transubstantiation; it is the point on which all his pride rests. Wyclif accordingly avails himself of the occasion to speak about it at length.[1] But not only is this doctrine a heresy; we find heresies in plenty elsewhere. Take the question: Which of the two popes is in the right? One of the two must surely be a heretic. Is not Urban VI considered a heretic in France, and Clement VII in England? Even in one and the very same country, opinions are divided. Here in England a certain Friar, famous for his literary attainments (would he were so good a theologian!) considers the antipope Clement VII to be the true one. Does not he, with all his followers stand in danger of damnation? As for us, says Wyclif, we are of opinion that, both being opposed to Christ, they are both heretics, though each of them claims to be His supreme vicegerent upon earth.[2]

Both of them should be put to a test.[3] Let not their claims be acknowledged until they have proved the soundness of their faith on the three following points. 1[rst] as to the doctrine of the Holy Sacrament; 2[nd] as to the voluntary poverty of the clergy, who should renounce their possessions; and 3[rd] as to a complete return to Christ's pure and immaculate doctrine, which would imply the suppression of all the recently established Sects' (or Orders') unwarrantable revendications. And

[1] We may dispense with the analysis of this passage; it brings forward the same views as have already been dealt with in the Introduction to *De Eucharistia*. [2] Quidam frater magne literature — utinam prudencie theologice — dicitur nunc in Anglia publicare quod Urbanus noster VI non est papa, sed Clemens sibi contrarius . . . Videtur quod alter istorum sit manifestus hereticus, non solum propter repugnanciam in papatus officio, sed quia peccat in heresi de hostia consecrata, et quia non sequitur in pauperie dominum Jesum Christum . . . [3] Foret medium empiricum neutrum suscipere tanquam papam.

if the Popes do not answer satisfactorily on these points, they should both be shunned as heretics.[1]

From this we may draw practical conclusions as to our duties for the present.[2] No nation is obliged to transact business with either of the Popes' courts at its own expense. No clerk should be admitted into England by order of a Pope, until the latter has spoken ont and justified his faith. The higher clergy would be judges of this, and the poor priests would have only to set forth what the true faith is, and then to seek the greater welfare of their country. The secular rulers' duty is to put down all abuses in the Church, and the duty of priests is to point them out to the secular rulers. Who would kiss the feet of a declared heretic?[3]

Wyclif and his friends took measures to win temporal and spiritual lords to his views. "They applied to the Pope, to the Bishop of Lincoln and to certain secular lords, asking for an enquiry into the rectitude of their belief, to the end that it might be put down, if heretical, but if Catholic, upheld and respected.[4] Wyclif says in praise of his doctrine that his adversaries can make no answer to it, and dare not attempt to reply, when his companions preach it to the people. Yet he would never think of accusing his opponents of heresy, and prefers to gain them over by instructing them.[5] God's word gives peace to the faithful; the Pope's word, to our adversaries." If it be said that Christ must needs give His aid to the right Pope, we may answer: How can God act with a prelate given to things of this world?[6] His very prayer becomes a sin. If the prayer of a righteous man, praying for a sinner, is not heard, how can God be forced to hearken to one living in open sin?

"Then let him who is in Judea flee to the mountains." The members of the Church are priests, laymen, and servants. Of these, the

[1] Si papa obmutuerit, tanquam hereticus fugiendus est . . . [2] P. 176.
[3] Nimis periculosum foret adorare papam talem et ab eo petere pedum oscula beatorum, cum talis prelatus sit apud divinum iudicium hereticus manifestus.
[4] Hinc scripserunt fidem illam Romano Pontifici, episcopo Lincolnie et ceteris dominis secularibus, qui in parte cognoscerent fidem illam, rogaruntque, si sentencia sua sit heretica, quod iuvarent, quod in militante ecclesia confirmatur.
[5] p. 173. [6] Non est de substancia fidei quod Deus cooperetur cum tali prelato cesario, . . . oracio talis prelati fit communiter in peccatum.

priests are to flee to the mountains, that is, hold to Christ and His holy doctrine. Temporal lords must stand aloof from Antichrist, and the people must not suffer him to rob them. Should those three classes act in unity, the contrivances of Antichrist can be rejected and thrown away, his adherents will be seen to have nothing of Holy Writ in their favour; it will no longer be believed that a man is Christ's Vicar upon earth because the majority of the Cardinals have chosen him: and all other heretical inventions of the sort will be rooted out.

"Woe to those with child, and to those who give suck in those days!" "Pray that the persecution begin not on the Sabbath, nor in winter." Persecution is in our days caused by the recently established sects, which prevent us from becoming true disciples of Christ.

"There will then be great tribulation . . . and were not the days thereof shortened, no man would be saved." We may suppose that these days will end with the Schism, but the desolation will endure even to the end. Now, when the Pope's indulgences and dispensations are more valued than ever, the tribulation is greatest. Can matters be worse indeed than when the Pope commands Christians to slay their brethren for his own private advantage?[1]

"If then men say unto you, 'See, the Christ is here, or there,' believe it not, for false Christs will arise," &c. Wyclif naturally does not let this verse pass without an allusion to the events of his time. Many popes come and say, I am Christ. But when they bring forth their indulgences, privileges and dispensations, believe them not. God suffers the Sects; every thing has its time, as the saying goes. They serve to purify the righteous, and, like the present schism, are not without cause; for the schism shows the weakness of Antichrist, the unsure ground on which he stands, and the small amount of authority that he possesses.

The rest of these commentaries follow the same lines. We may quote a few of the most striking passages. The faithful should be advised not to apply for indulgences either at Avignon or in Rome. God, the Ruler of the Universe, cannot be confined in so small a spot, and grants His graces to men in every part of the world. — We must bear in mind the examples of the Saints, and how they abhorred such heretics

[1] Papa promittit viatoribus hoc premium qui in causa sua occidunt nequiter fratres suos . . .

as either totally rejected the Gospel, or understood it falsely. Such being the case to-day, we may easily judge how much the present Church has deviated from that of early times.[1] In his exposition of the parable of the Ten Virgins, Wyclif points out how foolish it is of monks to rise at midnight, a practice which has no foundation but a single word of the Psalmist; it would be preferable for them to regulate their life better. Those who sell oil, are the begging friars and other sects, who sell their prayers and letters of brotherhood; but their oil will give no light at the Day of Judgment.[2] Then each one will have to answer for himself with his own merits and demerits; then the pomp of Antichrist will come to nothing, and his Vicariate will be at an end.[3]

In his incomplete work on Antichrist, Wyclif often alludes to the worldliness of the Church, and also speaks in many places of the Lord's Supper, "the farewell of Christ". The Reformer's own last efforts, and his farewell to his disciples, are directed to the destruction of all traditions, such, for instance, as confession, to which subject he again and again returns. His last labours were on St. John's Gospel, XIII, 27—31, on which he comments, and quotes the exposition given by St. Augustin. It is at the passage where Judas, having heard Christ's order, "What thou doest, do quickly," goes out, that his own work abruptly comes to an end; it marks the close of the activity of this celebrated reformer, who did not attain the reputation of a Luther, merely because he lived not at the end, but at the beginning of the Humanistic movement. But who can now deny that his plan of reform was wider, and based upon a more solid foundation than that of Luther?

The Opus Evangelicum, but especially that part of it called De Antichristo, caused a great sensation among both friends and foes. In a letter of the University of Oxford to the Archbishop of Canterbury and his suffragans (1412) in which 267 heretical propositions of our author are condemned,[4] the first 72 are extracted from this work, as is noted

[1] Cum hodie sit . . . communiter, patet quantum moderna ecclesia decidit a religione ecclesie primitive. [2] Istud oleum in die iudicii ad profectum hominum non lucebit. [3] In illa hora non valebunt pompa Antichristi vel seculi. [4] Universitatis Oxoniensis litera archiepiscopo Cantuariensi et episcopis provincie illius cum haeresibus et erroribus Johannis Wycliff missae. Concil. Magnae Britanniae, III, 339—349.

in the concluding remark: Expliciunt hereses et errores Johannis, abstracti de libro suo intitulato "De Sermone Domini in Monte". Et continet liber iste quatuor libros particulares, quorum tertius est "De Antichristo", i. e. de papa secundum glossam.

c) Of Wyclif's shorter commentaries on St. Matth. XXIII and XXIV.

In De Antichristo, Book I, ch. 36., Wyclif complains that, though former commentators have given themselves much trouble about the meaning of the passage, "*Qui legit* etc.", in St. Matthew's Gospel, none of them has found it; and this is the more to be regretted, because the right interpretation of a prophecy is worth as much as the prophecy itself. They are excusable, however. Before a conflagration, there appear many signs which indicate it; first a light, then a thick smoke, and so on: so it is with the abomination of desolation; certain of the Saints have recognized some of its signs, but not all, for they only gradually become manifest. Wyclif then quotes an author whom he follows: "Unde sic legimus in opere quodam magistrali . . ."; and a little further: "Ideo cum protestacione premissa dicit predictus fidelis tamquam sibi probabile . . ."

And in the next chapter: "Addit eciam idem doctor pro exposicione ulteriori huius textus evangelici quod dictum evangelium utitur isto termino 'Locus sanctus', pocius pro falsa ficticia quam pro veritate rei . . ."

Whoever is acquainted with the style of Mediaeval writers will at once guess that the "quoddam opus" is one of Wyclif's works, and that by "predictus fidelis", and "idem doctor", he means himself. But it is not easy to find out to which "opus magistrale" Wyclif alludes. I think I have discovered which it is.

Shirley, in his valuable Catalogue of Wyclif's works, under the heading, *Sermons, Expositions and practical theology,* notices N° 43 as: *Expositio S. Matth. cap. XXIII, sive de Vae octuplici,* and says: Extracted from *De Sermone Domini in Monte, II, cap. XIII.* Also N° 44; Expositio S. Matth. CXXIV, sive de Antichristo. "Apparently a translation from the English tract on the same chapter."

Both of these notices are wrong, and the second has led me into a blunder that I must mention, though unfortunately too late to correct it. Had I not unquestioningly followed Shirley's statement, considering N° 43 to be an extract from the larger work De Antichristo, and N° 44

as a translation from the English tractate, I should at least have had N° 44 printed together with the present work; for N° 44 is, as I find, the above mentioned "opus magistrale". As to N° 43, which is by no means extracted from De Sermone Domini in Monte, II. cap. XIII, but from De Antichristo, I, cap. III, it is very doubtful whether Wyclif made the selection himself, and therefore whether it is to be numbered amongst his works. Shirley is indeed right to call it an extract, but it is from De Antichristo.

N° 44 is quite another affair. The work ought rather to have come under the heading *Tracts*, than under that of *Sermons*, *Expositions* &c. Its contents indeed are just the same as in the larger treatises which followed it; but its importance is considerable, both because it served as a sketch, or rough draft, for the others, and because it shows us how Wyclif used to sow his fierce invectives against the Papal power and Antichristianism broadcast amongst the people. Nor can we deny that the treatment of the subject-matter is in the shorter tract far keener, more powerful, and more to the point. It is a great advantage that no quotations from Augustine, Jerome, and Chrysostom are there to interrupt the text. Wyclif is here a good deal more positive, more downright; for instance: Si quis dixerit vobis, Ecce hic Avenione est Christus domini, qui se nominat papam Clementem, aut illic Rome, qui se nominat papam Urbanum: *Nolite credere.* Compare this with a much weaker passage, given further on.

That this strong tract is the "Opus magistrale fidelis doctoris", so which Wyclif refers, is proved by a comparison of both texts.

Cod. Prag. IV H 7, fol. 104^{b}—105^{a} Sup. 24^{tum} cap. Matth. Cap. III:	De Antichristo I, Cap. 36 v. infra p. 132.
Cum videritis abhominacionem... Licet autem iste textus evangelii ab usu ecclesie ex cautela diaboli sit sublatus, tamen indubitanter eius sensus a fidelibus est notandus. Cum Christus summe sapiens et summe benivolus sue ecclesie ipsi mandat: Qui legit, intelligat. Ex quo videtur quod Christus innuit huius evangelii	Licet autem textus iste evangelii ab usu ecclesie ex cautela diaboli sit sublatus, tamen indubitanter eius sensus a fidelibus est notandus, cum Christus summe sapiens et summe benivolus sue ecclesie ipsi mandat: Qui legit, intelligat. Ex quo videtur quod Christus innuit huius evangelii

leccionem et mandat eius intelleccionem. Quis ergo fidelis dimitteret istam talis mandati domini tanti implecionem? Ideo cum *protestacione premissa dico*, ut sepe alias, tamquam michi probabile, quod Cristus intelligit per hec verba papam sive Romanum pontificem. Ipse enim est radix tocius huius malicie, cum immediacius a sequela Christi degenerat. Ipse enim est abhominacio desolacionis in abstracto, cum ex sua antiqua malicia, sit in perversitate diaboli induratus. Est autem abhominacio, quia sicut veritas que est adequacio rei ad primum intellectum, est summe consolabilis, sic mendacium super eadem veritate in homine fingente se esse Christi vicarium, nedum est summe abhominabile, sed abhominacio in abstracto. Et quid potest esse desolabilius miseris sine proteccione viantibus quam videre tale caput dyaboli se esse vicarie caput, quod Cristus est summe consolabile mendaciter confingendo? Hec ergo est abhominacio desolacionis in abstracto quam Daniel prophetavit. Et manuduci possunt fideles in consensum istius sentencie per exemplum, ut si quis hospes solebat in donum unius patroni prospere hospitari et succedet in loco sui tyrannus qui tractet tyrannice hospites in illo hospicio hospitantes: Nonne dicerent de illo patre familias, quod est

leccionem et mandat eius intelleccionem. Quis ergo fidelis dimitteret istam talis mandati tanti domini implecionem? Ideo cum protestacione premissa dicit predictus fidelis tamquam sibi probabile, quod Christus intelligit per hec verba papam sive Romanum pontificem. Ipse enim est radix tocius huius malicie, cum mendacius *(sic)* a sequela Christi degenerat. Ipse enim est abhominacio desolacionis in abstracto, cum ex sua antiqua malicia sit in perversitatem diaboli induratus. Est autem abhominacio, quia sicut veritas, que est adequacio rei ad primum intellectum, est summe consolabilis, sic mendacium super eadem veritate in homine fingente se esse summum Christi vicarium, nedum est summe abhominabile, sed abhominacio in abstracto. Et quid potest esse desolabilius miseris sine proteccione viantibus, quam videre tale caput diaboli dicere se esse vicarie caput, quod Christus est summe consolabile mendaciter confingendo. Hoc *(sic)* ergo est abhominacio desolacionis in abstracto, quam Daniel prophetavit. Et manuduci possunt fideles in consensum istius sentencie per exemplum, ut si quis hospes solebat in domum unius patroni prospere hospitari et succedat in loco sui tyrannus, qui tractet tyrannice hospites illo hospicio hospitantes: Nonne dicerent *(sic)* de illo

abhominabile desolans, loco prioris patroni suos hospites consolantis. Sic indubie potest intrans domum ecclesie de papa dicere, qui falsa pretensione occupat locum Cristi, quod est abhominacio desolacionis. Stat autem in loco sancto intelligendo . . . .

patrefamilias, quod est abhominabile desolans loco prioris patroni suos hospites consolantis. Sic indubie potest intrans domum ecclesie de papa dicere, qui falsa pretensione occupat locum Christi, quod est abhominacio desolacionis. Stat autem in loco sancto intelligendo . . . .

In the following chapters the coincidence is not so strongly marked, but still it is quite plain.

fol. 106.

Sacerdotes autem qui in Judea sunt, hoc est, in confessione ordinis christiani, debent ad montes fugere, hoc est, ad sanctos patres prius mortuos et operacionibus *(sic)* ac exemplis eorum viriliter agere in Christo remedio et adiutorio confidendo, iuxta illud Psalmi CXX: Levavi oculos meos in montes, unde veniat auxilium michi. Sicut enim priores asperius sed non callidius persecuti sunt . . . sic qui confitentur . . .

De Antichristo, p. 179.

Sacerdotes autem qui in Judea sunt, hoc est, in confessione ordinis christiani, debent ad montes fugere, hoc est, ad sanctos patres prius mortuos et specialiter ad Christum et suos apostolos et . . . . oracionibus ac exemplis eorum viriliter agere in Christi remedio et adiutorio confidendo iuxta illud Psalmi CXX . . . . .

Nor are the dates quoted in De Antichristo wanting in the Tract: for instance:

Quarto fames fuerunt in pauperibus in multis locis exteris, et quinto Terremotus visus est in Anglia anno domini 1381, sicut et perceptus per multa alia loca . . . .

The only remaining question is whether this Expositio, &c. De Antichristo is really an Opus Magistrale.

In works of the kind, it was the custom for the author always to give a confession of faith. I may point in proof of this to the interesting

Protestationes which John Hus, Jacob of Mies, Simon of Tisnow, Prokop of Pilsen, Zdislaus of Zwierzeticz, and John of Giczin publicly made in their famous defence of Wyclif's works, on July the 27th, 28th, 29th and 31th, and August the 6th 1410, in presence of the numerous professors and students of the University. The first of them says: In primis *protestor* quod nec iam nec in posterum intendo aliquid pertinaciter dicere vel defendere contra Dei legem &c.

The second runs thus: Ne ergo ex defectu mee protestacionis in me aliquam accipiant scandali occasionem, *publice protestor* quod in nullo meo actu preterito, presenti, ac futuro, intendebam nec intendo pertinaciter ex animo aliquid aperire et defendere quod est contra fidem . . .

All the other declarations are similar to these.[1] The above-mentioned defenders of Wyclif gave lectures, copies of which were afterwards publicly distributed, and called Opera Magistralia. It was essential that such publications should not be without a declaration of the sort; and the presence of such a declaration in Shirley's N° 44 proves it to be the *opus magistrale* referred to; whereas, N° 43 being without any such declaration, we are justified in setting it aside as a mere excerpt from De Antichristo I, ch. III and seq.

In Shirley's N° 44 the Protestatio is as follows: Omnia autem prius exposita sunt tamquam dicta probabiliter capienda, *protestando* quod si aliqua persona ecclesie docuerit sensum magis probabilem, volumus illi humiliter consentire . . .

Wyclif's declarations of faith, terse and to the point, were very popular; they were subsequently collected and edited together.[2] We must however, remark that their value is merely that which belongs to a formality; they give no proof either for or against Wyclif's orthodoxy, and it would be mere folly to draw thence any inferences as to our author's character.

It is regrettable that, misled by Shirley's notice, I did not take this tract in hand at an earlier date. It is not advisable to prepare it for press now, at the eleventh hour, for that would retard the publication of the present work for a whole year. We shall have to publish it amongst the Miscellanea.

[2] Loserth: Wyclif and Huss, 308, 309. [3] They were printed by Höfler, Anna von Luxemburg, Vienna, 1871, p. 147.

3. The transmission of the MSS; their date; and concluding remarks.

Both the MSS. (Cam. B. 16. 2 [A], and Dubl. C. 1. 23) which contain the tractate De Antichristo have already been fully described in Sermones I. p. XXXV, De Ecclesia pp. XXII—XXIV, and op. Ev. I, p. V. In the first volume of the Sermones is given a passage in the handwriting of A, and also one in that of B. As to Nos. 43 and 44 of Shirley's catalogue, I will mention that both these tracts are to be found in the Prague MSS. N. H. 7. Some future editor may profit by this remark.

I hoped to succeed in finding hitherto unknown historical data concerning the conflict of Wyclif with the Papacy between 1378 and 1384. There are many allusions in Wyclif's works which seem to show that the Pope's efforts were not limited solely to the five bulls promulgated against him by Gregory XI, on May the 22nd 1377, from Santa Maria Maggiore; and in one of Wyclif's writings, I have, I believe, discovered that he complains of having been unjustly treated by the Pope.[1] The whole affair is somewhat obscure, and is not cleared up by any of his subsequent works. It has reference to an event in his life concerning which we have no other data. According to him, the Pope had deprived him of a benefice in Lincoln, to give it to a young foreigner. This fact, however, can by no means be assigned as the reason of the passionate bitterness from which he never can refrain when speaking of Pope Gregory; nor do the contents of those bulls I have mentioned suffice to account for his animosity. I accordingly travelled to Rome, to find out the cause of his hatred in the archives of the Vatican, now so liberally thrown open to the public. But though I received the most friendly assistance that I could expect from Director Denifle, all my investigations on that point proved fruitless. The bulls of Pope John XXIII of February the 22nd, in which he forbids Wyclif's books to be read and commands them to be burnt,[2] are the only documents which have been preserved, or rather which I was able to find about Wyclif in the Vatican archives. Neither in the index to

[1] De Dom. Civ. III: Et fidem istius sentencie vellem cum humilitate michi imprimere, cum dominus papa dedit michi prebendam in ecclesia Lincolniensi et facta sollicitudine ad colligendum sibi primos fructus XLV librarum contulit uni iuveni transmarino eandem prebendam per viam reservacionis abdite . . . [2] They have lately been printed: Supplement to the history of the Hussite movement. See tom. 82 des Arch. für österr. Gesch., p. 370—372.

the Acts of Gregory XI, nor in that of Urban VI. (which has come down to us only in fragments, and in which the most important data to us are wanting) is Wyclif even mentioned. In more than a hundred documents there are references to the English sources of the Pope's revenue, and very numerous orders issued to collectors and subcollectors. Knowing what Wyclif's views were concerning the Pope's financial management, and especially concerning his conduct in that respect, we may expect to find in those documents directions to prelates how to meet his attacks. Yet even the five bulls are nowhere to be found in the Vatican Register, while we find there contemporaneous records regarding the same country.

A study of the bulls may bring us to infer that Gregory XI was hostile to Wyclif's system; but we may safely say, on the basis afforded by the documents of the Vatican, that this hostility had no secondary purpose in view. No pope was more zealous to preserve the integrity of Church doctrine than was Gregory XI. Whilst he opposed Wyclifism in England, he exerted all his authority against the Bohemian Milicz of Kremsier,[1] and set himself against Sachsenspiegel in Germany[2], against heresy in Venaissin and elsewhere. One document, written by an inquisitor of that time, contains principles that would do credit to our XIXth century feelings of humanity.[3] But I shall, I hope, find means to employ elsewhere the materials I found in Rome relative to the Reform in England.

The date of De Antichristo has already been fixed by what has been said. Wyclif died about the close of the year 1384, without having completed this treatise. In some places, 1384 is alluded to as the time at which he writes;[4] in others, he mentions occurrences which took place in that year.[5]

I wish, in conclusion, to thank all those who have helped me in this work: first of all, the Imperial Board of Instruction, which enabled

[1] Raynaldi Annales Eccles. ad ann. 1374, 10 (ed. Col. 1691), tom XVI, p. 526. [2] ib. ad ann. 1374, 12, p. 527: et in quibusdam haeretica et schismatica et contra bonos mores existencia, periculososque nimium animabus fore reperimus. [3] Sanctius existimantes, facinus impunitum dimittere quam innocentem dampnare... Ex arch. Vat. Misc. ab anno 1376 s. q. 237 (1376 Junii 22). [4] Vide infra, p. 224. [5] Et sic dicunt implicite quod mendacium fratris apud Sarum de duce Lancastrie fuit evangelium. Cf. Chronic. Angliae, p. 379 ad annum 1384.

me to study in Rome for two months with all possible comfort; then the Directors of the Vatican Archives, particularly M. Denifle, whose active help was very useful; Hofrath Dr. Theodor Ritter von Sickel, who kindly removed all difficulties from my way and provided me with a convenient place for my studies in the Istituto Austriaco; also all my friends and fellow-workers, the esteemed Founder of the Society Dr. Furnivall, Mr. F. D. Matthew, the indefatigable student of Wyclif, and Dr. R. Buddensieg.

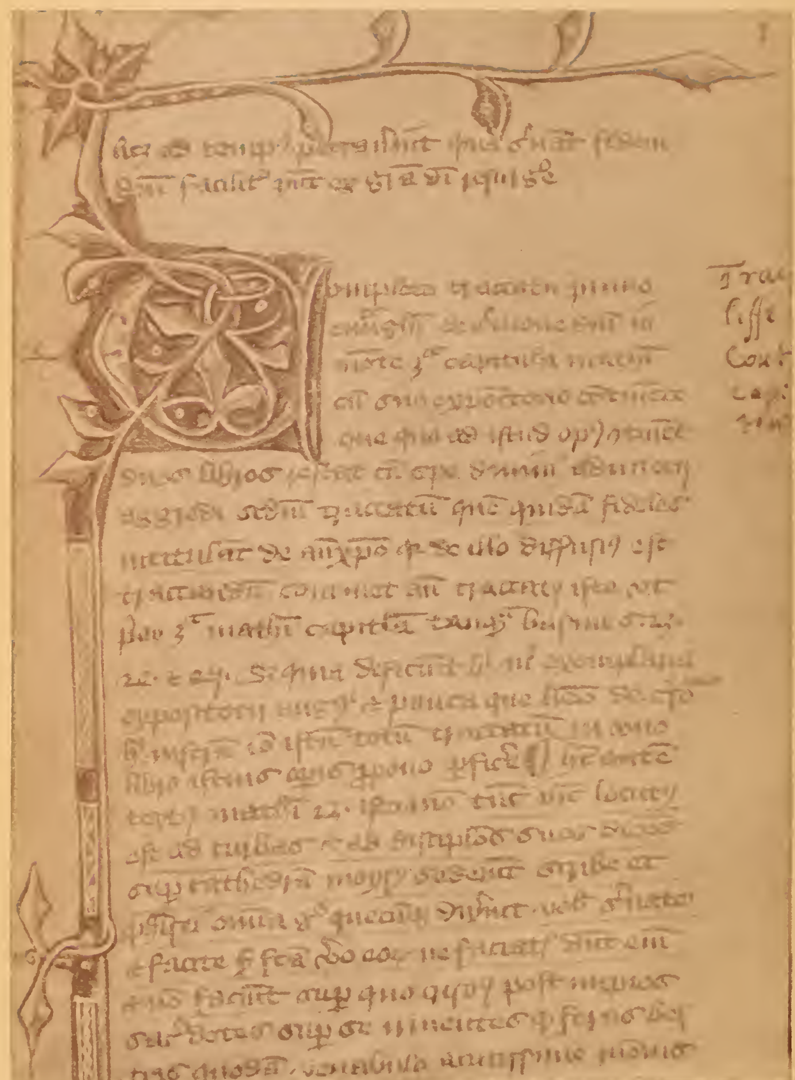
One word more. I must beg the reader's indulgence for any short-comings in my attempts to elucidate the text of this work. The library here is completely unavailable for any such purpose, or at best it is very insufficient.

Graz, May the 1rst 1895.

J. Loserth.

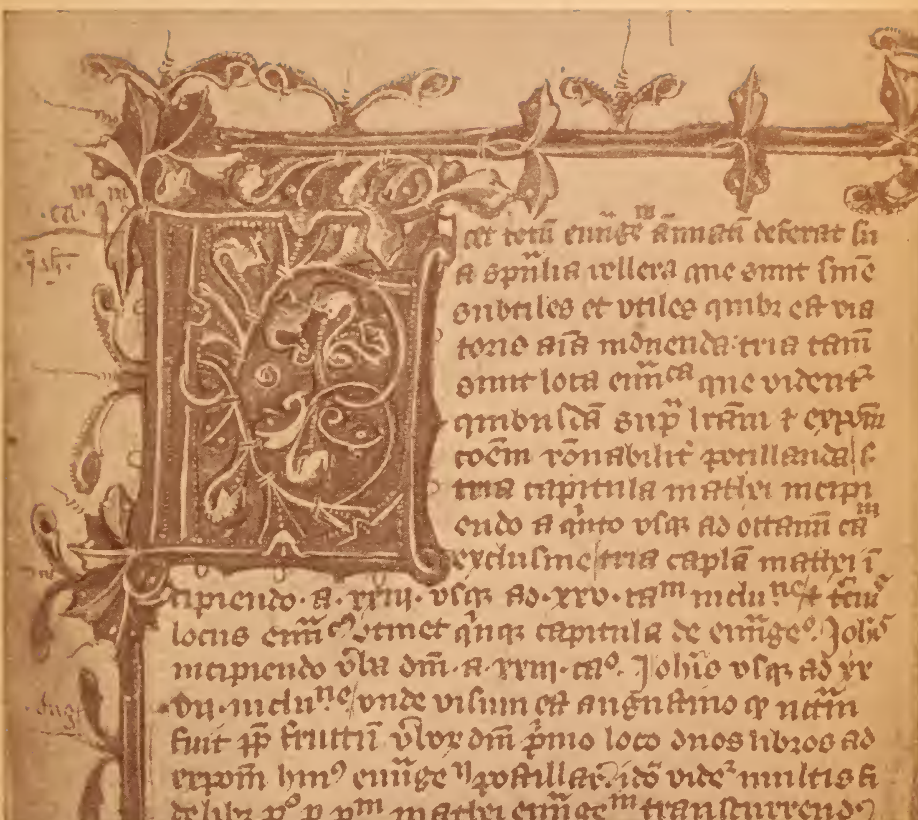
Of the two facsimiles which accompany this issue, No. 1 represents the beginning of De Antichristo (p. 1 of the present volume), from the Dublin MS. No. 2 gives the first words of Book I. of Opus Evangelicum, from the great MS. in the library of Trinity College, Cambridge.

N° 1.



Cod. Dublin. C. 1, 23.

N° 2.



Cod. Cantabrigiensis B. 16, fol. 353[a].

Operis Evangelici liber tertius. De Antichristo liber primus.

CAP. I.

This treatise will be more concise than the last.

Completo tractatu primo evangelii de sermone Domini in monte tria capitula Matthei cum suo expositorio continente, que quoad istud opus continent duos libros, restat cum spe divini adiutorii aggredi secundum tractatum quem quidam fideles intitulant *de Antichristo*, quia de illo diffusius est tractandum. Continet autem tractatus iste ut prior tria Matthei capitula tamquam basim, scilicet XXIII, XXIV et XXV; sed quia deficiunt hic michi exemplaria expositorii Augustini et pauca que habeo de Chrysostomo hic inseram, | ideo istum totum tractatum in uno libro istius operis propono perficere.

Fol. 404c

Habet autem textus Matthei XXIII 1—3 isto modo: *Tunc Jesus locutus est ad turbas et discipulos suos dicens: Super cathedram Moysi sederunt scribe et pharisei; omnia ergo quecunque dixerint vobis servate et facite. Secundum facta eorum ne faciatis. Dicunt enim et non faciunt.* Super quo Chrysostomus: *Postquam Dominus impios sacerdotes super se irruentes quasi feras bestias quodam venabulo acutissime responsionis prostravit et incorrigibilem condicionem eorum ostendit (nam laici delinquentes facile emendantur, clerici autem si mali evaserint, inemendabiles sunt) tunc convertit sermonem suum*

Chrysostom: Bad clergymen are hard to correct.

4. A in marg.: Secundus tractatus; B in marg.: al. recent. manu: *Tractatus Johann . . . liffe de Antich . . . continens XXIII . . . Cap. Matth. . . . torie.* 7. A: *tercium.* 13. A: *inseravi.* 21. A in marg.: *Crisostomus.* 21, 22. B: *Post impios sacerdotes.* 23. A: *quondam.* 25, 26. A: *mali;* B: *malum evaserint et.*

21. Opus Imp. Opp. tom. VI, ed. Paris. 1724 p. CLXXXII (ed. Parisina altera p. 924).

Punishment falls upon the bad, but for the sake of the good.

ad populum, dicens: Super cathedram Moysi sederunt scribe et pharisei, ut illorum confusio istorum fieret disciplina. Infructuosum namque est verbum in quo sic alter confunditur ut alter non erudiatur. Nam et Deus non propter malos castigacionem super terram transmittit, sed propter bonos. Scit enim quod malos flagella non corrigunt, sed Deus malos castigat ut corrigat bonos, quia bonus nisi admonitus fuerit per negligenciam evanescit. Numquid ergo Christus non potuit eorum interrogaciones contempnere? Sed voluit indignos digne docere, ut dignos digne edificaret. Sicut in secularibus in eo quod alter pauperescit alter ditatur, et nisi alter descenderet alter non ascenderet, sic et in spiritualibus eo quod alter confunditur alius emendatur. Quid ergo dicit de sacerdotibus? Super cathedram Moysi sederunt scribe et pharisei, id est, multi sacerdotes et pauci sacerdotes, multi in nomine et pauci in opere. Videte ergo quomodo sedeatis super eam, quia cathedra non facit sacerdotem sed sacerdos cathedram. Non locus sanctificat hominem sed homo locum. Non omnis sacerdos sanc tus est sed omnis sanctus sacerdos. Qui bene sederit super cathedram honorem accipiet; qui male sederit iniuriam facit cathedre. Ideoque malus sacerdos de sacerdocio suo crimen adquirit non dignitatem. In iudicio enim sedens si quidem bene vixeris et bene docueris omnium iudex eris. Si autem bene docueris et male vixeris tui solius. Nam bene vivendo et bene docendo populum instruis quomodo debeat vivere, et male vivendo quomodo debeat condempnari. Ad populum autem sic: Omnia quecunque dixerit vobis servate et facite, secundum facta vero eorum nolite facere; id est, vos qui sedetis in ecclesia quasi iudices sacerdotum et non auditores aliena discucientes et propria non considerantes iudicate de sacerdotibus. Sicut vos omnes auditis et non facitis omnes quod auditis, sic et sacerdotes omnes docent sed non omnes faciunt quod docent. Nam in hominibus dignitas quidem diversa est, omnium autem natura una est.

3. B: *infructuosissimum.* 4. B: *Non enim Deus.* 6. B: *Sciendum enim.* 14. B: *in eo.* 17. A: *et multi.* 19. A in marg.: *Sacerdos; quod multi sunt sacerdotes et pauci sunt sacerdotes etc. Non omnis sacerdos sanctus est sed omnis sanctus sacerdos etc.* 21. B: *est. Qui.* ib. A: *Et qui.* 27–28. A: *vivendo — debeat vivere* deest. 28. A: *et male vivendo* deest. Recte: *male vivendo Deum instruis quomodo te debeat condempnare.* 30. A in marg.: *Nota.* 34. B: *audistis.*

Homines autem ab inicio creati sunt propter se, postea autem sacerdotes ordinati sunt propter vos. Propterea vero natura ipsorum est, ordinacio autem eorum vestra. Unde si bene vixerint, eorum est lucrum, si bene docuerint, vestrum. Accipite ergo quod vestrum est et nolite discutere quod est alienum. Sicut enim sacerdotes docent eciam infideles propter fideles melius iudicantes propter bonos eciam malos fovere quam propter malos eciam bonos negligere: sic et vos propter bonos sacerdotes eciam malos honorate, ne propter malos eciam bonos contempnatis. Melius est enim malis iusta prestare quam bonis iusta subtrahere. Frequenter enim et de homine malo bona doctrina procedit. Ecce enim et vilis terra preciosum aurum producit. Numquid propter vilem terram preciosum aurum contempnitur? Sed sicut aurum eligitur et terra relinquitur, sic et vos doctrinam accipite et mores relinquite. Nam ut apibus herbe necessarie non sunt sed flores herbarum (flores enim ille colligunt et herbas relinquunt), sic et vos flores doctrine colligite et malam conversacionem relinquite, ut quasi inutilis herba arescat. Fidem predicant et infideliter agunt, pacem aliis dant et sibi non habent, veritatem laudant et mendacia diligunt, avariciam castigant et avariciam exercent. Quia scire bonum et malum in natura positum est, facere autem in voluntate, ideo bene dicere omnium est, bene facere autem paucorum.

Good teaching may came from a bad man.

Legi aliquem sic interpretantem hunc locum: Quoniam, inquit, super cathedram, id est, in honore et gradu in quo fuerat Moyses, paulatim ad peius redacti, constituti sunt contra meritum suum scribe et pharisei indigni qui legem prophetantes de Christo venturo predicabant quidem aliis, ipsi autem non recipiebant eum presentem: propter hoc hortabatur populum audire legem quam predicabant et facere, id est, credere in Christum predicatum a lege et non imitari scribas et phariseos incredulos predicantes in lege de Christo et non credentes in eum. 404[a] *| Et reddidit causam ut quid predicabant quidem in lege Christum venturum et non credebant in eum, quia omnia opera sua faciunt ut videantur ab hominibus, et quia vere non predicabant Christum ven-*

8. A: *et malos;* ib. A: *eciam et.* 11. A: *enim* deest; Codd.: *iniusta.* 16, 17. B: *suscipites;* Codd.: *enim ille* deest. 19. A: *malam* deest. 23. B: *quia igitur.* 28. A: *vel gradu.* 31. B: *legem probantes.* 37. B: *Et reddit.*

turum desiderantes Christi adventum quem predicabant, sed propter hoc solum ut predicatores et traditores legis esse ab hominibus viderentur. Simile propositum habent omnes qui iustitiam Dei docent et non faciunt; et non habent, quia non docent vere ipsam iusticiam Dei non amantes quam docent; sed propter hoc solum ut doctores esse iusticie Dei ab hominibus videantur.

Numquid audistis aliquem de consumacione mundi et de futuro Christi iudicio eleganter tradentem scripturam? et si consideres vitam eius, intelliges quia sicut latro non desiderat faciem aspicere iudicis terreni, sic nec ille desiderat Christi venire iudicium. Hec Crisostomus.

What Chrysostom held as to Universals.

Oportet istum sanctum hic et alibi sane concipere. Fuit enim subtilis logicus et profundus philosophus conformiter ad scripturam. Unde quidam ipsum concipiunt quod posuit universalia ex parte rei. Ad quem sensum hic dicit quod in hominibus dignitas diversa est, omnium autem una natura est. Ideo quidam ipsum concipiunt quod non solum est unitas substancialis sive specifica, sed unitas accidentalis secundum variacionem dignitatis quam quis accipit; et sic licet sacerdotes fuerint mali in opere, sunt tamen propter communem dignitatem officii honorandi. Oportet tamen in hoc esse gradus aliquos quorum aliqui sunt admittendi et alii dimittendi, ut contingit aliquem sacerdotum esse tam manifeste malum, quod non sit propter statum sacerdocii honorandus. Nec movet contra hoc dictum Chrysostomi in hoc loco, quia ipse loquitur cum hoc evangelio de sacerdote fidem scripture evangelice predicante et nequiter conversante; et pauci sunt sacerdotes hodie in hoc casu, ideo (ut concedit Chrysostomus) multi sunt sacerdotes in nomine et pauci sacerdotes in re, ut decretum de ipso accipit. Et ita videtur hunc sanctum velle negare hanc consequenciam: Iste habet nomen in populo quod sit sacerdos et literas testimoniales quod ab episcopo fuerat ordinatus, igitur est sacerdos. Vita enim sacerdotalis plus testificatur de hominis sacerdocio quam hec signa.

A wicked priest should not be honoured.

1. A: *Christi* twice. 5. Codd.: *non* deest before *amantes*. 6. Codd.: *propter* deest. 13. A: *istum* twice; ib. A in marg.: *Johannes*. 29. B: *evangelizante*.

33. Decreti prima pars, dist. XL, Cap. XII. sub auctoritate auctoris Operis Imperfecti in Matth. hom. XLIII, Cap. XXIII.

CAP. II.

Three stages of priesthood

Videtur Christum in hoc principio ad detegendum versucias Antichristi loqui de falsis prelatis vel sacerdotibus, quia ab huiusmodi Antichristus (ut probabiliter dicitur) habet ortum. Dicit enim communiter quod triplex est sacerdocium, scilicet sacerdocium ante legem, sacerdocium in lege veteri et sacerdocium in lege gracie. Nam Melchisedech fuit sacerdos Domini ante legem, ut patet Gen. XIV. Et (ut communiter dicitur) primogeniti patrum fidelium fuerunt communiter pro illo tempore sacerdotes; et illud sacerdocium fuit per superbiam et avariciam peioratum, ut patet . . . . Et ita dicitur Abraham et patriarchas ceteros qui vitam sacram vixerant fuisse regulariter sacerdotes, et Deus qui fecit eos sacros tale sacerdocium dedit illis. Et ideo Chrysostomus dicit hic quod *sanctus quilibet est sacerdos.*

a) before the law, *b)* under the old law. *c)* under the law of grace.

a) was without formal ordination.

Propter declinacionem autem huius sacerdocii a sanctitate et specialiter propter ydolatriam factam in Moysi absencia ad vitulum aureum fuit aliud legale sacerdocium introductum, specialiter de filiis Levi ad hoc dispositis, ut patet Exodi XXXII. Principium autem huius sacerdocii legalis dicitur esse Moyses. Istud autem sacerdocium fuit in processu temporis peioratum, quia tempore mortis Christi fuerunt sacerdotes, quia pontifices templi cum suis complicibus, Christo magis contrarii.

b) legal priesthood introduced by Moses.

It grew worse in process of time,

In cuius evidenciam isti non solum in lege verbis et opere fuerant Domino adversati sed in occisionem Christi principaliter conspirarunt, ut patet ex decursu evangelii et specialiter Joh. XVIII, 13. Nam ut Joh. XI, 49, 50 scribitur: *Cayphas pontifex fuit ille hostis Domini, qui prophetavit, ut expedit unum hominem mori pro populo,* et Joh. XVIII, 3 legitur quod Judas qui cepit Dominum *accepit cohortem et a pontificibus ac phariseis ministros,* ut traderet Christum illis. Et illi fuerunt qui dederunt Iude pecuniam, ut ex promissione traderet Jesum illis, et ipsi concitarunt Pilatum et alios cruciantes Dominum ut sic callide torqueatur, et ita militibus dederunt pecuniam, ut dicerent falsum testimonium de resurreccione

and was hostile of Christ.

6. A in marg.: *Sacerdocium triplex: ante legem, in lege veteri et in lege gracie 1.* 12. *patet.* Codd.: sequitur lacuna. 17. A in marg.: *2.* 28. A: *conversanti.*

Domini; et sic de aliis nequiciis mortem Domini concernentibus evangelium satis spissim testatur quod hoc capitaliter factum fuit per sacerdotes et suos complices, quia graviter ferebant vitam Christi, eo quod ipse suam avariciam et alia peccata subdola reprobavit.

c) the priesthood instituted by Christ is also growing worse,

Tercium autem sacerdocium quod fuit optimum in lege gracie principiatum est a Domino Jesu Christo, et istud sacerdocium creditur esse in peiorari usque ad adventum proditorum Antichristi, et sicut istud sacerdocium undiquaque erat optimum, sic necessario dum perversum fuerit erit pessimum, quia tam in rebus naturalibus quam in moralibus dum res bone perverse fuerint ut magis bone fuerant, sunt postmodum plus perverse; et hec racio movet quosdam quod oportet Antichristum descendere de linea generis sacerdotis. Et notant fideles quomodo vita et lex Christi est basis fidelibus ad discernendum quomodo fideles debent vivere et quantum sacerdotes moderni in vita a vita Domini diversantur. Nam sicut in lege veteri tempore Christi fuerunt pontifices, scribe et pharisei, sic in lege gracie sunt peiores papa, doctores et religiosi, et sicut in tempore Christi fuerunt Pharisei, Saducei | et Essei, ut 405[a] dicit Petrus Comestor, narrans ipsorum distinccionem et rituum variacionem, sic hodie sunt tres secte religionum, scilicet monachi, canonici atque fratres. Scribe autem creduntur esse doctores legis divine, observantes principalius ceremonias quas humanis tradicionibus invenerunt, quales in consistoriis episcoporum sunt hodie, sed utrobique sunt moderni discipuli Antichristi in peccati malicia exaltati.

and does not even teach rightly.

In cuius signum Christus de ipsis dicit Matthei XXIII, 3: *Omnia quecunque dixerint vobis servate et facite*, sic autem Christus non diceret hodie nostris satrapis, cum vel tacent vel dicunt mendacia non conformia legi Christi. Non enim fuit in tempore Christi ac istorum scribarum et phariseorum lex Antichristi tam plenarie ut hodie introducta; ideo Christus tunc dixit: *Quecunque*

3. A: *capituliter.* 6. A in marg.: *3.* 8—10. A: *creditur — sacerdocium* deest. 15. A in marg.: *quod oportet Antichristum descendere de linea generis sacerdotis.* 16—17. A: *quomodo — fideles* deest. 23. A in marg.: *Nota.*

23. Petri Comestoris Hist Evang. Cap. XXXI: De tribus sectis Judeorum.

dixerint vobis servate et facite et non diceret sic hodie propter introduccionem heresis ampliorem.

Et notant fideles quomodo Christus dicit quod *super cathedram Moysi sederunt scribe et pharisei*, intelligendo per cathedram Moysi suam iudiciariam potestatem; et variat Christus non sine causa indubie nomina talium iudicancium; et per primum intelligitur quod tales iudices non querunt propter salutem animarum istud officium sed propter mundanum fastum aut lucrum temporalium, et utrumque notatur fidelibus per hoc quod *supra cathedram Moysi sederunt.* Non dicit autem quod in laborem Moysi vel sollicitudinem subintrarunt sed *super cathedram Moysi sederunt,* et variacio nominum scilicet scribarum et phariseorum notat quod iudices tempore Christi a iudicibus temporis Moysi in moribus variantur.

Sin of accepting church offices for gain or pride.

Et patet ex verbis Chrysostomi et racione vivaci quantum peccant prelati hodie qui non acceptant gradus in isto officio nisi propter fastum et lucrum, et propter mendacem eorum conversacionem populus non debet credere suis sermonibus neque vite. Nec hoc solum est verum de mutescentibus ydiotis sed de fratribus qui se vendicant esse precipuos predicantes. Ipsi enim supra scribas et phariseos legis veteris fabulantur populo ludicria atque mendacia et correpti de tacencia evangelii dicunt quod quelibet veritas utilis populo est evangelium; et sic dicunt implicite quod mendacium fratris apud Sarum de duce Lancastrie fuit evangelium, quia cum *timentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, non dubium quin ad utilitatem ecclesie cedit hoc fratris mendacium, cum Antichristus ad utilitatem ecclesie in membris suis de arte mendacii sit convictus; sed procul a fidelibus ut audiant missam fratris cuius evangelium est istud mendacium; cum autem tam pertinaciter multi religiosi defendunt hodie quod licitum est mentiri et tam patenter implicant se cum mundo, videtur quod Christus non vult quod omnia que precipiunt fideles faciant nec quod sequantur ipsos in moribus.

False charge against the duke of Lancaster.

3. A in marg.: *1.* 7. Codd.: *iudicantum.* 12. B: *subintrarunt* deest. 17. A in marg.: *2.* 28. A: *apud sctrum;* ib. A: *Luncastre.* 32. A: *convinctus.* 36. A: *se cum se cum.*

3. Matth. XXIII, 2. 28. At Parliament of Salisbury 1384. Chron. Angliae 359. 29. Rom. VIII, 28.

It is the duty of the laity to judge priests.

Et hic evidenter patet ex dictis Christi et Crisostomi quod laici debent de vita, sermonibus et operibus presbyteri iudicare. Quomodo rogo Christus prudenter aliter preciperet quod *omnia quecunque dixerint illis faciant* et non secundum opera sua vivant? Ideo Crisostomus dicit quod laici debent de presbyteris iudicare. Ideo Paulus precipit I. Cor. X, 15 *ut prudentibus loquor, vos ipsi iudicate, quod dico.* Cum ergo Deus mandat populo de sacerdotibus iudicare, populus debet verbis et doctrine Domini obedire, quia aliter fidelis foret in mortis eterne periculo, nisi iudicaret discrete de suo presbytero, quomodo crederet verbis suis et in qua conversacione ipsum imitaretur ac in qua ab ipso aufugeret.

Christ set us an example how to treat them.

Et patet multiplex nota facti Christi, primo quomodo in sacerdotum absencia eorum maliciam populo explanavit, secundo quod propter caritatem tam sacerdotum quam specialiter sue ecclesie eorum cavendam nequiciam multipliciter reprobavit, et cum cuncta Christi opera debent esse nobis exemplaria ad similia cum prudencia faciendum, patet quod fideles possunt hodie cum prudencia facere sic secure, quia aliter sacerdotes perversi haberent maius privilegium ex sua nequicia quam ipsi diaboli. Sed quid foret plus periculosum ecclesie? Et tercio debent religiosi fideles ex verbis Christi colligere quod constanter exeant suos privatos ordines, cum Paulus exiit ordinem phariseicum, cum Deus ex sua communi gracia concedit fidelibus suis licenciam, ut eligant pociora et renuant minus bona.

CAP. III.

Chrysostom: The chief of the burdens imposed by the Pharisees was the law.

Sequitur in textu evangelii: *Alligant enim onera gravia et importabilia et imponunt in humeris hominum, digito autem suo nolunt ea movere.* Super quo Crisostomus: *Quantum ad phariseos quidem et scribas pro quibus loquitur, onera gravia et importabilia dicit legis mandata, maxime que dederat eis Deus propter peccatum vituli adorati que scribe et pharisei docebant suadentes*

14. A in marg.: *a.* 16. A in marg.: *b.* 24. A in marg.: *c;* ib B: *deberent.* 30. A in marg.: *Crisostomus.* 35. A: *et maxime que.* 36. Codd.: *vituli ad horam.*

33. Matth. XXIII, 4. 33. Op. Imp. l. c. p. CLXXXIII (ed. alt. p. 924).

secundum mandata vivere legis et non venire ad facilem et delectabilem gloriam Dei. De quibus onerosis mandatis eciam Dominus supra dicebat cohortans populum Iudeorum: Venite ad me omnes qui laboratis et onerati 405b *estis | et ego reficiam vos. Et Petrus in actibus apostolorum dicit: Et vos quid temptatis Deum et vultis imponere iugum super cervices discipulorum quod neque nos neque patres nostri portare potuimus, sed per graciam domini Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum et illi qui onera legis quibusdam racionibus fabulosis commendantes auditoribus quasi vincula super humeros cordis eorum alligabant, ut quasi racionis vinculo constricti non reicerent ea a se. Ipsi autem nec ex modica parte ea implebant, nec dicam pleno opere sed nec modico tactu, hoc est, digito. Secundum consequenciam autem tales sunt eciam nunc sacerdotes qui omnem iusticiam populo mandant et ipsi nec modicam servant, videlicet non ut facientes sint iusti sed ut docentes appareant iusti. Tales etiam sunt qui grave pondus venientibus ad penitenciam imponunt, qui dicunt et non faciunt; et sic dum pena penitencie presentis fugitur, contempnitur pena peccati futuri. Si enim fascem super humeros adolescentis quam non potest baiulare posueris, necesse habet ut aut fascem reiciat aut sub pondere confringatur, sic et homini cui grave pondus penitencie imponis, necesse est ut aut penitenciam reiciat aut suscipiens dum sufferre non potest scandalizatus amplius peccet. Deinde etsi erramus, modicam penitenciam imponentes, nonne melius est propter misericordiam racionem dare quam propter crudelitatem? Ubi pater familias largus est dispensator non debet esse tenax, si Deus benignus est, ut quid sacerdos eius austerus? Vis apparere sanctus? Circa vitam tuam esto austerus, circa aliorum autem benignus. Audiant te homines parva mandantem et gravia facientem. Talis est autem sacerdos qui sibi indulget et alios exigit quemadmodum malus descriptor tributi in civitate qui se relevat, pauperes ledit et honorat potentes et onerat impotentes.* Hec Crisostomus.

Burdens imposed by Christian priests.

7. B: *super services.* 9. A: *domini* deest. 14. A: *ea* deest. 18. B: *dicentes.* 20. Codd.: *quia.* 23. A: *sicut necesse.* 34. B: *et s. gravia.* 36. A: *discriptor;* ib. A: *se relevat* deest.

4. Matth. XI, 28. 6. Act. XV, 10, 11.

The prevailing system of confession wrong.

Videtur istum sanctum innuere quod grave est et infundabile presbyterum audire confessiones populi modo quo Latini utuntur, et allegatum est libro secundo Crisostomi necessario debere dicere. Et potest ad hoc fieri evidencia quosdam movens: Nullus iudex debet ferre sentenciam nisi ipsam cognoverit veritati quia divine sentencie concordare; sed nullus presbyter audiens confessiones et pro peccatis iniungens penitenciam hoc cognoscit, ergo cum hoc non sit fundabile ex scriptura vel racione, videtur quod nullus presbyter audiendo confessiones hominum debet penitenciam sic taxare.

A wicked priest has no power of appointing penance.

Quantum ad fundacionem huius private confessionis declarat Johannes de Deo satis clare quod ex Scriptura sacra non habet originem. Et videtur contrarium racioni quod Deus necessitetur dare potestatem suo inimico gravi et inscio tractandi suum amicum secundum legem Antichristi contrarie legi Dei. Nam Romanus pontifex est sepe Deo contrarius et maximus Antichristus; et idem contingit secundum plus vel minus de aliis confessoribus habentibus potestates suas a Romano pontifice singulariter derivatas.

Uncertainty as to amount of penance.

Confirmatur primo per hoc quod confessor talis sepe mutat penitenciam sui confessi, vel laxando propter pecuniam vel gravando propter avariciam, in tantum quod nulli duo confessores propter crimen consimile in pena iniuncta conveniunt. Oportet ergo quod varientur in pena quam Deus approbat.

The confessor does not know the true disposition of his penitent.

Similiter, cum confessor talis ignorat contricionem et disposicionem sui confessi quoad Deum, necessario habet dignitatem penitencie quam Deus approbat ignorare; et ita cum discordat a divino iudicio, necessario discordat a iusticia et penitencia a Deo volita, et cum omnis talis error sive discordia necessario sit peccatum, patet quod omnis talis presumpcio ut est infundabilis, sic inevitabiliter est peccatum.

Similiter, regulariter talis confessor sicut ignorat si suus confessus dicat veritatem seu conteritur vel mentitur, ita ignorat suam recidivacionem, dampnacionem vel ordinacionem Dei super vita sui confessi; et cum

1. A in marg.: *Johannes.* 2. A in marg.: *De penitencia et confessione per totum.* 5. A in marg.: *1. Nota raciones.* 12. A in marg.: 2. 21. Codd.: *dirivatas.* 22. A in marg.: *a.* 25. A: *consimilem.* 28. A in marg.: *b.* 33. A: *est.* 36. A in marg.: *c.*

13. Cf. Trialogum p. 327.

super isto dependet absolventis iudicium, videtur quod sit blasphema usurpacio confessorem accipere sic absolucionem et salutarem innuicionem penitencie super ipsum. Si enim confessus sit prescitus vel vir duplex in confessione, tunc peccata cuncta redeunt nec opera illius confessoris super tali viro duplici quicquam agunt, ut hic supponitur. Cum ergo nemo debet mentiri pro toto mundo salvando, videtur quod confessor non debet sic asserere quod absolvit simpliciter suum confessum.

Confession leads to boldness in sin.

Similiter, nemo debet presumptive dare audaciam peccatori, sed sic faciunt communiter confessores; ergo ista ars absolvendi est fideliter fugienda. Quis rogo timeret rapere bona proximi, prodere suum dominum vel peccata similia facere, si crederet simpliciter quod propter illud peccatum non subibit maiorem penitenciam quam confessor suus iniungit, quia confessor cupidus eciam propter spem lucri modici absolvit, iniungens penitenciam satis levem? Si ergo (ut arguunt confessi) subibit maiorem penitenciam in purgatorio secundum divinum iudicium, tunc confunditur evidencia quod peccatum illud remittitur, quod unquam in purgatorio
405c satisfaciet vel quod a Deo lenius punietur quam assistente tanta contricione et opere meritorio non iniuncto.

Infinita sunt talia inconveniencia que confessor in ista materia non evadet. Sed videtur quod laborat in decepcione sui confessi pro pecunia vel dominio acquirendo, et ita alligat supra humeros penitenciam onera gravia que ipsi sufferre non possunt in gracia nec propter longitudinem temporis ex ordinacione Domini supportare. Sicut ergo Christus iniunxit adultere quod *nolit amplius peccare*, ut patet Joh. VIII, 11, ita videtur confessores debere iniungere penitenciam confitenti, tum quia nulla est ars penitenciaria a qua capi potest cercior penitencia iniungenda, tum eciam quia hoc maxime traheret a peccato et sonaret in misericordiam confessoris. Quomodo ergo crudelis et immisericors confessor necessitaret Deum a suo iudicio consenciendum, cum Deus non approbat vitam vel opus suum temerarium in hac parte?

2. A: *conformem accipere*. 10. A in marg.: *a*. 22. A: *vel quodammodo*. 26. A: *vel divino*. 27. B: *ita* deest; ib. B: *super*. 33. A: *quando quia*. 34. A: *maxime* deest. 35. B: *retraheret*. 38. A: *Deus* deest.

Vidi autem iam tarde Jeronymum super isto capitulo Matthei XXIII quasi evangelium seminantem: *Quid*, inquit, *mansuecius, quid benignius Domino temptato a phariseis confringuntur insidie eorum et secundum Psalmistam: Sagitte parvulorum facte sunt plage eorum, et nihilominus propter sacerdocii et nominis dignitatem hortatur populos ut subiciantur eis non opera sed doctrinam considerantes. Quod autem ait: Super cathedram Moysi sederunt scribe et pharisei per cathedram doctrinam legis ostendit. Ergo et aliud quod dicitur in Psalmo: In cathedra pestilencie non sedit: Et cathedras vendencium columbas evertit doctrinam debemus accipere. Alligant autem onera gravia etc. Hoc generaliter adversus omnes magistros qui grandia iubent et minora non faciunt. Notandum autem quod et humeri et digitus et onera et vincula quibus alligantur onera spiritualiter intelligenda sunt.* Hec Jeronymus.

Confession was not enforced in the primitive church.

Iste autem sanctus acute invexit contra modernos pontifices atque phariseos, ut contra Romanum pontificem et suos complices et contra prelatos et religiosos modernos quorum supercilium ypocrisi est velatum. Sicut autem a tempore Christi usque ad hunc Jeronymum et sanctos doctores alios sine tali confessione sancti ad patriam spissius volaverunt, sic post iniunctam istam confessionem ab Innocencio III spissius ad tartara descenderunt. Et certum est ex fide quod tam graciosus est Deus et alligacionem astringentem homines tantum odiens, sicut fuit in ecclesia primitiva. Ideo dicunt fideles istis satrapis: Dirumpamus vincula eorum et proiciamus a nobis iugum ipsorum, cum plus curant libertatem legis perdere quam hereditatem vel lucrum temporale amittere, quia Christus concessit istam libertatem pro salute anime et Antichristo cum omnibus suis complicibus non est licitum sive possibile viam ad patriam fidelibus Christi restringere.

CAP. IV.

Sequitur in textu evangelii: *Omnia ergo opera sua faciunt ut videantur ab hominibus. Dilatant enim phila-*

1. A in marg.: *Jeronymus.* 6. B: *propter sacerdocium.* 7, 8. A: *doctrina.* 18. A in marg.: *Johannes.* 24. A: *valuerunt.*

2. St. Hieronymi Opp. tom. VIII, pag. 182 (ed. Vallarsii). 5. Psalm. LXIII, 8. 11. Psalm. I, 1. 37. Matth. XXIII, 5.

teria sua et magnificant fimbrias. Quicunque, inquit Jeronymus, *ita facit quodlibet, ut videatur ab hominibus, scriba est et phariseus. Ve nobis miseris ad quos phariseorum vicia transierunt. Dominus cum dedisset mandata legis per Moysen ad extremum intulit: Ligabis in manu tua, et erunt immota ante oculos tuos; et est sensus: precepta mea sint in manu tua ut opere compleantur, sint ante oculos tuos ut die ac nocte mediteris in eis. Hoc pharisei male interpretantes scribebant in membranulis decalogum Moysi, id est, decem verba legis complicantes et ligantes in fronte et quasi coronam capitis facientes, ut semper ante oculos moverentur; quod usque hodie Iudei et Babilonii faciunt et qui hoc habuerit quasi religiosus in populis videatur. Iusserat quoque aliud Moyses ut in quatuor angulis palliorum iacinthinas fimbrias facerent ad Israelis populum dinoscendum, ut quomodo corporibus circumcisio signum Judaice gentis daret, ita vestis haberet aliquam differenciam. Supersticiosi ministri captantes auram popularem atque ex mulierculis sectantes lucra faciebant grandes fimbrias et acutissimas in eis spinas ligabant, ut videlicet ambulantes et sedentes interdum pungerentur et quasi hac commocione retraherentur ad officia Dei et ministeria servitutis eius. Quia ergo dixerat Dominus: Omnia opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus; quod generaliter accusarat, nunc in partes dividit. Pictariola illa decalogi philateria vocabant, quod quicunque habuissent ea quasi ob custodiam et monumentum sui haberent non intelligentibus phariseis quod hec in corde portanda sunt non in corpore; alioquin et armaria et arce habent libros et noticiam Dei non habent. Hoc apud nos supersticiose mulierculе in parvis evangeliis et in crucis* | 405[a] *ligno et in illiusmodi rebus que habent quidem zelum Dei sed non secundum scienciam usque hodie factitant culicem liquantes, camelum glucientes; istiusmodi erat fimbria parva et brevis ex lege precepta quam et mulier illa que sanguine fluebat tetigit in pallio Domini; sed non est compuncta supersticiosis sensibus phariseorum magisque sanata ad tactum eius.* Hec Jeronymus.

Jerome: To act in order to be seen of men is to be a scribe and a pharisee.

2. A: *quidlibet.* 16. *populum*; A: *papa.* 17. Codd.: *sircumsicio.* 22, 23. A: *id est, ministeria.* 32. B: *istius modi.*

1, 2. St. Hieronymi, Commentariorum in Matthaeum lib. IV, l. c. p 182. 5. Deut. VI, 8 14. Num. XV, 38.

Religion must be in the heart and is not a matter of outward signs.

Videtur quod iste sanctus sentenciat religionem quam Christus approbat stare in corde et non preponderanter in signis sensilibus, sicut fuit in utraque lege, quando populus a medulla preceptorum Domini declinabat. Sicut enim Deus noster est Deus insensibilis et instituit insensibilia esse tamquam meliora pocius adoranda, sic vult religionem suam stare in mente, in qua caritas est fundata, et non ydiotice in hiis signis sensilibus, sicut sensibiles a lege Dei declinantes ad seculum in fine utriusque testamenti tamquam ypocrite factitabant. Debemus enim recolere quomodo humanum genus in Eva per esum pomi vetiti est deceptum et quomodo res insensibiles ut sanitas in homine, anima in corpore, et Deus in mundo qui est complementum sue fabrice sunt rebus sensibilibus meliores et per consequens religio quam Deus in utraque sua lege eligit fundatur in animo in quo Deus vult secundum supremam volutivam potenciam et secundum supremam virtutem scilicet caritatem sincerius ipsum coli, sed hominibus declinantibus ad inordinatum amorem mundi sensibilis, necesse est quod in ista pura religione deficiant et religionem aliam fundatam in sensibilibus propter ypocrisim amplectantur. Et sicut religiosi in fine legis veteris seduxerant populum in duobus, scilicet in philateriis et fimbriis, sic religiosi nostri decipiunt proporcionabiliter populum in hiis signis. Sicut enim declarat Petrus Comestor: *Philateria erant parve menbranule ligate in sinistro brachio ad intuendum decalogum mandatorum, ad figurandum quod plus ceteris amabant decalogum*, sic (ut hic narrat Jeronymus) habebant in fronte istam menbranulam colligatam et multis modis ut per modum corone patentem oculis ad idem ypocritice figurandum.

How the pharisees of to-day deceive the people

Et sicut mundus et per consequens humanum genus ex maiori cautela diaboli procedit in | deterius, sic pharisei hodie deludunt populo fallacius in duobus. Sicut enim Christus non dicit de sectis hodiernis reprobis: *Omnia quecunque dixerint vobis hec servate et facite*,

1. A in marg.: *Johannes*. 5. A: *noster est Deus* deest. 8. A: fundanda. 14. A: *et* deest. 19. A: *ipsi*; ib. B: celi. 23, 24. A: *seduxerunt*. 34. A: *et* deest. 36, 37. A: *reprobet*. 37. *vobis servate et facite et pervertuntur*. 37. A: *servate et* deest.

26. Cf. Petr. Comestoris Hist. Evang. Cap. CXXXIII: A *philaxe* quod est *servare* et *torac*, quod est lex. Rotulum enim habebant appendentem collo vel brachio, in quo scripta erant decem precepta legis . . .

quia pervertuntur tam intellectu quam opere, cum diebus nostris Antichristi religio est erecta; ideo tam in legis fallacia quam in vita mendosa deludunt populo; observant tamen antiquum infamem binarium, sed excedunt in fallaci scriptura, cum servantes statuta nova preter legem Domini plus quam evangelium currunt ad papam radicem sue heresis ad cum scriptis sue voluptati et lucro placentibus dispensandum. Et sic scriptitant super legem Domini ut super evangelium et partes alias trahentes per suas glossas sinistras ad suum propositum totam sentenciam legis Dei et dicunt publice quod nisi ipsi iuvarent sensum legis et nubilosam doctrinam Augustini cum aliis antiquis doctoribus, periret infra modicum sensus Dei; et sic dilatant philateriam ultra antiquas menbranulas, sed Deus iuvet suam ecclesiam contra istos ypocritas tam intense cautelas diaboli publicantes.

in doctrine,

Magnificant secundo fimbrias, quia non solum per suam regulam sed per suum habitum et ritus alios decipiunt christianos; et sic in ista secunda fallacia superant de lege veteri phariseos, ut patet de habitibus, de nutibus et ritibus aliis in ecclesia hodie observatis. Ponunt enim plus numinis in suis habitibus quam fuit in tunica Christi inconsutili et quod fimbrias suas magnificant, patet explicacione vestium in religiosis nostris incedentibus sine cappis. Religiosi autem nostri cappati habent sua vestimenta nimium dilatata et per consequens magnificata non solum in fimbriis sed in partibus aliis quibuscunque.

in dress and in ceremonies.

Christus autem non exigit talia indumenta quoad colorem et figuram in suis apostolis (ut patet Luce V), nec ipse habuit nisi strictam fimbriam (ut hic dicit Jeronymus), et ordinavit mulierem sanari que paciebatur fluxum sanguinis per tactum sui corporis et non per tactum nudum fimbrie vestimenti, ad docendum quod sensus intrinsecus insensibilis legis Dei servari debet in vera religione et non solummodo in hiis signis. Potuit enim hec mulier tangere fimbriam tunice sue deposite et non sanari sed fluere sanguinem sicut prius. Sed sicut vere dicitur homo tangit hominem, dum tangit vestimentum quo celatur corpus eius, sic hec mulier tangens fimbriam vestimenti Christi tetigit corpus eius et

The woman who was cured by touching the hem of Christ's garment.

23. B: *lus minus.* 24, 25. A: *manificant.*

a probabili ex fervore amoris tetigit nudum corpus; femine enim possunt ex devocione dicere condicionaliter veritatem abscondite et veritates alias reticere. |

Excessive attention to external rules in the cloister.

De signis autem aliis, ut nutibus factis in claustro 406a virtute servati silencii, non est opus unius diei depromere quantum religiosi moderni per dogma diaboli sunt seducti; et sic religiosi nostri tam in scriptura quam in ornamentis corporis et signis aliis superant phariseos, sed sunt quoad christianam religionem insensibilem amplius diminuti. Cum enim virtus sua attentiva sit solum finita et dum fuerit in insensibilibus et parum in sensibilibus secundum doctrinam Domini moderata, adhuc vix servaret religionem quam Christus instituit, patet quod necesse est, dum in istis signis sensibilibus occupatur, ut sensum religionis Domini pretermittat.

Et ex istis Antichristus blaspheme colorat ordinacionem suam quod in bonitate religionis sicut in aliis virtutibus superat dominum Jesum Christum, sed rogo simpliciter quod Veritas vincat istam falsam et blasphemam extollenciam supra Christum. Alia autem signa tamquam figure mentalis habitus sunt plura quam fuerunt figure phariseorum in veteri testamento.

CAP. V.

Chrysostom: The hypocrisy of the pharisees kept them from believing in Christ.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Postquam supra sacerdotum et phariseorum et saduceorum contencionibus vexatus est, in suis autem responsionibus non est auditus convertens se, sicut diximus, docuit tales doctores audiendos esse, non imitandos. Nunc autem ostendit causam propter quem non poterant credere Christo, hoc est, quia omnia faciebant ut ab hominibus videantur. Impossibile est enim ut credat Christo celestia predicanti qui gloriam hominum concupiscit terrenam; sicut ipse alibi ait: Quomodo potestis credere gloriam querentes ad invicem et gloriam que a solo Deo est non*

2. A: *femine autem.* 4. A: *signis.* 8. A: *eciam signis.* 20. B: *suppliciter.* 28. B: *sicut audivimus.* 30. A: *poterat.* 35. A: *ab invicem.*

26. Op. Imp. Hom. XLIII, ex cap. XXII, p. CLXXXIV, p. 825 (ed. alt.). 34. Joh. V, 44.

queritis? In omni re ex ipsa re nascitur quod exterminet rem, utpote in ligno nascitur vermis qui exterminet lignum, ex vestimento nascitur tinea que comedit vestimentum, ex oleribus nascitur vermis qui olera universa corrumpit. Sic in spiritualibus ex ipso proposito eorum spirituali sumit occasionem inimicus; unde eis recia texit, quia a se ipso nihil agere potest nisi occasionem ex nobis acceperit. Ideo unumquemque hominem secundum condicionem et statum quem invenerit circa eum sic inde aggredietur contra eum, ut puta inter bellatores nascitur de virtute contencio, in dignitosis de ambicione honoris surgit invidia, inter divites de acquisicione fit zelus.

Quid dicam? inter ipsos thimelicos qui exercent vana ludibria de ipsis ludibriis sibi invicem adversantur, ut qui peius deridetur, melior estimetur. Ideo et sacerdotes qui positi sunt ad ornamentum populi, ad edificacionem sanctitatis, ex ipso ministerio eorum accipit colorem diabolus et corrumpit ministerium eorum, ut hoc ipsum bonum, dum propter homines fit, fiat malum. Tolle ergo hoc vicium de clero, ne velint hominibus apparere et sine labore omnia vicia resecantur. Ex hoc enim vicio nascitur ut ne velint inter se meliorem habere sicut nec Iudei Christum. Non enim nescientes eum Dei filium esse occiderunt sed habere eum talem non sustinentes, sicut prophetat de illis Salomon: Venite, circumveniamus iustum, quoniam inutilis est nobis et improperat nobis peccata legis. Ex hoc vicio nascitur ut clerici peccantes difficile penitenciam agant. Erubescit enim aliquando reus videri qui semper fuerat iudex.

Care for men's opinion the cause of all evil.

Dilatant enim philateria sua et magnificant fimbrias vestimentorum suorum. Puto quod illorum tunc scribarum et phariseorum exemplo et nunc multi aliqua nomina Hebraica angelorum confingunt et scribunt et alligant, que non intelligentibus linguam Hebraicam quasi metuenda videntur. Si ergo non sunt quales illi fuerunt, quoniam persone eorum de mundo recesserunt, non mores. De hominibus nostri temporis exponentes, de illis videmur exponere. Ergo sacerdotes ex eo quod volunt ab hominibus

Use of amulets.

2. Codd: *verius.* 5. A: *proposito* deest. 7. Codd.: *texat.* 8. A: *acciperit.* 14, 15. A: *ut quis.* 15. A: *deridet.* 16. B: *ornatum.* 20. Codd.: *ut ne.* 24. A: *se habere.* 27. B: *ut cum peccant.* 30. A: *fimbriam.* 32. A: *ut nunc.* 34. A: *quia non.*

23. Sap. II, 12.

videri iusti quidam phylateria alligant circa collum, quidam vero partem aliquam evangelii scriptam. Dic sacerdos insipiens: Nonne quotidie evangelium in ecclesia legitur et auditur ab hominibus? Cui ergo in auribus posita evangelica nihil prosunt, quomodo eum possunt circa collum suspensa salvare? Deinde ubi est virtus evangelii, in figuris litterarum an in intellectu sensuum? Si in figuris, bene circa collum suspendis, si in intellectu, ergo melius in corde posita prosunt quam circa collum suspensa.

Affectation of sanctity.

Alii autem qui sancciores se ostendere volunt, partem fimbrie aut capillorum suorum alligant et suspendunt. O impietas maiorem sanctitatem in suis vestimentis ostendere volentes quam in corpore Christi, ut qui corpus eius manducans sanatus non fuerit, fimbrie eius sanctitate salvetur ut desperans de misericordia Dei confidat in vestimento hominis. Et quid Paulus? Non dabat sudaria sua et semicincia, | *ut salvarentur infirmi? Eciam antequam Dei* 406b *noticia in hominibus esset, racio erat ut per sanctitatem hominum Dei potencia cognosceretur; nunc autem insania est. Nam postquam Dei potenciam cognoverimus, ad quid necessarium est ut hominum potenciam cognoscamus? Nam qui necessarium non habet ut Deum ostendat per suam sanctitatem et hoc facit, sine dubio festinat se ostendere, non Deum.*

Alius autem sic interpretatur hunc locum: Quia per observaciones, inquit, dierum dilatant verba sua, id est, phylateria extendunt populo ea predicantes assidue quasi conservatoria salutis eorum, quales erant de quibus Christus dixit: Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum. Fimbrias autem vestimentorum magnificatas dicit supereminencias eorundem mandatorum magnificatas. Quando enim per minimas illas et superfluas observaciones iusticiarum suarum laudant quasi eximias et valde Deo placentes, fimbrias vestimentorum suorum magnificant. Hec Crisostomus.

Ex ista sentencia huius sancti plane patet quod cupido et vana gloria sacerdotum est causa tocius peccati

8. Codd.: *figuris unde.* 16. Codd.: *vestimento* deest. 18. A: *ut* twice; ib. A: *et antequam.* 21. B: *cognovimus.* 22. B: *agnoscamus.* 29. Codd.: *qualia.* 37. A in marg.: *Johannes.*

17. Act. XIX, 12. 31. Matth. XV, 9.

populi. Ipsi enim ex peccato illo duplici seducunt populum, et cum sint doctores et regulatores populi per viam per quam ambulant, patet conclusio. Et hec est causa quare Christus sanando corpus sue ecclesie ab hac interiore parte, scilicet sacerdotibus, inchoavit; si autem sacerdotes in presencia tam potentis medici adeo resistebant, quid mirum si sacerdotes nunc multum distantes ab hac doctrina huius medici multum resistunt salubri doctrine medici medicorum, cum certum est quod omnes apostoli vel prelati nichil fecerunt a tempore ascensionis Domini in istam sectam letiferam, nisi in virtute Domini prius passi? Et hec racio quare quidam fideles ita acute invehunt contra nequiciam sacerdotum ut Deus ex sua gracia velit moderare suam nequiciam et populum docere doctrinam Domini imitari.

Greed and vainglory of priests causes all the people's sin.

Secundo videtur hunc sanctum intendere quod sacerdotes sciverant ex fide scripture prophetice quod Christus sit verus Deus et verus homo; quod videtur quibusdam difficile, cum iste articulus fidei sit valde difficilis, et Judei usque hodie istud negant, et Apostolus dicit I. Corr. II, 8: *Si cognovissent, nunquam Dominum glorie crucifixissent*. Licet autem quidam intelligant istud de gentibus que propter peccatum cupidinis istum articulum fidei ignorarunt, tamen videtur quod sicut cupido illos cecavit, sic vana gloria et invidia de correpcione Christi cecasse potuit pontifices Judeorum; unde verisimile est quod illi pontifices in particulari non noverant Domini veritatem, quia superbia eorum et invidia ad tantum ipsos excecaverat, quod non poterant universalem noticiam quam habebant de principiis fidei ad Christum scientifice et particulariter applicare. Et talis cecitas est in nostris pontificibus et phariseis, quia in tantum creverunt isti heretici in avaricia temporalium quod non obstante tota doctrina Christi in vita et lege nolunt concedere quin eis sit licitum et meritorium sic seculariter temporale dominium possidere. Nec potest ista heresis evacuari ab istis perfidis, nisi Deus ex magna gracia sua immiserit illis timorem temporalis brachii vel inspiracionem aliam specialem.

Question whether the priests knew that Christ was God and man.

If not, they were blinded by their sin.

So are our priests who maintain their right to lordship.

17. A in marg.: 2. 22. A: *Cor.;* sequitur lacuna; *II* deest. 29. B: *Domini deitatem.* 34. B: *ad tantum.*

The only remedy is to restore God's order for the clergy.

Tercio videtur hunc sanctum docere quod sacerdotes nostri temporis plus declinant a lege Domini quam legis veteris sacerdotes, quia habent evangelium Christi lectum et predicatum communius quam habebant sacerdotes illi decalogum; et tamen sensus evangelii non in suis mentibus est impressus, cuius causa videtur precipua quod sint in solicitudine et cupidine temporalium adeo evirati; nec sanari potest perfecte ista infirmitas, antequam clerus quodammodo ad ordinanciam Domini sit reductus; et cum istud tantum odiunt ut venenum, patet quod spirituale opus ex gracia Dei ad odium istud requiretur. Potest autem Deus movere suos fideles ad publicandum istam sentenciam licet imperfecte: sed Dei est opus istud perficere et media sicut ipse voluerit adaptare.

CAP. VI.

Sequitur in textu Matthei: *Amant autem primos recubitus in cenis, primas cathedras in synagogis et salutaciones in foro et vocari ab hominibus Rabbi. Vos autem nolite vocari Rabbi; unus est enim magister vester: omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vocare vobis super terram, unus enim est pater vester, qui in celis est. Nec vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus; qui maior est vestrum, erit minister vester. Qui autem se exaltaverit, humiliabitur et qui se humiliaverit, exaltabitur.*

Jerome: What it is to be called Master and Father.

Super quo Jeronymus: *Cumque superflue dilatent philateria et magnas faciant fimbrias gloriam captantes ab hominibus, arguuntur* | *in reliquis, cur querant primos* 406a
recubitus in cenis et primas cathedras in synagogis et in publico gulam sectentur et gloriam et vocentur ab hominibus Rabbi quod Latino sermone magister dicitur. Denique sequitur: Vos autem nolite vocari Rabbi. Unus est enim magister vester: Et patrem nolite vocare vobis super terram: Unus est enim pater vester qui in celis est etc. Nec magister nec pater vocandus est alius nisi Deus pater et Dominus noster Jesus Christus. Pater, quia

1. A in marg.: *3*. 7. B: *quod sunt*. 8. A: *istas infirmitas*. 9. A: *ordinacionem*. 27. A in marg.: *Jeronymus*.

17–26. Matth. XXIII, 6–12. 28. In Matthaeum l. c. p. 183.

ex ipso sunt omnia; magister, quia per ipsum omnia vel quoniam per dispensacionem carnis eius omnes reconciliati sumus Deo. Queritur quare adversum hoc preceptum doctorem gencium Apostolus se esse dixerit, aut quomodo vulgato sermone maxime in Palestina et Egipti monasteriis se invicem patres vocent. Quod sic solvitur: Aliud est natura esse patrem vel magistrum, aliud indulgencia. Nos si hominem patrem vocamus, honorem etati deferimus, non auctorem nostre ostendimus vite. Magister quoque dicitur ex consorcio veri magistri. Et ne infinita replicem, quomodo unus per naturam Deus et unus filius non preiudicat ceteris, ne per adopcionem dii vocentur et filii: ita et unus et pater vel magister non preiudicat aliis, ut abusive appellentur patres et magistri. Hec Jeronymus.

Various meanings of these words.

Videtur istum sanctum per equivocacionem patris et magistri admittere quod homines vocentur ad invicem istis nominibus. Unde grammatici exprimunt equivocacionem patris quintuplicem. Diabolus autem vocatur *pater mendacii*, ut patet Joh. VIII, 44; et Paulus expresse vocatur *magister et doctor gencium* II Tim. I cap. 11. Cum igitur in fide scripture equivocacio ista exprimitur et de sancto apostolo exercetur, videtur quod hoc sit licitum, et (sicut notat Jeronymus) Deus tam in singulari quam in plurali equivocatur ad Deum deorum et adoptivos Dei filios suos subditos regulantes. Sic enim vocatur Moyses *Deus Pharaonis* Exodi VII, 1, et sepe vocantur *Dei filii* pluraliter, ut patet Joh. X. Quare ergo non licet equivocare conformiter ad scripturam?

They should not be used, for they lead to error.

In istis videtur mihi quod, quia grande periculum est in causa, homines debent appellaciones istorum nominum ab hominibus removere. Sic enim inolevit ista blasphema de papa locucio quod vocetur regulariter *pater beatissimus*. Et non dubium quin, supposito quod sit diabolus, sicut sepe evenit, istud nomen sibi false et ypocritice applicatur; ideo videtur securius stare in limitibus legis Christi. Paulus autem vocatur ex officio

3. A in marg.: *Pater dupliciter: natura, indulgencia.* 14. B: *abusione.* 16. A in marg.: *Johannes.* 24. A: *hoc* deest; ib. B: *et sicut notat dominum Deus.* 34. Codd.: *blasphemia.* 36. B: *sibi* deest; ib. B: *falsissime.*

15. I. Tim. II, 7.

doctor gencium; et sic nomen magistri videtur dignius quam hoc nomen doctor, quia cum tam efficaciter docuit suos subditos tam verbo quam opere, ideo vocatus est a Sancto Spiritu tam *doctor gencium* quam *magister.* Accipe ergo a Sancto Spiritu pariter cum Paulo racionem huius nominis et sis vocatus humiliter et secure hoc nomine duplici sicut Paulus.

Objection to the academical title of 'Master.'

Sed nota quod hoc nomen officii multum distat a nomine graduacionis scolastice gentiliter introducte; ideo cum periculum et superfluitas sint in isto nomine, videtur quod istud nomen sit racionabiliter fugiendum, quia capto quocunque sic gentiliter exaltato, videtur quod tantum vel plus posset ecclesie sancte proficere numquam tam sumptuose et tam anxie isto nomine adquisito. Et ideo signanter hic dicit Jeronymus quod homines vocantur istis nominibus abusive, et per consequens non est usus laudabilis quod taliter sunt vocati; et tales abusiones modice in principio per diabolum dilatate crescunt posterius in maiores et Christi ordinanciam deprimunt ac diaboli abusum subdole introducunt, ut patet de assercione Christi, de maioritate hominum in ecclesia militante.

Question asked by Apostles: Who is the greatest in the kingdom of Heaven.

Nam Matthei XVIII, 1, sic scribitur: *Accesserunt discipuli ad Jesum dicentes: Quis putas maior est in regno celorum; et advocans parvulum statuit eum in medio eorum et dixit eis: Quicunque humiliaverit se sicut parvulus iste, hic maior est in regno celorum.*

Istum autem textum quidam ex doctrina Spiritus Sancti et sanctorum testimonio sic exponunt: Capiunt enim primo in questione discipulorum qua querunt *quis sit maior in regno celorum;* quod per *regnum celorum* intelligitur sancta mater ecclesia. Cum enim regnum communiter accipitur pro suis civibus et predestinatorum conversacio secundum Apostolum sit in celo, racionabiliter vocatur ecclesia regnum celorum. Nominatur autem regnum celorum pluraliter propter triplicem eius partem: Prima quidem eius pars et infima vocatur ecclesia militancium, qui correspondent infime parti militantis ecclesie, qui vocantur communiter laborantes.

7. A in marg.: *A.* 30. A: *que querunt;* A in marg.: *Nota quod regnum celorum vocatur sancta mater ecclesia.* 37. A in marg.: *1.* 38. A: *militantum.* 39. A: *vocatur.*

Secunda autem pars ecclesie paulo superior vocatur ecclesia dormiencium, ut sunt predestinati qui quiescunt in purgatorio et correspondent secunde parti militantis ecclesie scilicet defensorie vel ordini militari. Ista autem pars dormit nimium, cum utendo potencia ad regulandum ecclesiam Dei ministerium exerceret.

406d Tercia autem | pars ecclesie catholice vocatur ecclesia triumphancium et correspondet clero qui debet esse pars suprema ecclesie militantis.

Propter istum gradum triplicem putant quidam probabiliter quod universalis ecclesia vocatur *regnum celorum*.

Reasons for asking the question.

Secundo notant quidam quare apostoli quesierunt istam questionem a Domino. Et assignant triplicem racionem probabilem, prima quia paulo ante laborabat in Judea opinio in diversis, alii opinantes quod Baptista fuit maior in ecclesia militante, et alii quod Christus fuit maior, ut patet ex decursu evangelii. Ideo isti discipuli desiderabant cognoscere huius questionis proposite veritatem.

Christ's answer emphatic, because he foresaw the evils that would arise from ambition.

Terciam autem causam assignat Jeronymus in hoc loco notans quomodo Christus paulo ante in hac forma solvit tributum cesari. Mandavit quidem Petro singulariter quod iret ad mare et caperet staterem de ore piscis. *Solve*, inquit, *pro me et pro te*, ubi videtur proponere nedum Petrum tamquam generalem vicarium sui collegii. Ideo videtur verba ista *Solve pro me et pro te* sonare quod Christus Petrum in suum socium adequavit. In ista itaque questione isti discipuli fluctuarunt; quod videtur notari per hoc nomen *quis putas*. Istis duobus notatis solucio Domini est notanda; et quia scivit errorem circa questionem istam facere magnum dampnum ecclesie in futurum, ideo signancius solvit istam tam opere quam sermone, dum primo advocat unum parvulum quasi innocentem, non dubium quin ab eo ad patriam ordinatum, et ipso statuto in medio eorum dicit primo quod nisi conversi fuerint a contencione sua superbia ad humilitatem, non sunt de ecclesia militante.

The child was doubtless predestinate.

1. A in marg.: 2. 2. A: *dormientum;* ib. B: *el sunt.* 3. A: *correspondenter.* 8. Codd.: *triumphantum.* 13. A in marg.: *B.* 15. A in marg.: *1;* ib. A: *Primo autem.* 19. B: *desiderebant.* 36. B: *ordinatum* deest.

25. Matth. XVII, 26: *Illum sumens, da eis pro me et te.*

Christ taught humility.

Secundo diffinit Christus quod de quanto aliquod membrum ecclesie est humilius, de tanto apud divinum iudicium erit maius. Et sic cum Christus sit humillimus positus in medio illorum cum illo parvulo, plane sequitur Christum esse maximum, quia caput universalis ecclesie. Et intelligunt aliqui quosdam sanctos qui dicunt quod ille parvulus fuit Christus. Fuit enim Christus figuraliter licet non fuit ipse personaliter, ut patet ex multiplici concordancia historie huius textus.

Pope and prelates go against Christ's teaching.

Ista autem Christi diffinicio per Antichristum et suos complices multipliciter est sopita, tamen ut fides supponitur quod papa sit maior ecclesie militantis et sub ipso prelati alii, proporcionaliter ut apud ipsum et mundum sunt in mundanis dominis exaltati, et cum tales sint regulariter fidelibus minus humiles, manifeste patet quod Antichristus ex sua vocata ordinancia destruit quanto in ipso est ordinanciam Jesu Christi. Sed credamus huic Dei definicioni, quia indubie tempus veniet, quando coram Deo et angelis erit ista veritas sine repugnancia declarata, et interim teneamus condicionem parvuli, ut simus tunc magis habiles ad percipiendum fructum fidei, tunc in membris ecclesie seminatum. Parvulus enim tamquam propinquus statui innocencie caret superbia atque invidia, et quoad eundem statum patet quod quoad noticiam proximi caret dolo, et tercio quoad illatam sibi iniuriam remittit valde faciliter inimico qui fecit sibi iniuriam concors factus; et sic debent fideles quoad maliciam esse parvuli, licet in etate et anima sint prudentes; et istud docet hec operacio Salvatoris.

CAP. VII.

Chrysostom: Danger of false humility.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Hec si spiritualiter intelligantur, edificant, si vero corporaliter, non solum non edificant sed adhuc magis destruunt. Quomodo? Pone aliquem esse corde iactantem, audientem laudabile esse in ultimo loco discumbere: discumbit post omnes, et non solum tunc iactanciam cordis non dimittit sed adhuc iactanciam aliam humilitatis adquirit, ut qui*

4. A: *plane* deest. 15. A: *sunt*. 18. Codd.: *diffinite*. 25. A: *quod* deest. 25. A: *nocenciam*. 35. A: *cordis*; ib. Codd: *audiens*.

33. Op. Imp. l. c. p. CLXXXV (ed. alt. 926).

vult videri iustus, eciam humilis videatur ab aliis. Quanti enim sunt superbi qui corpore quidem in novissimo recumbunt, cordis autem elacione videntur sibi in cornu recumbere? Et quanti sunt humiles in cornu recumbentes et consciencia se existimant in ultimo esse? Quid ergo? Deus spiritus non ad carnem loquitur sed ad spiritum. Caro enim spiritum non intelligit, dicente Apostolo: Si quis spiritualis est, inter vos cognoscat que scribo vobis, quia Domini sunt mandata. Si ergo spiritus ad spiritum dicit, spiritualiter, non carnaliter dicit. Non enim tantum curat Deus ubi corpus hominis iaceat, sed in qua parte consciencie mens sit collocata. Ergo quod iubet Dominus nos in ultimo loco recumbere, non solum ut corpore in novissimo iaceamus sed eciam animo ut novissimos nos esse omnium iudicemus. Sine causa loco se humiliat qui corde se prefert.

Not our place at table matters, but our will.

Unde non vituperat eos qui in primo loco recumbunt sed eos qui amant primos recubitus, ad voluntatem vituperacionem referens, non ad factum.

Et salutaciones in foro. Primas salutaciones non solum in tempore sed eciam in voce, non solum in voce sed eciam in corpore, id est, non solum in corpore sed eciam in loco, id est, non solum exigunt ut prius illos salutemus, sed eciam cum voce clamantes: Ave Rabbi. Non solum hoc sed eciam flexis genibus et capitibus nudatis et in publico ad genua eorum nos incurvemus.

So too with names of honour.

Et vocari ab hominibus Rabbi, id est, vocari volunt, non esse. Nomen appetunt et officium negligunt. Quomodo potest esse magister, qui discipulum non habet? Da ergo operam et invenies fructum, adquire discipulos et esto magister.

Vos autem nolite vocari Rabbi, ne quod Deo debetur,
407ª *vobis | presumatis. Nolite et alios vocare Rabbi, ne divinum honorem hominibus deferatis. Unus est magister omnium qui omnes homines naturaliter docet. Si enim homo hominem erudiret, omnes homines discerent qui habent doctores. Nunc autem quia homo non docet sed Deus, multi quidem docentur, pauci autem discunt. Homo enim non intellectum prestat homini docendo, sed a Deo*

4. A: *recumbentes.* 11. B: *enim* et in marg.; ib. B: *tantum* deest. 13. A: *nos* deest. 14. A: *in corpore in;* ib. A: *sed et.* 15—17. A: *loco se — primo* deest. 16. B: *se* deest. 23. A: *id est* deest. 25. A: *flexis genibus* et deest; ib. B: *capitibus nudatis* deest. 27. B: *id est* deest. 32. A: *vocari.* 33. B: *referatis.*

7. I. Cor. XIV, 37.

prestitum per ammonicionem exercet. Doctrina enim cotis habet officium. Sicut enim cos non facit ferrum sed acuit, sic sine causa sensatus docetur. Maxime vos qui spirituales estis, quomodo vocatis vobis terrenum magistrum. Numquid carnalis doctrina disciplinam generat spiritualem? Scriptum est enim: Beatus homo quem tu erudieris Domine, et de lege tua docueris eum. Et patrem nolite vobis vocare super terram, quia non estis filii terreni. Ex eo enim celestem te esse professus es, ex quo patrem de celo tibi vocasti dicens: Pater noster qui es in celis, et ex quo celestem te esse professus es, patrem vocando Deum; turpe est ut iterum te profitearis terrenum, patrem tibi vocando super terram. Ecce enim in arbore quamvis plurimos ramos producat, tamen omnium ramorum una dicitur radix. Sic et in mundo, quamvis homo hominem generet, tamen unus est pater, qui omnes creavit. Nam et nos filii fratres sumus patrum nostrorum, non quia ab ipsis nati sumus, sed per ipsos, id est, non inicium vite habemus ex eis: sed transitum vite per eos accepimus.

How the Jews had to make place for the Gentiles.

Qui autem exaltaverit se humiliatur et qui se humiliat exaltabitur. In convivio hoc nupciali, id est, in hac Dei vocacione, primos discubitus sibi defendebant Judei. Humiliati autem sunt post gentes novissimi, et gentes quia contra meritum suum se vocatas intelligebant, facte sunt ante Judeos, quia non prima vocacio consideranda est sed dignitosior. Illi enim ad prandium mediocre invitati sunt, isti autem ad cenam magnam. Illorum invitatores prophete fuerunt, istorum autem ipse filius qui causa erat convivii. Illorum deleccio apud Deum ex patribus erat, istorum autem ex fide ipsorum. Ideo alibi tangens Judeos dicebat: Tu autem cum vocatus fueris ad nupcias, id est, ad nupcias Christi, noli recumbere in loco priori. Hec Chrisostomus.

Evils of the papal election.

Videtur istum sanctum multas difficultates prudenter tangere et christicolas docere, primo quod Christus intendit non solum vel principaliter phariseos eligere primos recubitus corporales in congregacionibus inclitorum, sed principaliter ex spirituali superbia primas

12. B: *Deum* deest; ib. B: *te* deest. 18. B: *per ipsos ideo.* 32. A: nolite. 35. A in marg.: *Johannes.*

6. Psalm. XCIII, 12. 10. Matth. VI, 9. 31. Lucae XIV, 8.

dignitates racione sanctitatis sciencie atque status. Et in isto laborant clerici nostri et principaliter Romana curia. Ideo est multis probabile quod status ille de eleccione pape per cardinales a Domino non processit, cum sit nidus gignitivus superbie.

The names 'Master, Rabbi and Father" belong properly to Christ.

Secundo videtur istum sanctum notare quod homo racionabiliter aufugeret has nominaciones *magister*, *Rabi* vel *pater* propter periculum superbie per diabolum introducende. Ideo (ut declarat Lincolniensis in principio Posteriorum) homo et scriptura cum signis ceteris movent homines ad doctrinam sed est interius verus doctor qui mentem illuminat et veritatem ostendit.

Et hoc pulcre declarat hic Crisostomus quomodo Christus racione deitatis sue sibi appropriat istud nomen, quia creat animam, infundit scienciam et excitat animum ad consensum. Hoc autem est Deo proprium. Et hec creditur racio quare Christus humanitus docuit doctrinam sue humilitatis, paupertatis et passionis, quas suos discipulos edocebat. Et hec racio quare ipse est magister optimus, doctrinam optimam sibi approprians. Unde si homines alii habent ista nomina, hoc est periculose et valde equivoce.

Claim made by the Pope.

Unde Jeronymus et Latini ceteri cum modo loquendi vulgari laudabili licet equivocaverint ab hoc sancto, ipse tamen tenet viam rectam, conformem evangelio et securam. Quod patet in consuetudine papali, cum ipse vendicat quod sit primus in discubitu, ut vocetur *pater beatissimus* cum condicionibus ceteris hic dampnatis a Christo. Et tamen hoc dicit vocaliter tamquam ypocrita quod sit *immediatus Christi vicarius hic in terris* et racione propinquitatis sequele habet ultra mortales ceteros preminenciam potestatis. Et istud mendacium plus inficit ecclesiam militantem, quam mendacium pontificum et phariseorum in tempore Christi infecerat, tum quia diabolus non audebat in Christi presencia movere ipsos ad tantam superbiam, tum eciam quia ex victoria et preminencia Christi super diabolum falsissime vendicat Romanus pontifex quod superat non solum prelatos legis veteris sed eciam cunctos Christi apostolos, quia ut dicit in ipso colligitur singulariter vicaria tocius potestatis domini Jesu Christi.

6. A in marg.: 2. 7. A: *auferet*. 8, 9. A: *inducende*. 16 17. A: *Et hoc*. 27. A: *sit* deest.

Spiritual meaning of Christ's words.

Et tercio potest elici ex hiis sermonibus huius sancti quomodo sane potest intelligi evangelium multis locis; nam (ut dicit Lincolniensis) secundum doctrinam Chrysostomi in hoc loco, quando Christus precepit hominem vocatum ad nupcias recumbere in novissimo loco, non intelligit locum vel nupcias corporales, quia tunc foret ex doctrina Christi contencio vocatorum, sed intelligit locum humilitatis animi quoad reputacionem et nupcias, que sunt inter Christum sponsum ecclesie et omnes ac singulos predestinatos ad gloriam.

Et istam doctrinam notarent prelati singuli et specialiter Romanus pontifex. Ipse enim ad tantum creditur superbia induratus quod Christo veni | ente in forma 407b
qua viavit hic in terris papa dedignaretur quod Christus sederet iuxta eum, multo evidencius quod dignus ante ipsum discumberet vel de nomine patris beatissimi vel aliis abusionibus ipsum argueret. Ideo certum videtur ex fide quod maior pars factorum huius curie est sophisticacio Antichristi.

CAP. VIII.

Sequitur in textu Matthei: *Ve autem vobis scribe et pharisei ypocrite, quia clauditis regnum celorum ante homines. Vos enim non intratis nec introeuntes intrare sinitis.* Super quo Jeronymus: *Habent scribe et pharisei legis prophetarumque noticiam. Sciunt Christum esse filium Dei, non ignorant natum esse de virgine, sed dum predam de subiecta sibi plebe appetunt, nec ipsi introeunt in regna celorum nec eos qui poterant intrare permittunt, hoc est, quod in Osee propheta arguit Dominus: Absconderunt sacerdotes viam, interfecerunt Sichemam. Et rursum: Sacerdotes non dixerunt ubi est Dominus. Vel certe omnis magister qui scandalizat malis operibus discipulos suos, claudit ante eos regnum celorum.* Hec Jeronymus. Crisostomus autem secundum ordinem alium super isto textu sic loquitur: *Vult enim Dominus ostendere*

Jerome: The scribes and pharisees sinned against knowledge.

Chrysostom:

1. A in marg.: *3.* 9. A: *quem sunt.* 21. B in marg.: *8.* 24. A in marg.: *Jeronymus.* 34. A in marg.: *Crisostomus.*

21. Matth. XXIII, 13. 24. Comm. in Matthaeum l. c. p. 185. 29. Oseae VI, 9. 30. ib. 4. 35. Op. Imp. l. c. p. CLXXXVI (ed. alt. 927).

Their selfish motives for keeping the people ignorant.

sacerdotes Judeorum omnia avaricie causa facere qui, per scripturas quidem Christi cognoscebant adventum. Considerabant autem quoniam, et si Christus creditus fuisset, consuetudo sacrificiorum offerendorum fuerat extinguenda et sacrificium iusticie prevaliturum, sicut de utrisque testatur propheta dicens: Afferte Domino gloriam et honorem. Tollite hostias et introite in atria eius. Ideo perversa interpretacione ante conspectum populi claudebant ianuam legis et prophetarum, qui de adventu Christi manifestissime erant locuti, ut a fide Christi homines separent, timentes ne forte credito Christo ipsi sacrificiorum oblacionibus fraudarentur. Magis enim cupiebant ut lege manente in usu essent sacrificia quibus ipsi ditabantur non Deus, quam lege cessante sacrificia iusticie venirent in usum, quibus Christus delectabatur et homines iustificabantur.

Meanings of the phrase 'kingdom of Heaven.'

Regnum enim celorum dicuntur scripture, quia in illis insertum est regnum celorum, ianua illorum intellectus erat; aut regnum est beatitudo celestis, ianua autem eius est fides per quam introitur in eam. Clavicularii autem sunt sacerdotes quibus creditum est verbum docendi et interpretandi scripturas. Clavis autem est verbum sciencie scripturarum per quam aperitur hominibus ianua veritatis. Adapercio autem est interpretacio vera. Vide quia non dixit: Ve vobis qui non aperitis regnum celorum sed qui clauditis. Ergo non sunt scripture clause, sed obscure quidem, ut cum labore inveniantur. Propterea dicit Petrus in epistola sua de scripturarum obscuritate, quia non sicut voluit homo, locutus est Spiritus Sanctus, sed sicut voluit spiritus, ita locutus est homo. Racio autem obscuritatis multiplex est, tamen satisfaccionis causas duas dicimus: prima, quia Deus voluit alios esse doctores, alios discipulos. Si autem omnes omnia scirent, doctor necessarius non erat. Et ideo esset rerum ordo confusus. Nam ad eos quidem quos voluit esse doctores, sic Dominus dicit per Isaiam prophetem: Loquimini sacerdotes in cordibus populi. Ad eos autem quos voluit discendo cognoscere mysteria veritatis, sic in cantico

How Scripture needs explanation.

3. B: *et* deest. 4. B: *offerenciorum.* 5. A: *valituram.* 10, 11. A: *saperent.* 15. A: *dilectabatur.* 18. B: *eorum.* 20. A: *est iusticia.* 31, 32. B: *satisfaccionis causa duas dicimus causat.* 32. A: *primum.* 33. A: *doctotores.*

7. Psalm. XXVIII, 2. 29. II. Petri I, 21. 36. Is. XL, 2.

To explain it is the duty of priests.

Moysi dicitur: Interroga patrem tuum et dicet tibi; presbyteros tuos et annunciabunt tibi. Et sicut sacerdotes nisi omnem veritatem manifestaverint in populo, dabunt racionem in die iudicii, sicut dicit Dominus ad Ezechielem: Ecce speculatorem te posui domus Israel. Si non dixeris in populo, ut a viis suis pravis discedat, ipse quidem in peccatis suis morietur, animam autem eius de manu tua requiram. Sic et populus a sacerdotibus nisi didicerit et cognoverit veritatem, dabit racionem in die iudicii: Sic enim dicit Sapiencia ad populum: Extendebam sermones meos et non audiebatis; ideo modo in vestra perdicione ridere volo. Sicut enim paterfamilias cellarium aut vestiarium suum non habet expositum cunctis, sed alios quidem habet in domo qui dant, alios autem qui accipiunt; sic et in domo Dei alii sunt qui docent, et alii sunt qui discunt. Deinde obscurata est noticia veritatis, ne non tam utilis inveniatur quam contemptibilis. Contemptibilis enim est, si ab illis intelligatur a quibus nec amatur nec custoditur. Non ergo abscondita est in scripturis veritas, sed obscura, non ut non inveniant eam qui querunt eam, sed ut non videant eam qui querere illam nolunt ut ad illorum quidem gloriam pertineat qui inveniunt eam, quia desideraverunt eam et quesierunt et invenerunt eam, ad illorum autem condempnacionem, qui non invenerunt eam, quia nec desideraverunt eam nec quesierunt nec invenerunt. Nec potest eis esse excusacio condempnacionis ignorancia veritatis, quibus fuit inveniendi facultas, | si fuisset querendi voluntas. Nam si veritas, salus, 407c
et vita est cognoscencium se, magis debet queri quam querere. Quomodo claudebant scripturas sacerdotes? Aliud pro alio interpretantes, ut puta dicit Isaias: Ipse Dominus veniet et salvabit nos. Tunc aperientur oculi cecorum et aures surdorum et lingua mutorum diserta erit. Hec signa erunt adventus Christi. Quando ergo Dominus mutum sanavit et surdum, Judei perversa adinvencione dicebant: Hic non eicit demonia nisi in Belzebub principe demoniorum, ut averterent populum a fide ipsius. Aut

7. A: *morientur.* 8. B: *didiscerit.* 11. B: *nec audiebatis.* 12. A: *ridire.* 13. A: *exponi.* 15. A: *et sunt* deest. 16. B: *non* deest. 20. B: *eam* deest. 23–25. A: *et quesierunt — eam* deest.

1. Cant. XXXII, 7. 5. Ez. III, 17, 18. 10. Prov. I, 25, 26. 31. Is. XXXV, 4–6. 36. Matth. XII, 24.

certe claudebant ianuam veritatis, quando posuerunt decretum, ut si quis diceret eum filium Dei, fieret extra synagogam. Sic et modo heretici sacerdotes claudunt ianuam veritatis. Sciunt enim quoniam si manifesta fuerit veritas, eorum ecclesia non est et ipsi de sacerdotali dignitate ad humilitatem venient popularem. Ideo quando legunt in populo suo tale aliquid: Qui me misit maior me est, perversa interpretacione claudunt clausulam veritatis, dicentes secundum dispensacionem carnis et nec ipsi intrant veritatem scripturarum propter avariciam. Quid igitur: Ignorans populus excusabilis erit? Absit. Si enim vestimenta empturus giras unum negociatorem et alterum et ubi meliores vestes inveneris et precio viliori illic comparas, et non oportet ipsum circuire omnes doctores, et inquirere ubi sincera veritas venumdatur et ubi corrupta? Nonne ut nostrum confessiones cognoscere et veriorem eligere plus quam vestimentum? Dicit enim Apostolus: Omnia probate; quod bonum est tenete. Aut si propter utilitatem aliquam vel necessitatem mundialem proficisci volueris ad aliquem locum, cuius viam ignoras, numquid propter ignoranciam vie discedis a profeccione proposita? Non, sed experieris nunc istam viam, nunc illam, et quos interroges queris, et cum inveneris rogas et promittis. Et si velis scripturarum ingredi veritatem, non peteres oracionibus, non quereres in scripturis, non pulsares in bonis operibus, non interrogares sacerdotes, nunc illos nunc istos, qui veri sunt clavicularii scripturarum, qui falsi? Sed prima ista non fiunt, quia verbum Dei non creditur, quia nec promissio beatitudinis desideratur nec iudicium comminacionis eius timetur. Hec Crisostomus.

Yet the people are not free from responsibility.

CAP. IX.

Videtur istos sanctos fidem scripture plane elicere, ideo illis, dimisso papa, debent fideles credere non propter se vel propter statum aut dignitatem mundanam quam occupant, sed quia fideliter reserant verbum

Christ's denunciation is directed against the priests of both old and new law.

1. B: *proposuerunt.* 7. B: *in* deest. 8. A: *clausam.* 11. A: *inexcusabilis;* B: correxit. 14. A: *ipsum currere.* 16, 17. A: *et mores* 26. A: *in* deest; ib. B: *interrogas.* 28. A: *prima* deest. 33. A in marg.: *Johannes.*

18. I. Thess. V, 21.

Dei et nemo potest in quantum dicit verbum illud quemquam decipere vel eciam falsus esse, et super istud ut fideles quidam eliciunt tamquam probabile quod in isto Ve octuplici quorum primum exponitur Salvator simul reserat mendacia sacerdotum legis veteris et mendacia sacerdotum legis gracie que scivit esse futura ex nequicia Antichristi; et sic quodlibet istorum octo Ve potest ad sacerdotes ypocritas legis veteris et ad sacerdotes legis gracie ypocritas applicari.

Those of the law of grace are worst,

Sed sacerdotes in lege gracie de tanto profundius faciunt istam nequiciam, de quanto diabolus prope finem seculi per subtiliores ypocrises plus prevalet contra militantes quam prevaluit tempore precedenti. Ideo consequens est quod papa et sui complices sunt scribe et pharisei claudentes regnum celorum et nec ipsi introeunt nec alios volentes intrare permittunt. Et principalis racio huius est nequicia tradicionum quas

laying stress on Antichrist's traditions.

edidit Antichristus. Tantam enim fidem et plurem observanciam vendicat et illis tradicionibus quantam Deus vendicat de evangelio Jesu Christi. Et hec est magna sed subtilis blasphemia Antichristi. Ideo si fideles unquam cordati fuerint, necesse est quod in hoc brevi temporis articulo sint viriles. Et quedam consolacio ad viriliter agendum in hoc casu est breviacio temporis et minoracio potencie Antichristi. Quantum ad breviacionem temporis dicit Christus Matthei XXIV, 22 ut ibi exponitur super illo verbo: *Nisi breviati fuissent dies*

Opportunity now afforded by the Schism.

illi etc. Et multum movet minoracio potencie Antichristi quod ipse in papis dividitur et sui satellites sunt spissim contrarii sibi ipsis; sed Christus dicit Matthei XII, 25: *Omne regnum in se divisum desolabitur. Si ergo Sathan in se divisus est, quomodo stabit regnum ipsius?* Et confirmatur per processum Isaie IX, ubi prophetat statum ecclesie a tempore incepcionis legis gracie usque ad diem iudicii, incipiendo hoc tempus a predicacione Christi, quia ut dicit ipse Christus: *Lex et prophete usque ad Johannem.* Primo ergo prophetat Isaias efficaciam predicacionis Christi, dum dicit: *Primo tempore alleviata est terra Zabulon et terra*

2. B: *falsum.* 10. A: *sed* deest. 36. B: *iste Christus.*

31. Luke XI, 17. 33. Is. IX, 1 et seqq. 36. Matth. XI, 13, Luke XVI, 16 etc. 39. Is. IX, 1.

Neptalim et novissimo aggravata est via maris trans 407d *Jordanem* | *Galilee gencium.* Et in confirmacionem sentencie istius verbi prophetici allegat Matth. IV cap. 15 istum textum propheticum ad hunc sensum. Christus enim prius predicavit in terra Zabulon et terra Neptalim; et sic illa terra per suam predicacionem alleviata est de sarcina peccatorum.

Isaiah prophesied of Christ's preaching,

Sed *novissimo tempore* predicacionis Domini *aggravata est via maris trans Jordanem Galilee gencium*, quia multi de illis patriis et multis aliis a fide infeliciter sunt aversi, ut patet ex processu evangelii.

Sed quia oportuit predicacionem tanti magistri habere suam efficaciam, ideo subdit propheta: *Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam*, hoc est, de gente Judeorum qui per Christum crediderant, licet prius ambulaverant in tenebris peccatorum. In predicacione tamen Christi *lux* veritatis evangelice *orta est eis*, licet prius fuerant incole umbre mortis.

of the few Jews who should believe,

Sed quia de gente Judaica pauci sic crediderant, licet multi Judeorum fuerant quoad numerum naturarum, ideo consequenter dicit propheta, Deo notans quod pauci illorum in Christum crediderant: *Multiplicasti gentem, non magnificasti lèticiam.* De gente quidem Judaica fuerunt multi quoad naturam, sed pauci de quibus fuit letandum, cum eorum plurimi fuerant presciti et ut infideles in tartaris condempnandi.

Et quia gens illa Judaica fuit occisura Christum, ideo prophetat gestum eorum quem habuerunt, quando illud facinus perpetrarunt. *Letabuntur*, inquit, *coram te sicut qui letantur in messe, sicut exultant victores capta preda, quando dividunt spolia.* Sicut enim messores canunt multa cantica insolenter, sic clamabant Judei in crucifixione Christi multa blasphema cantica, ut patet ex processu evangelii, et post occisionem Christi dividebant vestimenta sua, sicut dividunt victores spolia occisorum.

and how the Jewish nation should exult in Christ's death.

Sed quia post Christi mortem, resurreccionem et ascensionem Christiani suos infideles adversarios superarunt, ideo dicit propheta consequenter: *Iugum enim*

1. A: *aggrat aggravata.* 2. B: *in confirmacione racione.* 10. B: *illis patriis.* 13, 14. A: *ambulat.* 14. A: *est* deest. 22. A: *crediaerant.* 33. A: *blasphemia.* 34, 35. A: *dividebant* deest.

13. Is. IX, 2. 22. Is. IX, 3. 29. Is. IX, 3. 39. Is. IX, 4.

The primitive Christians were free from ceremonies.

oneris eius et virgam humeri eius et sceptrum exactoris eius superasti, sicut in die Madian. Causa enim quare populus christianus tantum in inicio temporis legis gracie profecit, fuit quod non opprimebatur per iugum oneris eius, id est, per cerimonias et iudicia veteris testamenti, ut patet Act. XV. Nec *per virgam humeri eius*, id est, per tradiciones scribarum et phariseorum superadditas legi, de quibus Matthei XXIII. et XXV., nec *per sceptrum exactoris* eius, id est, per potenciam coactivam Judeorum volencium opprimere credentes in Christum. Ab istis enim liberati sunt fideles per exercitum Romanorum fidelibus ammonitis per angelum quod transirent ab obstinatis Judeis subvertendis in regnum Agrippe, sicut victoria Gedionis prenunciata per angelum, ut patet Judicum VII, 22.

The Romans sinned in their cruelty to the Jews.

Verumtamen crevit peccatum et culpanda vecordia in exercitu christiano. Seculare quidem brachium infideliter prius deliquerat, ut patet de imperatore Romano cum suis satellitibus, et sacerdotes postmodum gravius deliquerunt. Ideo dicit propheta quia *omnis violenta predacio cum tumultu et vestimentum mixtum cum sanguine erit in combustionem et cibum ignis.* Licet autem quidam gentiles de Romano exercitu habuerunt intencionem piam ad mortem Domini vindicandum, tamen in tali et tanta occisione gentis Judaice multipliciter peccaverunt in spoliandi cupidine et occidendo immisericorditer, aliter quam occisus dominus imperavit; et ex illo peccato crevit infidelitas cesarum Romanorum ad martyres postmodum occidendum.

Isaiah's prophecy of the sin of modern priests.

The head is the Pope, the tail the friars.

Postquam ergo Ysaias prophetaverat de Christo qui est basis huius verbi prophetici, convertit se ad prophetandum de peccato ypocrisis sacerdotum legis gracie. *Disperdet*, inquit, *Dominus ab Israel caudam et caput et incurvantem et depravantem in die una.* Ubi videtur probabiliter prophetare de nequicia et destruccione sacerdotum tempore legis gracie, ita quod per caput intelligat Romanum pontificem et per caudam intelligat sectam fratrum que est novissima sequens papam. Dispersio vero potest notare divisionem pontificum

5. A: *et iudaica.* 8. B: *XXIII et XV.* 18. B: *in imperatore;* ib. A: *suis* deest. 19. Codd.: *satillibus.* 30. A: *ergo* deest.

20. Is. IX, 5. 33. Is. IX, 14.

Romanorum; in qua divisione sunt fratres et secte alie divise ad divisionem istorum pontificum Romanorum. Sunt autem multi ex utraque parte incurvantes se coram suo papa et multos ex parte altera ac alios volentes ipsos iuvare multipliciter et subdole depravantes.

Et ad certificandum de quiditate istius capitis subdit propheta: *Longevus et honorabilis ipse est caput.* Ac si intenderet papa durans per mille annos a tempore Silvestri usque ad papam novissimum destruendum. Ipse in sua communitate est tam longevus quam honorabilis quoad mundum. Ipse autem est caput sectarum quatuor saltem maniacis occidentalibus qui in fide per argumenta diaboli sunt seducti, ut si Christus dedit Petro
408ª claves regni | celorum, ergo pape qui graditur per viam contrarium tam Christo quam Petro.

Et quantum ad caudam dicit Ysaias *et propheta docens mendacium ipse est cauda.* Sed queso cui posset istud verbum propheticum melius quam fratribus applicari. Ipsi enim fundantur super mendacio et practizant illud tam verbo quam opere ac si foret vita sua.

Unde quia ypocrisis est fundamentum hiis sectis quatuor, consequenter Ysaias sic loquitur: *Et erunt qui beatificant populum istum seducentes et qui beatificantur precipitati*, ac si diceret qui vocant papam patrem beatissimum et sectas has in merito excellentes, ipsos seducent per verba ypocritica atque mendacia, in cuius signum secte iste cum suo capite erunt precipitate.

How they lead the people into hypocrisy.

Propter hoc, inquit Ysaias, *super adolescentulis eius non delectabitur Dominus et pupillorum eius et viduarum non miserebitur*, *quia omnis ypocrita est et nequam et universum os locutum est stulticiam.* Hic videtur prophetam coniungere populum seductum per istos ypocritas et specialiter in hoc quod a fide deficiunt, et cum *sine fide impossibile est placere Deo*, ut dicit Apostolus Hebreorum XI, 6, patet quod isti miserabiliter dampnabuntur. Radix autem tocius huius malicie est ypocrisis tam in hiis sectis quatuor quam in populo per ipsas seducto, qui erronee et adulatorie illis credit et seduccione multiplici mendaciter eis applaudit.

6. A: *et* deest. 7. A in marg.: *Nota.* 25. A: *sectas hac.* 35. A: *patet* deest.

7. Is. IX, 15. 16. Is. IX, 15. 22. Is. IX, 16. 28. Is. IX, 17.

CAP. X.

Our modern scribes and pharisees, how they close up the scripture.

Restat parumper ulterius declarare quomodo scribe et pharisei nostri claudunt regnum celorum aliis quos dicuntur regere et in beatitudinem introducere, cum manifestum sit quod scribis et phariseis legis veteris correspondent. Sicut enim illi avaricie causa noluerunt Christum populo revelare, ne lucrum eorum in sacrificiis et oblacionibus minueretur, sic moderni prelati de hiis sectis quatuor nolunt legem Christi populo publicare, ne populus percipiens Christi pauperiem subtrahat ab illis terrenas divicias et mundi gloriam; et sicut dicit Crisostomus, cum scriptura sacra sit *regnum celorum*, ipsam nituntur claudere, ne populus et potentes specialiter ipsam intelligant.

Three ways of taking the word 'Scripture.'

Potest autem scriptura sacra et specialiter evangelium intelligi tribus modis, primo personaliter et fundabiliter pro ipsa prima veritate que est Dominus Jesus Christus iuxta illud Joh. X, 35: *Non potest solvi scriptura: Quem pater sanctificavit et misit in mundum.* Secundo pro ipsis veritatibus sive eternis sive alio modo necessariis iuxta illud Luce XXI, 33: *Celum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt.* Tercio autem modo magis improprie accipitur scriptura sacra pro ipsis codicibus que sunt membrana et incaustum cum aliis ligamentis. Et ista scriptura sacra comburi poterit atque mergi; sed non prima vel secunda, in qua fides viancium terminatur et in patria clara visio beatorum.

Chrysostom calls Scripture the kingdom of Heaven.

Ex istis potest fidelis colligere quare Crisostomus signanter vocat scripturam sacram *regnum celorum*. Ipsa enim est via vel medium ad beatitudinem adquirendam; et cum homines ipsum quesierint, suam potenciam beatifice terminabit.

The scribes close the kingdom: 1. by hindering preaching,

Sed restat videre ulterius quomodo dicti scribe et pharisei claudunt fidelibus istud regnum. Claudunt quidem primo impediendo, ne evangelium fidelibus predicetur, ut *hodie multum horretur quod evangelium angelicetur* vel populo predicetur, ut patet de episcopis,

1. In cod. B numeris capituli deest. Que secuntur, ad cap. precedens adducta sunt. 15–16. A in marg.: *Scripture sacra est regnum celorum et accipitur tribus modis. 1.* 17. B: *pro ista.* 19. A in marg.: *2.* 22. A in marg.: *3.* Codd.: transient. 24. A: *incastum.* 34. A in marg.: *1.* 35, 36. A: *predicatur.*

de fratribus et suis complicibus; et sic claudunt regnum celorum iuxta sensum expositum.

2. by discouraging the study of theology,

Secundo modo claudunt regnum celorum, ne a sacerdotibus evangelium addiscatur, ut papa reputat theologum inhabilem ut occupet aliquem dignitatem in ecclesia militante vel accipiat stipendium de ipsa ad sacre pagine insudandum. Et idem videtur de episcopis et complicibus istorum prelatorum et propter causam istam ut plurimum sacra pagina est deserta; et ad idem faciunt decreta et decretales que sunt leges papales.

setting aside the Scripture for the decretals.

Unde *Parisiensis* in tractatu suo de avaricia concludit istam sentenciam familiariter sub hiis verbis: *Amor,* inquit, *legis divine et contradiccio sciencie decretorum cohiberent homines a studio eorum. De amore legis dicit Gregorius: qui diligit regem, diligit eius legem et in Psalmo: Palpebre eius interrogant filios hominum. Palpebre autem quandoque sunt clause quandoque aperte. Palpebre quandoque signant sacram scripturam que alicui est obscura, alicui est aperta. Que interrogant filios hominum utrum ament Deum. Signum enim divine dileccionis est, cum quis laborat libenter in studio sacre scripture. Sacra vero scriptura multum contempnitur propter scienciam decretorum; unde potest dici quod dicit Sara ad Habraham Gen. XVI, 5: Inique agis contra me; ego dedi ancillam meam in sinum tuum. Que* (and that for the sake of gain.)
408b *videns quod concepit despectui me habet. Ancilla | sacre scripture sciencia est decretorum que sacram scripturam habet despectui propter fructum lucri quod ex ea consequitur. Et Genes. XXI, 10: signata est oppressio quam facit sciencia lucrativa sacre scripture per ludum quo opprimebat Ismael Isaac. Unde sicut precepit Dominus: Eice ancillam et filium eius; sic forte necesse esset scienciam illam in magna parte ab ecclesia excludi.*

Nec solum contempnitur sacra scriptura per scienciam illam, immo eciam blasphematur et in ea ipse Deus, qui est legislator. Quod videtur figuratum esse Levitico XXIV, 10, ubi legitur filius mulieris Israelitidis quem pepererat de viro Egypcio iurgatus est cum viro Israelitico et blasphemavit

3. A in marg.: 2. 7. B: *insuadandum.* 17. A: *quandoque* deest. 26. B: *conceperit.* 37. B: *peperit.*

11. Cf. De Eucharistia p. 222, l. 20. Opera Parisiensis mihi ad manum non sunt. 14. De Eccl. p. 151. 18. Ps. X, 5.

Deum Israel. Sic decretiste qui Israelite sunt in parte quoad illam partem sciencie quam a lege Domini acceperunt et Egypcii quoad illam partem quam habent a sapiencia mundana, blasphemant Deum Israel, dum legem quam ipse dedit, paleam vocant quasi inutilem, cum tamen legatur Isaie XLVIII, 17: Ego Deus tuus docens te utilia; quasi pocius palee sunt, de quibus Matthei III, 12: Paleas autem comburet igne inextinguibili; et Augustinus: Si paleas sequeris, palea efficieris. Et concludit Parisiensis quod *sciencia decretorum mobilis est, terrena, tumultuosa, inflativa et absque refeccione* et declarat membra.

3. Prelates persecute those who teach the true sense of Scripture.

Tercio principaliter patet quod moderni satrape claudunt hoc regnum celorum per hoc quod sensum huius scripture et professores eius multipliciter persequuntur, ut hii dicunt in scolis quod scriptura sacra est falsissima; sed oportet eius sensum per suam logicam coaptari; et sic perit scripture sacre auctoritas, ut patet specialiter de quiditate hostie consecrate. Unde plus credunt exposicioni Johannis de Deo qui heretice sensit quod nichil demonstratur hoc pronomine: *Hoc est corpus meum*, et quandocunque scriptura dicit illam hostiam esse *panem*, ut Lucas *panem cotidianum* et Apostolus *panem quem frangimus*, hoc est, ut glossat hereticus, accidens sine subiecto quod non poterit esse panis.

Tales sunt multe glosse heretice, fidei scripture imposite, ut patet studenti in legibus Antichristi. Nec solum iste leges inficiunt hanc scripturam, sed leges civiles, leges regnorum, logica et sciencie mathematice, dum abutuntur, non ad honorem huius domini applicate. Et fratres qui sunt cauda huius capitis defamant fideles, tenentes sentenciam huius regni tamquam hereticos, et consequenter citacionibus frivolis et aliis persecucionibus subdolis quantum sufficiunt professores istos multipliciter insequuntur.

Nec est lingua vel tempus sufficiens narrare hereses que germinaverant de hiis sectis, ut sectam suam et

4. A: *blasphemat.* 13. A in marg.: *3.* 22. *et quomodocunque.* 28. A: *ut patet* deest.

19. Cf. Trialogum, pag. 251, 264. 23. Lucae XI, 3; I. Cor. X, 16.

scripta magnificant ultra sectam et fidem scripture domini Jesu Christi; et quemcunque ipsi absolverint vel pro illo oraverint ipse intrabit in regnum celorum sine pena purgatorii. Et sic nec ipsi in regnum celorum introeunt nec alios intrare permittunt.

No law should be allowed that does not agree with Christ's.

Est autem catholica sentencia, si quis ipsam audeat publicare, quod non debet esse lex aliqua nisi lex domini Jesu Christi. Relique autem terrene consuetudines sunt admittende, de quanto hac lege Domini regulantur. Et aliter sunt (ut dicit Jacobus) *sapiencia terrena, animalis et diabolica.* Et sic viaret ecclesia directe ad patriam secundum viam quam Christus docuit tam opere quam sermone. Sed heu hodie insequitur populus qui vocatur ecclesia Antichristi; et sic regnum celorum clauditur et os inferni (ut dicit propheta) propterea dilatatur. Et patet in parte quomodo primum istorum Ve octuplicium per Antichristum et suos discipulos practizatur.

CAP. XI.

Second woe.

Secundum Ve sequitur in hec verba: *Ve vobis scribe et pharisei ypocrite qui comeditis domos viduarum, in oracione longa orantes; propter hoc amplius accipietis iudicium.* Super Jeronymus nichil tractat, sed Chrysostomus sic loquitur: *Sexus mulierum incautus et mollis est. Incautus quidem, quia non omnia que videt aut audit cum sapiencia et racione considerat. Mollis autem, quia facile flectitur vel de malo ad bonum vel de bono ad malum. Virilis autem sexus caucior est et durior. Caucior quidem, quia omnia que videt et audit discutit racione; durior autem, quia nec de malo facile inclinatur ad bonum nec de bono facile revocatur ad malum, dum sequitur racionem; ideo ergo durior quia racionabilior. Hec autem premisimus ut ostendamus mulieres incautas et faciles. Propterea impostores sanctitatis circa mulieres facile se constringunt, quia nec intelligere imposturas eorum facile possunt mulieres, cum sint incaute et ad*

Chrysostom: Women are easily influenced.

12. A: *vitam;* B. correxit. 15. B: *propterea* deest. 24. A in marg.: *Crisostomus.* 31. A: *vel de bono.* 33. A: *in cautos.* 34. B: *impostoris sancti circa.*

10. Jacobi III, 15. 20. Matth. XXIII, 14. 24. Opus Imp. l. c. p. CLXXXV (ed. alt. p. 926).

dileccionem eorum religionis gracia facile inclinantur, cum sint molles corde. Maxime tamen permanent cum viduis mulieribus propter duas causas. Primum quia mulier nec ita facile decipitur habens virum | consilia- 408[c] *torem, deinde nec de facultatibus suis aliquid eis prestat, cum sit in potestate viri. Vidue autem et facile decipiuntur, non habentes consiliatorem virum, et facile de rebus suis taliter prestant, cum sint nullius potestati subiecte. Propterea dum Iudaicos sacerdotes confundit, christianos monet ut non cum viduis mulieribus amplius permanerent quam ceteris, quia etsi voluntas permanendi mala non fuerit, tamen suspicio est mala.*

Ve vobis qui devoratis domos viduarum, oracione longa orantes. Qui avariciam vestram religionis colore depingitis et quasi diabolo Christi arma prestatis, ut ametur iniquitas, dum pietas estimatur, qui longis oracionibus quasi magnis retibus viduarum facultates piscatis, propter hoc amplius accipietis iudicium; primum quidem pro eo quod estis iniqui, alterum pro eo quod figmentum assumitis sanctitatis. Hec Crisostomus.

Women are led astray by their confessors specially by friars.

Istud secundum Ve videtur ex practica pertinenter posse fratribus et religiosis aliis applicari. Sicut enim duo sacerdotes in lege veteri latuerant in pomerio, ut Susannam cognoscerent, sic sacerdotes moderni perversi ex simulacione sanctitatis cum mulieribus et specialiter privatis a viris meandris multiplicibus se inmiscent. Jam enim consuetudo pro lege admittitur quod domina in mariti absencia fratrem habeat confessorem; vidue autem et specialiter sanctimoniales per confessores huiusmodi sunt seducte. Dimitto autem quomodo in secretis cameris de ipsis procreant per similitudinem sanctitatis sed (ut loquitur evangelium) seducunt feminas per oracionis sue supereminenciam bonitatis. Hinc enim habent in missis oraciones longas cum famulis et famulabus multipliciter repetitis. Longum suo mento cum literis fraternitatis communiter sigillatis et cameras mulierum thurificant, ac si in hoc aliquid numinis latitaret. Et hinc aptant sibi exennia ut sint

1. A: *facile* deest. 8. A: *talibus prestant.* 9. B: *Propterea autem.* 10. A: *mulieribus* deest. 17. A: *que si magnis.* 21. A in marg.: *Johannes.* 28, 29. A: *confossorem.* 30. A: *modi* deest. 36. A: sic cod. B: *memento;* A in marg.: *Contra fratres.* 37. A: *turrificant.*

33. The prayer of commemoration of benefactors.

quedam intersigna amoris inter ipsos et feminas et per meandros alios mille seducunt feminas omnis generis et specialiter in spirituali suffragio, in fide catholica et versuciis aliis sua ypocrisi mediante.

Letters of fraternity are an heretical practice.

Ubi (queso) est maior heresis quam in literis fraternitatis, cum confratres ignorant si oraciones sue quicquam valeant eciam sibi ipsis; immo cum sint alieni a secta Christi, probabile est quod sua merita non plus valeant quam opera paganorum. Et ex alio latere ex fide deduci poterit quod omnes militantes secundum gradum sui meriti et capacitatis participabunt suis suffragiis secundum quod Deus limitaverit omnium membrorum ecclesie militantis.

Even were their prayers meritorious, they could not distribute the merit of them.

Blasphemum itaque est fratres super se assumere quod merita sua apud divinum iudicium tantum valent. Et iterum blasphemum est eos assumere quod habent potestatem secundum quod ipsi voluerint populis quibus ipsi vendiderint sua merita parciendi. Hoc enim Deo est proprium, sicut sibi est proprium homines finaliter iudicare.

Supposito ergo quod longe oraciones sue vel aliquo sex generum meritorum valeant sibi et aliis ad beatitudinem adquirendam, adhuc particio et concessio eorum, cum sit Deo propria, secundum quod persone sunt digne, sunt a fratribus aliene.

Iste ergo secte sunt ex parte diaboli mendacii qui seduxit Evam in absencia sui mariti et per illam suum coniugem, ut patet Gen. III; et conformiter seducunt fratres dominos et dominas et per ipsas totum regnum atque militantem ecclesiam; et mediante ista mendaci tamen cautela multiplicantur in numero et defensione mundana, in domibus et aliis temporalibus que diabolus eis influit tamquam apcioribus suis procuratoribus pro suo prodiga servitute.

Friars make common cause with the pope and the other sects.

Et hec racio quare defendunt sic papam et sectas alias, ut se iuvent reciproce sub mutue vicissitudinis obtentu. Hec est racio cur tantum odiunt quod ordinacio Christi procedat in suis limitibus vel quod evangelium predicetur, quia coniectant quod si ordinacio Christi staret in suis limitibus, cum non sunt

6. B: *confessores ignorant.* 10. A: *ponterit.* 11. A: *suis* deest. 12. *limitaverit.* Hic verbum excidit. 21. A: *vel* deest. 22. A: *valeat.* 23. B: *peticio.* 28. A: *patet* deest. 31. B: *multiplicant.* 33. A: *procuratoribus* suis. 35. A in marg.: *1.* 37. A in marg.: *2.*

fundati ex lege Domini, sed *ascendunt aliunde tamquam fures et latrones* ex stulticia acceptancium, non viverent in mendacio suorum patronorum et suorum modorum vivendi qui palliantur mendaciter ut nunc vivunt; et ita ut spoliant insensibiliter pauperes et dominos temporales, sic spoliant dupliciter clerum a suo ministerio et utrobique defraudant ecclesiam a suffragio spirituali.

There would be fewer widows if possible husbands were not shut in the cloister.

Nec diabolus defraudat solum simplices per hos fratres sed per sectas alias infundabiliter introductas, ut monachi et canonici cum clero cesario auferunt primo secularia dominia, que haberent domini temporales; et sic ex petulancia spoliando visitant feminas | viduatas, 408[d]
cum stante Christi ordinancia forent mariti plurimi coniugati, qui iam sunt ad claustrum religionis infundabilis tracti ut Tarsites; et sic corporalem fornicacionem inmiscent sepius ut priores. Sic ergo plena est ecclesia formacionibus et prevaricacionibus istarum sectarum quatuor sacerdotum.

Et racio omnium istorum malorum in compendio stat in isto quod spernitur Christi ordinancia et statur ordinacioni subdole Antichristi. Evangelium autem dicit hoc sepe tacite sed infidelitas facit homines fidem Domini obaudire.

CAP. XII.

Third Woe.

Sequitur Ve tercium in hiis verbis: *Ve vobis scribe et pharisei ypocrite, qui circuitis mare et aridam, ut faciatis unum proselitum, et cum fuerit factus, facitis eum filium gehenne duplo quam vos.*

Jerome: The proselyte falls into sin through the bad example of his convertors.

Super quo Jeronymus: *Non eo studio servamus quesita quo querimus; scribe et pharisei totum lustrantes orbem propter negociaciones per diversa lucra tam a discipulis captanda quam per imaginem sanctitatis studii habebant de gentibus facere proselytum, id est advenam et circumcisum miscere populo Dei. Sed quia antedum esset ethnicus, simpliciter errabat et erat semel filius iehenne, videns magistrorum vicia et intelligens destruere*

2. Codd.: *acceptantum.* 4. A: *et nunc.* 8. A in marg.: *Contra alios religiosos.* 15. A: *tacti.* 22. A: *hoc cepe.* 29. A: *non est studio;* A in marg.: *Jeronymus.*

24. Matth. XXIII, 15. 29. St. Hieronymi, Comm. in Matth. l. c. pag. 185.

eos opere quod verbis docebant, revertitur ad vomitum sensus et gentilis factus quasi prevaricator maiori pena dignus erit. Filius autem vocatur iehenne, quomodo filius perdicionis et filius huius seculi. Unusquisque enim cuius opera agit eius filius appellatur. Hec Jeronymus.

Chrysostom: The motives of Pharisees in making proselytes.

Sed super isto textu Crisostomus ita scribit: *Judei enim ubicunque videbant gentiles proposita questione de veritate unius Dei et de vanitate idolorum facile disputantes vincebant. Nec enim labor est contra vanitatem idolorum pro manifesta dicere Dei unius veritatem, cum ille qui dicit magis adiuvetur ab ea quam adiuvet eam. Tamen corrigebant eum forte sed non propter gloriam Dei ut additis cultoribus honoretur, neque propter misericordiam volentes eum salvare quem docebant sed aut propter avariciam ut additis in synagoga iudeis sacrificiorum adderetur oblacio aut propter vanam gloriam ut ipsum videantur gentilem potuisse corrigere; sicut et nunc faciunt heretici sacerdotes; aut promissionibus corrumpunt aut minis terrent, non propter gloriam Dei neque de ignorancia hominum dolentes sed aut propter avariciam aut vanam gloriam ut videantur potuisse aliquos corrigere. Alioquin qui propter Deum vult aliquem corrigere aut qui propter vanitatem, ex ipsis actibus docentis ostenditur. Quando enim ipse in sanctitate conversatur, cognosce, quoniam errantem propter Deum corrigere vult; si autem ipse in malis versatur, quomodo alterum propter Deum corrigere velit ad bonum? Numquid magis misericors potest aliquis esse alteri quam sibi? Aut qui se ipsum mergit in gurgite peccatorum, quomodo alterum de peccatis velit eripere? Facitis eum filium gehenne duplo quam vos estis. Et qui forte sub cultura idolorum constitutus vel propter alios homines iusticiam servabat factus sub Deo malorum magistrorum exemplo provocatus fit peior magistris, et sic impietas discipulorum imputatur magistris. Aut sic: Omnis gentilis in simplo est filius iehenne, quia ydolorum est cultor. Item Judei in simplo erant filii iehenne, quia non credebant in Christum. Quicunque ergo ex gentibus adiungebantur Judeis, non solum non iustificabantur, nec enim*

2. A: *maiore.* 6. A in marg.: *Crysostomus.* 8. A: *unius diei.* 10. A: *dicere* deest. 23. A: *aut propter.* 24. B: *docentibus.* 27. B: *vult ad bonum.* 29. A: *intelligit ingurgite.* 35. A: *Et sic.*

6. Op. Imp. l. c. p. CLXXXVII (ed. alt. p. 928).

iustificabatur aliquis nisi per fidem Christi, maxime post adventum ipsius. Sed adhuc instruebantur exemplo scribarum et phariseorum discredere Christo et blasphemare eum quemadmodum et illi. Et sic fiebat duplo filius gehenne. Primum, quia idolorum fuerat cultor, deinde quia factus fuerat filius blasphemator Christi et interfector. Sicut et nunc qui transit ad hereses, duplo fit filius gehenne, primum quidem quia veritatem quam tenebat reliquit, deinde quia factus est adversarius veritatis. Qui enim in erroribus natus est et in erroribus perseverat, est filius gehenne, qui autem natus est in veritate et propter aliquam causam mundialem ad perfidiam migrat, duplo fit filius gehenne. Hec Crisostomus.

The text may refer to the consecration of the four sects.

Videtur istos sanctos concorditer ad scripturam innuere dampnabilem consecracionem istarum sectarum quatuor; quia pervertunt fideles de simplici secta Christi, ut notemus cardinales et episcopos, quos Romana curia dicitur consecrare. Et totum videtur sonare in avariciam vel extollenciam secularem; et sic cum culpabiliter sint introducti et culpabilius conversati, non mirum sed propter duplicitatem istam sint filii iehenne secundum duplicem racionem.

Note who are chosen for cardinals and bishops.

Notemus, rogo, quos papa consecrat cardinales et inveniemus quod sanguis humanus hoc edocet vel quod per secularem potenciam possint amplius | mundum tra- 409[a]
here ad partem suam, et hinc non predicatores sed pugnatores validos eligit cardinales; non pauperes presbyteros Christum in moribus imitantes constituunt episcopos sed filios magnatorum aut clericos regum qui ipsos possunt trahere ad suam nequiciam perpetrandam.

Et eodem modo faciunt monachi et canonici fratres suos, ut sophisticent quod fundatores sui tot et tales habeant oratores. Fratres autem laborant anxie tam per terram quam per aquam ut seculares homines faciant esse fratres et sic pervertunt eos a simplici secta Christi ad sectam frivolam Antichristi; et sic variantur quidem stultificati ab una secta ad aliam, et omnes hee secte in infidelitate ista laborant, quod secta sua sit melior secta Christi et propter novitates putatas contendunt quod una secta sit melior quam alia, et in superbia ac

1. A: *nec iustificabatur* deest. 3. B: *fiebant duplo filii.* 6. A: *Christi* deest. 7. A: *qui ierat.* 14. A in marg.: *Johannes.* 16. B: *qua pervertunt.* 20. B: *culpabiliter.* 23. A: *rogo vos*, B: deest. 30. A: *trehere.* 38—1, pag. 45. A: *quod secta — laborant* deest.

avaricia laborant singule earundem, quia extollunt se ex hoc quod habent magnum numerum secte sue, et quelibet persona illius secte videtur esse inutilis nisi ultra hoc, quod expendit in persona propria ad utilitatem sui ordinis, spoliet seculares. Et sic multi vel singuli eorum prescitorum sunt ex ypocrisi et mendacio, ex capcione secte gravius condempnandi quam forent servantes figuram simplicis ordinis christiani.

Et hinc auditum est unum fratrem dixisse crebrius quod nunquam fecit fratrem aliquem nisi unum, et intelligendo se ipsum et maliciam sui ordinis, dixit quod de hoc perpetuo penitebit. Multi autem sunt claustrales ex absconso crimine condempnandi qui eventati et viventes in seculo salvarentur. Cum enim ergo secundum vaticinium Isaie XL, 6 *Omnis caro sit fenum*, sicut fenum viride putrescit indebite conglobatum, sic claustrales conglomerati putrescunt multis criminibus, qui eventati in seculo ab illis criminibus salvarentur. Quod Christus videtur docere quod ipse ex omnisciencia sua eligendo duodecim apostolos permisit Scarioth non obstante tam stricta doctrina atque custodia in societate tam sancta fieri unum diabolum; quanto magis ubi iste condiciones deficiunt; et infidelitate crescente in principio professus uni diabolo obligatur. Videat ergo faciens unum talem proselitum si pure hoc faciat ad honorem Dei et non propter fastum aut questum; quod si fecerit, quare non convertit ipsum ad simplicem sectam Christi, sicut fecerunt Christus et sui apostoli, cum *caritas non querit que sua sunt* sed communiter que domini Jesu Christi.

A friar has often said that he had made but one friar in his life and always repented that.

CAP. XIII.

Quartum Ve evangelii Matthei XXIII sequitur in hac forma: *Ve vobis duces ceci, qui dicitis: Quicunque iuraverit per templum Dei, nichil est; qui autem iuraverit in auro templi, debet. Stulti et ceci, quid enim maius est: aurum an templum quod sanctificat aurum? Et quicunque iuraverit in altari, nichil est, quicunque autem*

Fourth Woe.

6, 7. B: *mendacione*. 9. A in marg.: *Nota*. 14. A: *ergo* deest. 15. B in marg.: *additum*. 19. A: *Quod* deest. 31. B in marg.: *12*. 34. A: *Dei* deest. 35. B: *magis*. 36. B: *aut templum*.

32. Matth. XXIII, 16—22.

iuraverit in dono quod est super illo, debet. Ceci, quid enim maius est; donum vel altare quod sanctificat donum? Qui autem iurat in altari, iurat in eo et in omnibus que sunt super illud, et qui iurat in templo iurat in illo et in eo qui habitat in templo; et qui iurat in celo iurat in throno Dei et in eo qui sedet super eum.

Jerome: Priests and monks made their rules for gain.

Super quo Jeronymus ita scribit: *Supra ut visum est vobis exposuimus quid significaret tradicio phariseorum dicencium: Donum quodcunque ex me est, tibi proderit: nunc duplex et ad unam avaricie occasionem trahens phariseorum tradicio condempnatur qui arguuntur cuncta pro lucro facere et non pro timore Dei. Sicut enim in philateriis et fimbriis dilatatis opinio sanctitatis captabat gloriam et per occasionem glorie querebat lucra, sic alia tradicionis inventa stropha impietatis arguit preceptores. Si quis in contencione seu in aliquo iurgio vel in cause ambiguo iurasset in templo et postea convictus esset mendacii, non tenebatur criminis reus. Sin autem iurasset in auro et pecunia que in templo sacerdotibus offerebatur statim id in quo iuraverat cogebatur exsolvere. Rursum si quis iurasset in altari, periurii eum nemo retinebat: sin autem periurasset in dono vel in oblacionibus, hoc est, in hostiis vel in victimis et in simila et ceteris que offeruntur Deo super altare, hec studiosissime repetebant. Arguit ergo eos Dominus et stulticie et fraudulencie; quod multo maius sit templum quam aurum quod sanctificatur in templo et altare quam hostie que sanctificantur ab altari. Totum autem faciebant non ob Dei timorem sed ob diviciarum cupidinem.* Hec Jeronymus.

Videtur hunc sanctum dicere sensum planum sensibilem atque catholicum huius fidei scripturarum et quia noticia eius tangit historias, et iste fuit historiographus inter omnes, ideo est sue exposicioni in ista materia plus credendum.

Chrysostom:

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Templum enim vel altare ad gloriam Dei pertinet et ad*

2. B: *magis est.* 7. A in marg.: *Jeronymus ita scribit.* 9. A: *est* deest. 11. A: *arguantur.* 19. A: *in templo sacerdotibus* deest; B: *sacerdotibus* deest; ib. B: *offerebantur.* 20. B: *illud;* Codd.: *iuraverit.* 21. A: *pervirum eum.* 21, 22. A: *sin autem iurasset.* 23. B: *in hostia;* ib. B: *simula.* 27. B: *a templo.* 29. B: *cupiditatem.* 30. A in marg.: *Johannes* 35. A in marg.: *Crisostomus.*

7. Comm. in Matth. l. c. p. 186. 35. Op. Imp. l. c. p. CLXXXVII, (ed. alt. p. 928).

Temple and altar were for God's service; gold and gifts partly for man's use.

hominum spiritualium salutem; aurum autem quod est in templo vel donum quod est super altare ad gloriam 409b *quidem Dei pertinet, et ipsum tamen aurum | et donum magis ad delectacionem hominum et ad utilitatem sacerdotum offertur super altare. Judei ergo aurum quo ipsi delectabantur et dona quibus ipsi pascebantur sancciora dicebant esse quam ipsum templum et altare, ut homines prompciores fierent ad offerenda dona quam ad preces fundendas in templo aut iusticias faciendas. Multi eciam et nunc christiani sic insipienter intelligunt.*

Ecce enim si aliqua fuerit causa, modicum videtur facere qui iurat per Deum. Qui autem iurat per evangelium magis aliquid fecisse videtur. Quibus dicendum est et his stultis: Scripture propter Deum scripte sunt, non Deus propter scripturas. Maior est ergo Deus qui sanctificat evangelium quam evangelium quod sanctificatur ab eo. Hec Crisostomus.

Both saints agree that avarice was in cause.

Videtur hos sanctos ambos in ista sentencia concordare quod pontifices pharisei et quicunque de clero Judaico propter candentem avariciam ea que sonuerant in questum eorum nimium ponderabant, ea autem que fuerunt direccius contra Deum, modicum ponderabant. Unde quia hoc fuit commune pontificibus, tribus sectis aliis et prophetis, ideo creditur quod Christus tacet scribas et phariseos ypocritas in isto Ve specialiter nominare.

Parallel in modern days. Claim of inalienability for church property.

Nec dubium quin clerus noster hodiernus isto Ve specialiter irretitur, ut magnificamus sacrilegium tamquam peccatum gravissimum et introducimus opinionem de re sacra, quod quidquid fuerit datum vel dedicatum ecclesie, illud eo ipso est sacrum; et auferre illud a vocata ecclesia est summus gradus sacrilegii sicut dicunt; et sic bona possunt per laicos conferri ecclesie, sed in nullo casu auferri ab ea. Et sic cumulantur temporalia usque ad putredinem tam eorum quam clericorum occupancium, quia simile est ac si illa temporalia fuerint in tartaris devorata, quia (ut asserunt) licet laicis valde meritorie dare illis bona tam mobilia quam immobilia. Sed postquam illa fuerint per istam dacionem stolidam consecrata, non licet clero reddere illa bona quantumcunque brachium seculare eguerit et lex Dei docuerit,

3. Codd.: *et ipsa.* 2. B: *donum quidem super altare.* 18. A in marg.: *Johannes.* 20. B: *sonnerat.* 27. A in marg.: *I.* 34. B: *et ita.*

Avarice of churchmen a chief cause of war.

quod non habeant illa bona, quia (ut inquiunt) committerent grave sacrilegium sic reddendo. Et sic (ut notat Jeronymus) dicunt cum clero legis veteris: *munus quodcunque ex me est tibi proderit.* Et sic probabiliter creditur quod talis maledicta congregacio bonorum ecclesie necessitat ut bella et conquestus proveniant; quia cum iniusticie, iniurie, contumelie et doli multiplicantur in regnis et defenduntur sine correpcione, necesse est (ut dicit Ecclesiasticus) ut *regnum et bona eius ad alium populum transferantur.* Et hec creditur racio quare bona templi Jerusalem sunt predata et edificata sunt destructa; quia necesse est ut peccata sic thesaurizata finaliter destruantur. Et cum clerus noster in adquisicione dominii et predacione bonorum pauperum tantum exsuperat clerum Judaicum, racionabile videtur quod Christus prophetat, ut *gens surgat contra gentem et regnum adversus regnum* (ut dicitur Matthei XXIV, 7).

Our clergy errs in setting up human tradition

Secundo patet delictum cleri nostri in hoc puncto per hoc quod tradiciones humanas ut papales vel leges vocate ecclesie ponderant super evangelium Jesu Christi; et hinc docet diabolus quod potestates absolvendi a peccatis talibus per suum vicarium restringantur, ut olim fuit tantum peccatum sacerdotem benedicere in secundis nupciis, quod sacerdos sic benedicens incurreret irregularitatem et peteret curiam Romanam, antequam fuerat absolutus, et sic est de multis similibus absolucionibus et peccatis.

and in giving too much importance to the hierarchy.

Tercio patet idem per hoc quod tantum finguntur necessitates superiorum prelatorum vocate ecclesie, ut patet de papis, cardinalibus et episcopis cesariis, quod capitur ut fides, nisi episcopi secundum leges suas rexerint ecclesiam militantem, non militaret ecclesia sed foret gentilitas condempnanda. Sed ex fide cognoscimus quod crevit Christi ecclesia a tempore ascensionis Domini usque ad Silvestrum sine prelatis huiusmodi longe amplius quam post crevit; et experimento cognovimus quod mortuo papa vel deposito cum suis cardinalibus non minus sed amplius prosperatur ecclesia.

3. B: *dicunt cum cleri.* 7. A: *cum* deest. 8. A: *correccione.* 14. A: *predicione.* 14, 15. A: *tamen exsuperat.* 17. A in marg.: *2.* 19. A: *vocate* deest. 24. A: *incurret.* 27. A in marg.: *3.* 32. A in marg.: *a.* 35. A in marg.: *b.*

3. Matth. XV, 5. 9. Eccli. X, 8.

Et idem videtur de episcopis cesariis senciendum; nam quantum ad sacramentum confirmacionis cum sacramento ordinis et benediccionem crismatis, cum ecclesiis dedicandis et factis similibus que appropriantur episcopis, videtur quod Christus perpendiculariter residens in celis super iustos presbyteros daret illis potestatem faciendi talia, dummodo sint necessaria ecclesie militanti. Christus enim exemplar tocius ecclesie non fuit persona sua taliter confirmatus nec in baptismo suo crisma huiusmodi sed aquam simplicem exquisivit nec sic dedicavit ecclesias, sed episcopi hoc capiunt ex singulari opere Salomonis, et sic difficultatur ecclesia infideliter propter solempnizacionem talis consuetudinis introducte.

CAP. XIV.

Quintum Ve sequitur in hac forma: *Ve vobis scribe et pharisei ypocrite qui decimatis mentam et anethum et ciminum et relinquitis que graviora sunt legis, iudicium, misericordiam et fidem. Hec oportuit facere et illa non* 409c *omittere.* Exposicionem autem | huius textus Crisostomus diffuse prosequitur. *Quoniam*, inquit, *scribarum et phariseorum ad quos loquebatur quidam erant sacerdotes, quidam autem populares, non est incongruum ut duplices huius loci faciamus tradiciones, ut una quidem pertineat ad populares qui decimas dant, altera autem ad sacerdotes qui decimas accipiunt. Etenim ipse sermo dubius est qui dicitur: Ve vobis qui decimatis. Nam et qui accipit decimas recte decimare videtur et qui dat. Scribe ergo et pharisei minutorum olerum decimas dabant, ut per hoc videntes eos dicerent omnes: Putas quomodo omnium rerum suarum decimas offere non pretermittunt, ut eciam contemptibilium olerum decimas dare non negligant. Putas quomodo secundum omnia precepta vita eorum est consummata, ut nec in modicis his negligere adquiescant? Quod non erat verum; nam*

Fifth Woe.

Chrysostom: To tithe may be either to pay or receive.

The Pharisees paid tithes on trifles to appear just.

1. A in marg.: *c.* 7. A: *cum sint.* 19. A: *oportet.* 21. A in marg.: *Crisostomus.* 28. B: *decimare dicitur.* 29. B: *inimicorum omnium.* 28. A in marg.: *Decimacio duplex.* 30. B: *dicere omnes.* 32. A: *non permittunt;* A: *est et;* ib. B. *contemptibilia.*

16. Matth. XXXIII, 23. 21. Op. Imp. l. c. p. CLXXXVII (ed. alt. p. 929).

minimarum quidem rerum decimas offerebant ostendende religionis gracia, in iudiciis autem erant iniusti, in fratribus sine misericordia, in veritate semper increduli. Quas simulaciones eorum Dominus arguens dicit et adiungit: Hypocrite liquantes culicem, camelum autem glucientes. Quoniam a modicis quidem delictis se abstinebant que fieri solent ex decimis non oblatis, magna autem mala alacriter committebant. qualia sunt iniustum iudicium iudicare, in proximos suos odia exercere, in Deum incredulum esse. In causa autem scribarum et phariseorum illorum cadunt multi et nunc, qui videntur quidem ecclesiam honorare, pauperes consolari, in iudicio autem sedentes aut secundum personarum accepcionem iudicant, aut secundum differenciam munerum inter se ipsos lites quotidianas exercent odia sine fine, preponentes semper avariciam caritati, in fide autem semper infirmi sunt, inter christianos et hereticos nullam differenciam arbitrantur, sicut et meretrix mulier adulterum id ipsum putat et virum. Et ipsi ergo ypocrite sunt et culicem liquant, modicum reprimentes peccatum et camelum gluciunt maxima et pessima committentes.

The appearance was deceptive.

Nunc veniamus ad sacerdotes. Scimus quia servare iusticiam et facere misericordiam et habere fidem propter suam gloriam mandavit Deus; decimas autem offerre propter utilitatem sacerdotum, ut sacerdotes quidem populo in spiritualibus obsequantur, populi autem in carnalibus sacerdotibus subministrent. Sacerdotes ergo avaricia pleni, si quis de populo decimas non obtulisset ita eum corripiebant, quasi magnum crimen fecisset, quia decimam alicuius rei vel minime non solvisset. Si quis autem in populo aut peccabat aut alterum ledebat aut aliquid tale faciebat, nemo curabat corripere eum, quasi nullam culpam fecisset qui in Deum peccabat. De suo quidem lucro sollicite agebant, de gloria autem Dei et salute hominum negligebant. Ideo dicit eis: Ve vobis qui decimatis, eciam minutarum rerum exigitis decimas a populo et misericordiam et iusticiam non facientem populum non admonetis.

The priests insisted more on tithes than on righteousness.

2. B: *legis gracia.* 3. A: *semper* deest. 7. A: *qui fieri.* 9, 10. *incredum.* 11. A: *qui* deest. 14. B: *et cum se ipsis.* 15. B: *semper* deest. 18. B: *ad alterum.* 24. A in marg.: *Nota.* 25. B: *utilitates.* 31. B: *adulterum ledebat.* 36. B: *minimarum;* ib. A: *decimas* deest.

5. Matth. XXIII, 24.

So it is with modern priests.

Sic enim et modo fit. Ecce enim episcopus, si debitum honoris non acceperit a presbytero aut presbyter a diacono aut diaconus a lectore, irascitur et turbatur. Si autem viderit aut episcopus presbyterum aut presbyter diaconum circa ecclesie obsequium non permanentem aut alias peccantes in Deum neque irascuntur eis neque curant, quia omnes quidem de suo honore sunt solliciti, de honore Dei nullus. Et porciones quisque suas secundum dignitates suas vigilanter aspiciunt et defendunt et secundum dignitatem suam curam impendere circa obsequium ecclesie non attendunt. Si populus decimas non obtulerit, murmurant omnes et si peccantem populum viderint, nemo murmurat contra eos. Quam compendiose in hiis tribus complexus est et condiciones hominum et que necessaria hominibus sunt ad salutem? Omnes enim homines aut iudices sunt aut iudicati, sive spirituales sive mundiales. Et omnibus generaliter tam iudicibus quam his qui iudicantur duo hec necessaria sunt ad salutem, fides vera et opera bona. Dicens ergo iudicium, tetigit eos qui iudicant, sive mundiales iudices qui presunt mundo sive spirituales qui president ecclesiis ut iustum iudicium iudicent. Hec est enim prima iusticia eorum, ut si vere aut iudices mundiales loquuntur iusticiam aut iudices spirituales. Si vere loquuntur iusticiam in ecclesia, per hoc ostenditur si iustum iudicaverint, dicente propheta: Si vere utique iusticiam loquimini, iuste iudicate, filii hominum. Sed si non iudicaverint iustum iudicium in veritate, non loquuntur iusticiam sed in labiis tantum. Dicens autem Fidem admonet omnes in fide vivere Dei. Dicens et Misericordiam conversacionem bonam omnibus predicavit. Nam sive abstinencia a malis sive opus bonarum rerum per misericordiam conservatur. Nam et non facere homini que pati non vult et facere que sibi vult fieri, utrumque misericordie est.

Duces ceci liquantes culicem, camelum autem glucientes.
409[d] *Omnes ergo sacerdotes | qui propter non oblatas populi*

1. *Sic eciam et modo fit.* 3. A: *et* deest. 5. Codd.: *ecclesie* deest. 8. B: *secundum* deest. 12—13. A: *omnes — murmurat* deest. 15. B: *hominibus* before *omnes.* 16. A: *aut iudicati* deest. 22. B: *ut* deest. 23. A: *loquitur.* 26. B: *recte iudicate.* 27. B: *filios hominum.* 28 Codd.: *sed loquuntur.* 29. A: *in fide venire.* B: correxit. 31. A: *Nam si sit a malis.* 31—32. A: *sive opere bonarum rerum abstinencia misericordia.* 35. A: *dicens ceci.* 36. A: *ergo* deest.

27. Psalm. LVII, 2. *Si vere utique iusticiam loquimini: recte iudicate, filii hominum.*

decimas curant et docent populum Dei et corripiunt, et alia peiora eorum peccata videntes tacent, ipsi sunt qui docent populum suo exemplo liquare culicem et camelum glutire, id est, a modico quidem peccato se abstinere, maiora autem committere. Hec Crisostomus.

How the church of to-day deserves this Woe.

Videtur istum sanctum plane docere quod istud Ve est spissim hodie in ecclesia seminatum. Quis enim curatus non plus sollicitatur hodie circa decimas accipiendas a populo quam sollicitatur circa vendicacionem iniurie Domini gravioris; et cum plus amatur aliquis, ut prius eius lucrum quis appetit vel honorem manifestum, videtur, ut docet Apostolus, quod tales non habeant caritatem, quia cum *caritas non querit que sua sunt,* isti autem preponderanter querunt lucra propria plus quam Dei honorem vicia destruendo, manifestum videtur, quod tales sunt se ipsos amantes et Deum infideliter odientes.

Venality of the Pope.

Et in ista infideli ingratitudine reperies multos vel singulos a Romano pontifice usque ad infimum sacerdotem. Sicut enim rector plus respicit ad decimas, oblaciones vel predia, que dicit ipsum debere recipere a subiectis, quam ad salutem sue anime vel ad honorem Dei in rectitudine sue vite, sic papa, episcopi et cuncti iudices ecclesiastici. Et hec racio quare officium curati in ecclesia est venale, quare episcopi, iudices et alii prelati ecclesie plus curant lucrum proprium quam salutem anime subditorum. Aliter enim non foret luxuria populi sic venalis nec sacerdotes colligerent sic pecuniam propter Dei iusticiam relinquendam; nec videtur quod Christus dampnat huiusmodi recepcionem decime a prelatis sed dampnat quod plus apprecientur tales minutas decimas quam magnum peccatum populi et iniuriam Dei sui. Quomodo rogo iuste curat papa quis occupet huiusmodi dignitates, dummodo commodum temporale sibi accreverit? Factum suum oculariter ostendit quod parvipendens Dei honorem et salutem anime istud ponderat super primum. Et per consequens ex infideli carencia caritatis est indispositus ut sic taxet et regulet ecclesiam militantem. Et idem potes

6. A in marg.: *Johannes.*

13. I. Cor. XIII, 5.

concludere de quocunque statu vel persona ecclesie militantis.

Tria autem docet Dominus a fidelibus ponderanda, scilicet iudicium, misericordiam et fidem; iudicium quod caritative plus diligant plus amandum. In hoc enim consistit rectitudo iudicii et per eius oppositum a iusto iudicio declinatur. Et intelligo per iudicium quod est commune omni homini, sicut omnes homines si salvari voluerint, necesse est habere tale iudicium voluntatis. Ille autem qui sperat quod in finali iudicio eius opera per illos qui ipsa percipiunt ostendentur, miserebitur sui ipsius et proximi taliter operando, et illi qui habeant fidem de finali retribucione hominis secundum iusticiam vel iniusticiam sue vite cavebunt a talibus avariciis in regimine subditorum.

God requires three things: justice, mercy and faith.

Jeronymus autem super isto verbo evangelico ita scribit: *Multa in lege precepta sunt que tipos preferant futurorum. Alia vero aperta sunt iuxta Psalmistam dicentem: Mandatum Domini lucidum illuminans oculos; que statim opera desiderant; verbi gracia non adulterabis, non furtum facies, non testimonium falsum dices. Pharisei autem quia preceperat Dominus (ut interim intellectus mysticos dimittamus) propter alimoniam sacerdotum et Levitarum, quorum pars erat Dominus, omnium rerum in templo offerri decimas, hoc unum habebant studii, ut que iussa fuerant comportarentur, cetera que maiora erant utrum quis faceret an non, parvipendebant. Ex hoc itaque capitulo arguit eos avaricie quod studiose eciam vilium olerum decimas exigant et iudicium in disceptacione negociorum, misericordiamque in pauperes pupillos et viduas et fidem in Deum que magna sunt pretermittant.*

Duces ceci excolantes culicem camelum autem glucientes. Camelum puto esse secundum sensum presentis loci et magnitudinem preceptorum iudicium et misericordiam et fidem, culicem autem decimas menthe et anethi et cymini et reliquorum vilium olerum. Hec contra preceptum Dei que magna sunt devoramus atque negligimus et opinionem

The gnat and the camel.

7. A: *per* deest; B in marg.: *addit.* 13. A: *qui habent.* 15. A: *Cap. XV.* 16. A in marg.: *Jeronymus.* 16. B: *isto textu.* 21, 22. B: *et cum pharisei audivissent quia preceperat.* 22. B: *ut* deest.

16. Comm. in Matth. l. c. p. 187. 18. Psalm. XVIII, 9.

religionis in parvis que lucrum habent diligenciam demonstramus. Hec Jeronymus.

Guilt of the new orders.

Videtur istos sanctos reprehendere servos Dei ex infidelitate, cum pene cuncti negligunt maiora Dei mandata et sic maiores prevaricaciones degluciunt ut camelum. Sed prevaricancias parvorum preceptorum, dum in lucrum suum sonuerint colant ut culicem. Et ista prevaricacio usque ad istos novos ordines se extendit; nam omnes illi mandata hominum supra mandata Dei preponderant. Et certum est quod hec est magna infidelitas in servo Domini. Ideo videtur quod isti novi ordines necessitantur in istud peccatum incidere, et sic ut videtur sunt dampnabiles ut servi reprobi et procuratores trium | hostium Domini infideles. 410a

Curates who neglect their duty are not entitled to tithes.

Ex isto quidam eliciunt quod illi curati qui magis degenerant nec predicantes nec agentes curam anime subditorum carent titulo legis Dei ad decimas vendicandum, quia quantum ad mandatum Dei attinet, vel Deus foret irracionabilis vel daret illis decimas sine causa, nisi forte notetur culpa proditoria tamquam causa; sed cum ista blasphemia foret Deo horribilis, necesse est ut tales proditores curati recipiant tales decimas sine causa; sed quis audiret dicere publice alia inconveniencia que sequuntur? Revera maiorem penam pateretur a vocatis prelatis ecclesie quam Baptista ex argucione adulterii passus fuerat ab Herode.

CAP. XV.

Sixth Woe.

Sextum Ve sequitur in hec verba: *Ve vobis scribe et pharisei ypocrite, qui mundatis quod deforis est calicis et perapsidis, intus autem pleni estis rapina et inmundicia; pharisee cece, munda prius quod intus est calicis et perapsidis, ut fiat et id quod deforis est mundum.*

Charge of hypocrisy.

Super quo Jeronymus: *Diversis verbis eodemque sensu quo supra arguit phariseos simulacionis atque mendacii,*

1. B: *diligencia.* 3. A in marg.: *Johannes.* 13, 14. B: *trium hostium consistunt domini infideles.* 27. A: Cap. XV iam supra scriptum est. 34. A in marg. *Jeronymus.*

28. Math. XXIII, 25, 26. 34. l. c. p. 188.

quod aliud ostentent hominibus foris aliud domi agant, non quo in calice et perapside eorum supersticio moraretur, sed quod foris hominibus ostenderent sanctitatem in habitu, in sermone, in philacteriis et fimbriis et oracionum longitudine et in ceteris istius modi, intrinsecus autem essent viciorum sordibus pleni. Hoc Jeronymus.

Videtur quod maior pars cleri nostri et specialiter religiosi moderni incidunt in istud Ve sextum a Domino prophetatum. Quis queso istorum ordinum non necessitatur dare maiorem operam ad sciendum tradiciones frivolas sui privati ordinis quam ad sciendum mandata Domini et post eorum noticiam plus ex eorum prevaricancia reprobatur quam ex prevaricancia mandatorum Domini culparetur? Et totum hoc indicat quod hec novitas est generacio adultera signa querens, ut posito quod unus novi ordinis ex causa quam Deus approbat dimittat habitum corporalem et vadat ad populum dispositum sine prioris sui licencia ad evangelium predicandum, statim iudicaretur apostata et puniretur graviter vel perpetuo carcere clauderetur. Sed prevaricacio mandatorum Domini in maiori vel priore vel abbate vel suo subdito non curatur. Sed ubi maior infidelitas quam plus curare de habitu corporali vel alia sensibili cerimonia quam de observancia mandatorum? Certum quidem est quod infideliter plus curant de bono corporis quam de bono anime, plus de fama seculi quam de inscripcione Dei, plus de turpitudine corporis quam de turpitudine mentis. Sed quomodo Jordanes converti poterit plus retrorsum? Et in ista culpa sunt omnes he secte quatuor maculate.

Our modern clergy fall under it.

A friar leaving his order for good cause is imprisoned, but his prior may sin freely.

Crisostomus autem super ipso textu sic loquitur: *Quoniam in specie calicis et perapsidis homines dicuntur, manifestum est ex eo quod addidit dicens: Ab intus enim pleni estis rapina et iniquitate. Judei vero quociescunque ingressuri erant in templum aut sacrificium oblaturi per dies festos se ipsos et vestimenta sua et utensilia lavabant et a peccatis nemo se ipsum purgabat, cum Deus neque corporis mundiciam laudet neque sordes condempnet.*

Chrysostom:

2. A: *parapside.* 3. A: *quod* deest. 7. A in marg.: *Johannes.* 12. A: *earum.* 28. A: *Jordanus.* 34. A: *estis* deest; A in marg.: *Crisostomus.* 35. A: *ablaturi.* 38. A: *condempnat.*

32. Op. Imp. l. c. p. CLXXXVIII (ed. alt. p. 929).

Pone tamen quoniam Deus odit sordes corporum et rerum et vasorum. Si ergo rerum sordes odit, aut vis aut non vis, necesse est ut ipso usu sordidentur. Quanto magis Deus sordes consciencie odit quam si voluerimus semper mundam servamus? Non ergo vasa lavanda sunt aquis sed consciencie precibus. Pharisee cece etc. Non ergo sensus est si catinus ab intus mundatus et afforis etsi mundatus non fuerit, mundus est, sed homo si ab intus peccatis non fuerit sordidatus, et si nunquam tetigerit aquam mundus est ante Deum. Si autem peccaverit et si toto pelago et cunctis fluminibus se laverit, sordidus, niger vel miser est ante Deum. Hec Crisostomus.

Spiritual cleanliness more important than bodily.

Videtur istum sanctum sentire catholice quod Deus non reprobat sed approbat mundiciam racionalem corporalem sed Deus odit et dampnat preponderanciam corporalis mundicie ante mundiciam spiritualem. Et sic homo plus odiret inmundiciam anime per peccatum quam aliquam immundiciam possibilem corporalem. Patet ex hoc quod nemo propter Deum vel aliquid intelligibile peccaret vel leviter, sed propter multas causas ut propter temporale suffragium. Et multo magis propter bonum virtutis se ipsum corporaliter sordidaret. Ideo est contra racionem et per consequens contra Deum quod quis plus odiat corporaliter quam spiritualiter sordidari. Sicut enim ex fide bonum insensibile est maius quam bonum sensibile, sic sordidacio insensibilis est magis quam sordidacio sensibilis odienda. Et patet quomodo cura tam prelatorum quam aliorum secularium est valde dampnabilis, qui plus appetunt habere perapsides mundas et splendidas quam mundum animum a peccato. Et nota sollicitudinem mundialium; si dant tantam operam ad mentis mundiciam quantam dant ad mundiciam | utensilis corporalis; et tales indubie (410b) imponunt Deo implicite irracionabilem stulticiam, ac si Deus foret ignarus prevalencie sue creature. Sed que maior blasphemia? Ideo probabiliter creditur quod Christus domestice sed honeste usus fuit ornamentis corporalibus tam in alimentis quam tegumentis. Et utinam nostri prelati attenderent ad hoc verbum.

1—2. A: *sordes—odit* deest. 2—3. B: *aut visa et non vis.* 4. B: *horret quam.* 7. A: *sensibus est catinus;* B: *sensibilis.* 8. Codd.: *mundus — non fuerit* deest. 11—12. A: *sordidus et niger est.* 13. A in marg.: *Johannes.*

CAP. XVI.

Seventh Woe. Jerome:

Septimum Ve sequitur in hac forma: *Ve vobis scribe et pharisei ypocrite, qui similes estis sepulcris dealbatis que afforis apparent hominibus speciosa, intus vero sunt plena ossibus mortuorum et omnium spurcicia. Sic et vos quidem afforis apparetis hominibus iusti, intus autem pleni estis ypocrisi et iniquitate.*

This too is denounced against hypocrites.

Super quo Jeronymus: *Quod in calice et perapside demonstrat, eo quod foris loti essent et intus sordidi, hoc nunc per exemplum replicat sepulcrorum quod quomodo non pulcra forinsecus levigata sunt calce et ornata marmoribus et auro, coloribusque distincta, intus autem plena sunt ossibus mortuorum; sic et perversi magistri, quia alia docent et alia faciunt; mundiciam habitu vestis et verborum humilitate demonstrant, intus autem pleni sunt omni spurcicia et avaricia et libidine; denique manifestius hoc ipsum exprimit inferens: Sic et vos afforis quidem apparetis hominibus iusti, intus autem pleni estis ypocrisi et iniquitate.* Hec Jeronymus.

It is right to reprove those who do wrong, orders even more than individuals.

Videtur ex hoc textu evangelii et glosis istorum sanctorum quod licitum est nedum reprobare personas sed sectas donis Domini abutentes. Sic enim Christus reprobavit scribas et phariseos qui fuerunt secte famose sui temporis et sic Paulus cum ceteris apostolis sectas ex auctoritate Domini reprobavit. Quare ergo non licet hodie eadem auctoritate sectas novellas sine Christi auctoritate crescentes et plus in malicia habundantes acute instar Domini reprobare? Ymmo cum maior malicia in sectis quam personis singularibus radicatur, videtur sequendo Christum quod secte ille sunt plus quam persone simplices reprobande; si autem per impossibile doceri poterit quod alique istarum quatuor sectarum a Deo sumpserunt originem, tunc de tanto foret color fidelibus istas sectas de condicione laudabili approbare. Cum autem non sic sumpserunt a Deo originem, manifestum ex factis Christi in hoc loco quod licet christianis ipsas ex nequicia vere et acute arguere, quia secundum evangelium Johannis X, 1: *Qui non intrat per ostium in ovile ovium sed*

1. B in marg.: *16*. 8. A in marg.: *Jeronymus*. 10. A: *quomodo* deest. 13, 14. A: *qui alia docent* twice. 20. A in marg.: *Johannes*.

2. Matth. XXIII, 27, 28. 8. Comm. in Matth. l. c. p. 188.

ascendit aliunde ille fur est et latro. Patet quod fidelis cui Deus dedit noticiam est ex taciturnitate aut omissione instar prophetarum a Domino reprobandus; et hoc inter alia movet quosdam fideles acute arguere contra crimina in hiis sectis, quia Apostolus precipit Tito *arguere* eos dure. Et patet quomodo reprobaciones personales et alias reprobaciones sectales sunt in acucie moderamine et racionis libramine exercende. Non enim acucius possumus invehere contra sectas falsas quam Christus invexerat contra istas, quia ut dicunt sancti Christus non solum invexit vel prophetavit octupliciter contra istas. Sed cum sit *ipse qui dixit, et facta sunt* auctoritative prenunciaverat illis penam. Teneamus ergo quoad nostras personas mundiciam et arguamus tam sectas quam personas acute cum libramine racionis. Crisostomus autem sic loquitur in hoc loco: *Merito iustorum corpora templa dicuntur, quia anima in corpore iusti dominatur et regnat quasi Deus in templo, vel certe quoniam ipse Deus in corporibus habitat iustis. Corpora autem peccatorum sepulcra dicuntur mortuorum, quia anima mortua est in corpore peccatoris. Non enim vivens putanda est, quia nichil vivum aut spirituale agit in corpore vel quia mors ipsa in corporibus habitat mortuorum. Sicut ergo sepulcrum quamdiu quidem clausum est pulcrum videtur a foris, si vero fuerit apertum, horribile est, sic et simulatores bonorum quamdiu quidem non cognoscuntur, laudabiles sunt; cum autem cogniti fuerint, inveniuntur abhominabiles. Dic ypocrita, si bonum est non esse malum ut quid vis non esse quod vis apparere? Nam quod turpe est apparere turpius est esse; quod autem formosum est apparere, formosius est esse. Ideo aut esto quod appares aut appare quod es, quia manifestum malum a sapientibus non reprehenditur, dum insania estimatur.* Hec Crisostomus.

Chrysostom: We should be what we seem.

Videtur istum sanctum istud Ve septimum specialiter ypocritis applicare; et hinc creditur propter indelebilitatem istius peccati quod Christus eos comparaverat

5—6. A: *contra — arguere* deest. 11. A: *octipliciter.* 16. A in marg.: *Crisostomus.* 17. B: *quoniam anima.* 18. B: *ut certe.* 21. A: *anima* deest; ib. A: *vivens.* 26. B: *quidem* deest. 28. A in marg.: *Contra ypocritas.* 34. A in marg.: *Aut esto quod appares aut appare quod es. Crisostomus.* 35. A in marg.: *Johannes.*

6. Tit. I, 9, II, 15. 16. Op. Imp. l. c p. CLXXXVIII (ed. alt. p. 930).

Hypocrites are dead before God.

sic sepulcris. Nam ypocrite priores, qui sic afforis lavant calicem possunt corrigi, sed isti sic fundati in ypocrisi sunt incorrigibiles, constantes in sua malicia tamquam mortui, quia sicut cadaver mortuum, dum inclusum fuerit in sepulcro, caret forma et membris vivificis, per que corpus ab anima moveretur; sic ypocrite sunt quantum ad Deum mortui et fetentes, carentes nervis
410c caritatis, | per quos moverentur a Deo *a quo movemur, vivimus et sumus,* ut dicit Apostolus Act. XVII, 28. Non tamen nego quin privati bono sensibili secundum presentem iniusticiam possunt ex gracia Dei vivificari tam seculare brachium, de quo est maior evidencia quam claustrales, saltem secundum partem, relictis suis signis ypocriticis. Et videtur prophetam isti sentencie consentire Eze. XXXVII, 4, quando dicit: *Ossa arida, audite verbum Domini.* Sed presciti generaliter carentes iuncturis caritatis non possunt sic vivere; illi autem propter carenciam iuncturarum sunt ossa arida mortuorum et indubie fetent Deo, quia cum Deus sit prima veritas et ypocrisis est dupliciter contraria veritati, manifestum est, quod Deus odit ypocritas. Habent autem isti ypocrite tria genera rerum quibus illudunt populo, sicut sepulcra mortuorum corporaliter sunt tripliciter illusionis obiecta. Lapides enim in forma et figura polliti sunt obiectum primum, aurum et argentum commassata super exteriora suprema istorum lapidum sunt secundum, et lapides preciosi ac alia iocalia super superiora illius sepulcri pendencia sunt tercium illusivum, ut patet de sepulcris noviter canonizatorum a Romana ecclesia.

Yet some of them may be revived,

altough many are reprobate.

Devices of the religious; their orders, their midnight song, their letters of fraternity.

Sic religiosi nostri recenter preter ordinacionem Domini introducti habent tria quibus populus est deceptus. Habent enim primo politos ordines sed frigidos a caritate ut saxum marmorium, habent secundo observancias ypocriticas ut cantum in mediis noctibus, ieiunium in electis temporibus et alia signa que non sonant in religionem domini Jesu Christi, et habent tercio privatas commendaciones in suis capitulis illorum qui dant sibi temporalia copiose, cum literis testantibus participium sui meriti. Et totum hoc est sepulcrum ypocriticum per cautelam diaboli fabricatum. Hic possunt tangi

7. A: *quoad Deum.* 32. A in marg.: *1.* 33. B: *marmorum;* A in marg.: *2.* 36. A in marg.: *3.*

errores militancium de erroribus sepulcrorum. Nam racio necessitat quod fideles credant plus vivis operibus sanctorum spirituum quam mortuis illusionibus que fiunt communiter per diabolum in presencia talium sepulcrorum; et ideo non sine causa Christus noluit se ipsum, matrem suam, Baptistam et ceteros caros apostolos talibus adorari. Ideo non dubium affectus viancium in talibus adoracionibus sunt subversi.

Tota ista materia posset tam scolastice quam theologice dilatari.

CAP. XVII.

Eighth Woe.

Ultimum Ve in evangelio Matthei sequitur in hiis verbis: *Ve vobis scribe et pharisei ypocrite, qui edificatis sepulcra prophetarum et ornatis monumenta iustorum et dicitis, si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non fuissemus socii eorum in sanguine prophetarum; itaque testimonio estis vobismet ipsis, quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt.*

Jerome: Christ shews that the pharisees are sons of murderers.

Super quo Jeronymus: *Prudentissimo sillogismo coarguit eos esse filios homicidarum, dum ipsius opinione bonitatis et glorie in populo sepulcra edificant prophetarum quos maiores eorum interfecerunt et dicunt, si fuissemus in illo tempore, non fecissemus ea que fecerunt patres nostri. Hoc autem eciamsi sermone non dicant, opere loquuntur, ex eo quod ambiciose et magnifice edificant memorias occisorum, quos a patribus suis iugulatos esse non negant.*

Et vos implete mensuram patrum vestrorum; probat superioribus dictis quod filii essent homicidarum et eorum qui prophetas occidissent, nunc concludit quod vulnerat et quasi extremam syllogismi partem ponit: Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Quod illis defuit vos implete; illi interfecerunt servos, vos Dominum crucifigite. Illi prophetas, vos eum qui a prophetis predicatus est: serpentes et geminina viperarum, quomodo fugietis a iudicio iehenne. Hoc ipsum et Johannes Baptista dixerat:

11. B in marg.: *17.* 19. A in marg.: *Jeronymus.*

12. Matth. XXIII, 29—32. 19. Comm. in Matth. l. c. p. 188.

Sicut igitur de viperis nascuntur vipere, sic et de homicidis patribus, vos, inquit, nati estis homicide. Hec Jeronymus.

The children of the devil are more numerous now than in Christ's day.

Videtur istum sanctum exponere hanc partem evangelii satis catholice. Et videtur filios modernos diaboli saltem in numero Antichristi filios tempore Domini superare, quia ipsi ypocrite sunt plures quam pontifices, scribe et pharisei, eo quod ipsi solum inclusi fuerant in Judea, et isti per totum christianismum sunt spissius seminati. Quot rogo sunt ypocrite in Anglia qui dicunt se specialiter diligere dominum Jesum Christum, et tamen vivunt vitam sibi contrarium et *pauperes presbyteros* qui tam vita quam verbis vitam Christi detegunt persequuntur; et in aliis contratis eciam usque ad curiam Romanam invenies multos tales.

All, from Pope to friar, are given to hypocrisy.

Quia igitur Christus voluit materiam sue dileccionis ecclesie inferiori relinquere, ideo reliquit suam conversacionem illi ecclesie, ut viatores ipsum in moribus imitentur. Ideo docendo militantem ecclesiam quod ad hoc sollicite debet attendere (ut patet Johannis ultimo) dicit Petro: *Quid ad te? tu me sequere*, intelligens indubie de sequela in moribus, sicut dat hoc mandatum toti ecclesie. Sed quomodo (queso) satrape superiores sequuntur Christum in moribus? Incipiendo quidem a
410[d] papa usque ad | fratrem novissimum omnes laborant ypocrisi, edificantes sepulcra prophetarum, quia apostolos, martyres et sanctos alios in verbis magnificant et detestacionem peccati Judeorum Christum persequencium horrendam predicant. Sed *implent mensuram patrum suorum*, membra Domini ypocritice persequendo. Oportet enim filios Antichristi habere mensuram sui decursus, sicut membra Christi habent in viando suam mensuram, et oportet quod illa mensura per ypocrisim sit impleta, et (ut exponit Jeronymus) non est putandum quod Christus implecionem huius mensure preceperit, sed quod ipsum yronice prophetavit. Et per idem non est putandum quod Christus mandavit vitam et verba ypocritica tam regnancia sed ipsa congrue reprobavit; nam papa et

2. A: *homicidiis.* 4. A in marg.: *Johannes.* 9. A: *christianissimum.* 16. A: *quia ergo.* 35. B: *preciperit*; ib. A: *quod* deest. 38. B: *iam regnancia.*

21. Joh. XXI, 22.

ceteri prelati ecclesie dicunt quod sunt veri filii sequaces domini Jesu Christi, in tantum quod se nominant *patres beatissimos;* et tamen (ut plane patet fidelibus opere) istud negant.

They blame the pharisees, yet persecute Christ's members.

Ideo sicut pharisei patres suos ex occisione prophetarum reprobaverant, sic moderni satrape phariseos ex occisione Christi vituperant, et tamen ypocrisi plus subdola Christum in membris suis callidius persequuntur. Quid rogo valet ornare sepulcra hominum mortuorum et in ista ypocrisi laborare? Nam nec anime nec corpora sunt nunc in istis sepulcris que incolunt collocata; et cum ex fide patet quod Christus est essencialiter in qualibet creatura et virtualiter secundum humanitatem per omnem partem ecclesie militantis, quare ergo non honoramus istud caput ecclesie et ypocrisim sepulcrorum dimittimus? Cum autem secundum Jeronymum *non mediocriter peccat qui dimisso magis bono attendit sollicite ad aliud minus bonum*, quomodo superiores ecclesie attendentes ad mundana sensibilia et dimittentes fructum insensibilem quem Christus preceperat erunt in die iudicii excusati; revera suum blasphemum mendacium quo dicunt tempus ob honorem Christi istud requirere, non tunc solvet, quia Christus in tota vita sua istam mundanam gloriam non amavit. Ideo prelati moderni sunt in hoc indubie filii imitatorii Antichristi.

Chrysostom: He who is guilty of fraud or oppression builds a church not to God's honour but his own.

Crisostomus autem diffuse prosequitur istum textum: *Omne*, inquit, *bonum quod fit propter Deum in omnibus rebus equaliter observatur. Ubi autem non in omnibus rebus equaliter observatur, bonum illud propter homines fit, sicut res ipsa presens demonstrat. Ecce enim qui martyria edificant, ecclesias ornant, bonum opus facere videntur, sed si quidem et alias iusticiam Dei custodiunt si de bonis eorum pauperes gaudent, si aliorum bona per violenciam aut fraudem non faciunt sua, scito quia ad gloriam Dei edificant; si autem alias Dei iusticias non servant, si de bonis eorum pauperes non gaudent, si aliorum bona faciunt sua aut per violenciam*

2. B: *Jesu Christi nostri.* 19. A: *ad* deest. 20. B: *preciperat.* 26. A in marg: *Crisostomus.* 30—32. A: *ecce — videntur* deest. 32. A: *et si.* 33. Codd: *nunquam gaudent.* 34. A: *aut fraudem* deest.

16. Et in Decreto, tert. p. De Consecratione, dist. V, Cap. XXIV (in regula monachorum ex Hieronymo collecta). 26. Op. Imp. l. c. p. 930.

aut per fraudem, quis tam insensatus est, ut non intelligat quia non ad gloriam Dei faciunt edificia illa sed propter estimacionem humanam? Et iniuste edificant memorias, ubi pauperes violenciam passi ab eis contra eos interpellant. Non enim gaudent martyres, quando ex illis pecuniis honorantur, pro quibus pauperes plorant. Qualis est illa iusticia numerare mortuos et expoliare viventes? De sanguine miserorum tollere et Deo illud offerre? Illud non est Deo offerre sed velle violencie sue socium facere Deum, ut si oblatam sibi pecuniam de peccato libenter acceperit, consenciat in peccato. Vis domum Dei edificare? Da fidelibus pauperibus unde vivant et edificasti racionabilem domum Dei. In edificiis enim homines habitant, Deus autem in hominibus sanctis. Quales ergo illi sunt qui homines expoliant et edificia martyrum faciunt? habitaciones hominum componunt et habitacionem Dei exturbant? Jam ergo ex antiquis temporibus morbus iste in hominibus habebatur. Dicebant enim apud se: Si bene fecerimus pauperibus, quis illud videt? Et si viderint, non multi vident, et si multi viderint, pro tempore vident. Transit enim tempus et transit cum tempore benefacti memoria. Nonne ergo melius edificia facimus que omnes aspiciunt non solum hoc tempore sed eciam in posterum? Nam quamdiu edificium permanet, tamdiu edificantis memoria nominatur. O insipiens homo, quid tibi prodest post mortem ista memoria, si ubi es extorqueris et ubi non es laudaris? Ergo dum Judeos castigat, christianos docet quoniam si iuxta alia bona edificia sancta fecerit homo additamentum est bonis. Si autem est sine aliis operibus bonis, passio est glorie secularis. Hec Crisostomus.

He is trying to make God an accomplice in crime.

Ex istis patet fidelibus quid iste sanctus credidit de altis edificiis et sepulcris; oportet enim quod ista que ultra modum solitum crescunt in nostris temporibus habeant terminum sue destruccionis. Vocati quidem autonomatice ecclesiastici eciam Mendicantes nunc
411[a] supra modum edificant et constituunt sibi | imagines et sine dubio licet ipsi ignoraverunt aliquid, prenosticat futurum in ecclesia militante. Possessionati quidem in

Mendicants build too much.

3. B: *et in iuste.* 4. Recte: *edificant martyria.* 9. A: *illud enim.* 10. A: *ut cum.* 16. *habitaciones.* 19. A: *viderit.* 20. A: *si multi vident.* 23. A: *in hoc.* 28. B: *iuxta altera* 29. A: *est* before *sine* deest; B in marg. addit. 32. A in marg.: J*ohannes.* 33. A: *enim* deest.

Monks are excessive in sumptuous vaults doorways and kitchens.

hiis tribus partibus nunc habundant: primo quod in choris voltas sibi faciunt sumptuosas ac significant quod nolunt ut gracia Christi pauperis descendat in suis cordibus, secundo sibi constituunt portas sumptuosas et fortes, ac si false intenderent quod volunt pro suo perpetuo cum seculo desponsari, tercio faciunt sibi coquinas mirabiles ac latas, ac si dicerent quod volunt in esculenciis pro ventre pascendo super alios habundare; sed collige ex hiis dictis et practica que per Dei graciam exequetur, quod tales non sunt in toto prophete, licet in aliquibus prenostice verum dicant.

CAP. XVIII.

Chrysostom: These words of Christ are meant for all time.

Crisostomus autem sequitur exposicionem dicti textus evangelii sub hiis verbis: *Ve vobis scribe etc. Qui considerat consequenciam tunc phariseorum et modo intelliget quia non solum illis dixit phariseis sed et hominibus postmodum nascituris; nam si ad illos solos hec dixisset, dicta fuissent tantum et non scripta. Nunc autem et dicta sunt et scripta, dicta videlicet propter illos, scripta autem propter istos. Nam et si patres Judeorum mortui sunt, tamen filii eorum vivunt, qui prophetas quidem et martyres colunt, filios autem prophetarum et martyrum persequuntur. Mortuorum sanctorum cultores et vivorum persecutores. Si vero trinitatem eiusdem substantie profitentes martyres passi sunt qualiter aut quare eos quasi sanctos colunt qui unum ingenitum et unum unigenitum et unum Spiritum Sanctum crediderunt. Si autem martyres colunt quasi qui veram confessi sunt fidem, qualiter persequuntur eos qui fidem prophetarum et martyrum confitentur. Pharisei ergo heretici sunt qui a vera fide precisi sunt; pharisei enim precisi intelliguntur, ipsi enim sunt qui martyria edificant et prophetarum et martyrum nomina eorum colunt et precepta blasphemant, memoriam honorant et fidem contempnunt. Et dicitis: Si fuissemus diebus patrum nostrorum, non fuissemus socii*

1. A in marg.: *1.* 3. B: *quod gracia.* 4. A in marg.: *2.* 6. A in marg.: *3.* 8. B: *esculentis.* 12. B in marg.: *18.* 19. B: *autem* deest. 20. B: *mortui essent.* 25. B: *confiteuter.* 32. B: *enim sunt* deest; ib. B: *et* before *prophetarum* deest.

13. Op. Imp. l. c. p. CLXXXIX (ed. alt. p. 830).

eorum in sanguine prophetarum. Semper Judei preteritorum sanctorum cultores fuerunt et presencium contemptores, magis autem persecutores et inimici vivencium et amici mortuorum. Non enim sustinentes increpaciones prophetarum suorum persequebantur eos et occidebant. Nam volentibus male vivere semper contraria videtur esse correpcio, dicente Salomone: Argue sapientem et amabit te, insipientem et adiciet odiose. Postea autem nascentes filii intelligebant culpas patrum suorum, et ideo quasi de morte innocencium prophetarum dolentes edificabant memoriam eorum et ipsi tamen similiter persequebantur et interficiebant suos prophetas, increpantes eos propter peccata, quia alter alterius culpam cito intelligit, suam autem difficile, quia homo in causa alterius tranquillum cor habet, in sua autem turbatum. Perturbacio autem cordis non permittit hominem considerare quod bonum est. Sic ergo per singulas generaciones Judei colebant illos quasi sanctos, quos patres eorum quasi malos occiderant. Hoc autem fiebat non ut unaqueque generacio suam innocenciam ostenderet, sed ut invicem se domesticos filiorum iudicio condempnarent. Quis enim estimare potest innocentes qui a filiis suis quasi rei dampnantur. Sic Judei qui fuerant tempore Christi prophetas quidem colebant et Deum persequebantur, servos honorabant et Dominum contempnebant. Naturalem consuetudinem omnium malorum hominum Christus exponit. Nam Judei corripiuntur a Judeis, sed pene in omnibus malis hominibus adinvenitur, ut alios quidem culpent errantes et ipsi in eosdem currant errores.

We are all ready to blame others,

Ecce si tu audias aliquem de antiquis episcopis quantum ille (nescio quis sit) peccantem populum libere increpabat, sic personas divitum non aspiciebat, sed unicuique vere dicebat, statim collaudas eum et beatificas et dicis quia talis debet esse in populo doctor. Et si audias quia aliquis extitit increpatus et fecit illi iniuriam vituperans dicis: Quare non sustinuit increpantem? Ego si essem et me aliquis pro mea culpa corriperet, non solum non irascerer sed magis gauderem. Sicut enim familia

but cannot bear reproof ourselves.

11. A: *et tamen semper.* 24. A: *honorabant* deest. 29. B: *current.* 35, 36. B: *increpans dicis.* 37. B: *me* deest. 38. A: *irascerit;* ib. B: *sicut autem.*

7. Prov. IX, 8.

sine flagello non regitur, sic et populus sine increpacionibus non gubernatur. Ecce si quis deliquerit, sine doctoribus non gubernatur. Ecce si quis de tuis doctoribus voluerit te increpare propter peccatum tuum aut dicere tibi quod verum est, statim irasceris et blasphemas. Sic et Judei suos quidem prophetas non sustinebant, antiquos autem sanctos colebant. Non ille est bonus qui malum reprehendere potest et bonum laudare sed qui reprehensus in malo bono animo susceperit reprehensionem.

It is easy to judge in another's case.

In alterius causa facile possumus omnes iudices iusti esse. Ille autem verus est et iustus et sapiens qui sibi ipsi iudex fieri potest. Cum audieris aliquem beatificantem antiquos doctores, proba ipsum qualis est circa suos doctores. Si enim illos sustinet et honorat cum quibus vivit, sine dubio et illos honoraturus fuerat, si cum illis vixisset. Nam omnis correpcio similis est ceteris temptacionibus; sicut ergo omnis temptacio fideles quidem edificat, magis infideles amplius destruit, sic et omnis increpacio discipline religiosum hominem et timentem meliorem facit, irreligiosum autem et malum conturbat et ad deterius ire compellit. Sicut ergo vas figuli igne probatur, sic bonorum cor increpacione cognoscitur.

Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, socii eorum non fuissemus in sanguine prophetarum. Non quia Judei specialiter omnino talia loquebantur, sed quia talia cogitabant et faciebant et cogitacionibus suis haec loquebantur et factis. Quando enim filii colebant quos patres occiderant, condempnare videbantur homicidia patrum suorum et se ab illorum consorcio separare. Sic et heretici quando colunt prophetas, apostolos et martyres qui a patribus eorum, id est, a Judeis vel gentilibus persecucionem passi sunt et occisi, condempnare videntur acta patrum suorum, id est, Judeorum ac gentilium et dicere quia si fuissemus in diebus illorum, non fuissemus socii eorum in sanguine prophetarum, apostolorum et martyrum. Itaque testimonium redditis vobis, quia estis eorum qui occiderunt prophetas. Quia vero regula dicit quod

2–3. A: *Ecce — gubernatur* deest. 12. A: *est* deest. 12, 13. A: *sub ipsi.* 14. A: *illum.* 20, 21. A: *meliorem facit hominem et timen* (fol. 411[b]) *tem.* 30. A: *hic et.* 33. A: *condempnare vero.* 35. A: *quia etsi.* 37. A: *ita.*

non potest fieri ut de bonis parentibus mali nascantur aut de malis boni; sed quales fuerint patres, tales erunt et nati. Quia sicut arbor in fructu cognoscitur et fructus per arborem demonstratur, sic parentes cognoscuntur in filiis et filii per parentes. Nonne haec ante Christum propheta predixit: Quoniam Deus in generacione iusta est? Item: Generacio rectorum benedicetur. Ergo testimonia de filiis mores parentum. Quod si pater fuerit bonus et mater fuerit mala aut mater bona et pater malus, interdum patrem filii sequuntur, interdum matrem, tamen frequencius est ut nati patrem sequantur. Si autem ambo fuerint equales, aliquando fit ut de bonis parentibus mali exeant filii aut de malis boni sed raro. Ecce enim regula est humane nature, ut omnis homo nascatur duos oculos habens et quinos digitos, aliquando tamen ut manifestentur opera Dei, nascitur homo aut sex digitos habens aut oculos omnino non habens, sicut in evangelio scriptum est. Sicut ergo illud extra regulam nature eciam raro evenit ut deformis nascatur, sicque extra regulam nature raro procedit, ut dissimilis nascatur filius parentibus suis. Tu itaque iuvenis, quando uxorem ducere vis aut si puella nuptui tradatur, noli querere divitem sed bene morigeratam quia boni mores semper divicias adquirunt, divicie autem nunquam mores fecerunt. Et gloriosior est paupertas fidelium quam divicie peccatorum. Noli querere speciem quia scriptum est: Sicut inaures auree, in naribus porci, ita mulieres male notate species, quia in specie meretrices placent, moribus autem matrone. Cum autem requiris qui necessarium habes matrone mores addiscere, considera quales habet parentes et sine labore cognovisti de illa. Si ergo ambo fuerint boni, fiducialiter pone pedem in domum illius; si autem ambo fuerint mali, fuge familiam illam. Crede enim testimonium Christi quia verum est et non mentitur. Si autem dissimiles fuerint parentes, dubium inde habes eventum, quomodo nauta qui in mari tradit animam suam nesciens pereatne an evadat. Hec Crisostomus.

Children resemble their parents in character.

When you are choosing a wife look at her mother.

Videtur istum sanctum confirmare racione nostram sentenciam quod pharisei moderni imitantur antiquos,

18. A: *eciam* deest. 19. A: *sed quia extra.* 34. B: *quod verum est.* 38. A in marg.: *Johannes.*

7. Psalm. XIII, 6; Psalm. CXI, 2. 16. Joh. IX, 3. 26. Prov. XI, 22.

et ipsis aptantur hec verba evangelii, cum prelati nostri colunt festa Christi apostolorum atque martyrum, et ipsi vitas et doctrinas eorum contempnunt et filios eorum ipsos imitantes in moribus persequuntur. Ideo si sensate mores suos cognoscerent, vite sue turpitudinem abhorrerent; ideo indubie sunt testes quod non sunt filii Christi et sue ecclesie, sed filii diaboli et synagoge satane, quia filii in moribus sunt plus appreciandi quam filii naturales.

Prelates shew themselves to be sons of the devil.

CAP. XIX.

Chrysostom: Acts are the evidence of true sonship.

Crisostomus autem adhuc prosequitur exposicionem huius textus evangelici sub hac forma: *Aut,* inquit, *ita: Non quia aut de iustis parentibus iusti nascuntur aut de iniquis iniqui secundum ea que diximus; sed si de parentibus iustis iusti nascantur, per hoc ipsum quidem quod similes sunt parentibus suis, ita sibi testimonium perhibent quia sunt filii eorum, si autem de iustis iniqui nascantur, per hoc ipsum quod dissimiles sunt parentibus suis, perhibent sibi testimonium quia non sunt filii eorum. Econtra si de iniquis parentibus iniqui nascantur, sicut homicide Judei de homicidis Judeis, de quibus presens loquitur sermo, per hoc ipsum quod similes sunt parentibus suis iniquis sibi ipsis testimonium perhibent quia filii sunt eorum. Si autem de iniquis iusti nascantur, sibi ipsi testimonium perhibent per hoc ipsum quod dissimiles sunt parentibus quia non sunt filii eorum. Secundum hoc ergo et heretici ipsi sibi testimonium dant, quoniam filii sunt Judeorum atque gentilium qui persecuti sunt prophetas et apostolos et martyres. Quomodo? Ipsa quidem opera facientes in christianos que fecerunt Judei atque gentiles in prophetas et apostolos et martyres. Numquid prophete aut apostoli martyres persequencium volebant aliquem fieri similem? Numquid terroribus carnalibus aut promissionibus mundialibus aliquem credere*

11. A in marg.: *Crisostomus.* 12. A: *evangelii.* 14. B: *sed secundum;* Codd.: *iniqui . . . iusti* deest. 18. A: *hoc* deest. 20. B: *iniustis.* 20—26. A: *Econtra—filii eorum* deest; B: *sibi ipsis.* 27. B: *quod heretici ipsi.*

11. Op. Imp. l. c. p. CXC (ed. alt. p. 832).

suadebant? Nec enim est fides que ex necessitate timoris procedit aut desiderio muneris alicuius terreni. Sed bene docentes et melius viventes, ut et verbis et factis, non minas proponebant carnales sed futurum Dei iudicium exponebant. Non mundialia bona sed regna celestia hominibus proponebant. Si hec faciunt heretici, vere filii sunt prophetarum, apostolorum et martyrum, qui ita fecerunt; si autem alios persequuntur, alios terrent, aliis promittunt, aliorum bona diripiunt, aliis autem donant, sine dubio ipsi de se testimonium dant quod filii non sunt prophetarum, apostolorum et martyrum.

Fill up the measure etc. This is a prophecy, not a command.

Et vos implete mensuram patrum vestrorum. Prophetat illis venturum, ut quemadmodum patres eorum interfecerunt prophetas, sic et ipsi interficerent Christum et
411c *apostolos et | ceteros sanctos. Non iubet eos ut faciant quod facturi non erant nisi iussisset; sed ostendit eis quia sciebat quod essent facturi, ut puta, si contra aliquem litiges adversarium qui aliquid cogitat adversus te, dicis illi: fac mihi quod es facturus, non iubes illum ut faciat sed ostendis te intelligere quod cogitat facere. Sic et Dominus ad Judam dicebat: Quod facis fac cicius, et quam bene dixit: Implete: et non: Superimplete. Quantum enim ad veritatem, excesserunt mensuram patrum suorum. Illi enim homines occiderunt, isti Deum crucifixerunt, illi ministros, isti regem. Sed quia voluntate sua descendit in mortem, non imputat illis sue mortis peccatum, sicut et in cruce petebat pro eis: Pater remitte illis, nesciunt quid faciunt. Imputat autem illis apostolorum mortem ceterorumque sanctorum qui nolentes occisi sunt. Ideo dicit Implete et non Superimplete. Nam et benigni et iusti iudicis est suas iniurias contempnere et aliorum iniurias vindicare. Qui autem suas vindicat quamvis iusti vindicet, numquam tamen iudex iustus esse putatur. Consequenter hereticis dicitur hoc: Ipsum quidem Deum patrem confitentur, filium ipsum Deum esse negant et Spiritum Sanctum ipsum Deum esse negant. Quoniam enim vides hereticos tres per omnia equales dicentes, eiusdem substancie, eiusdem auctoritatis, sine principio, omnes hos*

2. A: *desiderio* deest. 10. A: *sine dubio* deest. 13. B: *eorum* deest. 17. B: *erant facturi.* 24—25. A: *ille — crucifixerunt* deest. 25. A: *quia* deest. 36—5. Codd.: *Quoniam enim — Deum filium* deest Addidi.

21. Joh. XIII, 27. 27. Lucae XXIII, 34.

non in aliquam partem distantes a se, non mireris; implevit enim mensuram patrum suorum gentilium, quoniam et illi similiter multos Deos colebant; quando vides eos tres dicentes unum Deum et sic ipsum esse Deum patrem ipsum Deum filium ipsum Deum esse negant, non mireris, Judeorum patrum suorum implent mensuram. Sic enim et illi semper unum Deum patrem colebant, filium non confitentes Deum post patrem. Quando vides eos dicentes quia filius de illa ipsa substancia patris processit, sicut et omnis filius carnalis de corpore patris et actum carnalem applicantes spiritui impassibili, cognosce quia mensuram implent patrum suorum gentilium; illi enim tales deos colebant qui secundum carnem generabantur et generabant. Quando videris eos dicentes purum hominem crucifixum in anima et corpore, non Deum in corpore suo, scito quoniam implent mensuram Judeorum patrum suorum. Nam et illi hominem se crucifixisse dicebant ad apostolos: Ecce enim implevistis Jerusalem doctrina vestra et vultis inducere super nos sanguinem hominis huius. Si enim homo purus est passus, dimitto, quia nos mors hominis non Dei salvavit. Sed dico, Judei tale peccatum fecerunt quale facit qui hominem occidit, non Deum. Quando vides eos persequentes et facientes hec omnia que diximus, non mireris: implent enim mensuram Judeorum et gentilium patrum suorum. Hec Crisostomus.

The personality of man resides rather in spirit than in flesh.

Videtur istum sanctum docere quod filii in condicionibus moralibus ex patrum meritis sive demeritis simulati sint eorum filii pleni, et dum variant in similitudine spirituali, non sint sic filii, et per consequens illi qui implent mentes hominum quantumcunque distanter ex merito sive demerito similitudinem morum, sunt proprius patres eorum quam illi qui eos carnaliter generabant, quia personalitas hominis pocius servatur in spiritu quam in corpore. Nec habet pater carnalis plus nisi quod carnalem materiam que fuit a mundi inicio cum forma accidentali ad procreacionem similem sive dissimilem administrat.

9. A: *patris gloria.* 10. B: *filius corporalis.* 14. A: *et generabant* deest. 16. A: *quod implent.* 27. A in marg.: *Johannes.* 31. B: *in mentes.* 35. A in marg.: *Quod personalitas hominis pocius servatur in spiritu quam in corpore.*

18. Act. V, 28.

Those from whom we take our morals are our true fathers.

Cum ergo omnia individua speciei humane sint unus homo et omnia ipsa in bono vel malo communicant, racionabile et theologicum videtur quod imprimentes in spiritu similitudinem boni vel mali moralis sint patres talium filiorum. Et illo modo dicit Chrisostomus quod omne peccatum humani generis processit a primo peccato primi patris mendacii et peccata humana nunc sub una generacione nunc ad aliam sunt translata, ut nunc fuerunt in gentilibus nunc in Judeis, et nunc in uno populo et nunc in altero, et peccatum omissionis vel commissionis unius populi multiplicatum quoad tempus et personas potest esse causa quare regnat peccatum et filiacio diaboli in eodem.

Mens influence lives after them for good or evil.

Et sic licet sit nobis insensibile, iustus carnaliter non procreans prodest terre quam incolit sicut iniustus ypocrita de aliqua istarum sectarum quatuor preparat ut peccatum quod prius regnavit in una terra vel populo in illo populo dominetur. Sicut enim a Tito et Vaspasiano regnavit corporalis occisio tempore martirum in Romanis cesaribus, sic ex peccato omissionis sacerdotum qui debuerant sequi Christum regnavit ypocrisis peius quam peccatum cesarum in sacerdotibus tempore longe sequentibus et specialiter in Romanis pontificibus.

The worst heretics are those who do not preach the faith, but use human traditions for selfish ends.

Unde secundum modum loquendi huius sancti illi sunt principales heretici qui non imprimunt fidem Christi et virtutes morales per doctrinam mitis predicacionis et exempla vite evangelice, sed ars sua consistit in isto quod per tradiciones humanas multiplicant censuras terrificas et per tales coacciones exspoliant populum. Et ista ypocrisis est longe periculosior persecucio fidelium quam fuit prior persecucio corporalis principum gentilium, quia direccius vadit ad animam et generalius secundum ypocrisim que est summa cautela diaboli surrepit inficiens plures homines in suo spiritu ut dampnentur; et propter hanc racionem debent fideles ubicunque vixerint cum vigilanti attendencia vivere vitam iustam et hortari ac monere populum, ut sequantur vestigia Jesu Christi quia, declinante clero 411[d] ad seculum secundum extraneas et novas regulas | Antichristi, ecclesia militancium est in illa, et totum de

5. A in marg.: *Quod omnia individua speciei humane sunt unus homo.* 21. B: *qui debebant.* 31, 32. A: *principium.* 33. B: *secundum* deest. 40. A: *in* deest; B: *insilla.*

isto Ve octuplici cum aliis periculis que Christus prenosticat detegit istud periculum, si videmus sic quod defectus servandi Christi evangelium et contentandi de sua vita ac regula est radix tocius periculi in hac parte.

The lawyers are almost as bad as the clergy.

Et multis modis surrepit occulte ista blasphemia, ut licet clerus sit hic vicarius principalis diaboli, tamen homines legum terre participant adiutorio in hoc causa, ut legiste, quasi omnes deficientes a regula caritatis, *querentes que sua sunt et non que domini Jesu Christi*, pro parvo lucro suo declinant a iusticia et placitant pro iniusticia Antichristi, et sic exheredant multos, spoliant ipsos de suis beneficiis et bonis mobilibus ducentes ad carcerem vel alias penas mortis gaudentes adveniente lucro, quod fecerunt in hoc iusticie complementum, sed in causa Dei mutescunt, sicut prelati vocate ecclesie, quia, exequentes tam sedule mandatorum observanciam et alias leges Christi sicut faciunt in causa mundana sepe pro iniusticia tales mortes et iniurie pro magna parte a patriis exularent; et sic legiste procuratores diaboli in terrenis legibus correspondent legistis suis procuratoribus in lege canonica, et sic lex Dei ac regula suorum procuratorum in causa sua laborancium in contratis pluribus exulavit.

CAP. XX.

Chrysostom:

Prosequitur autem Crisostomus ulterius istam sentenciam evangelicam sub hiis verbis: *Serpentes genimina viperarum quomodo fugietis a iudicio iehenne? Sicut serpentes pre omnibus animalibus astuciores sunt et astucia eorum non est in bono sed malo, hoc est, semper aspiciunt quomodo aliquem mordeant, et cum momorderint quomodo se occultent: sic et omnes ypocrite astuciores sunt ceteris hominibus simpliciter viventes sed astucia sua cogitant quomodo aliquem ledant et cum leserint, ita simpliciter ambulant quasi qui nemini nocuerint.*

Genimina viperarum. Superius dixit de Judeis quoniam per singulas generaciones invicem sua facta

12-13. A: *pro iniusticia — spoliant* deest. 26. A in marg.: *Crisostomus;* B in marg.: *20.* 30. A: *in malo;* A: *hoc enim.* 33. A: *simul viventes.* 35. A: *simul ambulant;* ib. Codd.: *neminem.*

27. Op. Ev. p. CXCI.

condempnabunt, et semper patres reprehendebantur a filiis suis. Item filii reprehendebantur a patribus suis: ideo ergo omnes eos vipere simulavit, quoniam talis est viperarum natura, quando conceperunt in utero matris, nati eorum rumpunt uterum matris et sic procedunt.

Natural history of vipers.

Item, ipsi nati quando conceperint, sic paciuntur a sua fetura. Sicut ergo vipere semper parentes comedunt et comeduntur a pullis, sic et Judei semper patres condempnant et condempnantur a filiis suis.

Quomodo fugietis a iudicio gehenne. Numquid sepulcra sanctorum edificantes an pocius a malicia corda vestra mundantes? Numquid sic iudicat Deus quomodo iudicat homo? Homo hominem iudicat in opere, Deus autem in corde. Que est autem ista iusticia sanctos colere et condempnare sanctitatem? Primus gradus pietatis est sanctitatem diligere, deinde sanctos, quia non sancti ante sanctitatem fuerunt sed sanctitas ante sanctos. Sine causa ergo iustus honorat qui iusticiam spernit.

It is absurd to worship the saints and condemn holiness.

Quomodo fugietis? Numquid liberabunt vos sancti quorum monumenta ornatis? Numquid possunt sancti amici esse illorum quibus est Deus inimicus? Numquid potest placata familia esse domino adversante?

Quomodo fugietis: An forsitan nomen vacuum vos liberabit, quia videmini esse Dei? Quid prodest meretrici si nomen habeat ut casta; sic nichil prodest peccatori, si servus Dei iudicatur. Ne portetis, quia melior est christianus impie agens quam impius. Denique quis peior est tibi aut inimicus apertus, aut qui fingit se amicum et est inimicus: Puto quia melior est inimicus apertus quam amicus falsus Sic et apud Deum odibilior est qui servum se Dei dicit et mandata diaboli facit.

Serpentes genimina viperarum, quomodo fugietis a iudicio gehenne? Serpentes enim sunt et omnes heretici et prudentes in malis et stulti in bonis. Et sicut serpentes varii sunt in corpore suo, sic heretici sunt varii in erroribus suis et multiplices in malignitate sua. Qui deposuerunt ymaginem Dei que est in iusticia sanctitatis et veritatis et suscipientes imaginem serpentis que est in malicia et schemate veritati facti sunt serpentes: filii

2—9. A: *Item — filius suis* deest. 2. B: *Item — suis* deest. 6, 7. B: *a suis fetibus.* 11. A: *aut pocius.* 13. A: *homo* once. 28. A: *tibi* deest; ib. A: *an qui.* 29. A: *quia* twice. 34. A: *et* omitted before *prudentes.*

serpentis illius ad quem Deus in persona diaboli et ecclesie dicit: Ecce pono inimicicias inter te et mulierem et inter semen tuum et semen illius. Super ventrem tuum gradieris et super pectus tuum repes et terram manducabis omnibus diebus tuis. Propter quam sentenciam Domini inter hereticos et christianos pax non potest esse. Si ergo filios ecclesie non persequuntur heretici nec adversantur et ipsi filii sunt ecclesie; si autem persequuntur, semen sunt serpentis illius, cuius semen inimicicias exercet adversus semen ecclesie. Nam et ipsi genimina sunt serpentis illius, similiter sicut et ille super ventrem suum et super pectus repunt: et terram manducant semper. Super ventrem quidem et pectus, quoniam quidquid faciunt propter ventrem suum faciunt et propter vanam gloriam pectoris sui. Terram autem comedunt, quia neminem lucrantur aut capiunt in perfidia sua, nisi illos qui in terra sunt, id est, carnales homines. Spirituales autem viros seduccione consumunt. Manducare autem est lucrari sive adquirere sive ad vitam sive ad mortem. Non solum autem serpentes sunt sed et vipere, quia ut vipere rumpentes viscera matrum nascuntur, sic et auctores heresum rumpentes fidem matris ecclesie processerunt ad principatum. | 412ᵃ

Quomodo fugietis a iudicio gehenne? Ecclesias edificantes non ecclesiastice veritatis fidem tenentes, scripturas legentes, non scripturis credentes, prophetas et apostolos et martyres nominantes, non opera martyrum imitantes nec confessiones eorum sequentes. Nec audistis eum qui dicit: Non omnes qui dicunt michi: Domine, Domine, intrabunt in regnum celorum, sed qui faciunt voluntatem patris mei. Sicut enim Dominum omnes vocant et Domini non sunt sed qui faciunt voluntatem Domini, sic non omnes qui in locis suis predicant prophetas et martyres, iam per hoc sunt cultores eorum, sed qui opera eorum imitantur et fidem sequuntur. Hec Crisostomus.

Hypocrites the worst heretics.

Videtur istum sanctum hic reprobare ypocritas qui de facto sunt heretici et plus reprobare istos occultos

12. A: *super* deest. 15. B: *autem manducant.* 18. B: *sedicione;* ib. B: *manducare enim.* 19. Codd.: *sive ad vitam sive* deest. 24, 25. A: *edificantes.* 26. A: *et* omitted. 36. A in marg.: *Johannes.*

2. Gen. III, 15, 14. 31. Matth. VII, 21.

et duplices hereticos quam hereticos manifestos, quia absconsum venenum sue heresis plus displicet Deo quam venenum aliud manifestum; et sic in isto Ve octuplici omnia genera occulte heresis multiplicantur. Si enim fideles auderent asserere, sunt plus periculosi heretici in opere qui in facto sunt contrarii fidei scripture, licet vocentur patres beatissimi et capita militantis ecclesie. Et conformiter senciendum est de hereticis inferioribus qui sub colore istorum hereticorum capitalium sunt protecti. Sicut enim factum bonum plus placet Deo quam nuda verba licet vera, sic opus reprobum scripture sacre contrarium plus displicet Deo quam sermones scripture sacre contrarii, licet fuerint manifesti. Nec est possibile quemquam esse hereticum nisi de quanto fuerit scripture sacre contrarius in opere vel sermone. Et sic manifestum iudicium est quod prelati sunt heretici et serpentes dum fuerint vite Christi contrarii et eos qui vellent vivere vitam evangelicam persequentes; illi autem super pectus suum gradiuntur et terram comedent continue, dum totus labor eorum est propter suam superbiam exaltandam. Et causas terrestres student atque discuciunt propter lucrum pecunie postposita lege Dei. Et ita si fidelis auderet dicere, vere et meritorie posset defendere quod papa sive Romana curia cum suis complicibus est fidei scripture magis contrarius. Ipsi enim publicarunt istud virus serpentinum tamquam tiriacam quod persequantur et extinguant fideles Christi tamquam hereticos, et dum plene causa discutitur stat in isto quod ipsi defendunt legem Christi, cui isti sunt in vita contrarii esse veram, et sic non obstante tota pompa quam faciunt omnes persequentes, oportet ipsos in vita consentire huic fidei scripture que est eis contraria, ut dicitur Matthei V; vel aliter scriptura ipsa post mortem tradet eos iudici et iudex tradet ipsos tortoribus cruciendos, quia cum *super omnia vincit veritas*, oportet hanc veritatem evangelicam finaliter prevalere.

The most dangerous heretics are in the highest places of the church.

Bad life worse than false doctrine.

Nec excusat quod tales heretici instituunt multa festa tam sanctorum quam de solempnitate corporis Christi in ecclesia militante, quia si facta ista diligencius sunt rimata, condempnant istos hereticos tamquam vite sue

Their new feasts of the saints and of Corpus Christi avail nothing.

2–3. A: *sue — venenum* deest. 23. A: *ita fidelis qui.* 31, 32. A: *in via consentire.*

contraria, nam (ut tactum est superius) cum vita Christi, apostolorum et martyrum sit manifeste illis contraria, verecundarentur si peccatum ipsos non cecaverit solempnizando taliter ista festa. Et sic est de festo corporis Christi et aliis cum quibus preter auctoritatem Domini fatigant ypocritice ecclesiam militantem.

Christ has made them condemn themselves in their new services.

Unde Christus ipsos necessitavit inserere in hiis festis quedam que directe sunt legibus suis contraria, quedam que sunt de racione vel scriptura infundabilia et quedam, ut ypocrisis sua magis appareat, que sunt expresse fundabilia in scriptura, ut in festo corporis Christi instituerunt quod canat ecclesia:

Verbum caro panem verum
Verbo carnem efficit,
Fitque sanguis Christi merum
Et si sensus deficit.

Et tamen maior pars instituencium et solempnizancium istud festum dicit quod iste cantus est hereticus et impossibilis, dum filius Dei non potest facere istum panem esse corpus suum, nec istud vinum esse sanguinem suum, et sic de accidentibus sine subiecto que heretice imprimunt in legendis. Quis ergo color vel fructus in institutionibus talis festi?

CAP. XXI.

Sequitur in textu evangelii Joh.: *Ecce ego mitto ad vos prophetas et sapientes et scribas, et ex illis occidetis et crucifigetis et ex illis flagellabitis in sinagogis vestris et persequimini de civitate in civitatem, ut veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram a sanguine Abel iusti usque ad sanguinem Zacarie filii Barachie quem occidistis inter templum et altare. Amen dico vobis, venient hec omnia super generacionem istam.*

Jerome: To fill up their measure they persecuted Christ's followers as well as Christ.

Super quo Jeronimus: *Hoc quod ante dixeramus: Implete mensuram patrum vestrorum ad personam Domini pertinere eo quod occidendus esset ab eis potest et ad discipulos eius referri, de quibus nunc dicitur: Ecce ego mitto ad*

25. B in marg.: *21.* 26. B: *et ex eis.*

13. Daniel, Thesaur. hymnol. I, 245. Cf. De Eucharistia, p. 25.
25. Matth. XXIII, 34—36. 33. Comm. in Matth. l. c. p. 189.

vos prophetas et sapientes et scribas etc. Simulque observa iuxta Apostolum scribentem ad Corinthios varia dona esse discipulorum Christi, alios prophetas qui ventura predicant; alios sapientes qui noverint quando debeant proferre sermonem, alios scribas in lege doctissimos; ex 412[b] *quibus lapidatus est | Stephanus, Paulus occisus, crucifixus Petrus, flagellati in actibus apostolorum discipuli, et persecuti eos sunt de civitate in civitatem, expellentes de Judea, ut ad gencium populum transmigrarent.*

Who was Zacharias the son of Barachion.

Ut veniat super vos omnis sanguis iustus etc. De Abel nulla ambiguitas quin is sit quem Caim frater occiderat. Iustus autem non solum ex Domini nunc sentencia sed ex Genesis testimonio comprobatur, ubi accepta eius a Deo narrantur munera. Querimus quis sit iste Zacharias filius Barachie, quia multos legimus Zacharias. Et ne libera nobis tribueretur erroris facultas, additum est: quem occidistis inter templum et altare. In diversis diversa legi et debeo singulorum opiniones ponere. Alii Zachariam filium Barachiae dicunt qui in duodecim prophetis undecimus est patrisque nomen in eo consentit; sed ubi occisus sit inter templum et altare, scriptura non loquitur: maxime cum temporibus eius vix ruine templi fuerint. Alii Zachariam patrem Iohannis intelligi volunt, ex quibusdam apocryphorum sompnis approbantes quod propterea occisus sit, quia Salvatoris predicarat adventum. Hoc quia de scripturis non habet auctoritatem, eadem facilitate contempnitur qua probatur.

Alii istum volunt esse Zachariam qui occisus est a Ioas rege Iude inter templum et altare, sicut Regum narrat historia. Sed observandum quod ille Zacharias non sit filius Barachie sed filius Ioiade sacerdotis. Unde et scriptura refert: Non fuit recordatus Ioas patris eius Ioiade quod sibi fecisset bona. Cum ergo et Zachariam teneamus et occisionis consenciat locus, querimus quare Barachie dicatur filius et non Ioiade. Barachia in lingua nostra benedictus Domini dicitur et sacerdotis Ioiade iusticia Hebreo sermone demonstratur. In evangelio quo utuntur Nazareni pro filio Barachie filium Ioiade scriptum reperimus. Simpliciores fratres inter ruinas templi

9. Codd.: *transmigrarent.* 11. A: *frater eius.* 14. *narrantur universa.* 15. A: *multos* deest. 23. B: *patris.* 31—33. A: *sacerdotis — Ioiade* deest. 35. A: *in* deest.

2. I. Cor. VII. 13. Gen. IV. 31. II. Paral. XXIV, 22.

et altaris sive in portarum exitibus que Siloam ducunt rubra saxa monstrantes Zacarie sanguine putant esse polluta.

Non condempnamus errorem qui de odio Iudeorum et fidei pietate descendit. Dicamus breviter quare sanguis Abel iusti usque ad Zachariam filium Barachie ab illa generacione requiratur, cum neutrum eorum occiderit. Regula scripturarum est duas generaciones ponere, bonorum vel malorum, nosce, hoc est, singulorum singulas. De bonis sumamus exempla: Quis ascendet in montem Domini? aut quis requiescet in monte sancto eius? Cumque plures qui ascensuri sunt in montem Domini descripsisset qui diversis fuere etatibus, postea infert: Hec est generacio querencium Dominum, querencium faciem Dei Iacob. Et in alio loco de omnibus sanctis: Generacio rectorum vel iustorum benedicetur. De malis vero, ut in presenti loco: Generacio viperarum. Et requirentur omnia a generacione ista. Et in Ezechiel cum peccata terre descripsisset, sermo propheticus adiecit: Si Noe et Iob et Daniel ubi fuerint inventi, non dimittam peccata terre illi. Omnes iustos qui similes forent in virtutibus eorum Noe, Daniel et Iob volens intelligi. Ergo et isti qui similia Caim et Ioas contra apostolos gesserunt de una generacione esse referuntur. Hec Jeronymus.

The matter is doubtful; we believe scripture as true in the sense in which God meant it.

Videtur istum sanctum, cui credendum est specialiter in ista materia quia fuit magnus historiographus, sentire quod iste Zacarias quem evangelium dicit fuisse filium Barachie fuit filius Ioiade; sed quia hoc non est fides scripture, ideo capiendum est tamquam probabile citra fidem; quiescendum est ergo in ista fide quod hec scriptura sicut quelibet alia sacra est vera ad sensum quem Deus primo intenderat. Sed utrum iste sensus fuit sensus Dei vel alius, multi probabiliter quiescunt in opinionibus citra fidem, nec est in isto periculum.

Sed pro sensu evangelii ulterius est notandum quod mos est scripture sacre, cum in persona Dei loquitur, cui cuncta sunt presencia extendere verba presentis

1. B: *Silov.* 7. B: *queratur.* 9. B: *nosse.* 12. B: *sint.* 22. B: *quia.* 24. A in marg.: *Johannes.*

6. Psalm. CXI, 2. 10. Psalm. XXIII, 3. 18. Ez. XIV, 14.

temporis et sic unum verbum sepe pro alio ponere; sed nunquam hoc fit sine notando misterio, ut in casu presenti ad denotandum quod Christus est natura duplex, scilicet deitas et humanitas, et per consequens autor utriusque testamenti, utitur ista forma verborum quam evangelium enarravit; et hinc dicit: *Ecce ego mitto ad vos prophetas* et alios servos nominatos nominibus veteris testamenti, et statim subiungit de futuro: *Et ex illis occidetis* etc. Et secundum hanc figuram deificam meminit Christus de duabus generacionibus, scilicet bona et mala quarum priorem inchoat ab Abel et secundam a Caym, non quia Abel fuit primus iustus, cum Adam iustus fuerat ante illum, sed quia scriptura sacra iusticiam suam exprimit; et ipse fuerat primus martyr, iniusticiam autem Caym non sic exprimit, ad denotandum quod Deus non sic diligit reproborum generacionem, licet fuerint valde multi.

Istas autem duas generaciones Christus per ipsos Iudeos alloquitur et alias per alias partes suas, quia cum omnia apud Deum sunt presencia, omnes partes istarum sunt clare intuite apud Deum. Statum autem
412c alternat Christus ad verbum presentis temporis | , cum sic dicit: *Et persequemini de civitate in civitatem*, quia sicut ipse est Deus duplicis testamenti, sic in tempore utriusque istorum durat hec generacio maledicta.

Prophets, wise men and scribes.

Et est pulcra ordinacio istorum trium servorum Domini: prophetas, sapientes et scribas. Prophete quidem sunt qui procul fantur munientes ecclesiam de premio atque periculo, ac si alcius positi veritates huiusmodi ad muniendum ecclesiam speculentur, ut patet de Ezechiele *quem Dominus dedit speculatorem domui Israel*. Secundo autem adiungit Christus sapientes qui cognoscant quibus et qualiter sua sapiencia sit loquenda. Et sic sunt sapientes tempore legis nove, cum aliter non diceret Apostolus I. Cor. II, 6: *Sapienciam loquimur inter perfectos*. Scribe autem sunt qui commendant memoriae ecclesie sapienciam Dei sui

2. A: *ministerio.* 6. A: *enarrant.* 12. A in marg.: *quod Abel non fuit primus iustus, cum Adam fuit ante illum.* 18, 19. B: *istos Iudeos.* 20. A in marg.: *Quod omnia apud Deum sunt presencia.* 27. A in marg.: *1.* 32. A in marg.: 2. 36. A in marg.: *3.* 37. A: *memoriam.*

6. Matth. XXIII, 34. 31. Ezechiel III, 17.

cuiusmodi erant quatuor evangeliste, Paulus et alii qui scripserunt ecclesie epistolas canonicas et (ut dicit Crisostomus) Christus nunquam istud officium ordinaret, nisi vellet scripturas istorum scribarum prodesse ecclesie tam de preterito quam de futuro. Et patet quod generacio ista reproba communicat in malo peccati, sicut generacio iusta communicat in bono premii, cum Christus qui mentiri non poterit vere dicit: *Venient hec omnia super generacionem istam.*

CAP. XXII.

Chrysostom:

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Prophetas et sapientes et scribas apostolos dicit. Prophete enim erant qui prophetico spiritu erant repleti; sapientes autem corde erant, sicut propheta dicit de eis: Et eruditos corde in sapiencia. Scribe autem erant, quia de thesauris suis nova et vetera proferebant. Sed primum videamus qua causa dicit: Ideo, ecce ego mitto vos. Superius dixerat: Ve vobis scribe et pharisei ypocrite, qui edificatis sepulchra prophetarum et ornatis monumenta iustorum et dicitis: Si in diebus patrum nostrorum fuissemus, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum, id est, quoniam edificatis sepulcra prophetarum et per hoc non solum verbis sed ipsis edificacionibus dicitis: Si in diebus patrum nostrorum fuissemus, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Volentes vos coram hominibus iustificare qui secundum visionem operum iudicant et non coram Deo qui corda cognoscit, quod est ypocritarum. Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas etc. ut mensuram patrum vestrorum homicidarum non bene plenam impleatis, peiora facturi patribus vestris, quoniam illi quidem prophetas occiderunt, vos autem ipsum dominum prophetarum. Illi enim eos qui annunciabant venturum filium Dei, vos autem eos qui eum iam advenisse testantur, ut sic per ipsa opera vestra homicidialia testimonium vobis reddatis, quia filii estis patrum homicidarum,*

11. A in marg.: *Crisostomus.* 12. A: *et* before *sapientes* deest. 17. A: *Ideo* deest. 21—22. A: *id est — prophetarum* deest. 32. A: *Illi autem.* 33. Codd.: *adoluisse.* 34. A: *ipsa* deest.

8. Matth. XXIII, 36. 12. Op. Imp. p. CLXXXXII (ed. alt. p. 933). 14. Psalm. LXXXIX, 12. 20. Matth. XIII, 52.

ut non solum istorum sanctorum, verum eciam propter istorum sanguinem, omnis sanguis precedencium sanctorum veniat super vos.

He who wills to do a sin is guilty of it.

Nunc virtutem ipsorum verborum videamus: Ostendit ipse qui intelligit corda eorum, qui tales sunt, ut faciant quod fecerunt patres eorum. Nam apud Deum qui hominem occidere disponit, antequam occidat, quasi homicida habetur. Et qui adulterium committere paratus est, antequam committat, iam adulter est apud Deum. Et qui periurare paratus est, antequam periuret, iam periurus videtur, quia Deus non ex operibus iudicat sed ex cogitacionibus cordis, dicente Apostolo: Testimonium reddente consciencia eorum et cogitacionibus invicem accusantibus se aut eciam defendentibus in die iudicii, quia iudicabit Deus occulta hominum. Voluntas enim est que aut remuneratur pro bono aut condempnatur pro malo. Opera autem sunt testimonia voluntatis. Ut quid ergo expectat opera qui conscienciam novit? Numquid et tu in aliquo negocio testimonia queris, cum tibi res ipsa fuerit manifesta?

Men are allowed to sin that their punishment may be seen to be just;

Sed dicis: Si secundum voluntatem iudicat et opera non expectat, non misisset ad eos prophetas et sapientes, ut duo bona fierent. Ideo expectat ut Iudei secundum consciencias suas solas condempnarentur et iusti homines non occiderentur. Et quis scit quia malus iuste condemnatus est propter maliciam suam, nisi demonstraretur in opere. Quale est enim illud iudicium iustum, cuius iusticiam nemo cognoscit? Non ergo Deus querit opera propter se, ut sciat quomodo iudicet, sed propter alios, ut omnes intelligant quia iustus est Deus. Nam Deus quidem omnium corda cognoscit et hominum et angelorum et spirituum ceterorum, cor autem Dei nemo cognoscit, neque angeli neque homines; ideo ergo et malis dat occasionem, per quam in operibus ostendant propositum voluntatis sue, sicut dedit scribis et phariseis mittens ad eos prophetas, sapientes et scribas. Et bonis prebet occasionem per quam ostendant propositum voluntatis sue, sicut prophetis et sapientibus et scribis suis doctrinam prebuit, excitans super eos persecucionem scribarum et phariseorum, ut non sine causa quantum ad homines

while the good have the opportunity of showing their good will.

1. B: *non solum sanguis.* 4. A in marg.: *Nota.* 5. Codd.: *quia.* 8, 9. A: *committt.* 14. B: *iudicii* deest. 21. A: *ad* deest. 22. A: *ut — fierent* deest; ib. B: *etsi Iudei.* 29. A: *quod iustus est.* 33. B: *ostendatur.* 35. A: *et sapientes.* 36. A: *ostendatur.*

12. Rom. II, 15, 16.

coronarentur. Ecce si est homo habens benefaciendi propositum, certe iustum est ut Deus | provideat ei 412d *occasiones per quas faciat bona. Ut quid pinguis terra iaceat sine fructu? Sic iustum est ut homini malam voluntatem habenti provideat causas per quas facit mala, dicente Salomone: Ad pravos pravas vias emittet Dominus. Unde David rogat dicens: Viam iniquitatis amove a me. Nam et de benevolis alibi propheta sic dicit: Quia non dimittit virgam peccatorum super sortem iustorum, ut non extendant iusti ad iniquitatem manus suas, id est, non dat potestatem demonibus super iustos, ne quando contra voluntatem suam malum facere compellantur ab illis. De malis autem sic dicit: Statim declinantes autem ad suffocacionem adducet Dominus cum operantibus iniquitatem, id est, qui declinatus est ad malefaciendum sociat illum cum operantibus mala, ut puta, volenti tibi elemosynas facere occurrit ante faciem tuam captivus aut desolata vidua aut miserabilis orphanus, non tantum te misit ad utilitatem illius quantum illum transmisit ad utilitatem tuam, id est, non tantum prestitit illi per te, quantum per illum tibi. Nam quod per te illi prestitit, temporale est et terrenum; quod autem tibi prestitit per illum, perpetuum est et celeste. Nec putes quia propter utilitatem pauperum Deus divitem fecit, quos et sine divitibus poterat sustentare, sed propter utilitatem divitum pauperes fecit qui infructuosi et steriles erant futuri, nisi pauperes facti fuissent. Si ergo benefacere volentibus quando providet causas benefaciendi, iustus est Deus, sine dubio quando et malefacere paratis malefaciendi providet causas, non est iniustus Deus. Sicut enim bonus rogat ne in occasionem peccandi incurrat, dicens: Viam iniquitatis amove a me, sic et malus optat ut inveniat occasionem nocendi; ideo dicit Dominus: Ecce ego mitto ad vos prophetas etc., ut veniat super vos omnis sanguis iustus qui effusus est super terram. Ergo Deus occasionem providet peccandi? sed non ut peccare faciat sed ut peccatorem ostendat. Ecce enim si tu viciosum servum compares et volueris mores suos scire, nonne pones ante illum sacculum cum solidis*

God is just in giving to each man, good or bad, his opportunity.

13. A: *autem* deest. 14. A: *Dominus* deest. 21. A: *illi* deest. 28. A: *et causas.* 29. A: *et* deest. 38. A: *saccum.*

7. Psalm. CXVIII, 29. 8. Psalm. CXXIV, 3. 13. ib. 5. 31. CXVIII, 29.

aut aliquem concupiscibilem cibum? ut si quidem servus ille incontineus fuerit et sine timore, porrigat manum suam et accipiat inde. Numquid tu male fecisti? Aut numquid tu coegisti illum ut faceret male? sed propalasti maliciam eius. Sic et Deus dans hominibus occasionem peccandi, si peccare voluerint non illos, peccare facit sed manifestat pertinaciam cordis eorum. Hec Crisostomus.

Videtur ex verbis istius sancti posse elici quod generacio reproba in isto octavo Ve hodie specialiter invalescit, quia sanctos martyres priores colunt ypocritice et ipsi sunt qui callide alios martyrizant, ut patet de Romana curia, episcopis et aliis persequentibus fideles, quia detegunt legem Christi. Sed iste sanctus videtur dare generacioni iuste consolacionem in isto, quod videtur ipsum sentenciare, quod Deus ordinat generacionem hanc reprobam cum generacione iusta viancium commisceri, ut generacio iusta occasionem meriti accipiat ex mixtione generacionis reprobe perversorum; ideo cum opera debet fidelis attendere, ne generacioni isti perverse consenciat, sed agat viriliter in spe premii contra ipsos. Et sic Deus videt occasionem peccandi et tamen non ipsos necessitat ad peccandum, quia sicut est iustum quod Deus provideat suis filiis occasionem racione cuius beatitudinem mereantur, sic videtur hunc sanctum sentire quod Deus iuste providet occasionem peccare volentibus, unde poterunt si voluerint peccare; nec istud iustum est malum formaliter, licet quidam male poterint isto uti.

God allows the wicked to exist for good ends.

CAP. XXIII.

Crisostomus autem prosequitur hunc textum sub hiis verbis: *Ut veniat super vos omnis sanguis iustus etc., id est, non tantum super Iudeos qui iam non sunt sed super vos malos homicidas. Nam in tempore Abel Iudei quidem non fuerunt, mali autem fuerunt. Nam quantum ad homines, multe sunt generaciones secundum diversitates terrarum, sed quantum ad Deum due generaciones sunt, ut puta, per singulas generaciones sanctis*

Chrysostom: This threat is not only to the Jews but to all the wicked.

5. A: *occisionem.* 21. Codd.: *ut sic.* 30. A in marg.: *Crisostomus;* B in marg.: *23.* 32. A: *etc.* deest. 36. B: *sed* deest.

30. Op. Imp. p. 935. (Ed. Maur. prima pag. CXCIII).

suis bona promittens Deus per prophetas ad consolacionem ipsorum Christum eis prophetavit venturum, ut puta: Et constituam iudices tuos sicut prius; tunc vocaberis civitas iusticie. Ergo promisit quidem, non autem et prestitit; prestitit autem novissimis sanctis. Sic per singulas generaciones peccantibus mala promittens Deus ad terrorem eorum, hunc eis prophetice minabatur interitum, quem Iudei sunt passi, ut puta: Terra vestra deserta etc. Ergo minatus est hominibus omnibus, non autem et reddidit sed reddidit generacioni novissime. Sicut ergo omnia bona que in singulis generacionibus a constitucione mundi omnes sancti merebantur, illis novissimis sunt donata qui receperunt Christum, sic omnia mala que in singulis genera | cionibus a constitucione mundi pati meruerunt 413a *omnes iniqui et sanctorum interfectores, super Judeos novissimos venerunt, quia Christum repulerunt.*

No such grace had been given before as in Christ, nor such punishment as came upon the Jews for his rejection.

Aut ita: Nunquam ab inicio mundi aut talis gracia Dei donata est hominibus qualis in Christo, aut talis interitus venit super impios qualis venit super Judeos Christo repulso. Exempla corporalia dico que passi sunt a Romanis. Qui enim melior est et sapiens abstineat se ab illis; si autem incontinens fuerit, potest quidem Deum in corpore advenientem suscipere. Aut quid peius contingere potest quam Dominum cum tanta misericordia et humilitate venientem ad se non suscipere sed adhuc interficere et tali modo interficere? Pone ergo Deum dicere ad alios qui receperunt Christum: Ecce ego mitto ad vos filium meum in corpore velatum et discipulos eius in nomine ipsius et recipietis eos et credetis in eum, ut veniat super vos omnis iusticia que facta est ab Abel usque ad Zachariam. Nonne verum dicit? Verum tamen quantum ad magnitudinem gracie que data est hominibus in Christo, non dicam, omnis iusticia precedencium sanctorum que ab inicio facta est venit super illos, sed puto, omnium sanctorum iusticie tantum mereri non potuerunt quantum illis donatum est. Sic et super Judeos qui crucifixerunt Christum et persecuti sunt discipulos eius venientes ad se, quantum ad magnitudinem ire que effusa est super eos, non dicam, quia omnium impiorum

7. B: *hinc eis.* 13. A: *que.* 14. A: *merebantur.* 17. A: *nunc ita.* 21—23. A: *Qui — suscipere* deest. Deest et in textu Operis Imp.

3. Is. 62, 12. 8. Is. I, 7.

precedencium peccata venerunt super eos, sed omnium peccata impiorum tantum mali non meruerunt quantum venit super illos, ut talia paterentur, qualia passi sunt a Romanis, et sic postmodum omnes generationes eorum usque in finem seculi proicerentur a Deo et ludibrium fierent gentibus universis sicut et sunt.

Punishment not always immediate.

Vel ita: Omnis gens vel civitas non cum peccaverit, statim punit eam Deus, sed expectat per multas generaciones et modo mandat, modo minatur, interdum ex parte castigat, ut quanto magis diucius eam expectaverit, tanto amplius et Dei iudicium iustius sit et illorum dignior pena. Quando autem placuerit Deo perdere civitatem illam aut gentem, videtur omnium generacionum precedencium peccata reddere illis, quoniam que peccaverunt ille omnes generaciones et merebantur. Hec sola est passa. Quid igitur? Iniustus est Deus, qui aliorum peccata vindicat in istis? Absit. Sed quoniam que illi merebantur isti passi sunt et soli passi sunt talia, cum non soli peccassent; propterea que illorum erant dicuntur perpessi. Res enim ista mortalis est; et sic omnes homines quotidie facimus. Ecce enim cum servi tui peccant, expolias unum et iterum parcis ei, dicens: Nisi hoc observaveris hoc passurus es. Similiter facis et alteri non melioranti: si incurrerit, castigatur unus secundum peccatum suum; et videtur quidem pro omnibus solus iste castigatus, quia quod aliis est promissum, illi est redditum. Revera autem non pro aliis castigatus est sed pro se, quia secundum meritum culpe sue castigatus est. Ille enim pro aliis dicitur castigatus qui aliis peccantibus ipse castigatur non peccans. Qui autem peccans castigatur, non pro aliis sed pro se castigatur. Sic et generacio ista pro patribus suis quidem videtur punita, quia illi territi sunt, isti puniti. Vere autem non pro illis sed pro se condempnati sunt, quia sic peccantes iuste dampnati sunt. Hec eadem ad hereticos convenit dicere Christum. Ideo: Ecce ego mitto ad vos sapientes etc. Vere enim missi sunt sapientes adversus hereticos patres vestros, sapientes autem non literati, quorum sapiencia in sensibus carnalibus posita est et in lingua adquisita per exercitacionem carnalem, sed sapientes circa Dei noticiam, sapientes non corpore sed

2. A: *non* deest. 4. B: *ut sic.* 11. A: *iustus.* 23. Codd.: *meliorantibus.* Op. Imp.: *alteri. Non meliorantibus vero eis, si incurrerit unus, castigatur . . .* 24. A: *si intrarent.* 27. A: *castigatur.* 40—41. B: *timorem nec sapientes circa Dei.* 41. B: *Dei* deest; A: *noticiam veritatis.*

animo, non ore sed corde, non verbis sed fide. De qualibus dicit propheta: Dexteram tuam sic notam fac michi et eruditos corde in sapiencia.

Misit scribas, id est, presbyteros et diaconos, et fecerunt eis qualia fecerunt prophetis et apostolis et martyribus patres eorum; quidem passi sunt ab hereticis patribus vestris nullus ignorat. Recedat de medio testimonium scripturarum. Ipse enim est actus hominum per singulas generaciones decurrens; sufficit ad testimonium veritatis. Qui sunt filii prophetarum et apostolorum et martyrum persecucionem paciencium semper, et qui sunt filii Iudeorum atque gentilium persequencium semper. Quid opus est verbis ad probacionem generis vestri, cum res ipsa loquatur? Quod autem dicit: ut veniat super vos omnis sanguis iustus a sanguine Abel usque ad sanguinem Zacharie, non ita est intelligendum, ut omnium generacionum precedencium persecucionum merita generacio una persolvat. Nec enim est iustum, ut alter pro alterius puniatur peccatis, sed cum in die vindicte unaqueque generacio punita fuerit pro suis peccatis, de hac una et ipsa generacione videbitur vindicatum esse. Omnium enim iniquorum et perse | cutorum et homicidarum a Caym usque 413b *ad finem una generacio est; et si non sunt omnes in tempore uno, omnes tamen sunt filii persecutoris et homicide illius Caym: Ideo et alibi dicit: Amen dico vobis: Non transibit generacio hec, donec omnia fiant. Id est, donec impleatur omne misterium vocacionis sanctorum, ut puta Caym, persecutor Abel, mortuus est, facti sunt gigantes persequentes filios Seth. Ecce Caym transiit, sed generacio ipsa stetit: perierunt gigantes in diluvio, sed nati sunt ex Cham Cananei et cetere gentes persequentes filios Sem. Gigantes transierunt, sed generacio ipsa stetit secundum animam. Cananei de generacione erant eorum iniquorum qui fuerunt ante diluvium. Interempti sunt Cananei ex parte a filiis Israel, sicut legimus; ex eis facti sunt alienigene qui persequerentur Judeos. Ecce illi transierunt sed generacio eorum stetit.*

All the wicked together make one generation.

4. B: *predicatores et diaconos.* 6. Rectius: *Quanta passi.* 10–11. A: *prophetarum — filii* deest; A in marg.: *Nota.* 12. A: *persequuntur.* 16. B: *intelligendum* deest. 17. A: *persolvant.* 23. A in marg.: *Nota de unitate generacionis licet temporibus diversis.* 28. B: *ut puta*; alia manu add.: *fuit.* 29. A: *filios* deest; B in marg. addit. 33. A: *Cananei generaciones erant.* 36. B: *et ex.*

2. Psalm. XCIX, 12. 25. Matth. XXIV, 34.

Postmodum converse sunt gentes quedam ad Christum, surrexerunt perfidi Judei post Christum adversus Christianos ipsam habentes generacionem, quantum ad animam, quam habuerunt gentes ille que prius persequebantur Judeos, deinde gentiles quidem crediderunt; omnes autem Judei defecerunt, qui persequebantur ecclesiam. Ex ipsa ecclesia surrexerunt heretici qui persequebantur ecclesiam, sed generacio ipsa stat. Ecce Judei et gentes persecutores transierunt sed generacio ipsa stat. Nam de generacione Judeorum et gentilium sunt heretici isti. Unde et mores et perfidiam sequuntur eorum, sicut diximus supra. Postmodum et heretici sunt transituri, ut non sint secundum quod modo esse videntur, et futuri sunt gentiles et populi Antichristi. Et transeuntibus istis generacio iustorum stabit in illis. De generacione enim iustorum erunt eciam illi qui fuerunt; et impletur quod dictum est: Non transibit generacio ista, donec omnia fiunt. Hec Crisostomus.

CAP. XXIV.

Sequitur iu textu evangelii: *Jerusalem, Jerusalem, que occidis prophetas et lapidas eos qui ad te missi sunt: quociens volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas suas et noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico enim vobis: Non me videbitis amodo, donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini.*

Jerome: Jerusalem stands for its inhabitants.

Super quo Jeronymus: *Jerusalem, non saxa et edificia civitatis sed habitatores vocat quam patris plangit affectu, sicut et in alio loco legimus quod videns eam fleverit. In eo autem quod dicit: Quociens volui congregare filios tuos, omnes retro prophetas a se missos esse testatur, galline quoque similitudinem congregantis sub alis pullos suos; et in Cantico Deuteronomii legimus: Sicut aquila protegit nidum suum et super pullos suos desideravit, expandens alas suas, suscepit et tulit super pennas suas. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Hoc ipsum et ex persona Jeremie iam ante dixerat: Reliqui domum*

6. A: *quia.* 8—9. A: *Ecce—stat* deest. 10. B: *ipsorum Judeorum.*

20. Matth. XXIII, 37—39. 27. Comm. in Matth. l. c. p. 191. 28. Lucae XIX, 6. 33. Deut. XXXII, 11. 37. Jerem. XII, 7—8.

meam, dimisi hereditatem meam. Facta est mihi hereditas mea quasi spelunca leene. Desertam Judeorum domum, id est, templum illud quod ante fulgebat, oculis comprobamus, quia habitatorem Christum perdidit et hereditatem preripere gestiens, occidit heredem.

Dico enim vobis: Non me videbitis amodo, donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini. Ad Jerusalem loquitur et ad populum Judeorum. Versiculum autem istum quo et parvuli atque lactentes in ingressu Jerusalem Domini Salvatoris usi sunt, quando dixerunt: Benedictus qui venturus est in nomine Domini; Osanna in excelsis, sumpsit de centesimo Psalmo decimo septimo, qui manifeste de adventu Domini scriptus est. Et quod dicit hoc vult intelligi: Nisi penitenciam egeritis et confessi fueritis ipsum me esse de quo prophete cecinerunt, filium omnipotentis patris, meam faciem non videbitis. Habent Judei datum sibi tempus penitencie; confiteantur benedictum qui venit in nomine Domini et Christi ora conspicient. Hec Jeronymus.

Chrysostom: Christ's grief was for the sin of the Jews.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Omnia futura ante prospiciens Dominus previdit et ruinam civitatis illius et plagam que a Romanis super populum illum erat ventura, ideo extollens lamentum lugebat eam, dicens: Jerusalem, Jerusalem; recordabatur quidem sanguinem sanctorum suorum qui effusus erat ab illis et qui adhuc postmodum fuerat effundendus. Sed non tantum dolebat de iniuria sanctorum, sciens qualem illis gloriam preparaverat pro morte carnali, sed de interitu illorum flebat, quibus et in isto seculo mala ventura fuerant et in illo peiora. Sicut enim benefacientes non Deo prestamus sed nobis, Deus autem gaudet non de suo lucro sed de nostra salute, sic peccantes non Deo nocemus sed nobis. Deus autem tristatur non de sua iniuria sed de nostra perdicione. Sicut rex benignus audiens criminosas personas, | lege quidem compellente ipse mortis* 413c
sentenciam dictat adversus eos, tamen misericordia instigante lacrimas fundit super illos et vult illos adiuvare; et non potest contradicente sibi insticia, quia misericordia

2. A: *liene.* 9. A: *in* deest. 18, 19. B: *horam conspicient.* 20. A in marg.: *Crisostomus.* 25. A: *quidem* deest. 27. A: *debeat.* 29. A: *quibus eciam.* 30. B in marg.: *Nota.* 31. A: *autem* deest. 35. B in marg.: *Quid sit iusticia.* 36. A: *dicat.*

14. Lucae XIII. 20. Op. Imp. l. c. p. 936 (CXCIV).

tunc est vera misericordia, si sic facta fuerit, ut iusticia per eam non contempnatur. Si autem contempta iusticia misericordia, observatur, ipsa misericordia non est misericordia sed fatuitas; nam et misericordia non est vera misericordia nisi habuerit in se iusticiam. Iusticia sine misericordia non est iusticia sed crudelitas, sic et misericordia sine iusticia non est misericordia sed fatuitas.

God punishes unwillingly, but He must punish for the sake of justice.

Sic et Deus. Ipse quidem mortis sentenciam dictabat super Judeos, dicens: Ecce ego mitto ad vos prophetas et ex ipsis occidetis, ut veniat super vos omnis sanguis iustus, et ipse eos miserabili lamentacione plangebat dicens: Jerusalem, Jerusalem. Nam Deus invitus compellitur cum magno dolore peccatores dampnare: Non enim sic dolet, quia ipse ab eis offenditur, sed quia quasi violenter cogitur perdere aliquem qui cupit omnes salvare. Nam quemadmodum in nobis contra naturam est ei malefacere, sic secundum naturam est ei benefacere. Sed dicit aliquis: Cum in potestate habeat Deus perdere et salvare, quis eum invitum compellit dampnare, si non vult? Tu, qui non desideras misericordiam Dei. Nam sicut qui desideranti misericordiam Dei denegat, crudelis est, sic qui non desideranti misericordiam Dei prestat, iniustus est. Sed dicis: Quis est homo qui non desiderat misericordiam Dei? Tu, qui permanes in peccatis. Desiderare autem misericordiam est converti ad Dominum. Ille enim desiderat misericordiam Dei qui timet iram eius; qui autem non timet iram eius, non desiderat misericordiam eius sed contempnit.

Jerusalem, Jerusalem, que usque nunc luctata es contra misericordiam meam tuis peccatis, nunc autem misericordiam superasti. Volo enim in te misereri, sed vires misericordie faciende non habeo, nec possum amplius iam te suffere, incessabilibus enim iniquitatibus tuis misericordia mea quasi iam lassata a proposito suo defecit.

Que occidis prophetas et lapidas eos qui ad te mittuntur. Misi ad te Isaiam et serrasti eum. Misi ad te Jeremiam et lapidasti eum, misi Ezechielem et tractum per lapidem excerebrasti eum. Quomodo sanaris que nullum ad te

1. A: *sic* deest. 3. B in marg.: *Misericordia.* 4—7. A: *nam et—fatuitas* deest; B in marg. addit. 8. A: *et illis.* 13. A: *peccatores aspernere.* 16. A: *in nobis* deest; B in marg. addit. 17. A in marg.: *Questio.* 19. A in marg.: *Nota bene.* 23. A in marg.: *Questio.* 28. B in marg.: *Non desiderat misericordiam sed contempnit, qui non convertitur ad Dominum qui fecit eum.* 32. A: *te* deest.

medicum venire permittis? Quomodo curabo infirmitatem tuam que omnem medicinam conculcas? Sanctis meis non peperci, ut tibi parcerem peccatrici. Illorum vitam neglexi, ne tuam mortem viderem. Omnes medici spirituales in te defecerunt et tu curata non es. Insanabilis passio tua vicit artem divinam. Si de morte tua gavisus fuissem, nunquam ad te misissem prophetas, si te perdere voluissem, nunquam ad te ipse venissem. Ego tibi quid faciam, si tu ipsa vivere non vis? Quocies volui congregare filios tuos sicut gallina pullos suos et noluisti? Cum te in Egypto quasi sanguinarius accipiter sequebatur Pharao, misi Moysen et Aaron quasi duas mollissimas pennas misericordie mee et liberatos vos de unguibus eius rapui in desertum. Et noluistis me sequi, facientes vobis vitulum in Oreb, ut serviretis pocius idolo mortuo quam Deo viventi. Hec Crisostomus.

Reason for repeating the word Jerusalem.

Videtur istos sanctos satis exponere hoc evangelium; moderniores autem notant quare Jerusalem duplicatur: primo propter peccatum commissum in prophetas preteritos, ut Crisostomus recitat de Ysaia, Jeremia et Ezechiele, secundo propter peccatum in prophetas alios et specialiter in prophetarum Dominum committendum. Secunda causa geminacionis Jerusalem videtur in isto consistere quod isti cives infame recesserant ab unitate capitis domini Jesu Christi.

God's will may mean his purpose, which must be fulfilled, or his command which may be disobeyed.

Sed secundum dubium magis scolasticum stat in isto quod Christus voluit illos cives unum facere, et ipsi voluerunt in contrario prevalere. Quomodo ergo est hoc verum quod *omnia quecunque voluit Dominus fecit* et *nemo potest voluntati sue resistere* cum multis similibus? Ideo dicitur communiter quod duplex est Dei voluntas ad propositum, scilicet voluntas sui beneplaciti; et ipsa necessario regulariter est impleta. Secunda est voluntas precepti secundum quam Deus vult quod creatura faciat hoc vel illud; et illa voluntas quamvis regulariter sit impleta, tamen non regulariter fit illud quod Deus vult ut fiat, quamvis regulariter oportet quod pena in prevaricancia eius fiet; et sic videtur Augustinus dicere quod Christus non per modum ammiracionis hic querit quod multociens voluit cives Jerusalem sic facere, et illi

Punishment always follows disobedience.

2. AB: *qui.* 3. A: *parco.* B *correxit;* ib. A: *ut tibi parcam.* 5. A: *tu* deest. 8. A: *ipse* deest; B in marg. addit.; ib. A: *tibi* deest; B in marg. addit. 10. B: *suos* deest. 17. A in marg: *Johannes.* 29. A: *voluit* twice. 33. A: *est* before *voluntas* deest; A in marg.: *Voluntas Dei 2. beneplaciti precepti*

volendo contrarium prevalebant, sed quod ipse ex gracia in suam proteccionem Israeliticos congregavit, et quod ipsi secundum magnam partem peccando volebant contrarium. Et multiplicacio illius volucionis secundum numerum *quociens* videtur pocius stare in creaturis exprimentibus Dei volucionem quam in actu intrinseco qui non poterit alternari.

CAP. XXV.

413[d] Crisostomus autem diffusius prosequitur istum textum: *Quociens volui congregare filios tuos etc.: Percurre si vis Judicum librum, quociens peccaverunt et tradidit illos Deus, et iterum liberavit? Gallinam ecclesie ponit similitudinem; sicut enim pulli gallinarum pastum suum querentes per diversa vagantur et maternis vocibus congregantur, sic populi Dei carnalem voluptatem et mundialem concupiscenciam sequentes per diversos vagantur errores, quos ecclesia mater per sacerdotes modo increpacionibus modo blandimentis quasi quibusdam vocibus congregare et allectare festinat. Et quemadmodum gallina habens pullos vocando illos non cessat ut assidua voce vagositatem superet pullorum suorum, sic et sacerdotes in doctrina cessare non debent, ut studio et assiduitate doctrinarum suarum negligenciam populi errantis emendent. Et quemadmodum gallina non solum suos calefacit sed eciam cuiuscunque volatilis exclusos a se diligit quasi suos, ita et ecclesia non solum suos christianos studet vocare sed sive gentiles sive Judei suppositi illi fuerint, omnes calore fidei sue vivificat et in baptismo generat et in sermone nutriens materna diligit caritate. Ut autem hec eadem hereticis coaptemus, Jerusalem hic intelligas semper ecclesiam que dicitur civitas pacis, cuius fundamenta posita sunt super montes scripturarum; sicut ergo illi Judei qui fuerant spirituales egressi crediderunt in Christum, illi autem qui erant Jerusalem corporales erant manentes in corporali Judaismo, persequentes spirituales Judeos, id ist, apostolos ceterosque ex circumcisione credentes, sic et de ista nova Jerusalem, id est, ecclesia, qui spirituales christiani fuerunt, relicta*

Chrysostom: The Church likened to a hen.

5. B: *numerum quos;* ib. A: *pocius* sequitur lacuna. 9. A in marg.: *Crisostomus;* B in marg.: *24;* al. man. extinct. 11. Codd.: *si vis in iudicium.* 20. A: *super.* 24. A: *suos vivere facit.* 26. Codd.: *vocare* deest. 34. B: *erant* deest. 34, 35. B: *persequebantur.* 37. A: *id est de.*

10. Op. Imp. p. CXCV.

corporali ecclesia quam perfidi occupaverant violencia, exierunt ab illis, magis autem exierunt illi a nobis, sicut Johannes exponit. Ille enim de ecclesia exire videtur, non qui corporaliter exit, sed qui spiritualiter veritatis ecclesiastice fundamenta relinquit. Nos enim ab illis eximus corpore; illi autem a nobis animo; nos enim ab illis eximus loco, illi autem a nobis fide; nos apud illos relinquimus fundamenta parietum, illi apud nos relinquunt fundamenta scripturarum. Nos ab illis egressi sumus secundum aspectum hominum, illi autem a nobis secundum iudicium Dei. Ideo et illi corporales christiani persequuntur nostros spirituales specie colorata varietate fundata.

Persistence of the wicked in persecution.

Propterea que ad illam Jerusalem corporalem dicta esse videntur: Jerusalem Jerusalem que occidis prophetas etc. non dixit que occidisti et lapidasti, sed que occidis, et lapidas, id est, que hoc proprium et quasi naturalem consuetudinem habes ut occidas et lapides sanctos. Non enim occidit aut lapidavit sanctos ante Christum et cessavit facere post Christum que fecit aliquando prophetis; sed eadem ipsa fecit apostolis que fecit aliquando prophetis. Sic et hereticorum ecclesia non solum persecuta est patres nostros et persequi iam cessavit sed eadem filii eorum faciunt nobis que patribus nostris fecerunt patres eorum. Mittuntur enim ad illos viri fideles, quociescunque inter illos et fideles certamen fidei commovetur non ex ebrietate vini, sicut fieri solet frequenter, sed ex aliqua causa religionis; mittuntur ad illos, sicut mittebantur prophete et apostoli ad Judeos, non ad salutem eorum; insanabiles sunt enim, sed ad preiudicium eorum, ut sine excusacione ignorancie iudicentur.

Now they persecute by neglect and misinterpretation of apostles and prophets.

Item aliter, heretici prophetas et apostolos et martyres quomodo sunt apud nos modo sine dubio occidunt in verbis suis et actibus. Quociens enim leguntur in ecclesiis nobis verba et acta prophetarum et apostolorum, prophete et apostoli missi nichilo minus loquuntur ad nos; quos omnes missos ad se heretici dum negligunt et male interpretantur,

2. A: *illi* deest. 4. A: *si qui;* ib. A: *veritas veritatis.* 6—7. A: *corpore — illi* deest. Sequitur *loco posteriori.* 8. A: *apud corpore (sic) reliquerunt.* 13. A: *dicta est, dicta esse videntur.* Rectius: *que superius Dominus commemoraverat non ad illam Jerusalem corporalem dicta esse videntur.* 16. A: *que hoc* deest; B: *que* in marg. 17. A: *habens.* 19, 20. Codd.: *aliquando prophetis* deest. 21. A: *de hereticorum.* 25. A: *promovetur.* 31. Codd.: *prophete et apostoli.* 35. A: *missi* deest; B in marg. addit. 36. Recte: *dum legunt.*

3. I. Joh. II, 19.

occidunt et lapidant eos. Ut autem manifeste cognoscas quomodo prophete et apostoli ab hereticis occiduntur et lapidantur, primum intellige quomodo nascitur Christus in nobis et quomodo occiditur. Quando enim credimus in Christum, Christum generamus et formamus in nobis, sicut dicit Apostolus Galathis: Filii mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Consequenter et quando perdimus fidem Christi, Christum occidimus in nobis; sic et prophete apud hereticos occiduntur. Quando enim fidem et veritatem verborum eorum perversa interpretacione subvertunt prophetas et apostolos occidunt in se. Verbi enim sanguis veritas est que vivificat verbum. Omne autem verbum quod non habet in se veritatem Dei mortuum est quemadmodum sine sanguine corpus; propterea omnia verba divina quamvis rustica sint et incomposita viva sunt, quoniam intus in sensibus suis habent positam veritatem Dei quasi sanguinem venis inclusum, et ideo vivificant audientem, sicut testatur Petrus ad Christum dicens: Quo ibimus, verba vite eterne habes. Omnia autem verba secularia, quoniam non habent in se veritatem Dei et quamvis sint composita et ingeniosa, mortua sunt, quoniam in venis sensuum suorum non habent veritatem Dei. Propterea nec audientem salvant. Secundum
414[a] *hec iam intellige quomodo | heretici occidunt et lapidant prophetas et apostolos missos ad se. Quociens enim veritatem verborum eorum gladio maligni spiritus et verbi perversi corrumpunt et effundunt in terram, occidunt prophetas et apostolos et sanguinem verborum eorum, id est, veritatem effundunt in terram, et quociens aliud intelligentes in verbis prophetarum et apostolorum aliud proloquuntur in populo, blasphemias suas quasi lapides quosdam iactant super apostolos et prophetas.*

The wings of God are the two testaments.

Quociens volui congregare etc. Quociescunque enim, sicut diximus, inter hereticos et fideles fidei movetur certamen, evidenter vult eos Deus congregare sub veritate pennarum suarum, id est, testamentorum duorum. Quociescunque leguntur apud Judeos verba prophetarum et apostolorum, illi autem non quasi domestici pulli galline que est ecclesia,

11. A: *prava interpretacione;* A in marg.: *Nota.* 16. A: *et incomposita viva sunt* deest. 20. A: *que non habent.* 21—23. A: *et quamvis — Dei* deest. 27—29. A: *effundunt — veritatem* deest. 30. B: *et aliud.* 35. A: *Deus* deest. 36. A: *testimoniorum.*

6. Gal. IV, 19. 19. Joh. VI, 69.

sed quasi silvestres pulli sanguinarii vulturis aut accipitris non solum ad veritatem duorum testamentorum venire non adquiescunt, sed adhuc irruunt super ipsam gallinam, id est, ecclesiam et dirripiunt et dispergunt pullos eius et debellant eam tociens vult illos congregare; illi autem nolunt. Hec Crisostomus.

Chrysostom differs from Augustine, but does not contradict him.

Videtur istum sanctum colligere secundum sensum huius scripture: *Quociens volui congregare filios tuos* etc. varie sed non contrarie Augustino, quod Christus hic loquitur secundum deitatem non secundum voluntatem suam eternam sed secundum voluntatem membrorum suorum que sunt ecclesia. In qua volucione est alternacio secundum quod ecclesie mocionibus Sancti Spiritus alternatur, ita quod iste sit sensus: Multociens volui congregare filios tuos per predicaciones fidei scripture que est realiter verbum Dei et tu sepe noluisti illud admittere; et ad hoc vadit exemplum Domini de gallina. Et huic consonat quod voluntas Dei in membris ecclesie militantis sepe non perficitur sicut ecclesia desiderat, licet voluntas Dei intrinseca necessario sit impleta. Quantum ad aliud dubium, quomodo heretici filios ecclesie persequuntur, patet inferius Matth. XXIV cap. et quomodo tota sua sentencia super mendacio est fundata.

Cap. XXVI.

Chrysostom: The house that should be desolate was the Temple.

Crisostomus autem prosequitur sub hiis sermonibus istum textum: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta, id est, ecce nunc tempore iam instanti cum ego fuero crucifixus, scindetur velum templi et secreta misteria sanctitatis eius publicabuntur et recedet ab eo spiritus Dei. Et sicut corpus anima recedente prius quidem frigescit, deinde putrescit et solvitur, sic et templum Dei rerum spiritu recedente ab eo prius quidem sedicionibus et indisciplinacionibus replebitur tyrannidis quasi Domino illud iam non gubernante, deinde veniet ad ruinam. Et sicut ante mortem hominis insanabilis precedit infirmitas,*

2. *testimoniorum;* ib. A: *disripiunt et* deest. 7. A in marg.: *Johannes.* 18. A in marg.: *Voluntas Dei in membris ecclesie militantis sepe non perficitur, licet voluntas Dei intrinseca necessario sit impleta.* 27. *iam* deest. 33. B: *eciam indisciplinacionibus;* ib. A: *tyrannicis* B: correxit. 34. A: *iam* deest; Codd.: *Domino eum.* 35. A: *autem mortem;* A in marg.: *Nota exemplum.*

26. Op. Imp. l. c. p. 938 (CXCVI).

sic et ante ruinam aut hominis aut loci alicuius aut civitatis inemendabilia precedunt peccata. Et sicut pulli a matre frequenter vocati cum non obaudierint neque secuti fuerint matrem, matre longius abeunte aut venit accipiter et diripit eos aut longius evagantur ut pereant, sic et Domino frequenter Judeos vocante, quoniam non obaudierunt neque secuti fuerunt eum, recedente illo ab hiis ad gentes, venit quasi accipiter rex Romanus et partem quidem eorum comedit fame et gladio, alii autem per singulas provincias dispersi sunt, ut perirent.

Israel will be converted at the time of the last judgment.

Dico enim vobis: Non me videbitis amodo donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini. Predecessores autem nostri exponunt circa ipsum diem iudicii et resurreccionis quosdam credituros in Christum. Quod et Apostolus significare videtur, dicens: Ex parte cecitas contigit in Jerusalem, donec plenitudo gencium intraret et sic omnis Israel salvus fieret; et sequens illa leccio tota hoc dicere velle videtur.

That conversion has not yet come about.

Si quis autem misterium hoc per illud putat impletum quod in actibus apostolorum legitur, Petro docente aut aliis apostolis crediderunt, intelligat propter tres causas non esse verum. Primo quia tunc pars modica secundum eleccionem credidit, non totus Israel, secundo quia illi ante gentes crediderunt, non post gentes. Plenitudo autem gencium non tunc adhuc introierat sed inchoaverat, tercio quod quando hec facta predicebat Apostolus iam gentes crediderunt et Judei qui fuerant credituri; et tamen Apostolus significat credituros Judeos dicens ad gentes: Sicut enim vos aliquando non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem, ita et illi nunc non crediderunt in vestra miseracione, ut ipsi misericordiam consequantur, conclusit Deus omnem incredulitatem ut omnibus misereatur, dicens ergo: Amodo non me videbitis, donec perveniat tempus in quo dicitis: Benedictus qui venit in nomine Domini; hoc dicere vult, donec veniat tempus, in quo credentes dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini. Spiritualiter enim est videre Christum in fide cognoscere, sicut autem

6. Codd.: *dominus . . . vocans.* 6, 7. B: *quando non audierunt.* 7. A: *illum.* 13. A: *ponunt.* 14. A: *et* deest. 22. A in marg.: *I.* 23. B: *quoniam illi.* 31. A: *non* deest. 33. B: *miseriatur.* 34–36. B: *perveniat — donec* deest. 35–37. B: *hoc dicere vult — nomine Domini* deest. 38. B: *enim* deest.

14. Rom. XI, 25, 26. 28. Rom. XI, 30–32.

ad illam Jerusalem dictum est: Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta, scilicet cum filium Dei occideretis apud vos, cum de illo templo corporali templum exierit spirituale quod fuerunt sancti qui ex circumcisione crediderunt in Christum, sic et ad ecclesiam omnium heresum dictum esse videtur: Ecce | relinquetur vobis domus vestra 414[b] *deserta, ex quo filium Dei occidistis, id est, ex quo unum verbum veritatis illius mendacis verbi gladio, veritate effusa mortuum esse fecistis; sicut enim superius diximus spiritualiter prophetas suscipi aut occidi.*

Those who believe receive Christ and his prophets; those who disbelieve slay him.

Qui enim credunt secundum veritatem verbis prophetarum suscipiunt prophetas, qui autem corrumpunt veritatem ipsorum, occidunt verba eorum et eos ipsos in verbis eorum. Sic et Christus suscipitur aut occiditur apud nos. Si enim credimus verbis eius, suscipimus eum et generamus in nobis, si autem non credimus sed adhuc veritatem verborum eius corrumpimus, repellimus eum et occidimus apud nos. Unde fit quotidie ut apud fideles Christus quidem suscipiatur atque nascatur, apud hereticos autem repellitur. Relicta autem est et deserta, ex quo de illa corporali ecclesia spiritualis ecclesia exivit, id est, de populo suo, qui videbatur christianus et non erat, populus iste qui videbatur et erat; magis autem secundum quod diximus, illi autem a nobis exierunt quam nos ab illis. Sicut autem membrum a corpore precisum vivere non potest neque ramus arboris viridis esse, sic et omnes heretici precisi a corpore unius ecclesie nec vitam Christi in se habere possunt nec viriditatem gracie spiritualis sed est ecclesia eorum deserta, non ab hominibus. Habundat enim perversis hominibus, quomodo semper malorum maior est copia quam bonorum: sed deserta est a sanctis, deserta a sanctitate, a fide, a veritate, a gracia et spiritu, deserta denique ab ipso Deo et a bonis omnibus qui sunt Dei. Sicut enim homo qui Dei non est, mortuus dicitur esse, quamvis vivat, quia non Deo sed diabolo vivit, sic omnis ecclesia quamvis abundet hominibus, tamen si ab illis bonis que dicta sunt vacua fuerit, deserta est, quia non Deo sed diabolo plena est.

2. B: *scilicet* deest. 9. A: *sic enim.* 19. A: *Christus* deest. 21. B: *exivit.* 23. B: *et* extinct before *videbatur.* 24. A: *autem* deest. 25. A: *in corpore.* 31. A in marg. superior: *ad vocem bonorum secuntur aliquot verba haud legibilia; quomodo (?) vel deserta . . . copia malorum serte deserta.* 34. B: *que sunt Dei.*

Dico enim vobis: Non me videbitis amodo, donec dicatis etc. Vere enim ex tempore perdicionis sue heretici nunquam Christum viderunt. Vident enim eum fide, non oculis, qui secundum veritatem eius credunt in eum, qui autem non credunt, ceci sunt corde, non corpore, non necessitate sed voluntate. Cogrituri autem sunt eum, in die iudicii eciam nolentes, quando videbunt eum in maiestate patris, quando videbunt eum eciam omnes iniqui et dominum Deum eum confitebuntur nolentes. Domine, domine, nos in nomine tuo demonia eiecimus etc. Sed nichil illis proderit tarda confessio. Tunc et isti dicturi sunt Christo: Nos in nomine tuo docuimus et in nomine tuo demonia eiecimus. Dicet autem ad eos: Numquid in virtute mea? Numquid in spiritu meo? In nomine enim meo aliquid agere seductorum est, in virtute autem mea et in spiritu meo sanctorum. Discedite a me. Nescio qui estis. Sicut enim vos cognoscentes me cognoscere noluistis, non propter difficultates veritatis mee sed propter iniquitates malicie vestre, sic et ego cognoscens vos, nolo cognoscere, non propter extraneas personas vestras, sed propter odibiles malicias vestras. Hec Chrisostomus.

The Jewish Church was deprived of God's grace for its sin.

Videtur istum sanctum in istis verbis propheciam Christi exponere, primo quomodo ecclesia Judaica que Christum crucifixerat relinquetur deserta, non quidem ab hominibus vel temporalibus diviciis sed a carismatibus Dei sui, quia iustum est quod occidendo cor proprium per quod vivificatur tota ecclesia, scilicet dominum Jesum Christum, a vita anime et spirituali profectu postmodum deseratur, quod cognoscimus contigisse.

That they shall not see Christ, means that they shall not have the faith that would save them.

Secundo videtur Christum secundum sensum huius doctoris prophetice propalare quod illi Judei non viderent Christum saltem per fidem usque ad diem iudicii, quando confitebuntur fide informi quod ille quem crucifixerant fuit verus Deus et verus homo, quando falsa confessio non valebit. Quidam enim a Deo habebunt virtutem faciendi mirabilia diabolo adiuvante et fingent ypocritice quod in nomine Jesu fecerant ista cuncta;

3. B: *qui vident enim.* 4. A: *eis credunt.* 7—8. A: *eum — videbunt* deest. 13. B: *veritate mea.* 15. A: *seducturum.* 16. B: *quia nescio qui estis.* 16, 17. A: *sic enim.* 18. A: *iniquitatis.* 22. A in marg.: *Johannes.* 23. A in marg.: *1.* 31. A in marg.: *2.*

9. Matth. VII, 22.

sed quia non credent in ipsum radicitus sed sequentur in moribus Antichristum, ideo Christus dicit quod ipsos nesciat ut salventur.

The church militant is full of heretics.

Tercio videtur hunc sanctum dicere quia ecclesia militans sit plena hereticis qui in verbis confitentur se esse membra ecclesie et tamen in vita et moribus non sequuntur Christum sed plenius Antichristum; et (si fas esset dicere) isti heretici sunt a papa usque ad sectam novissimam seminati.

The sects daily slay Christ by their false teaching.

Quarto videtur hunc sanctum plane exprimere quod heretici de istis sectis quatuor nedum sunt homicide sed occidunt cotidie dominum Jesum Christum, quia extingunt graciam per quam formaretur Christus in suis fidelibus; nec falsum est sed nimis verum quod ad istum sensum Christus cotidie occiditur, immo a probabili usque ad diem iudicii occidetur, non personaliter in persona propria sicut Judei ipsum occiderant, sed spiritualiter in persona membrorum suorum in quibus ad plenitudinem viri perfecti ecclesie formaretur.

CAP. XXVII.

Restat consequenter videre de sensu XXIV^ti capituli huius evangelii in quo videtur Mattheum exprimere versucias Antichristi. Ante vero declaravit condiciones membrorum suorum; sed declarat expressius condiciones huius reprobi. Dicit igitur: *Et egressus Jesus de templo, ibat; et accesserunt discipuli, eius ut ostenderent ei edificaciones templi. Ipse autem respondens ait eis: Videtis hec omnia. Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem | qui non destruatur.* 414c

Jerome: The destruction of the temple involved that of the Jewish law.

Super quo Jeronymus: *Juxta historiam manifestus est sensus; recedente autem Domino de templo omnia legis edificia et composicio mandatorum ita destructa est, ut nichil a Judeis possit impleri et capite sublato universa inter se membra compugnent.* Hec Jeronymus.

Videtur hunc sanctum innuere, cum omnia facta Christi sint exemplaria veritatis, quod egressus suus de templo figurat destruccionem templi pontificum et

4. A in marg.: *3.* 10. A in marg.: *4.* 20. A in marg.: *27;* in marg. sup.: *cap. 24.* 30. A in marg.: *Jeronymus.* 34. A: *expugnent.* 35. A in marg.: *Johannes.*

25. Matth. XXIV, 1—2. 30. Comm. in Matth. l. c. p. 192.

tempore legis gracie recessus vocate ecclesie a vita sua significet destruccionem eiusdem ecclesie et consummacionem improbam Antichristi.

Chrysostom:

Unde Chrisostomus super hunc textum Matthei Omelia ultima sic loquitur: *Superius ingressus est Dominus templum querens sanctitatem templi, sed cum in templo nihil inveniret proprium templi, egressus de templo, ibat, quia edificatum quidem stabat quod erexerunt homines, sanctitas vero ceciderat quam construxerat Deus. Nam templum hominum est edificacio lapidum pulcre composita; templum autem Dei est congregacio electorum religiose conversancium.*

Christ went out of the temple: i. e. from the Jews to the Gentiles.

Ibat de templo foras, id est, de Judeis ad gentes. Ibat non solum corpore sed voluntate recedens. Ecce si pars aliqua domus fuerit decisa, cum labore tamen possibile est ut reparetur. Si autem ipsum fundamentum fuerit conquassatum, quid faciet paterfamilias, nisi forte in loco alio nova faciat fundamenta et lapides de priori domo transvertens aliam sibi edificet domum? Sic et in spiritualibus; si quidem populares peccaverint, per penitenciam corrigentur; si autem sacerdocium ipsum fuerit dissipatum, quod est populi fundamentum, quid faciet Deus? Hac racione gentem Judeam relinquens in alio loco, id est, in medio gencium universarum, nova posuit fundamenta, id est, apostolos et omnes bonos, transferens qui fuerant ex Judeis, dicente propheta: Convertantur ad me qui timent te. Novam sibi fecit ecclesiam et ammonet illam ut sicut mutavit locum, mutet et mores, dicens per prophetam: Audi filia et vide et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum et domum patris tui et concupiscet rex speciem tuam. Ibat nunquam ad illud templum iterum reversurus; iam enim maledixerat ei, dicens: Nunquam ex te fructus nascatur. Synagoga enim erat illa ficulnea ornata foliis et fructibus vacua; que arbor videbatur et non erat nisi figuralis, sed erat synagoga realis sicut et Judea, que verba sanctitatis portabat et opera pietatis non habebat; que videbatur populus Dei, non autem erat; ad quam venit Christus esuriens. Christus si enim esurit,

The synagogue like the barren fig tree.

4. A in marg.: *Crisostomus.* 12. Codd.: *conversans.* 17. A: *in* deest. 31. B: *templum* deest. 35. Codd.: *nisi — realis* deest. Addidi.

4. Op. Imp. l. c. p. 939 (CXCVII). 26. Psalm. CXVIII, 80. 29. Psalm. XLIV, 11, 12. 32. Matth. XXI, 19.

What Christ hungered for was faith in man.

quomodo saciatur? Saciatur in fide hominum, esurivit fidelitatem eorum. Et desuper Samaritanum puteum gaudens sedebat, quando fides Samaritanorum ei offerenda fuerat tamquam optimus cibus. Hic autem in templo nullam escam humane sanctitatis inveniens egressus de templo tristis ibat. Et vere merito tristabatur et erat propter quod irasceretur. Apud Samaritanos peregre saciatus erat, apud Judeos in domo propria mansit ieiunus. Nam egressus ibat; hoc signat, quia offensus ibat. Alioquin sufficeret dicere: Cum egressus esset de templo, accesserunt ad eum. Quemadmodum homo, si vadit alicubi, estimans invenire responsum, si non invenerit, confusus egreditur, quasi qui perdidit aliquid, quia quod sperabat non invenit. Ideo et apostolis quasi dolore repletus respondit: Amen dico vobis, non stabit hic lapis super

The apostles' eyes were not yet open spiritually.

lapidem, qui non destruatur. Non potest pacifica loqui cor habens turbatum. Accesserunt ad eum discipuli eius, ut ostenderent ei structuram templi. Adhuc apostoli carnales constituti spirituales oculos nondum bene apertos habebant; et ideo spiritualiter adhuc videre non poterant. Ecce enim totum templum iacebat spiritualiter dissipatum, et illi quasi mirabilem composicionem templi Christo monstrabant, non intelligentes quia homo quidem delectatur in edificacione parietum, Deus autem in conversacione sanctorum, dicente propheta: Domine, dilexi decorem domus tue. Quem decorem? non decorem quem diversitas splendencium marmorum facit, sed quem prestat varietas vivencium graciarum. Ille decor carnem delectat, iste vivificat animam, ille pro tempore decipit oculos et deludit, iste autem edificat intellectum. Jesus autem respondens ait eis. Videtis hec omnia? Amen dico vobis, non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur. Apostoli unam rem ostendere voluerunt et ipsam inutilem, Christus autem eis duarum rerum salutarium dedit viva responsa. Nam et de futuro eos admonet quasi Deus prescius et de presenti eos docuit quasi benignus magister, ut non aspiciant illa que in seculo viva servant, quoniam que videntur temporalia sunt, que autem non videntur

4. A: *in temp'o* deest. 10. A: *dicere* deest; ib. A: *egressus fuerit.* 18. B: *ostenderunt.* 27. A: *magistrorum facit.* 35, 36. A: *qui Deus prescius.* 37. A: *non* deest; ib. A: *aspiciant*; ib. B: *viva cernant.*

2. Joh. IV, 6. 25. Psalm. XXV, 8.

eterna sunt. Quid mirum si hec sunt peritura que manus 414[d] *humana construxit,* | *cum sint et illa solvenda que manus divina creavit? Quia inicio tu terram fundasti, Domine, opera manuum tuarum sunt celi, ipsi peribunt, tu autem permanes in eternum. Quidquid enim videtur, carnis est mysterium, quicquid non videtur, animarum. Cum ergo caro transierit, necesse est ut visibilia pertranseant, quia non est fas, ut cum visibilium domina caro transierit, misteria quasi digniora remaneant. Si civitas aliqua regi suo terreno fuerit facta rebellis, nonne tollit ius civitatis et milites suos transmittit, ut fiat deserta, ut que potestatem regis sui non cognovit in bono, cognoscat in malo, et ipsa desercio testificatur quid antea profuerit ei propiciacio regis? Hec autem gens mihi regi suo celesti rebellis facta est, legem meam corrupit, precepta mea contempsit, ministros meos occidit, super me ipsum iam impias manus erexit, et adhuc me interficere cogitat, nisi defenderit me inmortalitatis natura. Ideo tollam ex ea pignora veritatis mee, id est, Spiritum meum Sanctum; tollam exercitum meum, id est, angelos qui custodiebant eam, ut non stet hic lapis super lapidem. Cum ergo salus ab ea recesserit, necesse est ut perdicio dominetur.* Hec Crisostomus.

We should not set our minds on church buildings.

Ex isto textu evangelii et exposicione huius sancti sunt multa fidelibus annotanda, primo quod in basilicis materialibus non est affeccio nimium infigenda, quia in statu innocencie non fuissent. Christus hic tales structuras hominum non attendit et Christus Deus noster propter recessum talium a statu innocencie ipsa humanitus non possedit, sed oravit, pernoctavit, comedit, predicavit, passus fuit finaliter et sepultus sub divo. Cum ergo omnia gesta et verba Christi sunt fidelibus disciplina, patet quod fideles debent cavere ne in talibus sensibilibus suum desiderium nimium immergatur. Deus enim ordinavit spiritualia et insensibilia magis bona, ut patet de obiecto fidei et aliis insensibilibus que sunt sensibilibus magis bona, ut sanitas insensibilis est prestancior quam corporalis qualitas ministratorie ipsam iuvans, vita insensibilis vel spiritus humani corporis est

5. A: *Quid videtur.* 8. A: *visibilium.* Adde: *rerum.* 11. A: *caritatis.* 12. Codd.: *cognoscit.* 13. Codd.: *proderit.* 20. Codd.: *tollam exercitum meum* deest.

1. II. Cor. IV, 18. 3. Psalm. CI, 26, 27.

prestancior corpore organico quod ipsum spiritum amministrat; et ex fide Deus est spiritus qui est melior quia fabricator tocius huius mundi sensibilis. Discamus ergo amare plus meliora quam ista corporalia peiora; et tunc non nimis adulteraremur cum basilicis, domibus, ymaginibus et fenestris.

CAP. XXVIII.

Sequitur in textu evangelii: *Sedente autem eo super montem Oliveti accesserunt ad eum discipuli secreto, dicentes: Dic nobis quando hec erunt; quod autem signum erit adventus tui et consummacionis seculi.* Super quo

Jerome:

Jeronymus. *Sedit in monte Oliveti, ubi lumen verum sciencie nascebatur, et accedunt ad eum discipuli secreto qui misteria futurorum et revelacionem nosse cupiebant et interrogant tria, quo tempore Jerusalem destruenda esset, quo venturus Christus, quo consumacio seculi sit futura.* Hec Jeronymus.

Danger of indulging in prognostications.

Videtur istum sanctum innuere quod predicando populo futura sunt cum prudencia moderanda, quia sic fecit magister optimus in hiis tribus. Unde narrantes eventus diei iudicii et futura ex prenosticacione constellacionum sepe decipiunt se ipsos et populum; se ipsos quidem quia prenosticantes ambiguum quod ignorant propter inanem gloriam divine sciencie in mendaciis inhonorabilibus se involvunt, et sic lucrum propter quod prenosticant talia sepe perdunt; et tercio certum est quod presumentes ex luciferina superbia committere ista mendacia, perdunt graciam et adquirunt indignacionem culpabilem Dei sui. Caveamus ergo ab istis mendaciis, si volumus diligere veritatem.

Chrysostom: Enquiry as to the last things concerning us.

Crisostomus autem sic loquitur ad declaracionem sentencie huius textus: *Et quomodo hec erunt, ut non stet in templo lapis super lapidem, sicut dixit. Et adducunt interrogacionibus suis et alterum, ut significet eis eciam seculi finem, cuius Christus non fecerat mencionem.*

11. A: *super quomodo;* A in marg.: *Jeronymus.* 14. A: *nosce.* 18. A in marg.: *Johannes.* 20. A in marg.: *1.* 22. A in marg.: *2.* 26. A in marg.: *3.* 31. A in marg.: *Crisostomus.* 32. Recte: *Et quando.*

8. Matth. XXIV, 3, 4. 12. Comm. in Matth. l. c. p. 192. 31. Op. Imp. l. c. p. 940 (CXCVIII).

Sed illud primum interrogant ex se et propter se, hoc autem secundum ex nobis et propter nos. Nam neque nos templi illius dirupcionem aspeximus, neque illi seculi finem. Ideo illis expediebat audire signa illius dirupcionis, nobis autem expedit cognoscere consummacionis signa. Omnibus laborantibus dulcis est finis. Viator libenter interrogat ubi mansio sit; mercenarius frequenter computat quomodo annus completur; agricola semper tempora messis expectat; negociator die ac nocte thece sue discutit racionem, mulier pregnans semper de decimo mense cogitat, sic et servi Dei libenter de consummacione requirunt. Scriptum est enim: Ubi erit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum. Ecce si solidorum habeas aliquam quantitatem in archa repositam, quocienscunque veniens
415a *de platea* | *domum tuam ingredieris, ante omnia oculi tui locum illum respiciunt, ubi solidos habes; sic et sancti illum locum respiciunt, ubi habent repositam gratiam. Nam utile est tempus consummacionis cognoscere, quia homo in itinere constitutus quanto magis appropinquaverit mansioni, tanto amplius incipit festinare. Nam in longa via eciam veloces homines pigriter ambulant, quando autem via fuerit breviata, eciam pigri velociter ambulant. Hac racione Paulus exhortans dicit: Nunc enim propior est nostra salus quam cum credidimus, quia appropinquata spes excitat magnanimitatis virtutem. Ideo quanto magis laudabiles sunt qui ante Christum fuerunt, tanto nos vituperabiles qui post Christum sumus et adhuc de seculo recedere nolumus. Illi quidem sciebant finem esse futurum, quando autem, nesciebant. Nos autem Domino demonstrante quotidie seculum finiri videmus tamquam mali servi, iam albescit aurora et adhuc dormimus. Nam et peccatores homines nunquam putant finem seculi esse futurum. Et quid mirum si quod audiunt non credunt, cum nec illud credunt quod quotidie vident? Nam quotidie mortuos manibus suis efferunt et mortales se esse non putant.* Hec Crisostomus.

We ought to long for the consummation.

Videtur istum sanctum subtiliter notare quomodo mentes infidelium de futuricione eventuum fluctuant in incerto, cum ut fidem debemus capere quod talia

We should rest contented to be ignorant of the future.

3. Codd.: *nos* deest. 17. A: *locum* deest. 24, 25. A: *propinquata.* 25. A: *dat operandi virtutem.* 26. Codd.: *Christum* deest. 31. A: *et* deest. 33. A: *si quod — credunt* deest. 35. A: *offerunt.* 37. A in marg.: *Johannes.*

12. Matth. VI, 21. 23. Rom. XIII, 11.

utura evenient, sed quando evenient ignoramus; et de illa ignorancia, cum nobis proficiat, debemus humiliter congaudere. Sicut enim ignoramus adequatum tempus mortis nostre, si salvabimur in die iudicii et quo tempore istud futurum fuerit adequate, sic multa similia sunt ad salutem nostram nobis incognita, licet confusa sua sunt ut fides credita, ut per hunc stimulum fidei iuste vivamus, et ad finis illius certitudinem laudabiliter laboremus. Nec sumus solum ignari vel fide ambigui talium futurorum, sed talium presencium fidelem permanenciam ignoramus, ut unus dicit quia Romana curia necessario est locus in quo oportet papam residere quasi Christi vicarium principalem; cuius causa videtur vel quia Roma est sedes Cesaris principalis vel quia Petrus princeps apostolorum inibi est occisus. Fideles autem erubescerent de ista duplici infideli argucia.

Why must Christ's vicar reside at Rome?

Supposito quidem quod Roma sit principalis locus in quo regnat seculum hic in terris, quod testantur peragrantes contratas manifestissime esse falsum; quid hoc ut papa qui debet maxime elongari a seculo sicut Christus residens sit in Roma? Si enim locus ex auctoritate residentis aptetur, Jerusalem vel Bethleem est pocius eligenda.

It is no fitter for him because many saints were slain there;

Et per hoc patet quod secunda infamis argucia non habet scintillam coloris, cum Christus occisus extra portam Jerusalem relinqueret maiorem sanctitatem, ut ibi eius immediatus vicarius resideret, cum II Macehab. V. docetur quod *locus non sanctificat hominem sed homo pocius ipsum locum.* Que ergo evidencia: Si Petrus Paulus et mille alii martyres in Roma tyrannice sunt occisi, ideo ille locus est aptus ut papa immediatus Christi vicarius ibi resideat. Revera non est color nisi in altera infami istarum causarum, primo quia papa ibi infideliter perdit vitas animarum, sicut cesar primus infideliter ibi perdidit vitas corporum Christi martyrum. Secunda causa quia cesar resedit in illa villa qui dotavit papam contra legem quam Christus suis apostolis ordinavit. Et sic locus iste sit testis huius duplicitatis infamis pro domino contra papam. Tales ergo infideli-

unless the pope is to slay souls there as Caesar slew bodies.

2. A: *ignorancia* deest. 13. B: Christi in marg.: *quasi;* A: *quasi* deest.

23. Cf. De Ecclesia p. 15 seqq. 28. II. Macch. V, 19.

tates locorum implicant blasphemias contra Deum, ac si intenderent quod Deus est acceptor personarum, sicut mundani homines exaltant privilegia sue terre vel secundo quod Deus non dat graciam indifferenter suo fideli ubicunque fuerit, ac si Deus non foret universalis dominus omnis terre. Sed sciat talis hereticus quod domini est terra et ubicunque in mundo voluerit potest graciam impertiri. Sic enim fuit gracia cum Christo descendente ad inferos et Lucifer in celo perdidit graciam et induit peccatum irremissibile, non obstante dignitate loci et comitancia angelorum, ideo (ut hic supponitur tamquam posterius ut fides ecclesie assumendum) locus vel humana eleccio est impertinens ut papa vel cardinalis vel aliquis moraliter fiat bonus. Si autem sit pertinens, est pocius repugnans veritati catholice, cum Christus talem circumstanciam deacceptat. Multe sunt tales evidencie quas Ardmacanus et alii fideles colligunt quod nec dignitas loci vel temporis facit papam esse Christi vicarium ita dignum nec quod Petrus sit proporcionaliter excellens super cunctos ceteros, sicut fingitur papam excellere super ceteros episcopos universos.

God's grace is not limited by place.

Si ergo istud sit blasphemum mendacium, quomodo
415b foret | ecclesie occidue fundamentum, cum secundum dicta priora oportet fundamentum ecclesie esse fidem; et hinc dicimus ad sensum catholicum quod ecclesia Christi fundatur supra petram que est Christus, cum ipse dicat Matthei XVI, 18: *Tu es Petrus et super hanc petram edificabo ecclesiam meam*, non intelligendo quod Petrus erat personaliter illa petra, sed quod Petrus figurative dicebatur a petra que est Christus; super quam petram est ecclesia catholica erigenda. Sicut autem Petrus habuit quandam figuram preminencie huius capitis et fundamenti ecclesie, sic Jacobus qui fuit tamquam Christus episcopus Jerusalem, Paulus qui fuit sicut dominus perpetuo mansit virgo, et breviter quicunque apostoli vel sancti habent quandam dignitatem per quam figurant singulariter caput suum; et ad hoc quidam referunt sentenciam huius textus. Non est inventus similis illi qui conservaret legem excelsi. Nulli enim sanctorum sunt omnino similes sed Deus in quo-

Christ is the rock on which the church is founded.

3. A: *homines* deest.

libet eorum impressit caracterem per quem Christus caput ecclesie singulariter notaretur.

CAP. XXIX.

Sequitur in textu evangelii: Et respondens Jesus dixit illis: *Videte ne quis vos seducat. Multi venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus et multos seducent:*

Jerome:

Super quo Jeronimus: *Quorum unus est Symon Samaritanus, quem in actibus apostolorum legimus, qui se magnam Dei dicebat esse virtutem. Hic quoque inter cetera in suis voluminibus scripta dimittens: Ego sum sermo Dei, ego sum speciosus, ego sum paraclitus, ego omnipotens, ego omnia Dei; sed et Johannes apostolus in epistola sua loquitur: Audistis quia Antichristus venturus est; nunc autem Antichristi multi sunt. Ego reor omnes heresiarchas Antichristos esse et sub nomine Christi ea docere que contraria sunt Christo. Nec mirum si aliquos ab hiis videamus seduci, cum Dominus dixit: Et multos seducent.* Hec Jeronymus.

Any one claiming to be Christ's vicar is Antichrist.

Videtur istum sanctum qui multas cognovit cronicas et specialiter scripturarum opinari probabiliter quod pretendens se esse Christi vicarium, cuiusmodi est papa, erit evidencius Antichristus et seductor populi christiani; cuius evidencia est quod ipse in duodecim signis est magis Christo contrarius. Et falsitatem ypocrisis dicunt fideles esse medium potissimum per quod diabolus seducet ecclesiam militantem; dyabolus autem habet in papa fingente se Christi vicarium oportunitatem maiorem ad seducendum ecclesiam quam in alio militante. Ideo quidam probabiliter reputant quod papa sit ille Antichristus qui hic et alibi in scriptura exprimitur; cum sit specialis procurator dyaboli, procurans per mendacia perdicionem anime contra Christum. Ideo cum tam in vita quam in moribus sit tante Christo contrarius, probabile est quod in triplici scriptura prime epistole Johannis sit ille quem Spiritus Sanctus nominat Antichristum.

Some think the Pope is the Antichrist of Scripture.

1. Codd.: *per quam.* 3. B in marg.: *29.* 7. A in marg.: *Jeronymus.* 9. B: *Hec quoque.* 19. A in marg.: *Johannes.* 21. A in marg.: *De Antichristo.* 33. A: *in* omitted before *moribus.*

4. Matth. XXIV, 4—5. 7. Comm. in Matth. l. c. p. 182—193; *ib.* Act. VIII. 12. I. Joh. II, 18. 22. Cf. De Christo et suo adversario Antichristo, Pol. Works, ed. Buddensieg II, 279 et seqq. Cf. et infra pag. 133.

Diabolus autem habet istam calliditatem, ut seducat populum ad credendum quod Antichristus cum suo exercitu faciet mirabilia mandata, ac si vellet intendere istam illusionem: papa cum suis complicibus non efficit ista signa, ideo populus de papa non debet credere quod ipse sit Antichristus quem fides scripture nominat ita crebro. Non (inquiunt) subvertit arbores, faciens ipsas florigeras per radices, nec volat in curribus cum equis igneis, nec habet ex cautela dyaboli valde copiosos thesauros absconditos; que omnia cum suis similibus dicuntur prophetata competere Antichristo. Per tales ergo ficciones infundabiles potest diabolus callidius introducere Antichristum, verumptamen prophecia Apocalypsis ac dicta alia possunt mistice secundum verba mirabilia competere Antichristo. Sed *nos qui tantum suspecti sumus de heresi,* debemus plane ex patulo sensu scripture probabiliter dicere sensum nostrum, intendendo illi grammatice vulgari quam habet Johannes, dicens quod *Antichristi facti sunt multi*, sic videlicet quod quelibet persona simplex vel aggregata que est notabiliter contra Christum secundum fidem scripture dicitur Antichristus.

The Popes supporters say he cannot be Antichrist as he does no miracles.

We, who are suspected of heresy, keep to the plain sense of Scripture; that he, who is against Christ, is Antichrist.

Ex isto supposito cum fide conversacionis Christi et conversacione pape videtur fidelibus cognoscentibus antecedens quod papa sit patulus Antichristus, et non solum illa simplex persona que plus stabilit plures leges contrarias legi Christi, sed multitudo paparum a tempore dotacionis ecclesie, cardinalium, episcoporum et suorum complicium aliorum. Illa enim est Antichristi persona composita monstruosa. Nec repugno quin Gregorius et alii pape qui in vita sua fecerunt multa bona de genere fructuoso finaliter penitebant, verumptamen omnia ista accepto tamquam probabilia citra fidem.

So judged, the Pope and his court are Antichrist.

Nec video quin Antichristus habeat quosdam de seculari brachio partes suas; sed sicut ignoro que et quot persone ad penam perpetuam notabilius sunt prescite, sic ignoro que et quot persone sunt secundum fidem scripture Johannis ille quas nominat Antichristus. Scio tamen ex fide scripture quod *Antichristi multi facti sunt*, sed qui sunt illi non habeo demonstracionem

There are laymen among his members.

29. B: *complicum*. 41. A: *facti* deest.

Let the church judge if the pope excels in humility, poverty and regard for Christ's law.

vel revelacionem sed evidenciam probabilem ex operibus que fructificant et gestis que secundum famam seculi auctorizant. Scio autem quod Christus | fuit humillimus, 415c pauperrimus et Deo obedientissimus homo mundi; iudicet autem militans ecclesia si papa sit homo humillimus, recipiendo iniurias sibi factas. Iudicet secundo si papa sit homo pauperrimus quoad seculare dominium, maxime odiens se implicari cum negocio seculari, et iudicet tercio si papa sit Deo et legi sue obedientissimus, maxime de legis sue limitibus contentatus, non presumens ad legem suam addere vel ab ea minuere sed quod honor Dei in legis sue observancia aliis postpositis crescat in ecclesia militante. Si autem papa pre aliis faciat ista, tunc est pre aliis sequax Christi; si autem pre aliis facit contrarium, tunc est pre aliis Antichristus, et specialiter si persequitur fideles publicantes legem Domini et vexat christianos tyrannice secundum tradiciones non acceptas ex lege et operibus Jesu Christi.

If he is the opposite of all this, he is Antichrist.

False arguments for the Pope's supremacy.

Et quantum ad argucias factas pro parte sua ex superficie verborum scripture constat sophistis quod non habent scintillam coloris sed cum veris concludunt contrarium attendentibus ipsa vera. Conceditur igitur quod Petrus, habens Paulum et Barnabam suos socios (ut patet Gal. II), sicut Christus habuit cunctos apostolos fratres suos et amicos (ut patet Matthei XIII et Joh. XV), habuit quandam prerogativam in humilitate, paciencia et aliis virtutibus in pascendo ecclesiam militantem, cum fuit fructuose memorans istius verbi Domini Joh. ultimo: *Si diligis me, pasce oves meas.* Et evidens est quod Petrus tantum a Sancto Spiritu illustratus non foret memor istius verbi ultimi Christi tam salutiferi commendati. Sed si papa non sequitur Christum in moribus nec imitatur Petrum in conversacione ista sed vivat omnino contrarie, quid sibi et Petro, ut ex vita Petri habeat illud nomen? Evidencia quidem est, cum nec Christus nec Petrus canduit tali cupidine mundanorum nec premebatur talibus viciis cuiusmodi

Peter had a certain primacy in virtue.

What has the Pope to do with Peter, if his life is different.

5. A in marg.: *1.* 6. A in marg.: *2.* 9. A in marg.: *3.* 13, 14. A: *Sed et papa.* 15. A: *tunc enim est.* 16. A: *pro aliis.* 20. B: *ex parte sua.* 38. A: *mandatorum;* ib. A: *modi* deest.

15. Cf. De Christo et suo adversario Antichristo pag. 673 etc. 30. Joh. XXI, 26.

sunt in papa, non sequitur nisi a contrario sensu: Isti sic preficiebantur ecclesie, ergo papa, ac si Antichristus sic argueret: Ignis est pure calidus, ergo oportet terram esse in summa calliditate, raritate et diaphoneitate corpora cetera excellentem.

The election of cardinals has no authority.

Et quantum ad elecciones cardinalium cum ceteris humanis tradicionibus patet quod non sunt digne memoria, cum non sit maior color quam Deus hec perficit quam sequitur quod ex sua vesania Deus papam statuit socium Jesu Christo.

Christ's grace would descend all the more directly, if they were removed.

Et quantum ad istud quod Christus aliter deficeret sue ecclesie, patet quod formaliter infertur oppositum, primo quia Joh. XVI, 7 dicit Christus: *Expedit vobis ut ego vadam*. Si ergo fuit expediens ecclesie militanti quod careret corporali presencia capitis Jesu Christi, sicut contigit quando crevit ecclesia post Ascensionem Domini, quanto magis prodesset militanti ecclesie quod careat papa capitaneo qui non equiparatur in virtutibus Jesu nostro? Tunc enim descenderet gracia perpendiculariter in homines proporcionabiliter ut sunt digni, et non transiret maria cum plumbo et scripturis ceteris secundum mercandiam simoniacam sicut modo. Sed (ut tactum est) secundum perspectivos incidencia perpendicularis est fortissima semper penetrans irrefracte et incidencia sibi opposita secundum angulos spherales rectos, qualis est sub una parte terre ad aliam, est debilissima.

Et idem secundo arguitur ex evangelio Matthei XVIII, 2, ubi Jesus *statuens parvulum in medio discipulorum diffinivit quod qui foret magis humilis ut parvulus, iste foret maior in ecclesia militante*. Eleccio autem pape videtur directe contraria huic diffinicioni Jesu Christi.

Et tercio cum Christus *non querit gloriam suam* humanitus, *sed gloriam patris sui*, ut testatur Joh. VIII, 50, videtur quod vitam pape (in quantum huiusmodi) oportet esse contrariam vite Christi; et sic videtur idem eligere papam secundum hanc regulam et contra legem Domini preficere Antichristum.

10. A: *statuit secum*. 11. A in marg.: *1*. 19. B: *Jesu Christo*. 28. A in marg.: *2*. 29. A: *ubi Christus*. 33. A in marg.: *3*. 35. B: *papa*.

6. De Christo et suo adversario Antichristo pag. 674, l. 5.

CAP. XXX.

Chrysostom: Signs of the consummation of the world.

Crisostomus autem prosequitur sentenciam huius textus evangelii in hec verba: *In primis hoc estimo pretermitti non oportere, ut consideremus quid interrogant apostoli; et sic melius intelligemus quid respondit Jesus. Interrogant enim hec duo apostoli: Quod signum erit destruccionis Jerusalem et signum consummacionis mundi? In consummacione enim gentis Judee Jerusalem destructa est, que tamen videbatur esse Jerusalem, non autem eius que vera erat. In consummacione autem mundi ecclesia aut desolata aut desolanda est; adhuc tamen illa que videbatur ecclesia, non autem que vera erat aut est. Dominus autem non separatim dixit que signa pertineant ad destruccionem Jerusalem et que ad consummacionem mundi, videlicet ut signa eadem pertinere videantur et ad manifestacionem destruccionis Jerusalem et ad manifestacionem consummacionis mundi, quia non quasi historiam per ordinem exposuit eis, quomodo res erant agende sed prophetico more predixit eis que res erant agende. Prophecia autem semper per misterium dicitur et per misterium intelligitur. Quid igitur? Hec signa de | fama,* 415d *de bellis et de terremotu, si ad plenum spiritualiter intelligere voluerimus, non possunt pertinere ad manifestacionem destruccionis Jerusalem, quia tunc spiritualiter gens contra gentem non surrexit, id est, heresis contra heresim. Nam tempore apostolorum tantummodo seminate sunt hereses, tempore autem regis christiani germinaverunt, nostris autem temporibus maturuerunt et prevaluerunt. Tunc enim fames non erat spiritualis, sed magna ubertas de qua propheta dicebat: Visitasti terram et inebriasti eam, multiplicasti ditare eam.*

Item, si voluerimus hec signa tantum corporaliter intelligere non proficiunt ad manifestacionem consummacionis mundi. Nam et bella hec corporalia semper fuerunt et semper erunt; et fames aut terremotus carnales semper fiunt. Non potest esse in signum alicuius rei future quod semper fuit in usu, sed quod novum sit illud dicitur signum.

1. B in marg.: *30.* 2. A in marg.: *Crisostomus.* 5. B: *quod respondet.* 7 A: *et quod signum.* 8–9. Codd.: *In—esse Jerusalem* deest. 9, 10. A: *eius que* deest. 16–17. B: *destruccionis—manifestacionem* deest. 26. B: *tantum modo seminaverunt tempore.* 37. A: *quod notum.*

3. Opus Imperf. l. c. p. 941 (CXCVIII). 31. Psalm. 64, 10.

What Christ said applied carnally to Jerusalem; and spiritually to the consummation.

Sicut ergo fuit Jerusalem illa corporalis que iam expugnata est, in figura autem est altera Jerusalem spiritualis, ecclesia Christi, que in finem mundi et temptanda est et adhuc temptatur. Sic et signa illa que Dominus dicit et spiritualiter intelligenda sunt et carnaliter, ut carnaliter intellecta significent destruccionem illius Jerusalem, spiritualiter intellecta significent temptacionem ecclesie in consummacione futura; ergo ad utrumque tempus porrige mentem qui audis et ad illud quod fuit antequam Jerusalem caperetur, et ad illud quod fiet antequam temptetur ecclesia Christi.

Many false teachers before the fall of Jerusalem.

Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus et multos seducent. Hoc etiam Apostolus dixit hiis qui fuerunt antequam caperetur Jerusalem, quia prius venturi fuerant Pseudochristi. Etenim hoc erat signum primum destruccionis Jerusalem quod vere factum est. Venerunt enim Dositheus et Simon et Cleonius et Verisuas in nomine Christi, et alii multi quos Apostolus in epistolis suis tangit. Hoc eciam patribus nostris dixit qui fuerunt prius antequam temptaretur ecclesia, quia ventura fuerant heresum multa verba mendacia dicencia: Ego sum verbum Dei Christi. Et hoc signum fuit expugnacionis ecclesie, quod et factum est. Vere enim priusquam ex tempore Theodosii prevaricantibus multis expugnaretur ecclesia, multa dogmata precesserunt ex tempore Constantini dicencia: Hoc est verbum Dei. Per que signa intelligere potuerunt periclitaturam esse ecclesiam Christi, si prophecia Christi ante exitum intelligi potuisset. Multi venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus. Venient in nomine sponsi, ut sponse castitas temptata probetur. Nam sicut omnis mulier quamdiu non admonetur a malis hominibus non cognoscitur utrum sit casta, si vero admonita conscienciam viro servaverit, tunc merito casta laudatur; sic ecclesie fides non bene cognoscitur nisi Antichristi venerint ad eam. Sive autem de illis Pseudochristis qui precesserunt antequam temptaretur ecclesia hoc convenit dicere, quoniam sicut, cum domus incendio comprehenditur, omnes

1. B: *Si ergo.* 2. A: *autem* deest. 6—7. A: *illius—temptacionem* deest. 9. A: *ad* deest. 10—11. A: *Jerusalem—antequam* deest. 11. B: *temptaretur.* 17. A: *falsum est.* Codd.: *Delitheus.* 18. B: *Cleonus.* 26. B: *est* deest. 33. B: *admota.* 34. Codd.: *vere servaverit.* 36. B: *Pseudo Christi.*

14. 2 Thessal. II, 3.

The great lesson is: See that no man seduce you.

latrones insurgunt, querentes unusquisque quod rapiat, sic quando casus specialiter tunc Judeorum aut generaliter aut modicum christianorum fieri ceperit, omnes demones spirituales latrones insurrexerunt, per suos ministros querentes unusquisque quod perdant. Non audistis prophetam dicentem quomodo omnes bestie in nocte circuierunt militantes, hoc modo: Posuit tenebras et facta est nox; in ipsa pertransibunt omnes bestie silve, sic et demones spirituales bestie, quamdiu lux iusticie est super universam terram, in cubilibus suis, id est, in cordibus impiorum non se ostendunt: cum autem tenebras impietatis dominari aspexerint, tunc demones procedunt aut ministri eorum de latibulis suis querentes quem valeant devorare. Ideo videte ne quis vos seducat. Homo circa mortem phantasias videt: sic et mundus in exitu suo multos pacietur errores. Hoc puto quod ad omnes christianos dicebat, sive tunc sive modo, precipue tamen ad sacerdotes: Videte ne quis vos seducat. Vos estis luminaria verbum vite continentes atque candelabra lucencia; facile lucernis noctis extinctis ecclesia a latronibus est predam paciens in tenebris. Quomodo autem stet edificacio domus si columpne ceciderint? Et ne putes quod corporaliter iubet eos aspicere sed spiritualiter mente considerare. Mente autem potest considerare qui per bonam conversacionem mentem habet illuminatam. Qui ergo bene conversatur, lucidam habet mentem et intelligit qui sunt doctores. Qui autem peccat, sensus eius cum sit tenebrosus, non intelligit qui sunt servi Dei et qui ministri diaboli. Sicut enim qui corporaliter habet oculos acutos de longe prospicit venientem, an amicus eius est an adversarius, qui autem oculos habet infirmos quamvis intenderit non cognoscit si amicus eius est an inimicus: sic qui mentem a peccatis possidet mundam de longe considerat an homo Dei est ille qui venit an homo diaboli: in nomine Christi venit aut in spiritu Christi. Aut putas quia superventuri fuerant novi christiani? Absit. Quod ergo dicit: | Multi [416a] *venient in nomine meo, ad tempus apostolorum pertinet. Tunc enim sciens diabolus quia adhuc novus Christus*

9. A: *est* deest. 10. A: *suis* deest. 20. A: *preda*. 22. B: *quia*. 23—24. A: *Mente — considerare* deest. 24. A: *qui vivit*. 32. A: *aut inimicus*. 34. B: *si in nomine*.

7. Psalm. CIII, 20.

fuit in mundo, quia veritas evangelii eius adhuc ignota, quia apostoli eius multi incerti multos introducebant Christos in mundum, ut homines volentes venire ad Christum per similitudinem nominis eius errantes transeant ad diabolum et volentes ab eo exire impugnant in eum. Quemadmodum rex si in bello victus atque fugatus ab alio rege induerit indumentum regis illius victoris et in parte sua erigat simile signum signo regis illius, ut illius populus victoris schema sui regis aspiciens et signum partis ipsius, dum putat se ad proprium currere regem, incurrat in manus adversarii sui: sic et diabolus subornabit ministros suos sub nomine Christi, ut volentes ire ad Christum homines similitudine nominis tenebrati ad diabolum vaderent. Postquam vero noticia Christi in toto mundo prevaluit et veritas evangelii eius facta est manifesta et mandata discipulorum eius impleri ceperant, iam non poterant, si submitteret Christum. Neque aliquid submittere videretur, quoniam apud omnes fideles manifestus est Christus et evangelium eius et apostoli eius. Sed alio modo submittit Antichristus verba diversarum heresum introducta, ut unumquodque eorum dicat, quia ego sum Christus, unigenitum verbum Dei. Hec Crisostomus.

The devil raises up false Christs to mislead men.

Ex istis verbis huius sancti cum facto contingente ecclesie potes elicere per quas cautelas diabolus seducit ecclesiam, ut planius patebit posterius.

CAP. XXXI.

Sequitur in textu evangelii: *Audituri estis prelia et opiniones preliorum. Videte ne turbemini. Oportet enim hec fieri; sed nondum finis; consurget gens contra gentem et regnum in regnum, et erunt pestilencie et fames et terremotus per loca. Hec autem omnia inicium sunt doloris.*

Super quo Jeronymus: *Cum ergo hec fieri viderimus, non putemus diem instare iudicii sed in tempus illud*

Jerome:

2. Codd.: *introducebant.* 5. A: *impungant.* 9. A: *ille.* 12. A: *subornabat.* 16. A: *temperant.* 17. A: *Christos.* 17, 18. B: *Christum neque submittentem neque aliquid, si submittat quoniam apud.* Textus hic corruptus est. In Op. Imp. legitur: *est manifesta, mandata discipulorum eius implicare iam non poterat, sed submitteret Christos.* 19. A: *et apostoli eius* twice. 23. A in marg.: *Johannes.* 26. A in marg.: B: *31.* 31. B: *inicia.* 33. A in marg.: *Jeronymus.* 34. A: *tempus aliud.*

34. Matth. XXIV, 6—8. Comm. in Matth. l. c. p. 193.

reservari, cuius signum perspicue in consequentibus ponitur: Surget gens contra gentem et regnum contra regnum etc. Non ambigo et hec quidem futura que scripta sunt; sed michi videtur regnum contra regnum et pestilencia eorum quorum sermo serpit ut cancer et fames audiendi verbi Dei et commocio universe terre et a vera fide separacio in hereticis magis intelligi, qui contra se invicem dimicantes ecclesie victoriam faciunt. Quod autem dixit: Hec autem omnia inicia sunt dolorum, melius transfertur, parturicionum: ut quasi conceptus quidam adventus Antichristi non partus intelligatur. Hec Jeronymus.

The spiritual sense of the things prophesied by Christ is the most important.

Videtur istum sanctum concipere quod ista sex per ordinem a Domino prophetata intelligi debent spiritualiter; et si corporaliter fuerint vera, hoc debet intelligi, ut spiritualiter plus notentur. Unde a tempore Jeronymi usque hodie ista corporaliter successerunt, cum gens sepe surrexerat contra gentem, ut vocati Christiani contra Saracenos et econtra. Et secte introducte in christianos putant se prestare Deo obsequium sic pugnando, ut patet de Hospitalariis et aliis militibus eis coniunctis, ut celebrent nomen suum. Regnum autem Anglie sepe vidimus insurgere contra regnum Francie, et sic de regnis aliis contra Anglos.

Wars, pestilences, hunger and earthquakes have been frequent.

Quantum ad pestilenciam corporalem vidimus eam sepius contigisse et de fame corporali sepe audivimus et in parte probavimus. Et quantum ad terremotum audivimus ipsum generaliter in Anglia contigisse, et audivimus quod in regnis aliis crebrius contingebat. Hec autem inicia doloris tamquam sextum periculum prenosticant Antichristum; per quod supponimus infamem paparum numerum terminari. Nec huic repugnat sed consonat sensus ascriptus Jeronymo. Nam in materia fidei gens consurgit contra alteram, ut patet de vocatis christianis, de Grecis et Saracenis cum multis aliis que audivimus; et sic unum regnum insurgit contra reliquum in materia fidei, acceptans unum papam tamquam Christi vicarium, et aliud acceptans alium tamquam fidem; et sic terremotus de opinionibus vacillandi in fide, in locis et sectis pluribus est auditus; et sic creduntur

Spiritual meaning of these things.

2. B: *et regnum contra regnum* deest. 12. A in marg.: *Johannes.* 17. B: *et vocati.* 21. B: *autem* deest. 23. A: *regnis illis.* 30, 31. B: *infamem* deest. 39. *sic* deest.

3. II. Tim. 2.

multe spirituales pestilencie per pseudochristos descendencium ad infernum et fames audiendi evangelii vel fidei orthodoxe.

The buffoonery of friars preferred to sober preaching.

In cuius evidenciam ludicria et mendacia fratrum plebem post sermonem spoliancium simoniace libencius sunt audita, et predicantes evangelium *in forma et lingua plus intelligibili* sunt depressi, cum fratres, episcopi et sui complices, abhorrent quod evangelium in Anglico cognoscatur. Istud autem malum audivimus in diebus nostris in Anglia.

The sects have brought in heresies.

Nec dubium quin ista sunt inicia dolorum periculorum anime; nec solum in uno anno vel uno seculo genuit diabolus istud malum sed successive per longa tempora et sectas quatuor secte Christi contrarias produxit insensibiliter hereses graviorum heresum inductivas. Unde signanter dicit Christus in principio quod *audituri estis*
416[b] *prelia et opiniones* | *preliorum.* Multi enim episcopi et fratres cum seculari brachio defendunt quod licitum est et meritorium generaliter presbyteris compugnare, ut patet de Norwycensi episcopo cum multis presbiterorum generibus et specialiter fratribus in causa Romani episcopi Flandriam invadente. Et ad hoc formate fuerant indulgencie antea inaudite, et fratres plebem stimulant in suis opinionibus quod talia prelia sunt licita ex verbis et operibus legis Christi; sed semper magis timendum est de preliis spiritualibus et ipsorum opinionibus circa fidem.

Bishops claim a right to go to war, as in the Flanders crusade.

Chrysostom: Literally these words applied to the Roman preparations for attacking Judaea.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Tunc quidem corporaliter ea dicebat prelia audienda que contra Judeam preparabat imperator Romanus. Nam sicut solet fieri in preparacione belli, dum eliguntur principes, dum deputatur et congregatur exercitus, audicio maxime currit ad eos adversus quos preparatur. Sed postquam ingressus est exercitus in Judeam, sicut exposuit Josephus, non statim ad Jerusalem applicavit sed ad civitates singulas regionis illius, et diversa prius gesta sunt bella et plurime civitates capte; et sic novissime Jerusalem obsedit exercitus. Ideo mandat Christus:*

3. A: *fide.* 9. A: *cognoscantur.* 20—22. A: *cum multis — episcopi* deest. 22, 23. B: *hoc forte fuerant indulgencie autem.* 28. A in marg.: *Crisostomus.* 31. B: *eligunt.* 38. A: *obsedet.*

29. Op. Imp. l. c. p. 942 (CC).

Temple destroyed to end the Jewish law.

Videte ne turbemini, sed opus predicacionis vestre implete. Et videtur quod illa Jerusalem fragilis gerit typum Jerusalem spiritualis ecclesie. Nam nisi templum istud destructum fuisset, observancia legis non facile fuerat compescenda. Ideo autem destructum est, ut eciamsi voluerint Judei postmodum legem observare non possint, aut de pascha aut de sacrificiis aut de ceteris festivitatibus. Ceciderunt ergo corporalia et figuralia, ut surgerent spiritualia et vera misteria. Postea autem spiritualiter heresum annunciabat fore certamina, que impiorum princeps Antichristus contra christianos fuerat operaturus. Nam excitans diabolus errorum scandala non statim oppressit ecclesiam sed prius per varia loca schismata excitavit; ut puta audiebatur quomodo in illa civitate Fotinus hoc predicet; item in illa alia civitate catholicus presbyter hoc sapere cepit. Sic audiebantur a christianis schisma et opiniones schismatum, donec omnium heresum dux una eligeretur perversior omnibus. Sed in illis opus non erat christianos turbari, quia oportebat fieri illa. Quod autem oportebat, docet Apostolus dicens: Oportebat inter vos hereses esse ut probati manifesti fiant. Et sicut in illis tunc audicionibus preliorum non fuit finis gentis Judee sed postea, et Jerusalem debellata est et Judeorum quidam in gladio perierunt, quidam a bestiis, quidam in servitute venditi, per singulas quidam gentes dispersi sunt, sic in illis audicionibus schismatum tempore patrum nostrorum non est factus finis, sed postmodum ecclesia debellata est; multis ad prevaricacionem aut seductis aut coactis modo iam restat ut fiat finis. Bene ergo ait: Vos nolite turbari. Sive enim tunc in audicione corporalium preliorum sive modo in audicione spiritualium preliorum nostri inturbabiles manent, quoniam ea que fiunt in mundo non possunt nocere eis qui sunt extra mundum, et que fiunt carnaliter non possunt nocere eis qui sunt extra carnem, nec mendacia ledunt eum quem inhabitat Spiritus Sanctus: sed mundialibus nocent et mendaces seducunt. Quemadmodum si quis in campo quodam tabernaculo circumdatus sit, si aliqua surrexerit tempestas ventorum, sonum quidem tempestatis audit,

The devil began to attack the Church by stirring up schisms.

Even the troubles of the Church will not disturb the faithful.

15. *Fotinus*: A: *fucinus*. 15. catholicus, recte *acoluthus*. 19. A: *Christianis*. 23. A: *postea et*. 25. Codd.: *ventiti per*. 29. Codd.: *Unde ergo*. 36. B: *spiritus veritatis*; ib. A: *mundus mundialibus*.

15. Photinus, caput Photinianorum. 21. I. Cor. XI, 19.

vexaciones silvarum videt, ipse autem flatum non sentit; sic qui infra insticiam sedet inclusus, quando mundus excutitur, rumores tribulacionum audit, seculorum miserias percipit, ipsa vero concussio mundi ipsum non movet. Hec Crisostomus.

Videtur istum sanctum subtiliter et plane declarare factum et practicam quam sentimus. Ideo oportet in sequentibus dare fidem evangelio secundum sentenciam quam exponit.

CAP. XXXII.

Chrysostom.

Crisostomus autem prosequitur verba evangelii in hac forma: *In tempore illo omnes gentes et omnia regna que videbantur esse sub imperio Romanorum super gentem Judeam sunt congregate et pene omnia regna super regnum ipsorum. Non poterat enim aliquis parcere eis quibus Deus irascebatur. Spiritualiter autem ita insurgit heresis super heresim et episcopatus super episcopatum. Sicut enim tunc insurgens gens super gentem et regnum super regnum signum erat destruccionis Jerusalem, sic postea insurgens heresis super heresim et episcopatus super episcopatum signum fuit expugnacionis ecclesie. Et vere, quod dicit: Insurget gens contra gentem et regnum super regnum, plus convenit ut spiritualiter intelligamus nunc de heresibus quam corporaliter tunc de gentibus, quia de gentibus non potest faciliter fieri vocacio sed de heresibus satis plane; nam sicut impedimentum est vocacioni eleccio, sic eleccioni vocacio. Tunc enim gens super gentem non surrexit nec regnum adversus regnum,*

How one heresy rises against another.

416c *cum pene omnes ille gentes et regna sub Romanorum essent imperio, sed omnes ille gentes super unam excitate sunt gentem Judeam. Tunc enim gens super gentem et regnum adversus regnum insurgere recte dicitur, quando invicem sibi gentes non sunt subiecte sed adversantur. Nunc autem heresis super heresim insurrexit, episcopatus super episcopatum. Nam omnis heresis impia adversus omnes hereses videtur insurgere, que non sapiunt*

11. A in marg.: *Crisostomus;* B in marg.: *32.* 12. B: *hac forma: Insurget gens contra gentem etc. In tempore.* 19. A: *signum* deest. 27. A: *sic eleccioni vocacio* deest. 28. A: *non* deest. 29—30. A: *sub—gentes* deest. 35. B: *impias.*

11. Op. Imp. l. c. p. 942 (CC).

similiter, ut puta, heresis Fotini non solum Christi ecclesie adversatur sed omnibus non similiter sapientibus. Heresis Homousianorum non solum Christi ecclesie adversatur sed et omnibus heresibus non similiter sapientibus. Ideo dicit: Insurgit gens super gentem et regnum super regnum, magis autem omnis heresis super ecclesiam veritatis. Quoniam sicut tunc omnes gentes quamvis non essent eiusdem generis aut eiusdem moris, tamen non sibi adversabantur, sed unam debellabant Judeam: sic diverse hereses quamvis non sint eiusdem pravitatis, tamen non sibi adversantur sed omnes debellant unam ecclesiam veritatis. Et numquid putas diabolum ideo multas hereses induxisse, ut invicem se mandata eius expugnent? Absit. Sed multiformes causas erroris induxit, ut multis modis Christi circumveniatur ecclesia, ut pars pereat per illam sapienciam, pars per istam. Sicut qui multas eciam venaciones pretendit, cogitans quia necesse est aut in hec vel in illa recia cadat venacio.

All heresies are attacks upon the Church.

Et erunt pestilencie et fames et terremotus per loca. Quales pestilencie? Et qualis fames et terremotus precesserunt Judeam, antequam Jerusalem caperetur, cognoscere potest qui Josephum legit. Spiritualiter antequam spoliaretur ecclesia, sine dubio precesserunt in populo christiano fames spiritualis verbi, pestilencie diversorum carnalium viciorum, terremotus spirituales turbacionum populi Christiani. Nec enim nata fuissent tam multa schismata in populo christiano, nisi fuisset in eis fames verbi: Pestilencie, id est, morbi carnalium passionum, nisi fuissent eciam commociones turbacionum, sic enim signat Dominus in parabola quam de seminandis zizanniis ab homine malo proponit dicens: Cum dormirent autem homines, id est, cum negligerent in peccatis, venit inimicus homo et seminavit zizannia. Qui autem saciati sunt pane verbi divini, qui sani sunt a pestilenciis passionum carnalium, qui stabiles sunt in fide et iusticia, apud eos schismata non inveniuntur dogmatum. Omnia enim hec inicia sunt parturicionis, id est, Pseudochristi venientis et audiciones preliorum.

1. A: *Fotini* deest. 2—4. Codd.: *Heresis — sapientibus* deest. 11. A: *unam* deest. 14. A: *expungnuntur.* 17. B: *Sic qui.* 19—20. A: *per loca — terremotus* deest. 23. B: *spirituales.* 25. B: *enim* deest. 34. B: *divini* deest. 35. B: *fide iusticie.* 36. A: *tam mala.* 37. A: *venientes.*

31. Matth. XIII, 25.

Et surget gens super gentem et fames et pestilencie et terremotus. Sicut hec omnia corporaliter intellecta inicia fuerunt malorum Judeis, incrementum autem desolacio Jerusalem, sic spiritualiter intellecta hec inicia malorum fuerunt christianis, incrementum autem oppressio fuit ecclesie; sicut ergo certamina heresum inicia fuerunt parturicionis, quomodo intelligimus quia ex quo hereses nate et discensione facta multorum ex eo consummacio ceperit. Hec Crisostomus.

The first Christian converts were not divided.

Videtur istum sanctum concipere quod omnes iste clades ecclesie sunt hereses ad destruccionem in moribus generate, sic videlicet quod divisiones facte in universali ecclesia militante causantur ex superbia et defectu sequele in moribus domini Jesu Christi, ut omnes gentes in Asia, Africa aut Europa converse per apostolos ad fidem domini Jesu Christi sentirent quoad fidem concorditer, nisi defectus fidei, spei et caritatis poneret seminarium dissensionis illius populi, ut quedam contrate ponderant ut fidem quod non est ut fides sed consuetudo laudabilis vel culpabilis acceptandum. Et sic quidam volunt fundare ut fidem quod episcopus Romane ecclesie premineat capitaliter super omnes alios episcopos, sicut Christus dominatus fuit super cunctos suos apostolos; et talem maioritatem inter archiepiscopos et episcopos reperies in multis regnis christianismi; et ista superba heresis facit dissensionem nimirum in ecclesia militante. Nam episcopus Romanus non potest (ut fides ostendit) ad equalitatem Christi attingere; et si fuerit fideliter sequax Christi, tunc foret ex maioritate sui officii humilior, pauperior et secundum omnem virtutem superior; et tunc superba elacio sua non foret causa dissensionis sive discordie inter vocata membra ecclesie, sed contencio (si qua foret) foret circa istud quod episcopus ille vel sua ecclesia foret servitivior aliis ecclesiis, pauperior in dominacione et diviciis et undequaque humilior; quod non gigneret dissensionem sed evangelicam concordiam, qualis fuit inter Christum et suos apostolos.

Divisions came from counting as faith what was only custom, e. g. the primacy of Rome.

Division between the Roman church and the Saracens;

Et eodem modo senciendum est de divisione secunda inter Romanam ecclesiam et Saracenos quos nos dicimus infideles; nam si undequaque viveremus secundum

6. B: *Si ergo.* 7. Recte: *nate sunt et dissensio facta est.* 9. B: *cepit.* 10. A in marg.: *Johannes.* 24, 25. A: *inter archiepiscopos* twice.

virtutes evangelicas et dimitteremus superbiam, extollenciam ac indueremus humilitatem, modo quo Christus docuit, statim ista dissensio sedaretur.

and those between Greek and Latin, between Roman and Avignonese are all caused by pride.

Et eodem modo credimus de divisione hac tercia inter Grecos et Latinos ac de divisione iniciata inter papas Romanum et Avinonicum. Omnium enim talium est causa venenum superbie iniectum per diabolum inter ypocritas militantes. Et quodlibet istorum fundatur in heresi doctrine evangelice quod militantes deficiunt in sequela et in moribus domini Jesu Christi. Ideo ut vere declarat Augustinus in De Vera Religione | capitulo XXXV *non est possibile militantem peccare vel* [416d] *dissensionem inter viantes oriri nisi ex hoc quod altera pars vel verius utraque deficit in sequela domini Jesu Christi vel faciendo quod ipse prohibuit vel omittendo virtuosa opera que precepit.* Causa autem magna istius dissensionis sunt leges et extollencia Romane ecclesie, quia plus attendunt illi qui lucra mundi sapiunt ad leges Romane ecclesie, que sunt tradiciones subdole Antichristi, quam attendunt ad legem evangelii aut virtutes domini Jesu Christi, quia si preponderarent humilitatem Domini, non contenderent circa dignitates ecclesiasticas in Romana curia, nec illa foveret tales contenciones, sed ipsas extingueret sicut Christus.

The chief fault is with the Roman Church.

CAP. XXXIII.

Sequitur in textu evangelii: *Tunc tradent vos in tribulacionem et occident vos, et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur multi et invicem tradent et odio habebunt invicem. Et multi pseudoprophete surgent et seducent multos. Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Et predicabitur hoc evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummacio.*

25 B in marg.: *33*. 26–27. A: *in — vos* deest. 34. A: *et tunc veniet* twice.

26 Math. XXIV, 9–14.

Jerome: The words are addressed to the apostles but apply to the whole body of believers.

Super quo Jeronymus: *Per apostolos omnium credencium persona designatur, non quod eo tempore apostoli in corpore reperiendi sint. Et quoniam abundabit etc., non omnium negavit fidem sed multorum. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi. Nam et in apostolis et similibus eorum permansura est caritas, de qua scriptum est: Aque multe non poterunt extinguere caritatem. Et ipse Paulus: Quis nos separabit a caritate Christi, tribulacio, an angustia, an fames et reliqua? Et predicabitur hoc evangelium etc. Signum adventus dominici est evangelium in toto orbe predicari, ut nullus sit excusabilis, quod aut iam completum aut in brevi cernimus esse complendum. Non enim puto aliquam remansisse gentem que Christi nomen ignoret. Et quamquam non habuerit predicatorem, tamen ex vicinis nacionibus opinionem fidei non potest ignorare.* Hec Jeronymus.

Videtur istum sanctum per hec verba Christi dicta apostolis notabiliter intelligere personam suorum successorum in processu temporis futurorum; et sic verba Christi possunt sane intelligi ac si forent illi future ecclesie applicata.

Chrysostom: These words did not apply to the fall of Jerusalem but to the rise of trouble in the Church.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Existimo quod hic iam deficit exposicio corporalis, ut de tempore illo dicamus quo Jerusalem capta est a Romanis, ex eo quod dixit: Tunc tradent vos in tribulacionem, quoniam apostoli et ceteri christiani tunc non ceperunt pati persecucionem, quando illa omnia ceperunt preparari contra Jerusalem, et non pocius sed inicio ex quo Christus ascendit, sicut actus apostolorum testantur. Plane spiritualiter convenit, quando hec omnia ceperunt fieri contra ecclesiam Christi, id est, quando ceperunt esse dogmata falsa quasi pseudochristi, quando ceperunt audiciones fieri, quando incepit insurgere heresis super heresim et episcopatus super episcopatum, quando facta est fames verbi in populo christiano, quando comprehenderunt eos pestilencie viciorum multorum, quando facti sunt eis terremotus turbacionum de rebus divinis, tunc*

1. A in marg.: *Jeronymus.* 2. A: *signatur.* 9. B: *an fames* deest. 10. A: *hoc evangelium* deest. 12. A: *iam* deest. 17. A in marg.: *Johannes.* 22. A in marg.: *Crisostomus.* 26. B: *quando apostoli.* 27—28. A: *quando — pocius* deest. 27. B: *quomodo illa.* 33. B: *surgere.*

1. Comm. in Matth. l. c. pag. 193—194. 7. Cant. VIII, 7. 8. Rom. VII, 35. 23. Op. Imp. I. c. p. 943 (CCI).

traditi sunt patres nostri in multas tribulaciones persecucionum in toto mundo; et occisi sunt quidam et odio habiti sunt multis gentibus, id est, omnibus hereticis. Sed hoc sicut dixi non convenit de tempore apostolorum, quando erant adhuc multe gentes non cognoscentes Deum, sed de illo tempore dicit, quando hereses facte sunt; consequenter hee gentes quibus odio facti sunt patres nostri, hereses sunt intelligende, quia quando ecclesia cepit periclitari, nescio si erat in circuitu aliqua gens que cognosceret Deum, cui odio esset.

After Babel all nations except the Jews were placed under evil angels.

Qua autem racione gentes hereses appellantur, attende: Sicut enim aliquando destructa turri filii Noë dispersi sunt et in tot partibus divisi sunt et super singulas quasi gentes preparati sunt principes secundum propositum ipsorum angeli maligni: sola autem gens Judea in porcione facta est Dei, sicut in Deuteronomii cantico scriptum est: Cum diviserit, inquit, excelsus gentes, quando dispersit filios Adam, statuit fines gencium secundum numerum angelorum Dei, et facta est porcio Domini populus ipsius Jacob. Numquid enim diceret, que si gens Judeorum facta est porcio Dei, nisi omnes gentes ex possessione Dei facte fuissent?

The devil is allowed to stir up heresy as a test of true faith.

Postquam ergo venit filius Dei in mundum, quia nulla secula nec sperare potuerunt nec promereri: ne tali misericordia gens aliqua fraudaretur, vocate sunt omnes gentes ad fidem ministerii, boni et mali: boni ut salventur, mali ut inexcusabiles fiant. Quomodo autem ecclesia ex mixtis voluntatibus erat repleta, sicut recia que dicuntur in evangelio repleta esse de piscibus mixtis, necesse erat ut purgaretur ecclesia, ut boni quidem pisces mitterentur in vasis, mali autem proicerentur foras. Ideo concessa diabolo erroris seminandi licencia sic dispersi sunt per plurimas hereses unusquisque secundum | 417a *propositum suum, remansit autem una fides tantummodo apud Deum. Ideo ergo dicunt evangeliste hereses gentes esse, quomodo, sicut tunc cum omnes homines essent unum genus et lingua, divisi sunt per plurimas gentes: ita et modo cum esset totus populus christianus una ecclesia et una fides, divisi sunt per multas hereses. Et sicut tunc omnes*

3. A: *sunt* deest. 7. B: *in odio.* 11. A: *Sic enim.* 12. B: *terra filii.* 14. B: *illorum.* 16. Codd.: *viderit* 18. B: *iuxta numerum.* 30. A: *in manibus.* 34. B: *Evangelista dicit;* ib. A: *esse* deest. 35. Cood : *cum* deest.

16. Deut. XXXII, 8, 9. 29. Lucae V, 6.

gentes facte sunt principatus principum malignorum, una autem gens sub principatu Michaelis, sic et omnes modo hereses facte sunt sub demonum principatu, una autem sub principatu Christi remansit que dicit propter ecclesiam: Una est columba mea, perfecta mea.

Et tunc scandalizabuntur multi et invicem tradent et odio habebunt invicem. Eciam ex his verbis ostenditur quomodo hic non dicuntur de temporibus apostolorum, quamdiu Jerusalem fuerat capienda, quoniam tunc pauci scandalizabantur, et pauci christiani invicem se tradebant, quia nec odiebant invicem, sed erat omnium cor unum et anima una: sed de nostris dicit, in quibus plures scandalizati sunt et scandalizantur a fide magis quam confirmentur in fide. Nunc alterutrum et tradiderunt et tradunt quomodo et odiunt se alterutrum, ita ut nec in duobus sinceram invenias caritatem, non dicam in multis.

False prophets may be not foretellers, but preachers.

Et multi pseudoprophete exsurgent et seducent multos. Prophete dicuntur, non solum quia de Christo annunciaverunt nec omnino quia futura loquuntur, sed doctores, dicit Apostolus, prophete duo aut tres dicant et ceteri examinent. Ergo pseudoprophetas, pseudodoctores dicit heresum diversarum, aut illos quos modo videmus diversis argumentis religionis speciem pretendentes. Alii autem se dicunt neque manducare neque dormire neque algere neque estuare sed semper pendere in aere. Alii autem vestiti ciliciis, circumdati catenis socia sibi demonia commoventes et quia graciam Dei non habent patrocinio demonum commendantur. Sed hec talia rursum sunt signa et insensatos fallunt; per hec tamen non seducuntur sapientes. Alii autem sunt qui vehementer alios seducunt, quoniam etsi mendaciter, tamen Christum predicant, fidem annunciant, quomodo sic ecclesias habent aut ordines clericorum, sic fides, sic lecciones divinas, eadem videntur dare baptismata, eadem sacramenta corporis et sanguinis Domini; similiter apostolos et martyres colunt. Per hec ergo valde tenebrescere faciunt mentes non solum mediocrium hominum sed eciam prudencium. Hec Crisostomus.

13, 14. B: *quam confirmati*; A: *a fide.* 19, 20. A: *doctores unde apostolus.* 23. A: *religionis speciem;* ib. A: *Et alii.* 25. B: *perpendere.* 28. B: *rursum sunt.* 29. A: *signa* deest; ib. B: *tamen* deest. 30. A: *sunt* deest. 31. A: *tantum Christum.* 32. A: *quomodo si.*

5. Cant. VI, 8. 12. Act. IV, 32. 20. I. Cor. XIV, 29.

CAP. XXXIV.

Chrysostom seems to have foreseen the sects and especially the friars.

Videtur istum sanctum plane prenosticare has sectas quatuor iam regnantes et specialiter sectas fratrum; pro cuius evidencia considera statum ecclesie iam instantis et apostolica verba huius sancti hic dicta et alibi ad has sectas. Et considerata prioritate dictorum huius sancti in statu ecclesie post ascensionem Christi non mirum si fueris ammiratus. Precessit enim ut supponitur per mille annos hec tempora, *cum iam sit annus millesimus trecentesimus octogesimus quartus.* Et ex verbis huius sancti et ex racione cum practica militancium contingente potes plane elicere quod non solum in errore conceptuum vel verborum sed potissime in errore vite stat heresis qua sacerdotes declinant ab imitacione morali domini Jesu Christi. Sicut enim omnes hereses repugnant sibi quodammodo, cum ipse sit prima veritas et fidei ecclesie fundamentum, sic omnis error in vita repugnat sibi quodammodo, cum nemo errat in moribus, nisi de quanto non imitatus fuerit dominum Jesum Christum. Et quam spissim vadunt iste secte quatuor per vias alias, incipiendo a papa usque ad fratrem de secta novissima, cognita vita Christi, cuius noticiam quantum sciunt impediunt facile, est videre; ideo plane isti tempori possunt dicta ista evangelica applicari.

Heresy lies most in evil living.

Chrysostom: Men cannot be led astray without fault of their own.

Unde Crisostomus hanc exposicionem huius evangelii prosequitur in hec verba: *Quem ex parte non moveat Antichristus faciens opera Christi et antichristiani, id est pseudoprophete officia universa explentes christianorum, nisi forte illum qui considerat quod Apostolus ait: Cum enim ipse satanas transfigurat se in angelum lucis, quid magnum est et si ministri eius transfigurentur sicut ministri iusticie, quorum finis erit secundum opera non secundum schema christianitatis eorum. Multos, inquit, seducent, non omnes, quia non est seducencium virtus sed negligencia seductorum. Si enim seducencium esset virtus, omnes seducerent: nunc autem ex eo quod non*

2. A in marg.: *Johannes;* B in marg.: *34.* 3. A: *iam* deest. 5. A: *vera.* 8. A: *processit.* 9. Codd.: *sint.* 26. A in marg.: *Crisostomus.* 29. B: *id est pseudoprophete* deest; ib. A: *diversa;* ib. A: *christianorum* deest. 36. A in marg.: *Nota.*

27. Op. Imp. l. c. p. 944 (CCII). 30. II. Cor. XI, 14.

omnes seducuntur, apparet quia seductorum negligencia est, non seducencium virtus. Nam sicut veritas adliciat fideles ad se et amicos veritatis: sic et mendacium infideles rapit ad se et amicos mendacii non veritatis, et veritas quidem interdum aut infideles trahit ad se aut inexcusabiles facit eos: mendacium autem nec racionem habet aliquam manifestam nec virtutem aliquam. Deinde quia veritas et in sensu fidelium dominatur, mendacium |
417[b] *autem in sensu fidelium nihil habet. Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Miror quomodo de Deo heretici hec intelligunt; aut enim legentes hec quomodo ausi sunt perscrutaciones facere, aut perscrutaciones facientes quomodo hoc legere non erubescant? Quibus dicitur: Qui perseveraverit usque in finem? Utique persecucionem pacientibus. Numquid persequentibus seductis christianis? Multi a fide cadent; sed numquid seducent prophete vel veritas evangelica. Sicut enim non sanis sed infirmis apponitur medicina, sic et consolacio, non periculum facientibus sed periclitantibus datur. Et predicabitur hoc evangelium in universo orbe. Marcus manifeste addit: Primum, inquit, predicabitur evangelium. Quando autem illa bella corporalia movebantur contra Jerusalem, adhuc iniciabatur evangelium. Nondum autem erat predicatum in toto orbe. Ante hereses autem consummatum est evangelium. Nam usque ad tempus christiani regis et si non predicantibus quibusdam ac de gente in gentem noticia Christi currente pervenit ad omnes. Vis scire, quia tunc completa est? Considera quia eo tempore heresum bella ceperunt esse, ut fieret eleccio multorum. Nam, quamdiu vocacio est, non potest fieri eleccio et quamdiu eleccio est, non potest facilis esse vocacio. Nam sicut eleccio impedimentum est vocacioni, sic eleccioni vocacio; unde sicut tunc difficile venerat ad finem, sic mundus in consummacione.* Hec Crisostomus.

Videtur istum sanctum scriptura sua correcta sentire catholice quod secundum etatem seculi hereses et superbie crescunt in militante ecclesia et racione istius crementi oportet finaliter ecclesiam consummari. Sicut How pride and heresy are increasing.

20. A: *predicantur.* 23. A: *nunciabatur*; B: *iniciebatur.* 25. A: *usque* deest. 26. A: *tum de gente.* 30. A: *nam* deest. 30, 31. A: *et quando.* 33. B: *iverat ad finem.* 33—34. B: *sic — consummacione* deest. 35. A in marg.: *Johannes.*

21. Marci XIII, 10.

enim stagnum quantumcunque forte factum fuerit per adventum aque congregate dirumpi poterit, sic regnum per crementum peccati est finaliter dirumpendum; et sicut de uno regno, sic de toto vocato christianismo vel ecclesia militante. Causa autem crementi istius heresis atque superbie est recessus a lege Christi et sequele sue semite. Vide ergo sollicitudines episcoporum et seminaciones legum suarum; et omnia ista sonant non in adquisicionem populi ad beatitudinem secundum doctrinam Christi sed in adquisicionem temporalis lucri et secularis dominii, ac si ipsi perpetuo viverent hic in via. Et hec cupiditas est radix maioris heresis in ecclesia germinantis; et quidquid extingueret hanc radicem, destrueret media Antichristi.

Greed the root of heresy.

The sects by their wickedness delay the day of judgment.

Unde iste secte quatuor in hoc videntur habere condiciones diaboli, quod videntur longare diem iudicii; probabiliter quidem creditur quod non erit dies iudicii, antequam erit electorum numerus complens beatitudinem consummatus. Et de quanto viantes delirant a via Domini, de tanto subtrahunt a complecione istius numeri. Ideo sicut diaboli timentes de pena diei iudicii temptant homines ante adventum ad illud iudicium prorogantes, sic mundiales homines ac si vellent perpetuare suam quietem, in via impediunt complecionem numeri beatorum.

We must trust that God will make all work for our good.

Sed consolacio quedam est christianorum in omnipotencia et omnisciencia Christi credencium quod omnia ista que isti diaboli faciunt ad ecclesie Christi impedimentum cedent ipsi ecclesie ad bonum, quia secundum Apostolum Rom. VIII, 28: *Scimus quia diligentibus Deum omnia cooperantur ad bonum.* Nam non est aliqua corporalis persecucio Antichristi vel spiritualis persecucio heretici hic in via, quin valet ad purgacionem vel crementum glorie predestinati in fide Christi finaliter persistentis. Et hec racio moveret fideles in istis persecucionibus delectari et in temptacionibus diaboli viriliter decertare. Cum enim Deus ordinat ista ad bonum sue ecclesie, ut patet ex fide, quis fundatus in fide, spe et caritate non acciperet istos eventus quorum fructus Deus ordinavit ad hunc finem? Unde quedam evidencia consolans spem fidelium

1. A: *enim* deest. 40. A: *ordinat;* B. correxit.

est in isto quod habent nunc argumentum standi viriliter in fide Christi et resistendi versuciis Antichristi.

CAP. XXXV.

Sequitur in textu evangelii: *Cum ergo videritis abhominacionem desolacionis, que dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto, qui legit intelligat.*

Jerome: What the abomination of desolation was.

Super quo Jeronymus: *Quando ad intelligenciam provocamur, misticum monstratur esse quod dictum est. Legimus autem in Daniele hoc modo: Et in dimidio hebdomadis auferetur sacrificium meum et libamina et in templo desolacionum abominacio erit usque ad consummacionem temporis, et consumacio dabitur super solitudinem. De hoc et Apostolus loquitur quod homo iniquitatis et adversarius elevandus sit contra omne quod dicitur Deus et colitur, ita quod audeat stare in templo Dei et ostendere quod ipse sit Deus, cuius adventus secundum operacionem satane destruat eos, et ad Dei solitudinem rediget qui se susceperint. Potest autem simpliciter aut de Antichristo accipi aut de imagine cesaris quam Pilatus posuit in templo aut de Adriani*
417ᶜ *equestri statua que | in ipso sancto sanctorum loco usque in presentem diem stetit, abominacio quoque secundum veterem scripturam, idolum nuncupatur; et idcirco additur desolacionis quod in desolato templo atque destructo idolum politum sit.*

It may be understood of perverse doctrine.

Tunc qui in Judea sunt fugiant ad montes et qui in tecto, non descendat tollere aliquid de domo sua, et qui in agro, non revertant tollere tunicam suam. Abominacio desolacionis intelligi potest et omne dogma perversum, quod cum viderimus stare in loco sancto, hoc est, in ecclesia et se ostendere Deum, debemus fugere de Judea ad montes, hoc est, dimissa occidente litera et Judaica pravitate, appropinquare montibus eternis, de quibus illuminat mirabiliter Deus, et esse in tecto et in domate quo non possint ignita diaboli iacula pervenire nec descendere et tollere aliquid de domo conversacionis pristine

1. A: *nunc animum.* 7. A in marg.: *Jeronymus.* 19. Codd.: *de Antichristo accipi* deest. 24. B: *atque deserto.* 27. A: *descendant.*

4. Matth. XXIV, 15. 7. Comm in Matth. l. c. p. 194. 9. Dan. IX, 27. 13. II. Thess. II, 4.

nec querere que retrorsum sunt sed serere in agro spiritualium scripturarum, ut fructus capiamus ex eo, nec tollere alteram tunicam quam apostoli habere prohibentur. De hoc loco, id est, de abominacione desolacionis que dicta est a Daniele propheta stante in loco sancto multa Porphyrius XIII operis sui volumine contra nos blasphemavit, cui Eusebius Cesariensis episcopus tribus respondit voluminibus XVIII, XIX et XX. Apollinaris quoque scripsit plenissime superflueque conatus est uno capitulo velle disserere de quo tantis versuum millibus disputatum est. Hec Jeronymus.

Jerome's exposition is some what confused.

Videtur istum sanctum quodammodo confuse detegere hunc locum evangelicum; sed videtur innuere Dominum prophetare quod abhominacio desolacionis et signa cetera que sequuntur erunt signa heresis in militante ecclesia consummata, quia tota predicta sentencia Christi de heresi Antichristi tam in verbo quam opere videtur in dicto verbo Domini consummari ac si ille foret finis versucie Antichristi.

Chrysostom more plainly applies the text to the siege of Jerusalem.

Unde Crisostomus super isto textu paulo planius sic effatur: *Abhominacionem desolacionis dicit esse imaginem cesaris quam Pilatus posuit in templo, verius autem quid sit abominacio desolacionis Lucas Evangelista interpretatur. Nam in quo loco Marcus et presens Mattheus ponunt: Cum videritis abominacionem desolacionis, ipso loco Lucas sic ponit: Cum videritis circumdari Jerusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolacio eius. Sic et dicit: Tunc qui in Judea sunt, videlicet ut per alteram similitudinem exposicionis eiusdem loci ostendat quid sit abominacio desolacionis stans in loco sancto. Fuit enim exercitus Romani imperatoris stans circa Jerusalem que usque tunc fuerat sancta. Hec et Petrus apud Clementem exponit, denique hanc esse abominacionem desolacionis et ipse textus ostendit. Quasi replicans illa que superius dixit, breviter comprehendit et dicit: Cum ergo videritis abominacionem desolacionis stantem, hoc est, cum videritis ea ipsa prelia iam stancia circa Jerusalem que antea videbatis.*

12. A in marg.: *Johannes.* 16. A: *ecclesie.* 20. A in marg.: *Crisostomus.*

4. Matth. XXIV, 16. 21. Op. Imp. l. c. p. 945 (CCII). 25. Marcus XIII, 14, Luc XXI, 20

Similiter et in fine mundi et in Antichristo intelligendum est spiritualiter et quomodo hereses et fames iusticie et illa omnia ante precesserunt; novissime autem abominacio desolacionis stetit in loco sancto, id est, exercitus Antichristi. Exercitus autem Antichristi sunt omnes hereses, precipue ista que obtinet ecclesie locum, et stetit in loco sancto ita ut videatur quasi verbum veritatis stetisse, cum non sit verbum veritatis, sed desolacio abominacionis, id est, exercitus Antichristi qui multorum animas reddit desolatas a Deo. Et hoc est forte quod Apostolus dicit: Qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur sicut Deus ita ut templo Dei sedeat quasi Deus, ostendens se quasi sit Deus. Et sic omnia illa mala heresum diversarum que ante audiebantur tantum, postea steterunt in loco sancto desolancia quidem ecclesiam Christi. Ex quo data sibi licencia ceperunt omnes publice habere ecclesias, que ante a solo mundo erant et fama. Et nos quidem exposuimus hic audiciones preliorum et fames et terremotus et pestilencias, audiciones heresum et inopias verbi et concussiones christianorum et corrupciones morum que ante precesserunt a tempore Constantini usque ad tempus Theodosii.

The army of Antichrist is the heresies which have thrust themselves into the Church.

Abominacionem autem desolacionis diximus esse hanc ipsam heresim que occupavit sancte ecclesie loca et multos desolavit a fide et ipsum exercitum Antichristi et ceteras hereses que ceperunt publice habere ecclesias, locum obtinentes ecclesie sanctum. Si quis audicionem quidem preliorum, fames et tumultus et pestilencias intelligit esse omnia hec mala spiritualia que facta sunt tempore Constantini simul et Theodosii usque nunc, abominacionem autem desolacionis intelligat esse ipsum Antichristum, qui postmodum venire speratur et obtinere loca ecclesiarum sancta sub specie Christi et multos fidelium desolare, non irracionabiliter dicit. Nam ista
417[a] *heresis que iam tenuit sive populus ille qui post | modum cum ipso Antichristo est futurus recte exercitus intelligitur esse Antichristus. Et sic prophete verba signant*

The heresy that has seized upon the chief places of the Church is the abomination of desolation.

1. B: *Antichristo similiter.* 3. A: *receperunt.* 4—7. A: *id est — sancto* deest. 8. Codd.: *fecisse.* 10. A: *reddidit.* 12, 13. A: *sicut Deus* deest. 13. A: *sedeatur.* 15. B: *ante* deest *que ante — fama* deest in textu Op. Imperfecti. Glossa ut videtur in textum incidit. 18. B: *ante* deest. 20. B: *inopiam.* 29, 30. B: *intelligant.* 38. B: *sic* deest.

11. II. Thess. II, 4.

magis de consummacione mundi positam esse propheciam: tunc sicut docet Christus ad utrumque est dictum. Daniel's prophecy applies both to the siege of Jerusalem and the end of the world. *Sunt autem verba illa: In dimidio septimi anni auferetur iuge sacrificium et abominacio desolacionis stabit in loco sancto usque ad consummacionis tempus et consummacio dabitur super solitudinem. Illic exercitus Romanus abominacio desolacionis dictus est, quia ad desolacionem redacturus fuerat Judaicum cultum: hic autem Antichristus dicitur abominacio desolacionis, quia multorum animas christianorum facturus est desolatas a Deo. Nam antequam caperent Romani Jerusalem in dimidio hebdomadis, Christus per suam doctrinam tulit de medio iuge sacrificium Judeorum. Nam dicitur tribus annis et sex mensibus docuisse qui numerus sit septimane divinorum annorum, ut illud sacrificium quod iugiter fuerat in usu tolleretur de medio et offerretur sacrificium laudis Deo in voce, sacrificium iusticie in operibus, sacrificium pacis per eucharistiam. Usque ad finem autem seculi tumultus est, quia Judaica consuetudo de sacrificiis offerendis nunquam est reparanda.*

The coming of Antichrist.

Item, in dimidio hebdomadis, hoc est, in tribus annis cum sex mensibus hoc sacrificium christianorum tollendum est ab Antichristo confugientibus christianis ante eum per loca deserta: non erit qui aut in ecclesiam intret aut oblacionem offerat Deo. Quoniam autem tribus annis et sex mensibus protendendum est Antichristi regnum, multe scripture significant, maxime tamen in sua Revelacione Johannes. Et solitudinem illam consummacio occupavit. Nam usque in finem tenebit Antichristus quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui. Et de hoc enim et Apostolus ait dicens: Nemo vos conturbet, quia nisi venerit dissensio primum et revelatus fuerit homo peccati, filius interitus, qui adversatur et extollitur super omne quod dicitur Deus aut colitur, ita ut in templo Dei quasi Deus sedeat; et addit: Jam enim misterium iniquitatis operatur. Legi quemdam sic exponentem: Quoniam omnia, inquit, quecunque exponit supra, signa fuerunt precedencia dirupcionem civitatis illius templi. Hoc autem quod dicit: Cum videritis abominacionem

2. A: *sic.* Codd.: *tunc sic(ut).* 8. A: *autem* deest. 11. Codd.: *Romani* deest. 14. B: *divinorum* deest. 30, 31. A: *hoc enim* deest.

3. Dan. IX, 27. 29. II. Thess. II, 7, 8. 31. ib. 3, 4. 35. ib. 7.

desolacionis stantem in loco sancto et omnia que dicuntur deinceps signa sunt consummacionis future et venturi filii Dei qui et abominacionem desolacionis ipsum tradidit Antichristum. Quod vero est staturum ante eum in loco sancto hoc modo: Reedificaturus est, inquit, sanctuarium quod fuit in Jerosolymis quondam et ibi staturus, ut videntes Judei credant in eum, non solum propter signa eius sed eciam propter reparacionem templi illius, estimantes in tempore illo prophecias esse impletas que de reparacione Jerusalem prophetaverunt, non intelligentes quomodo propheta de reparacione templi spiritualis loquutus est quam Christus implevit, non de corporali quam Antichristus est impleturus. Et tunc, inquit, implebitur quod prophetavit Jeremias in Judea. Quando non crediderunt, inquit, veritati, in tempore illo loquetur populo huic et Jerusalem in spiritu seduccionis. Hic excitabit tribulacionem super sanctos pro eo quod non glorificabunt eum et multos occidet.

Antichrist will rebuild the temple at Jerusalem.

Sed hoc de hac interpretacione dubitabile michi videtur, si locus templi illius ex quo dirutum est iam a Deo postmodum sanctus vocatur, secundum quod hic dicit: Cum videritis abhominacionem desolacionis stantem in loco sancto. Hec Crisostomus.

CAP. XXXVI.

Cum Christus precipit in hoc textu: *Qui legit intelligat*, fideles darent operam ad intelligendum hunc textum evangelii supradictum, et hinc sancti ante nos in ista materia tam anxie laborarunt; sed cum interpretacio (ut patet de Joseph et Daniele) equivaleat prophecie, verisimile est quod nullus eorum plene intellexit istum textum; sed pro excusanda ignorancia eorum dici potest quod, sicut ignis habet naturaliter multa signa ipsum precedencia ut diversus gradus fumorum et alia signa nobis incognita, sic hec abhominacio desolacionis, quam ex fide supponimus esse presentem vel futuram, habuit multa signa, quorum quedam quidam sancti cognoverant, et alia Deus reliquerat posteris

We should try to understand this text. Even the saints did not understand it fully.

3. A: *et filii;* ib. B: *ipsam.* 4. Codd.: *Quod verum . . . autem eum.* 9. B: *ipsius.* 24. A: *Cap. XXXV* (sic). 25. A in marg.: *Johannes.*

5. Dan. IX, 25. 14. Jer. IV, 11, 12.

cognoscenda. Unde sic legimus in quodam opere magistrali: Licet autem textus iste evangelii ab usu ecclesie ex cautela diaboli sit sublatus, tamen indubitanter eius sensus a fidelibus est notandus, cum Christus summe sapiens et summe benevolus sue ecclesie ipsi mandat: *Qui legit intelligat.*

It is probable that Christ was referring to the Pope.

Ex quo videtur quod Christus innuit huius evangelii leccionem et mandat eius | intelleccionem. Quis ergo [418a] fidelis omitteret istam talis mandati tanti domini implecionem? Ideo cum protestacione premissa dicit predictus fidelis tamquam sibi probabile quod Christus intelligit per hec verba papam sive Romanum pontificem: ipse enim est radix tocius huius malicie, cum mendacius a sequela Christi degenerat; ipse enim est abhominacio desolacionis in abstracto, cum ex sua antiqua malicia sit in perversitatem diaboli induratus: est autem abhominacio, quia sicut veritas que est adequacio rei ad primum intellectum est summe consolabilis, sic mendacium super eadem veritate in homine fingente se esse summum Christi vicarium nedum est summe abhominabile sed abhominacio in abstracto. Et quid potest esse desolabilius miseris sine proteccione viantibus quam videre tale caput dyaboli dicere se esse vicarie caput quod Christus est summe consolabile mendaciter confingendo? Hoc ergo est abhominacio desolacionis in abstracto quam Daniel prophetavit. Et manuduci possunt fideles in consensum istius sentencie per exemplum, ut si quis hospes solebat in domum unius patroni prospere hospitari et succedat in loco sui tirannus qui tractet tyrannice hospites in illo hospicio hospitantes: nonne diceret de illo patrefamilias quod est abhominabile desolans loco prioris patroni suos hospites consolantis? Sic indubie potest intrans domum ecclesie de papa dicere qui falsa pretensione occupat locum Christi quod est abhominacio desolacionis et non misericorditer consolans suos filios loco Christi.

He stands in the holy place.

Stat autem in loco sancto intelligendo per locum, qui secundum logicos est sedes argumenti, sedem auctoritatis summe, cum non solum innuit se facere omnia que Christus potuit sed multa que Christus non potuit, et sic secundum Apostolum quoad duplicem

9. B: *dimitteret.* 23. B: *dicere* deest.

naturam extollitur super Christum, quia certum est quod Christus non potuit in illa opera taliter conversando.

His pride is the highest possible sin.

Considerando ergo eminenciam istius peccati supra luciferinam superbiam videtur quod istud peccatum attingit usque ad summum gradum malicie in peccando, et sic illa stacio et succedens sessio videntur notare illam inflexibilem superbiam in Romano pontifice induratam. Qui ergo legit conversacionem Christi cunctis maliciis in ecclesia consumandis intelligat quod non alcius quam per istam ypocrisim consumari potest malicia contra Christum. Quis ergo foret Antichristus nisi diabolus taliter exaltatus?

Contrast between Christ and the Pope.

Videat ergo diligens fidei perscrutator quomodo veritas utilis ecclesie in Christo continue rutilavit et quomodo falsitas nocens ecclesie in isto papa cesario ad nocumentum tocius ecclesie germinavit.

Et capi potest confirmacio probabilis istius sentencie ex octo Christi condicionibus contrariis huius pape. Christus enim fuit summe humilis et quoad seculare dominium summe pauper: *papa autem videtur inter homines summe elatus et summe dominans quoad mundum.*

Christus fuit allevians suam ecclesiam: *papa autem videter tam in se quam in suis aliis summe ecclesie onerosus.*

Christus noluit circa temporalia adquisita ecclesie sue per cesarem sed circa spiritualia magis utilia occupari: *papa autem dimittit occupacionem circa spiritualia et circa temporalia tamquam ceca talpa docet in se et aliis occupari.*

Christus circuibat pedester oppressis benefaciens atque sanans: *papa residet tamquam alter Cosdroe in suo sumptuoso palacio ex spoliacione pauperum fabricato et malefacit pauperibus.*

Christus gratis dedit fidelibus spirituale suffragium et tam verbo quam opere docuit peccatum symoniacum evitandum: *papa autem false fingit et care vendit vocatum spirituale suffragium et in sua practica dogmatizat quomodo symoniacum peccatum sit licitum et a sibi subditis frequentandum.*

14. B: *rutulavit.* 17. A in marg.: *1.* 23. A in marg.: *2.* 26. A in marg.: *3.* 31. A in marg.: *4.* 35. A in marg.: *5.*

19. In tractatu De Christo et suo adversario Antichristo (ed. Buddensieg pag. 679) autor „ex fide scripture duodecim casus elicit, in quibus papa est contrarius Jesu Christo".

Christus docuit suum evangelium generaliter et gratis populo predicandum: *papa dogmatizat in bullis infundabilibus quomodo suum beneplacitum cesarium sit populo publicandum.*

Christus docuit tam vita quam verbis quomodo honor mundanus et eius lucrum cum eis que ipsa sapiunt sint a fidelibus fugienda: *papa autem dogmatizat quomodo dimissa doctrina Christi sunt ista sollicite amplectenda.*

Christus fuit in suis promissionibus summe verus atque stabilis: *papa autem est in suis falsis et fictis promissionibus summe fallax*, cum Christus non promisit tales absoluciones a pena et a culpa cum ceteris indulgenciis ac privilegiis sed dedit suis fidelibus veram contricionem et sempiternam salutem anime: *papa autem fingit in omnibus istis ypocritice directe contrarium.*

These eight contrasts point to the pope as Antichrist.

Et per hec octo potest studiosus percipere quomodo Christus et papa cesarius in doctrina et operibus adversantur. Quare ergo non foret talis capitaliter Antichristus? Et si obicitur contra hunc sensum evangelii: Vel est obiciens infidelis extrinsecus vel infidelis ypocrita intrinsecus, confidens de pape suffragio temporali; si primo modo, nichil sibi et huic sensui; si secundo modo, sive maior fuerit in ecclesia sive minor | [418b] improbet istum sensum et doceat ex fide scripture sensum contrarium vel eciam racione, et quocunque fecerit vel dixerit in hac parte, dicta protestacio cum animo humili liberabit.

The pope makes his will the sole test of all things.

Christus nichil docuit suam ecclesiam nisi propter utilem et necessariam racionem, sed papa similat multa falsa et superflua sine causa, ac si supra Deum diceret:

Sic volo, sic iubeo, sit pro racione voluntas.

Ego autem nescio improbare racione vel scriptura supposita veritate gestus papalis istam sentenciam magistralem.

CAP. XXXVII.

Addit eciam idem doctor pro exposicione ulteriori huius textus evangelici quod dictum evangelium utitur

1 A in marg.: *6.* 5. A in marg.: *7.* 21. A: *obiciatur.* 37. A: *Cap. XXXVI.* A in marg.: *Johannes.* A: *Addidit.*

33. Juvenal. Sat. VI, 223.

'Holy place' may be used ironically.

isto termino 'Locus sanctus' pocius pro falsa ficticia quam pro veritate rei; talis enim refuga Christo tante contrarius non facit aliquem locum sanctum sed sicut ipse facit se nominari *patrem beatissimum*, sic facit curiam suam specialem, nidum diaboli simonie atque omnis mendacii, vocari sedem sacratissimam et evangelium docens istam ypocrisim vocat istam sedem per antifrasim locum sanctum modo quo probabiliter dicitur Herodem propter iusiurandum et simul discumbentes de dacione capitis Johannis Herodiani contristari.

The pope exalts himself above all that is called God.

Sunt autem signa alia que fides scripture de Antichristo exprimit que possunt tali refuge applicari, primum quod secundum Apostolum II Thessal. II°, 4 Antichristus *extollitur super omne quod dicitur Deus;* et si papa hoc fecerit conformiter rei geste, probabile est quod ipse super Christum extollitur, qui est *omne quod dicitur Deus*, cum talia privilegia mendacia atque promissa non posset Christus dare divinitus neque humanitus, quia impeccabilitati sue repugnat quod talia autorizet.

He has no authority from Scripture to confer benefices.

Unde non habet ex scriptura auctoritatem talia beneficia ecclesiastica parciendi nisi ex illo Luce XII, 14, quando quidam voluit Christum inter ipsum et fratrem suum hereditatem dividere, Christus respondit: *O homo, quis me constituit iudicem aut divisorem super vos*? Et revera ex isto textu potes elicere quod *papa debet in magis periculoso casu concernente salutem anime secundum stultas obligaciones et infundabiles de beneficiis ecclesiasticis taliter providere* non habet scintillam evidencie ad colorandum cupiditatem Antichristi.

He makes himself a lawgiver in despite of God's law.

Secunda condicio Antichristi est quod ipse presumptive in derogacionem legis Domini constituitur legislator iuxta illud Psalmi IX, 21: *Constitue Domine legislatorem super eos. Sciant gentes quoniam homines sunt.* Quod secundum Augustinum et alios sanctos de Antichristo exponitur. Et secunda pars versus poterit sic sane intelligi quod gentes converse ad Christum verum Deum et verum hominem debent cognoscere quoniam homines sunt, hoc est, dignitatem humane nature ad ymaginem Dei facte et non stulte neque superflue se exponere

1. A: *pocius* twice. 8. B: *antifresim*. 17. A: *pravilegia*. 31. A in marg.: 2.

legibus talis legiferi, cum Christus qui ipsos redemit dedit eis legem sufficientem facilem et salubrem.

Antichrist seeks his own glory.

Tercia condicio Antichristi est quod ipse querens lucrum proprium querit gloriam propriam et sic facit ad ostentacionem seculi quicquid facit contra illud Matthei VI, 3: *Nesciat sinistra tua quid faciat dextra tua.* Et de Antichristo exponitur illud Joh. V, 43: *Ego veni in nomine patris mei et non accepistis me; si autem alius venerit in nomine suo, illum accipietis.* Quod communiter exponitur de Antichristo; et est mira subtilitas in hiis verbis. Nam primo redarguitur falsorum Judeorum perfidia in hoc quod Christus tam plenus virtute et gracia venit ad eos in nomine Dei patris et tamen non obstante quod non fuit eis onerosus sed omnimode graciosus, ipsum non fide receperant. Secundo exprimitur condicio Antichristi, dum dicitur: *Si autem alius in nomine suo* etc., ubi primo exprimitur per condicionalem necessitas peccati prioris inducens hoc genus peccati stultificatum ad sequendum vestigia Antichristi. Non enim est adventus suus ex ordinacione Dei primaria sed occasione peccati prioris necessitans, ut ipse in nomine Domini capiatur. Et per hoc quod evangelium dicit: *Illum accipietis* notatur veritas sceleris faciendi. Christus enim clare scivit quomodo hoc genus accipiet Antichristum. Sive autem intelligatur quod ipse veniet in nomine proprio sive in nomine Trinitatis tamquam immediatus vicarius Jesu Christi, non discrepat a sensu evangelico, ut videtur; hoc tamen videtur proprium Antichristo quod ipse queret gloriam propriam et lucrum proprium per commenta mendacii. Christus autem summe aufugerat istam viam. Ideo dicit consequenter in eodem capitulo: *Judicium meum iustum est, quia non quero voluntatem meam sed voluntatem eius qui misit me patris.* Ubi notum est quod Christus hic loquitur secundum suam humanitatem, quia secundum suam divinitatem eadem est volucio Trinitatis. Ideo querendo voluntatem patris querit voluntatem propriam, sed nec principaliter nec secundum humanitatem querit huiusmodi voluntatem.

The text reproves the Jews for not receiving Christ:

and shews how the coming of Antichrist is due to former sin.

3. A in marg.: 3. 15. A: *reciperunt.* 17. B: *nomine suo.* 37. B: *non querendo. non* in marg. add.

32. Joh. V, 30.

Righteousness consists in seeking God's will; unrighteousness in seeking our own.

Unde per hoc iudicium iustificatum a Christo notatur convertibilitas iuste vite vel operis, querendo voluntatem deitatis et iniusticia vite vel operis viatoris querendo propriam voluntatem; et loquitur de quesicione hominis principali. Ideo Joh. VIII, 54 dicit Christus: *Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nichil est,* quia (ut prius
418c asserit) | *ego gloriam meam non quero; est qui querat et iudicet.* Studeret autem papa sollicite si in hoc sequitur proxime Jesum Christum; et videtur multis evidens, quod quidquid papa fecerit tamquam papa querit gloriam suam et lucrum proprium. Quomodo ergo in hoc sequitur dominum Jesum Christum? Nam coronando cesarem, conferendo episcopatus et alias dignitates, concedendo privilegia et alias indulgencias que nescit si consonant beneplacito Dei patris, videtur omniquaque ad gloriam mundanam et lucrum proprium aspirare, cum tamen pro toto mundo querendo non faceret contrarie voluntati deitatis ad quod papa parum attendit, licet Christus necessario servaverit istam normam. Christus autem scivit quod sequendo humiliter istam regulam oportet deitatem dare fideliter sequenti gloriam correspondenter ut meruit; ideo dicit quidam postillans quod antichristive querens gloriam propriam est similis peregrinanti per vadum periculosum, qui ponit suam sollicitudinem quomodo umbra sua transiet istud vadum. Sicut enim ponendo suam sollicitudinem ad Dei gloriam adquirendam, et quomodo sibi debite servietur gloria propria, quia meritum et premium necessario sequuntur, sic in viatore promerente beatitudinem per istam viam periculosam gloria et premium ex divino iudicio consequentur.

Istam autem leccionem vellem quod papa studeret cum prelatis aliis quos ipse creaverit, quia tunc prelati cesarii sequerentur in parte dominum Jesum Christum. Et si dicatur quod istud repugnat papali statui et statui prelatorum, maledictus sit ille status, cui ista doctrina evangelica sic repugnat, quia certum est quod ille status non a Deo sed a diabolo sumpsit originem, cum necessitat ad peccatum.

4. B: *et loquimur.* 10. A: *quicunque.* 14. A: *pravilegia.* 19. A: *in necessario.* 26. A: *sic enim;* ib. B: *suam* deest.

8. Joh. VIII, 50.

Et ad idem vadit multiplex pars scripture, quod repugnat papali statui ad peccandum et multis operibus vite sue. Nam Luce XI, 33 dicit Christus: *Nemo accendit lucernam et ponat eam in abscondito neque sub modio sed super candelabrum ut qui ingrediuntur lumen videant etc.* Secundum exposicionem fidelem lucerna ista est corpus hominis et candela accensa eius spiritus sapiencia evangelica illustratus. Homo autem accendens istam lucernam est necessario dominus Jesus Christus qui non potest istum finem intendere, ut ista lucerna omnino ecclesie abscondatur vel ut lux candele ad gloriam propriam vel lucrum seculi reflectatur, sed ut lucerna ista pendeat vel ponatur super candelabrum aut in loco publico, ut intrantibus in domum ecclesie libere luceat secundum veritatem evangelicam. Et si non in isto textu evangelico non reperi, ubi anagorice inclusi in lapidibus vel claustrales in lege Domini fundarentur; et cum hic non fundatur ista religio sed patenter eius oppositum, patet quod non est Christi religio quam describit Jacobus sed religio diabolica vel ypocritica que ab ipso dicitur *vana religio*. Non tamen nego quin talis vana religio per accidens prodesse poterit furiosis, quia includuntur in claustris, qui aliter uxores fidelium violarent, bona pauperum per ypocrisim avidius congregarent et fideles copiosius trucidarent nisi in claustro tamquam ypocrite absconsi a fidelibus latitarent.

Monastic life contrary to Christ's teaching.

CAP. XXXVIII.

Our eye must be single; i. e. our intention must be wholly to serve God.

Adhuc restat videre de versucia religionis pape et profectu sue fabrice, cum certum sit ipsum esse patronum cuiuslibet talis religionis private; Christus autem precipit Luce XI° ubi supra *quod oculus tuus sit simplex*, hoc est, ut intencio tua ad serviendum Deo sit recta; dum autem honor, gloria vel lucrum proprium vel alicuius creature queritur, gloria Dei postposita radius est reflexus et non tendit directe sursum ad gloriam Dei sui, et cum radius gracie et radius

2. A: *vel peccandum*. 3, 4. A: *ascendit*. 8. A: *illustrans*. 28. A: *Cap. XXXIII;* B: *38*. 29. A in marg.: *Johannes*. 32. A: *Luce* twice.

16. *anagorice*. Cf. De Officis Regis pag. 165, l. 30 and note. 32. Lucae XI, 34.

intencionis hominis coincidentaliter correspondent, patet quod radius gracie non penetrat super talem hominem irrefracte, et cum Christus mandat ad sensum contrarium quod oculus tuus sit simplex, hoc est, sine plica refleccionis talis culpabilis, quia talis refleccio necessario causat umbram peccati, ideo dicit Dominus ubi supra: *Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Tunc autem est intencio viatoris nequam, quando est perversa a gloria Dei querenda ad gloriam mundanam vel lucrum proprium adquirendum, sed cum Deus homo summe sapiens non potest in istam stulticiam, patet quod ista religio non descendit a patre luminum sed a diabolo occultante naturale lumen viancium adinventa; sed Christus dicit Luce XI, 35 ubi supra: *Vide ergo ne lumen quod in te est tenebre sint*, hoc est, vide ne lumen noticie naturalis
418d vel gratis date a primo lumine sit | per tuam stulticiam tenebratum, quia ut Christus dicit ibidem: *Si corpus tuum totum lucidum fuerit*, non habens aliquam partem tenebrarum, *erit lucidum totum*, et sicut lucerna fulgoris illuminabit te, hoc est, si tota corporalis vita tua fuerit secundum quamlibet operacionem suam isto evangelico lumine illustrata, tunc totum corpus tam vite corporalis quam operis erit lucidum per totum; et tunc illuminabit te tamquam lucerna in qua plene fulget celestis radius. Ideo dicunt grammatici sencientes hic non esse nugacionem quod hoc nomen corpus est equivocum ad hec duo:

Congeries operum, corpus, dimensio trina.

Tota quidem vita hominis debet sonare ad gloriam Dei tam vita corporalis quam et spiritualis et tunc celestis radius et radius intencionis coincidunt irrefracte.

Unde blaspheme loquuntur qui dicunt quod oportet celestem radium de celo descendere supra Romanum pontificem et ab ipso reflecti secundum angulum ad provincias adiacentes per terras et maria, ac si prima veritas quereret angulos nec omne donum aut datum optimum desursum descenderet a patre luminum, sic quod Deus non sit perpendiculariter super caput unius-

God's grace comes directly and needs not to be reflected from the Roman pontiff.

9. B: *quando autem.* 12. *potest in istam stulticiam;* hic nihil deest. Ista constructione autor noster saepius utitur. Cf. pag. 133, l. 2. 16. A: *est* deest. 27. A: *nomen* deest. 28. A in marg.: *Versus.* 31. A: *tam* twice. 32. A: *et radius* deest.

7. Lucae XI, 34. 18. Lucae XI, 36.

cuiusque hominis. Sed quid magis hereticum, cum Deus ex immensitate sua necessario sit ubique?

We must imitate Christ or others only as they follow him.

Et sic profundatur genus humanum (in Europa specialiter) in ista heresi nimis ceca quod oportet totam militantem ecclesiam duci per regimen Antichristi. Ex fide quidem cognoscimus quod non debemus sequi Petrum vel aliquem apostolum, nisi de quanto ipse secutus fuerit dominum Jesum Christum, quia de quanto aliquis a Christo deviaverit, necessario a iusticia obliquabit. Non enim debemus sequi Petrum, Paulum vel apostolos alios, de quanto ipsi blasphemaverint in dominum Jesum Christum; sed de quanto ipsi ex fide secuti fuerunt vestigia Jesu nostri; ideo dicit Apostolus I Cor. XI, 1: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.* Cum ergo vita Christus sit impeccabiliter nota magis quam vita cuiuscunque pape, stultus foret qui cognosceret istam vitam et cum hoc sequeretur monita talis pape; debemus inquam obedire monitis viatorum sed precise de tanto, de quanto consonant monitis domini Jesu Christi. Temptate ergo spiritus, si ex Deo sunt et non amplius facite quod papa, cardinalis, episcopus, prelatus, rector vel sacerdos iusserit faciendum.

The observance of this rule would save us from being misled by Antichrist.

Et ista regula purgaret fidelem ecclesiam ab insipiencia Antichristi. Nec est possibile habere ex fide scripture vel racione efficacem evidenciam contra istud. Ideo quereret fidelis de indulgenciis concessis a papa, de absolucionibus a pena et culpa cum ceteris infundabiliter fabulatis.

It would free us from the spoliation of Roman collections.

Et utinam reges et domini forent in ista fide catholica stabiliti; tunc reges et principes possent fideliter sic arguere Antichristo: Nos non tenemur sequi papam vel prelatum alium, nisi de quanto ipse secutus fuerit dominum Jesum Christum, sed non claret nobis vel consilio nostro quod papa sic spoliando regnum nostrum in hoc sequitur dominum Jesum Christum. Ideo non debemus in hoc pape monitis consentire. Docto tamen quod papa in hoc sequitur dominum Jesum Christum, parati sumus ut fideles filii ecclesie suis monitis consentire. Primo ergo evacuaretur per istud principium collector pape spolians dominia regum terre, quia certum debet esse fidelibus clericis regum terre quod

3. A: *Eurepa.* 6. A: *quidem* deest. 10. A: *Christum Petrum.*

hoc est superadditum supra vitam Christi ex tyrannide Antichristi, et docto per secretum regis concilium deberet regnum evacuare istam tyrannidem, includendo istum collectorem in carcerem quousque fideles regis clerici incarcerati per papam fuerint liberati; et sicut in istis, sic in omnibus aliis spoliis regnorum liberaretur fidele regnum a spoliis et decepcionibus Antichristi.

English clergy imprisoned by the pope.

Et hec racio quare oportet fideles regnorum conversacionem cognoscere domini Jesu Christi. Hec eciam est racio quare regna sive dominia ab uno rege ad alium transferuntur. Non enim est punctus tam instans in quo est magis necessarium regnum aliquod sub pape tyrannide evangelice gubernari, quia hoc concernit salutem anime et prosperitatem temporalium a quibus regna per Antichristi tyrannidem spoliantur. Nec stat in deliberacione istius consilii quoad corpus vel animam regni periculum, stante semper iusta vita et humili proposito aliunde.

Sed heu reges et potentes seculi non hic senciunt tyrannidem Antichristi, sed habent tam spissim commixtos complices quod homo inveniet in regnis ut in regno Anglie suos procuratores spissius seminatos quam fideles servos domini Jesu Christi. Et cum in isto puncto temptarentur homines precipue, si in fide catholica sint fideles (non enim queritur aliquid a fide extraneum sed quod Antichristus non attemptet aliquid
419a supra dominum Jesum | nostrum), *semper tamen sumus in firmo proposito, sicut et aliis consulimus quod si istud sit devium a fide catholica quod istud volumus humiliter revocare.* Certi tamen sumus ex fide quod Christus est verus Deus et verus homo et cum sit omniquaque impeccabilis, quicunque in superhabundancia vel defectu a regula sua disgreditur ut sic peccat. Papam autem scimus valde peccabilem, cum diabolus posset in ipso populum suscitare quod unus corporaliter occidat et spoliet alium sub obtentu beatitudinis sine pena. Ideo secundum doctrinam Apostoli homo non debet in hiis credere omni spiritui sed temptare spiritus secundum consilium sancti spiritus, si illi spiritus sint ex Deo.

Kings do not resist Antichrist as they should.

12. *iam iustans.*

4. There is probably here a reference to Nicolas Hereford.

CAP. XXXIX.

The worst heresy is that concerning the host.

Cum secundum Crisostomum insurget episcopatus supra episcopatum et seminabuntur spissim hereses pro tempore Antichristi dicto leniter de superba exaltacione unius episcopatus supra alium usque ad Romanum pontificem, qui in nostra contrata tenet probabiliter gradum summum, restat parvum de heresibus disserendum. Et videtur quod heresis de hostia consecrata teneat gradum summum, ideo de ista heresi est parum lacius pertractandum. Negatur enim communiter in nostris partibus tamquam hereticum quod ipsa hostia sit corpus Christi in forma panis vel sacramentum calicis eius sanguis in forma vini, sed asseritur accidens sine subiecto vel nichil in forma nichili; et istud mendacium hereticum tenet inter omnes hereses quas audivimus principatum.

Evidence of Christ's words at the Last Supper.

Primo autem oportet per fidem scripture transcurrere et videre quid in ista materia docet dominus Jesus Christus, nam Matth. XXVI, 26, 27, 28 sic scribitur: *Cenantibus autem illis accepit Jesus panem et benedixit ac fregit deditque discipulis suis et ait: Accipite et comedite. Hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gracias egit et dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic est sanguis meus novi testamenti qui pro multis effundetur in remissione peccatorum.*

Ex quo textu plane patet fidelibus quod Christus fecit panem eius corpus et vinum eius sanguinem, petito hoc fideli porismate quod scriptura sacra sit vera et specialiter in hiis verbis sacramentalibus a Domino sic assertis.

Et idem patet Marci XIV, 22—24, ubi sic scribitur: *Et manducantibus illis accepit Jesus panem et benedicens fregit, et dedit illis et ait: Sumite; hoc est corpus meum. Et accepto calice gracias agens dedit illis et biberunt ex eo omnes. Et ait illis: Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur.* Ille autem foret infidelissimus hereticus qui discrederet istis verbis.

Luce autem XXII, 19—20 sic scribitur: *Et accepto pane gracias egit et fregit et dedit eis dicens: Hoc est*

1. A: *Cap. XXXVIII;* B: *39* 2. A in marg.: *Johannes.* 17. A in marg.: *1.* 23. A: *docens.* 26. A in marg.: *De hostia consecrata per totum. Et vide de ista materia supra libro II Cap. XII et XIII.* 32. A in marg.: *2.* 38. A in marg.: *3.* 38, 39. A: *Accepto panem.*

corpus meum quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemoracionem. Similiter et calicem postquam cenavit dicens: Hic est calix novi testamenti in meo sanguine qui pro vobis fundetur. Et hoc est tercium testimonium eiusdem fidelis sentencie, cuius evangelium Johannis VI° capitulo non repungnat.

Apostolus autem ab eodem Spiritu Sancto necessitatus sic loquitur I Cor. XI, 23—25: *Ego enim accepi a Domino quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur accepit panem. Et gracias agens fregit et dixit: Accipite et manducate: Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemoracionem. Similiter et calicem postquam cenavit dicens: Hic calix novum testamentum est in meo sanguine, hoc facite quociescunque biberitis in meam commemoracionem.*

Christ made bread his body and wine his blood.

Ex isto autem quadruplici fidei testimonio patet fidelibus quod Christus post cenam suam fecit panem corpus suum et vinum eius sanguinem. Et idem patet ex testimonio quadruplici doctorum idem sequencium, quos ecclesia debet in proposito approbare. Nam a beato Ambrosio patet decretum De Cons. dist. II cap. *Panis* quod illud quod prius fuit panis iam corpus Christi est; et probat hoc esse possibile exemplo multiplici. Jeronymus eciam in epistola ad Elbidiam sic diffinit: *Nos,* inquit, *audiamus: Panem quem fregit Dominus deditque discipulis manducandum corpus esse domini salvatoris, ipso dicente: Hoc est corpus meum.* Augustinus eciam in libro Sermonum suorum ubi caveret de heresi ita scribit: *Quod videtur,* inquit, *panis est, et calix quod oculi renunciant; quod autem fides postulat instruenda, panis est corpus Christi.* Et ponitur istud dictum in canone De Cons. dist. II capit. *Qui manducant.*

The earlier popes held the true doctrine.

Quartus testis est papa cum sua curia, quando fides in ipsis floruit, ubi diffinit quod hoc sacramentum est

4. B: *effundetur;* ib. A: *est* deest. 20. A: *idem* deest. 22. A: *capit decretum.* A: *decretum IX dist. II, Cap. titulus capituli* deest; lacuna in A. A in marg.: *Ambrosius.* 25—28. A: *Jeronymus — corpus meum* deest. 29. A in marg.: *Augustinus.* 33. B: *de Cons.* deest. 35. A in marg.: *Papa.*

22. Joh. VI, 35. Decreti III pars, De consecratione, dist. II, Cap. LV. 25. S. Hieronymi, Ep. ad Hedibiam Vol. I, 824. Cf. Wyclif, De Eucharistia, p. 200. 35. Decreti tertia pars, De Cons. dist. II, cap. II.

corpus Christi; et habito hoc a Berengario misit gaudenter in Franciam atque Germaniam quomodo Berengarius prius hereticus ad fidem catholicam est correctus, ut patet De Cons. dist. II. *Ego Berengarius.*

Evidence of the Corpus Christi hymn;

Istud autem quadruplex testimonium supra fidem scripture | moveret eidem sentencie consentire. Et idem tercio patet ex testimonio quod acceptat usus ecclesie. Nam in festivitate corporis Christi sic cantat ecclesia:

Verbum caro panem verum
Verbo carnem efficit,
Fitque sanguis Christi merum,
Etsi sensus deficit.
Ad firmandum cor sincerum
Sola fides sufficit.

Sive autem Thomas de Aquino composuerit istum ympnum, ut Fratres prius finxerant et postmodum in scriptis suis revocaverint ista verba tamquam heretica, non est cura; evidencia tamen est quod ecclesia communiter ista cantans acceptat ipsa tamquam catholica. Nec est alius sensus fingendus isti versui nisi quod verbum Dei dominus Jesus Christus fecit panem verum virtute verbi sui esse vel fuisse eius carnem et quod bonum vinum et clarum fit sanguis Christi virtute dictorum verborum *etsi sensus deficit* istud cognoscere.

from the Missal.

Unde secundum testimonium accipitur de Secreta medie misse Natalis Domini, ubi orat ecclesia ut credit satis catholice quod *sicut homo genitus refulsit Deus, sic hec terrena substancia nobis conferat quod divinum est.* Nec foret ipsum ad propositum nisi hec terrena substancia post consecracionem hostie remaneret.

Tercium autem testimonium est Secreta ferie quarte Quatuor temporum Septembris, ubi ecclesia confitetur quod *Deus ex hiis terre fructibus scilicet frumento et vino sacramenta sua constare voluit.* Et constat ex significacione huius verbi constare quod ecclesia illud noluit quod virtute benediccionis panis et vinum desinerent, dum inciperent ecclesie esse sacramenta.

8. A in marg.: *Usus ecclesie. 1.* 9. A: *Panum.* 15. Codd.: *Alquino.* 19. B: *ista tamquam.* 25. A in marg.: *2.* 31. A in marg.: *3.*

5. Decreti tercia pars, De Cons., dist. II, cap. XLII, 15. 9. Cf. Sermones II, 459. 27. Sarum Missal ed. Dickinson col. 58. 33. Id. Col. 540. Cf. Sermones II, 454.

Quartum autem testimonium est illud quod dicit ecclesia in canone misse ubi orat quod hec duplex oblacio quam prius obtulit fiat nobis corpus et sanguis domini nostri Jesu Christi. Multa sunt testimonia in idem sonancia, unde autor De Divinis Officiis declarat ut fidem ecclesie quod, *sicut Christus est simul Deus et homo, sic hoc sacramentum panis et calicis est simul panis et vinum et corpus ac sanguis domini Jesu Christi.*

This evidence is enough to keep us in the old faith that the host is bread and Christ's body.

Et ad hoc valet efficaciter supradictum testimonium Augustini; et istud quadruplex testimonium triplicatum faceret fideles quiescere in antiqua fide ecclesie a popularibus usque hodie observata, scilicet quod sacramentum licet in natura sua sit panis tamen mistice corpus Christi, et sic est corpus Christi in forma panis, et sacramentum calicis licet in natura sua sit vinum est tamen mystice aut sacramentaliter sanguis Christi. Interroga autem parentes tuos, dum in ista materia fideles habueris et dicent tibi concorditer istam fidem. Quod autem ista hostia sit panis et per idem sacramentum calicis verum vinum, patet ex testimonio Apostoli ubi supra. Nam ter post consecracionem dicit istam hostiam esse panem: *Quociescunque*, inquit, *manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat. Itaque quicunque manducaverit panem vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Probet autem se ipsum homo et sic de pane illo edat et de calice bibat.* Qualis autem panis ille fuerit, declarat prius idem Apostolus; I Cor. X, 16 quando dicit quod est *panis quem frangimus* et non dubium quia Apostolus noluit quod frangimus collum, dorsum et partem quamlibet corporis Jesu Christi.

CAP. XL.

The heretics try to set aside these texts by false glosses.

Restat transcurrere per glosas prophanas quas heretici attribuunt textibus fidei superius allegatis: Quidam autem heretici pro fundamento capiunt quod textus allegati superius sicut multi ei similes sunt falsi et

1. A in marg.: *4*. 5. A in marg.: *5*. 33. *Cap. XXXIX.* 34. A in marg.: *Johannes;* B in marg.: *40*. 35. A in marg.: *Obieccio*.

1. Ibid. 454. 5. Scil. S. Ambrosius. Cf. Decret. tert. pars. De Consecr. dist. II, Cap. LXXIV. 22. I. Cor. XI, 26—28.

impossibiles et ideo sentencialiter nihil probant. Sed glosse quas eis dederint sunt catholice et acceptabiles tamquam fides et sic glossa ordinaria Johannis de Deo dicit quod in ista proposicione *hoc est corpus meum* nichil pronomine demonstratur, sed solum recitative vel materialiter.

Grant their position and the sacrament has no effective words.

Sed hec heresis habet dicere consequenter quod hec non est proposicio: *Hoc est corpus meum* et per consequens non est sacramenti ecclesie effectiva, quia materialis oracio iuxta verba Domini recitata; et sic non foret aliqua sacramentalis proposicio et per consequens deficerent ista que forent precipue ecclesie sacramenta. Ideo dicunt quidam de isto Johanne quod fuit rudis grammaticus, ignarus philosophus et profundus hereticus. Ideo nichil sibi et theologice veritati. Fuit, inquiunt, rudis grammaticus, quia nescivit quid demonstratur tali pronomine, cum tamen manifestum sit fidelibus et sanctis doctoribus superius recitatis quod panis et vinum tali pronomine demonstrantur. Non enim potest sane intelligi: *Hic est calix sanguinis mei* nisi metonomice vinum contentum in calice, et quicunque protervus qui non blaspheme imponit Christo stulticiam sed perfecte confert partes oracionis ad invicem non potest subterfugere quin istis subiectis proposicionum sacramentalium demonstrantur panis et vinum. Quid rogo foret pertinens panem accipere, benedicere et frangere et apostolis precipere manducare | ex hoc omnes, quia hoc est corpus meum, nisi 419[c]
Christus intelligeret quod iste panis sit sacramentaliter corpus suum? Et eodem modo foret manifesta stulticia dicere precipiendo quod apostoli biberent omnes ex illo calice, quia hic est sanguis Christi nisi Christus intenderit quod illud vinum sit sacramentaliter sanguis suus; et ideo quatuor doctores priores qui fuerunt subtiles grammatici acuti philosophi et profundi theologi dixerunt concorditer quod panis et vinum in istis proposicionibus sacramentalibus demonstrantur. Et tunc potest clare dici racio conneccionis verborum Domini,

5. A: *cum solum* B: correxit A in marg.: *Responsio*. 5, 6. B: *recitative dicitur vel*. 8. *Hoc est corpus meum* deest. 16. A: *rudus*. A in marg.: *De hostia consecrata per totum*. 36. A: *dixerunt* twice.

3 et 13. Johannes de Deo, Lusitanus, celeberrimus saec. XII canonista. Cf. Trialogum, pag. 251.

quando dicit: *Manducate omnes et bibite ex eo omnes: Hoc est corpus meum et hic est enim sanguis meus.* Et non dixit (sicut garriunt recentes heretici) quod hic adverbialiter est corpus meum et quod hoc substancialiter existens panis est vere corpus meum et hic intellectum pronominaliter est veraciter sanguis meus.

When pressed they say 'is' means 'is transubstantiated into'.

Ideo heretici non potentes pre verecundia hic subterfugere, fingunt per artem magistri sui significacionem extraneam huic verbo '*est*', ita quod ipsum ponatur pro isto termino composito noviter adinvento *transsubstanciatur in;* ita quod iste sit sensus: iste panis transsubstanciatur in corpus meum; istud vinum transsubstanciatur in sanguinem meum, et sic tam panis quam vinum desinit esse secundum quamlibet sui partem solum remanentibus sensibiliter accidentibus que fuerant in eisdem.

To say this is to accuse Christ of expressing himself badly.

Et sic dicitur quod Spiritus Sanctus docuit papam istam grammaticam: hoc transsubstanciatur in corpus meum et sanguinem; sed diabolus verecundaretur de ista mendaci ficticia, cum Christus odiens hereses in sua ecclesia doceret istam sentenciam, quando fides in ipsa floruit quod omisit. Ideo idem fingere hoc ex Christi ordinancia et imponere sibi peccatum omissionis et papam qui invenit istum terminum antichristive extollere super Christum. Ideo dicerent sancti doctores modo superstites quod ista grammatica cum non sit fundabilis eadem facilitate contempnitur qua probatur, ymmo ut replicant rudes grammatici, tunc evangelium diceret: Hic est sanguinem meum, cum iste sit intellectus: Iste liquor transsubstanciatur in sanguinem meum et secundum grammaticos omnis construccio est ad intellectum racionalem referenda.

The bread and wine that the disciples were bid to take had ceased to be.

Similiter, si panis et vinum sic desinerent esse remanentibus solis accidentibus sensibiliter assumendis tunc Christus sine causa preciperet suis apostolis quod manducarent et biberent ex hoc omnes, quia Christus faceret istud desinere esse antequam caperetur.

Similiter, iuxta istam heresim panis et vinum adnichilarentur quod foret severissimum miraculum sacerdotibus regulariter ascribendum. Que rogo foret causa

11. A: *quod* twice. 24. B: *papa.* 25. A: *super ȳnū.* 26. A: *si fundabilis.* 29, 30. A: *Iste loquor.* 36. A: *Christus* deest. 39. B: *serenissimum;* A in marg.: *De hostia consecrata per totum.*

quare Christus destrueret istas substancias usque ad nichilum virtute sue benediccionis? Nulla videtur racio nisi ut blaspheme dicatur, ipsum esse Deum malum Manicheorum. Nec possunt isti heretici istam adnichilacionem subterfugere, quia ut habent seminare sua mendacia; consequenter Deus potest adnichilare utramque istam materialem substanciam, servando accidens pascens sensum illusum irracionabiliter sicut prius. Et cum nulla pars alterius istarum substanciarum servatur in corpore vel sanguine Domini, relinquitur quod sit utriusque istius substancie adnichilacio, ut tunc foret. Non enim est fundabile in grammatica vel scriptura, quod iste substancie convertuntur in corpus aut sanguinem domini Jesu Christi, nisi eius partes alique remanerent, ut patet de uxore Loth conversa in statuam salis, de hominibus conversis in viros iustos, quod in ista materia multum appreciatur Ysidorus. Et sic de omnibus conversionibus de quibus loquitur fides Scripture semper quidem manet fundamentum nature vel personalitas conversi in termino conversionis, quia Deus non est autor annichilacionis sed construccionis, ideo (ut patet posterius) Deus non dignabatur conferre humanitati Christi, alicui apostolo vel sacerdoti ante secundum millenarium in quo solutus est sathanas talem virtutem miracula faciendi.

How does the devil give his disciples the power of annihilation?

Unde mirantur quidam fideles quomodo diabolus pro pudore potest fingere quod discipuli sui faciant miraculose et regulariter transmutaciones huiusmodi sine causa. Christus enim non habuit generaliter potenciam talia miracula faciendi, cum Marci VI, 5 scribitur quod Christus *non potuit aliquas virtutes ibi facere nisi paucos infirmos curare.* Causa autem talis ficti miraculi est blasphema, quia fingit Antichristus talem virtutem datam generaliter suis discipulis, ut sensus hominum frustra et mendaciter illudantur; sed cum Deus noster sit veritas in abstracto amans veritatem non est suum sic decipere christianos. Ideo dicunt quidam fideles quod Antichristi discipuli sunt in hoc heretici stolidi plus quam mures et aliquid habent in sua delira stulticia quod faciunt fideles | cognoscere quod sua benediccio 419[a]

God is truth and will not deceive our senses.

5. A: *nec habent.* 8. A: *illusivum.* 22. B: *dignebatur.* 38. A: *heresi.* 39. B: *et aliquam.* 38. A: *cognoscere* twice.

17. Cf. Isidorum Alleg. in sac. Script. pag. 516. (Edit. Paris 1601).

est horrenda et sua malediccio acceptanda, cum enim ista sint contraria et sua benediccio ut concedunt vergit usque a omninam consumpcionem panis et vini que taliter benedicuntur, probabile est a consensu contrario, quod populus suis malediccionibus prosperetur et verificaretur prophecia Mal. II, 2 *Maledicam benediccionibus vestris*, et Psalmo CVIII, 28: *Maledicent illi et tu benedices.* Diabolus autem potest per tales seducciones in suo populo introductas facere fideles credere esse veritatem, quodcunque mendacium Antichristus simulaverit in hac parte, ut tempore apostolorum legitur de quibusdam magis hereticis qui seduxerunt populum in fide et postquam filii nobilium erant occisi per diabolum et descendentes ex sua perfidia ad infernum, nec ipsos poterant resuscitare ad vitam pristinam, finxerunt quod fuerunt translati in deos; et in isto modo finguntur multe absoluciones hodie facte ex inenarrabili potencia Antichristi. Et patet quomodo istud sacramentum quod foret signum precipuum veritatis versum est ex fraude diaboli in signum manifestissimum falsitatis.

These heretics destroy by blessing; perhaps their cursing would be beneficial.

CAP. XLI.

Ulterius pro defensione fidei restat videre quid dicunt heretici in hac parte. Diabolus autem ex ordinacione divina divisit suos discipulos in heresim quadrimembrem. Dicunt enim primi famosius quod hoc venerabile sacramentum sit accidens sine subiecto, et cum novem sint genera generalissima accidencium et in quolibet illorum sint mille species et (ut placet logicis) infinite, Deus ad tantum infatuavit istos discipulos Antichristi quod nesciunt omnes in qua specie specialissima hoc sacramentum venerabile continetur. Ideo verecundantes de sua insipiencia circumpalpitant in errores varios incidentes.

Four forms of this heresy: 1. The host is an accident without a subject.

Quidam autem didicerunt a magistro suo autore mendacii quod hoc sacramentum sit quantitas sine subiecto, quia ut diabolus eis verum inseruit quantitas

2. It is a quantity without a subject.

8. A: *benedices.* 22. B in marg.: *41;* A: *Cap. XL.* 23. A in marg.: *Johannes.* 29, 30. B: *placet legistis.* 35. A: *suo autore suo.*

6. Cf. De Eucharistia, pag. 325.

est primum accidens corporale; sed nesciunt ulterius in qua continetur specie quantitatis, sed unus fertur dixisse quod hoc sacramentum sit tempus et dies Parasceues isto anno; licet autem fratres Predicatores in fundamento heretico isto consenserint, fundantes se super Thomam de Alquino, fratres tamen Minores in hac secunda parte errores consenciunt, fundantes super dicto Inceptoris Occam quod omnis res durans invisibiliter extat tempus, et sic cum secundum principia philosophorum quantitas non est de genere activorum, et hoc sacramentum ut negare non poterunt esse activum, videtur istis hereticis consonancius dicere quod hoc sacramentum sit qualitas sine subiecto.

3. It is a quality without a subject.
4. It is nothing.

Tercio vero *communicavi recencius cum quodam fratre episcopo* qui cum mihi argueret satis acute in ista materia convenimus quod in fine ipse diceret fidem suam et dixit mihi publice quod *sacramentum est nichil;* et sic deberet dicere consequenter quod est nichil in forma nichili.

Alie autem sunt multe opiniones heretice circa quiditatem ipsius venerabilis sacramenti; sed iste quatuor sufficiunt pro presenti.

Witness of Augustine.

Ideo contra primam opinionem hereticam satis est hic dicere quid sancti senserunt in hoc puncto. Scribit enim magnus doctor fidelis et subtilis clericus Augustinus in De Quantitate Anime: *Non dubito*, inquit, *corpora omnia longitudine, latitudine et altitudine carere non posse, sed numquid potest cogitari ista tria esse nisi in corporibus? Non intelligo*, inquit, *quomodo alii possunt esse.* Fratres autem Predicatores fingunt quod corpus Christi est septipedale in qualibet particula hostie consecrate, et ad hoc allegant Thomam de Alquino in De Veritate theologie libro VII.

Secundum testimonium Augustini contra fratres Minores capitur ex secundo Soliloquiorum capitulo XIII, ubi sanctus sic loquitur: *Esse aliquid in aliquo nos non*

4. A: *autem* deest. 7. Codd.: *errores.* 16. A: *conveiencius* (sic). 25, 26. A in marg.: *Augustinus.* 34. A in marg.: *Augustinus.*

8. Cf. Fasciculi ziz. LIII. Note. Sermones III, 436; Trialogum 265: Et illo modo loquuntur philosophi, ponentes quod tempus habet esse per animam . . . . 26. St. Aug. Opp. tom. I, 404. 35. St. Augustini Opp. tom. I, 378.

fugit duobus modis dici, ut corpus seiungi atque alibi esse possit ut hoc lignum in hoc loco et sol in oriente, altero autem quo ita est in subiecto ut ab eo nequeat separari, ut in hoc ligno forma et species quam videmus, ut in sole lux, ut ipse calor et in animo disciplina et si qua sunt alia ista, inquit, *vetustissima nobis sunt et in abeunte adolescencia studiosissime percepta et cognita, quia non possum de hiis interrogatus quin illa sine ulla dubitacione concedam.* Et sequitur: *Illud vero quod interrogasti quis concesserit aut cui posse fieri videatur, ut id quod est in subiecto maneat ipso intereunte subiecto; monstruosissimum enim et a veritate alienissimum, ut quod non esset nisi in ipso subiecto, esset et cum ipsum non fuerit possit esse.* Numquid credimus istum sanctum non cognoscere hoc venerabile sacramentum quod heretici ponunt esse accidens sine subiecto?

Tercium autem testimonium Augustini est in epistola XL ad Dardanum sub hiis verbis: *Tolle ergo ipsa corpora qualitatibus, qualitates corporum nec erit ubi sunt; et ideo necesse est ut non sint.* Iste sanctus nescivit vendere unam mensuram accidentis per se existentis,
420ª ut | gracie dignitatis ecclesiastice vel alterius quod heretici et simoniaci dicunt esse de genere accidentis. Et eodem modo non laboravi in istis monstruosis casibus ac inutilibus quod mors, febris vel alia infirmitas per se surrepat et intoxicet homines noviter informando, quia in talibus hereticis vanitatitibus posset infidelis progredi ut in vacuo infinito.

Quartum autem testimonium est sancti Crisostomi Chrysostom.
doctoris Greci precipui in opere Imperfecto Omelia XXI super illo: *Petite et dabitur vobis*: *Virtus*, inquit, *oracionis est opus iusticie. Oracio autem quasi odor suavitatis est operis boni, sicut ergo res aliqua sine odore potest esse, odor autem sine aliqua re non potest esse, sic opus sine oracione aliquid est; oracio autem sine spere bono nichil est.* Nec dubium quin iste sanctus intelligit per aliquam rem subiectum et per odorem

6. B: *inquam.* 14. A in marg.: *quod impossibile est accidens esse sine subiecto secundum Augustinum. De hostia consecrata per totum.* 17. A in marg.: *Augustinus.* 22. A: *alterius* twice. 27. A: *fidelis.* 29. A in marg.: *Crisostomus.* 31. A: *super illo* deest.

18. St. Aug. Opp. tom. II, 682. 31. Matth. VII, 7. Op. Imp. l. c. pag. 824.

modo quo Greci philosophi locuti fuerant, ut Plato, Aristoteles et ceteri, intelligit ipsum accidens. Mille sunt talia testimonia sanctorum in confirmacionem istius catholice veritatis. Verumtamen heretici a magistro suo hic invenerant unam glosam quod omnia dicta sanctorum que videntur sonare quod accidens non potest esse sine subiecto, intelligunt quod non naturaliter potest esse sed miraculose bene esse potest, ut patet de hostia consecrata. Unde in legenda sancti festi de ipsa hostia istud expresse asseritur tamquam fides; propter istam hereticorum ficticiam laborabant fideles vivaci racione, capientes tamquam catholicum, ut Augustinus asserit de Sermone Domini in monte, *veritates licet catholice inscripte in legendis vel quibuscunque libris aliis extra fidem Scripture non sunt tamquam catholice acceptande;* ideo quidquid legende, decretales pape vel angelus de celo in materia ista dixerit, sunt fides scripture et racio preferende. Cum autem fides scripture tam crebro vocat hostiam illam *panem* et nunquam accidens, primum est intrepide capiendum et secundum tamquam incognitum fugiendum. Unde audacter prenostico omnibus his sectis quatuor et suis complicibus quod non declarabunt vel defendent fidelibus quod hoc sacramentum sit accidens sine subiecto, antequam Christus et tota triumphans ecclesia venerit equitans in finali iudicio super flatum angeli Gabrielis.

Heresy has crept into the Breviary.

Instant autem sophiste quod hoc sacramentum non sit accidens sine subiecto, cum habet corpus Christi quod est subiectum ad quemlibet punctum sui, et in isto sacramento suum accidens subiectat aliud, ut patet de triplici genere motus inibi existente. Arguunt eciam philosophi quod si quantitas non per se quantificat tamquam quantificacio materialis substancie, et sic si qualitas non sit qualificacio subiectum denominans accidentaliter esse quale foret processus in infinitum in talibus ligamentis. Ad informacionem quantitatis vel qualitatis, ut dicit hereticus, requiritur informacio tamquam forme huiusmodi ligamentum, cum tam datum accidens quam subiectum posset esse sine hoc quod

Sophists say that Christ's body is the subject of the accidents.

8. A: *bene* deest. 9, 10. B: *festi sancti.* 12. A: *fides.* 13. A: *Montem.* 16. Codd.: *catholica.* 19. A: *scripte.*

9. Accidentia etiam sine subjecto in eodem consistunt. Lectio II in festo Corporis Christi. Sarum Breviary MLXVI. 13. St. Aug. Opp. tom. III, 2, 194, loosely quoted.

accidens illud informet; ideo informacio faciens rem esse vel non esse necessario est secundum istum errorem res aliqua, et sic sine fine in tales errores inducit hec heresis, ubi fideles leviter ambulant sicco pede. Ponunt enim fideles quod nichil est áccidens sine subiecto nisi denominacio accidentalis substancie ut quantificacio, qualificacio, relacio, et sic de ceteris generibus accidentis; et sic non est accidens nisi modus accidentalis substancie, sicut nec forma substancialis est nisi modus essencialis substancie et per hoc abbreviant multas hereses ex puteo istius heresis pululantes.

The faithful say that an accident cannot exist of itself, being only a mode of substance.

CAP. XLII.

Adhuc restat rimari fundamentum istius heresis, ut clarius ab ecclesia extirpetur, et primo secure denuncio istis hereticis quod non possunt declarare vel intelligere accidens sine subiecto et per consequens non fideli populo declarare, verumptamen increata Trinitas potest intelligi et modo suo fidelibus nominari; quanto magis sacramentum quod olim fideliter dicebatur sensibile. Et hinc omnes hee secte heretice sunt in capitulo ignorancium; et ad hoc prosunt ecclesie quod sunt de illa secta heretica, de qua Christus loquitur Joh. IV, 22: *Nos adoramus quod scimus, vos adoratis quod nescitis.*

Accident without subject is unintelligible.

Sed *hic dixerat michi quidam frater* quod non adorant ipsam hostiam consecratam, sed propter corporis Christi assistenciam venerantur, cum sit peior secundum esse suum excellentissimum quam venenum vel aliqua substancia assignanda, quia vel est accidens sine subiecto vel aggregacio accidencium que non sunt in aliquo genere, sed cum subiectum accidentis sit melius quam illud accidens, planum est quod ipsum sit melius quam albedo vel quantitas et per consequens melius quam illud sacramentum altaris.

A friar says they do not adore the host, but Christ in it, and admits that a mere accident is inferior to any substance.

Sed contra istud dictum est a fidelibus quod illud sacramentum cum sit corpus Christi in forma panis est melius quam aliqua substancia sublunaris, et sic secte

The faithful say the host is the noblest of substances.

8. A: *sive modus.* 12. A: *Cap. XLI.* 13. A in marg.: *Johannes.* 14. A: *exturpetur.* 25. A in marg.: *ʻ.* 32. A: *illud — quam* deest; ib. B: *gipsum.* 35. A in marg.: *De hostia consecrata.*

intoxicantes principes terre per hostiam venenatam faciunt ipsam melius quam prius fuerat consecrata. Sed maledicta sit talis melioracio hostie consecrate.

Similiter, quamvis ipsa hostia sit in natura sua verus panis est tamen secundum esse suum excellentissimum in quod consecracione convertitur corpus Christi, et ita est adoranda longe evidencius | quam 420b crux Domini vel imagines quas fideliter adoramus et in signum istius legitur Gen. XXXIII, 3 *quod Jacob adoraverat Esau fratrem suum* et longe evidencius adoramus in ipsa hostia corpus Christi; et hoc testantur genuflexiones, decapiciaciones et manuum elevaciones ad istam hostiam a fidelibus fideliter usitate.

If we adore all things in which God is present every straw becomes an object of worship.

Nec valet hereticorum ficcio in ista materia quod non adorant ipsam hostiam sed corpus Christi quod essencialiter est ibidem, quia (ut patet ex fide) in quolibet stramine sub pedibus, immo in qualibet creatura est realius natura divina que est melior quam corpus Christi. Ideo heretici possent sic false fingere quod stramen et quelibet natura racione nature divine sit latria adorandum, sed quid undiquaque infidelius?

Question as to substance when water is added to the consecrated wine.

Similiter, ut patet ex practica et papa innuit (ut patet III° Decretalium) sacerdos posset vinum fortissimum consecrare et ita illud remanens quod hereticus vocat accidencia, cum sit activum ut vinum, assimilata sibi post consecracionem aqua notabili, illud sacramentum et aqua poterunt commisceri, et cum secundum Aristotelem materia prima appetit formam, sicut mulier appetit virum, induccio forme substancialis in materiam illam aqueam foret facilis, cum non sit ex parte altera impedicio que resistat, et sic falsa mixtione vel generacione substancie foret substancia composita sacramentum, quia ad quemlibet punctum suum haberet sacramentum accidens commixtum, quod de facto non desineret esse sacramentum; et sic ex denominacione accidentis patet liquido quomodo totum aggregatum foret corporis Domini sacramentum. Que ergo evidencia foret dicere regulariter quod sacramentum calicis non sit substancia sed accidens sine subiecto, cum aer

2. B: *facerent*. 4. A in marg.: *2*. 5. B: *tamen* deest. 7—8. A: *quam — fideliter* deest. 8—10. A: *et in — adoramus* deest. 12. A: *decapiciaciones* deest. 22. A in marg.: *3*. 24. A: *et circa*. 37. A: *sacramentum* deest.

circumstans posset tam faciliter assimilare et assistencia corporis et sanguinis Domini non repugnat?

Evidence from S. Paul's phrase: 'One is drunken' etc.

Et istud confirmat fidelis tercio per hoc quod esset Scripture sacre consonancius, a decepcione discrepancius et undiquaque dignius quod corpus et sanguis Christi ibi coexisterent cum substancia quam sentimus; nec valet fundacio huius ficticie sompniate: ergo illa via probabilior est pocius asserenda. Unde Apostolus I Cor. XI, 22 de consecracione huius hostie dicit increpative quod *unus esurit et alius ebrius est;* quod videtur glosam Ambrosii sentire exprimi ad hunc sensum quod Greci in tempore Apostoli tulerunt ad ecclesiam singuli panem et vinum suum et totum fuit insimul, sicut contingit in die Purificacionis virginis, consecratum. Et tunc unusquisque post consecracionem attulit panem et vinum suum sacratum, et sic pauperes habuerunt sacramentum suum parcum et debile, divites vero habuerunt sacramentum suum magnum et laudabile; et sic cum inhauserant totum sacramentum suum, antequam de ecclesia exierunt, unus fuit ebrius et alius satis esuriens. Apostolus autem si scivisset istam fuisse heresim ipsam Grecis fidelibus non tacuisset, dicens: *Laudo vos? in hoc non laudo,* sed eos in fide de sacramento accidencium informasset; unde Greci non mirum usque hodie derident nostram heresim de accidentibus que sacramus.

The continuance of the bread and wine is accordant with reason and scripture.

Et sic potest colligi quod multiplex sit causa quare via ponens vinum et panem remanere post consecracionem sit racionabilis et tenenda, prima quia consonat vere experiencie et alia de accidentibus per se sine racione vel evidencia foret ficta. Secunda causa quia posicio ponens istarum substanciarum remanenciam consonat cum scriptura; et ista ficta est infundabilis ex eadem; et tamen (ut Augustinus sepe asserit) omnis veritas et specialiter fidei necessaria est in illa; quomodo ergo posset catholicus excusare Spiritum Sanctum et alios evangelistas ex tacencia huiusmodi veritatis?

Tercia causa est quod sicut Deus non potest facere aliquid sine causa, sic non potest sine causa notabili

3. A: *confirmant.* 29. A in marg.: *1.* 31. A in marg.: *2.* 38. A in marg.: *3.*

11. St. Ambrosii Comment. in Ep. I ad Cor. XI, tom. III, 385. (Ed. Paris 1642). 23. I. Cor. XI, 22.

difficultare suam ecclesiam ad cognoscendum aliquid vel credendum; sed supposita ista fide foret ecclesia perplexa per dubia infinita. Quis autem non trepidaret credendo istam ficticiam, si omnia vina veniencia in Angliam non forent nisi pura accidencia consecrata? Et cum non licet consecrare sacramentum liquidum nisi vinum, Anglici trepidarent probabiliter, si sacerdotes sui istud conficiunt sacramentum. Nec est color in arguciis oppositis Antichristi quod remanet miraculose accidens sine subiecto, ut sacerdos eodem die posset ieiunus multociens celebrare, tum quia cum illis vocatis accidentibus sacerdos posset solvere suum ieiunium, cum per tempus et tempora posset cum illis vocatis accidentibus enutriri et inebriari, ut testatur Apostolus, tum eciam quia Christus precepit suis apostolis post cenam sacramentum istud assumere et per consequens non ieiunos; ideo videtur quod sumus in capitulo pharisaico Matthei XXIII, 24: *Colantes autem culicem et deglucientes camelum*, cum relinquimus ordinacionem quam Christus instituit; et nisi induti fuerimus secundum hanc formam pharisaicam a nostris satrapis a probabili hereticis institutam et habuerimus panem caracteribus figuratum cum aliis observanciis de fermente et figuris accidentibus observatis, credimus quod peccamus mortaliter consecrando et utrobique preponimus observanciam papalem infideliter observancie domini Jesu Christi. Et tales hereses videtur Apostolum previdisse, quando tractando de | ista [420c] materia I Cor. XI, 19 ita dicit: *Oportet hereses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant in vobis.*

Practical absurdities following from the absence of substance.

CAP. XLIII.

Of 'identification'

Prior autem medietas heresis stat in isto quod heretici credunt panem et vinum fieri ydemptice corpus Christi et sanguinem. Ideo de ydemptificacione et diversificacione paululum est dicendum. Licet autem sit triplex ydemptitas, scilicet generis, speciei atque numeri, de tercia tamen in proposito specialiter est

18. A in marg.: *De hostia consecrata.* 31. A: *Cap. XLII;* B: *43.* 32. A in marg.: *Johannes.*

34. De identificatione vide in tract. De Eucharistia pag. 189 et seqq.

loquendum, modo quo Job loquitur XIX, 26: *Et in carne mea videbo Deum Salvatorem meum quem visurus sum ego ipse et non alius.* Ex fide quidem et racione capimus quod manet eadem persona atque creatum suppositum, licet in accidentibus varietur. Ideo Porphyrius videtur prudenter loqui, cum dicit quod *Sortes senex differt a se ipso puero;* et Gilbertus cum dicit quod *malencolici sunt demenciores se ipsis in tempore autumpnali.* Quando igitur substancia manet eadem in numero, tunc est ydemptificacio, de qua loquimur et quando in numero diversantur substancie, tunc est plurificacio huic proposito applicanda.

Capiendum est autem ut fides et racio per se nota quod Deus autor universalium potest ydemptificare substancias tam in genere quam in specie. Patet ex hoc quod multe create substancie sunt idem in genere et in specie; igitur Deus autor tocius create nature ipsas sic ydemptificat et assumptum hic suppono contra sophistas inscios garrientes.

God can make substances identical.

Probatur autem impossibilitas ydemptificacionis suppositorum in numero diversorum, ac si falsigraphus diceret quod Petrus et Paulus sunt persone diverse, et tamen Deus ex omnipotencia sua potest facere quod Petrus sit Paulus eadem simplex persona in numero sine hoc quod substancialiter diversentur; et illo modo dicit hereticus, Deum facere panem esse corpus suum et vinum eius sanguinem. Si enim Petrus sic ydemptificatur Paulo, licet antea substancialiter fuerant diversati, tunc uterque illorum posita ydemptificacione manet et per consequens persone iste sicut antea manent due, et per consequens remanent substancialiter diversificate in numero sicut prius; et tollitur ydemptificacio false ficta. Si autem uterque istorum vel alter desiit esse per viam adnichilacionis vel cuiuscunque corrupcionis tunc stante illa desicione non ponitur dicta ydemptificacio, quia quod non est non est idem in numero cum quocunque; et ista racio solide prosecuta habet magnam vim contra istam ficticiam.

Different things cannot be made identical; e. g. God cannot make Peter identical with Paul.

Annihilation of one is not identification of the two.

5. A in marg.: *Porphyrius.* 10. A: *et* deest. 15—17. A: *Patet—specie* deest. 20. A in marg.: *1.*

5. Porphyrii Introductio cum aliis commentariis in Aristotelem scriptis ed. Venet., 1562. Cf. Sermones II, 215. Gilbertus Porretanus Sex principiorum liber in Aristotelis organum ed. Venet. 1562. Cf. De Ente predicamentali pag. 208, l. 10.

Mathematical illustration.

Similiter, contra ydemptificacionem et multiplicacionem sic communiter arguebam: Capio superficiem quadratam et divido ipsam in duas medietates triangulas A et B et pono quod A adnichiletur vel evacuetur et de B superficie triangula fiat sermo. Pono ergo quod B multiplicetur per situm in quo adequate fuit A angulus, tamen diversus ad angulum et cum partes B contrarie applicetur, pono quod illarum fiat continuacio; et patet cum veris sequentibus et addendis, quod B fiet unum quadratum equale quadrato ex A et B prius composito et cum gnomo non circumcomponitur, ut Aristoteles loquitur, restat dicere quod B vel in uno loco vel in alio maioretur; et cum non sit racio signanda quare B maioratur ad illum punctum quin per idem ad quemlibet, videtur quod B ad punctum eius quemlibet maioratur. Et tum patet ex dandis vel capiendis ex casu, B non adquirit ad aliquem eius punctum intrinsecum quantitatem. Et hic deducuntur multe conclusiones quibus contradictorium verificatur de contradictorio, ut quod augmentatum est non augmentatum, quiescens est non quiescens, existens in alio loco distat a quolibet, quod habet existenciam in eodem; et sic de multis aliis conclusionibus circa quas non oportet catholicum laborare; et tales multiplicaciones videtur insciis quod oportet ipsos ex fide ponere, cum corpus Christi sit secundum se totum in celo et ut estimant in multis ecclesiis hic in terra.

Similiter, iuxta hanc viam tempus quod est maxime dispositum multiplicacioni potest idem in numero quamdiu Deo placuerit multiplicari. Multiplicet ergo Deus horam vel momentum eternaliter, et videtur tunc quod ex vi huius multiplicacionis creatura quelibet fit eterna; et sic nulla pars quantitativa huius temporis est diuturnior vel maïor reliqua; et sic secundum mille formas arguendi sequitur contradiccio manifesta.

Three kinds of predication: 1. Material, which refers only to substance.

Relictis ergo istis vanitatibus pueris oportet theologum notare predicacionem triplicem diffuse apud logicos declaratam, scilicet predicacionem materialem, predicacionem formalem et predicacionem habitudinalem. Predicacio materialis intelligitur, quando idem suppositum asseritur de eodem supposito, licet forme pro

1. A in marg.: 2. 2. A: *arguebam* deest. 28. A in marg.: *3*.
40. A in marg.: *Predicacio triplex*.

tempore dispari varientur; et isto modo loquitur Plato in Tymeo quod *pars ignita materie prime est ignis et eadem pars secundum essenciam postmodum erit aqua*. Et isto modo videtur evangelium loqui Joh. II, 9: *Postquam gustavit architriclinus aqua factam vinum*. Nam recti philosophi vere asseruerunt materiam esse totam essenciam materialis suppositi. |

2. Formal, which may refer to substance or to accident.

420[d] Secunda autem predicacio formalis sive substancialis sive accidentalis est, quando res predicati asseritur esse formaliter res subiecti vel quandocunque est per se predicacio ut homo est animal, vel quandocunque est accidentis predicacio in concreto, ut homo est albus; et talem formalem predicacionem concedunt moderni logici precise de virtute sermonis.

3. Relative.

Tercia autem predicacio habitudinalis est, quando est quedam habitudo rei subiecti ad rem predicati vel secundum figuram vel secundum causacionem vel secundum habitudinem aliam a Domino approbatam. Et tales predicaciones habitudinales oportet catholicum concedere in Scriptura. Nam Genesis XLI, 26 dicit Spiritus Sanctus per Moysen quod *septem boves septem anni sunt*, et I Cor. X, 4 dicit sanctus apostolus ante materiam suam de eukaristia: *Bibebant autem de spirituali consequente eos petra; petra autem erat Christus*. Et Matthei XI, 14 dicit Christus: *Si vultis scire, ipse, scilicet Baptista, est Helias*.

The statement in Scripture as to the bread is relative.

Istis premissis dicit catholicus cum protestacione laudabili quod panis sacramentalis est corpus Domini et vinum in calice eius est sanguis. Non autem audet dicere quod panis et vinum sunt iste partes Christi ydemptice, sed habitudinaliter, figuraliter vel sacramentaliter aut alio modo quo Christus Deus noster asseruerit ita esse; parati tamen semper sumus consentire predicacioni evangelice secundum quamlibet partem scripture et docta quacunque unitate predicacionum huiusmodi ipsam concedere.

Videtur tamen nobis adhuc quod panis et vinum non sit ydemptice, formaliter aut materialiter iste Christi

1. A in marg.: *De hostia consecrata per totum*. 8. A in marg.: 2. 11. A: *et quandocunque*. 15. A in marg.: *3*. 16. A: *quedam* deest. 21. B: *per Joseph*. 29. A: *et* deest.

1. Cf. Platonis Timaeus interprete Chalcidio cum eiusdem commentario 51 B (CCCXXXV).

partes. Concedimus tamen ad sensum catholicum quod ille panis est corpus Christi et sacramentum, aliud eius sanguis. Unde sicut Christus est simul Deus et homo, sic hec hostia est simul corpus Christi et verus panis, quia est corpus Domini ad minimum in figura et verus panis in natura vel (quod in idem sonat) est verus panis naturaliter et corpus Christi figuraliter.

CAP. XLIV.

Fallacies of our opponents.

Restat ulterius pro declaracione huius fidei transcurrere per argucias per adversarios fidei et scripture qui sunt Antichristi discipuli replicatas. Primo enim arguitur sillogismo expositorio qui est medium ad quemlibet alium syllogismum: Iste panis comeditur tam a bestia quam a mure, putrescit, sentitur corporaliter et tractatur. Et iste panis est corpus Domini, ergo corpus Domini formaliter sic tractatur; et sequuntur inconveniencia infinita.

Sed hic dicunt fideles ad quemlibet talem vocatum sillogismum expositorium quod est diabolicus paralogismus. Sic enim arguunt heretici (sed in vanum) quod pater est filius et quod est summa confusio personarum, quia ista natura divina est pater est ista eadem est filius, ergo pater est filius; sed fideles hic dicunt quod hic non est syllogismus expositorius, cum medium sit commune ad utramque extremitatem aliam. Ideo quando medium est multorum singulum, idem est ac si stolida femina sic argueret: Porcus tuus comedit fabas et porcus meus comedit fabas, ergo porcus tuus est porcus meus, sed logici vel perfunctorii verecundarentur de ista argucia; et eodem modo fideles deridient istam arguciam, quando capitur medium multorum singulum, hoc est pater et hoc est filius, ergo pater est filius.

Secundum autem exemplum pertinencius isti proposito sic formatur: Ista persona est verbum Dei et sic deitas demonstrando personam secundam, et ista persona est humanitas, ergo humanitas est deitas. Et eodem modo tollitur ista infidelis conclusio quod

6. A: *in* before *idem* deest. 8. A: *Cap. XLIII;* B in marg.: *44*. 9. A in marg.: *Johannes*. 11. A in marg.: *1*. 18. A in marg.: *Responsio;* ib. A: *quod quemlibet*. 31. A: *medium* twice.

What is predicated of the bread does not necessarily apply to the body of Christ;

humanitas est eterna et quod ipsa creavit mundum et se ipsam; et sic de aliis conclusionibus infideliter replicatis. Conformiter dicitur ad istos paralogismos diaboli quibus credit concludere quod corpus Christi sic tractatur vel talibus predicatis subicitur, quia iste panis sic tractatur, et iste panis est corpus Christi, igitur rumbum. Oportet enim cognoscere quod iste panis satis equivoce talibus predicatis formaliter subicitur, et est figurative vel habitudinaliter corpus Christi et per equivocaciones predicacionum huiusmodi potest evacuari per fidelem quilibet vocatus expositorius syllogismus. Et sic potest salvari catholice quomodo homo non videt in sacramento isto corpus Christi oculo corporali, licet fide videat, ut asserit Augustinus. Et sic intelligi debet iste versus quem canit ecclesia de hoc festo:

Quod non capis,
Quod non vides
Animosa firmat fides
Preter rerum ordinem.

Unde si frater ierit ad curiam Romanam et impetraverit sub litera pape quod hoc est catholicum, licet non fuerit populo publicandum, quod mus isto anno comederit corpus Christi, fidelis tamen non debet in hoc credere isti litere quam debet credere Antichristo, cum catholicus satis cognoscit quod non est color sophisticus in ista argucia: Mus comederat istum panem et iste panis est et tunc fuerat corpus Christi, ideo ille mus comederat corpus Christi, quia est equivocacio in predicacionibus assumptorum.

Et eodem modo tollitur quod corpus Christi non putrescit nec sanguis Christi acet, et sic de talibus predicatis que non possunt corpori et sanguini Christi competere, licet panis et vinum taliter moveantur.

Et eodem modo dicitur ad alios vocatos sillogismos and vice versa.
421a in modo et figura bene (ut | asseritur) regulatos, ut in primo prime sic arguitur: Omne corpus Christi in celo extenditur et in quantitate ac figura et suarum parcium ordine debite collocatur; omnis panis sacramentalis et est corpus Christi: ergo omnis panis sacramentalis sic in celo extenditur et secundum ordinem ac posicionem

1. A: *et* before *quod* deest. 3. A: *perlogismus.* 7. A: *rumbum* twice. Ita cod.; an *rumptum?* 23. A: *comederat.*

15. Cf. De Eucharistia, pag. 13.

talium parcium collocatur. Qui enim cognoscit disparitatem huius predicacionis triplicis, noscit propter equivocacionem predicacionis quod non est color in huiusmodi paralogismo.

The body of Christ in the host is not subject to motion, but some spiritual change takes place in the host itself.

Et per hoc respondetur ad questiones quibus querunt discipuli Antichristi utrum corpus Christi sedet vel stat in ipsa hostia consecrata. Nam corpus Christi nec sedet nec stat ibidem nec movetur vel locatur ad motum istius hostie consecrate, quia corpus Christi quiescit in celo stante consecracione illius hostie sicut prius. Unde solet queri communiter qua specie motus virtute istius consecracionis hec hostia moveatur; et dicunt multi quod virtute istius consecracionis non solum hec hostia, ymmo corpus Domini est creatum, alii autem quod movetur sed nescitur qua specie motus nisi quod est mutacio dextre excelsi; nos autem probabiliter credimus quod virtute istius consecracionis corpus Domini non movetur, cum ad relacionem secundum Aristotelem non est motus, sicut postis potest esse michi dexter, postquam fuit sinister, sine hoc quod ille postis ad hoc aliquatenus moveatur. Proporcionaliter autem dicendum est de mocione corporis Domini in hostia consecrata; sed probabile est quod sicut in adquisicione vel perdicione relacionis oportet quod extremum alterum vel corpus adiacens moveatur, sic ad hoc quod ille panis sit corpus Domini oportet quod ille panis vel aliquod corpus adiacens moveatur, quia oportet quod sacerdos consecrans moveat labia sua vel intellectum et omnino Christo consecrante illam hostiam oportet quod ipsa quodammodo spiritualiter alteretur, quia post consecracionem est melior quam fuerat perante.

The question is not as to the presence of Christ's body,

Et per hec dicitur ad questionem cuiusdam doctoris querentis si ille panis sit veraciter corpus Christi vel si corpus Christi spiritualiter sit in illo pane solummodo, sicut solet dici quod corpus Christi est in accidente sine subiecto. Hic dictum est quod ille panis qui est in illa hostia est vere et realiter corpus Christi,

5. A in marg.: *Questio.* 7. A in marg: *Responsio.* 12. Codd.: *non solum hec hostia.* 11. A in marg.: *Questio.* Codd.: *localiter.* 13—14. A: *hec hostia ymmo corpus Domini est creatum, alii autem quod movetur hec hostia* see below. 13. A in marg.: *Responsio.* 33. A in marg.: *Questio.* 37. A in marg.: *Responsio.*

15. Cf. De Eucharistia, pag. 39.

cum Christus dicat non quod *hic* est corpus meum sed quod *hoc* est corpus meum. Unde inter omnia subterfugia trutannica Antichristi hoc est unum precipuum quo dicitur quod corpus Christi ydemptice et essencialiter est ibidem. Non enim hoc queritur nec fides scripture hoc exigit, sed queritur quid in natura sua sit illa hostia post eius consecracionem alba et rotunda quam homo videt oculo corporali. Scitur enim ex fide quod natura divina que est melior quam corpus Domini est ibidem. Ideo queritur quid est illud album et rotundum quod sacratum est, quod sine distinccione sensuum est simile hostie non sacrate. Nam in isto puncto stat heresis et non in questione alia quid est ibidem. Ideo debet fidelis diligenter signare quomodo evangelium dicit: *Hoc est corpus meum* et non *hic est corpus meum* et signanter ac fideliter exponere eius sensum. Et ad hoc vellem quod trutanni girovagi forent per fideles Dei filios applicati. Nos autem ad sensum oppositum salvo semper preiudicio subtilioris sensus dicimus quod ille panis est corpus Domini.

but as to the nature of the consecrated host.

Et quantum ad obiectus doctorum, patet quod oportet catholicos secundum quod docet fides scripture et racio glosas suis sermonibus applicare, ut Ambrosius videtur dicere quod non manet panis post consecracionem sed solummodo corpus Christi. Cuius verba sic sane possunt intelligi quod illa hostia non manet principaliter panis post consecracionem sed sic solummodo corpus Christi; et sic potest iste sanctus sane intelligi et cum hoc salvari fides scripture Apostoli et dictum Augustini dicentis quod ille panis cotidianus est hostia consecrata.

The sayings of the fathers must be understood in accordance with holy writ.

Et patet modus loquendi in consecracione pape vel alterius prelati, ubi ad istum sensum dicitur quod non remanet posterius Ricardus alia persona de populo vel Johannes sed pure papa, ut ad eius dignitatem plus atque officium attendatur. Et videtur Ambrosium necessitare ad istam sentenciam affirmandam, cum dicit et suadet multipliciter quod istud quod prius fuerit

5. A in marg.: *Questio*. 13, 14. B: est *ibi*. 14. A: *dicit fidelis* twice. 15. A in marg.: *Responsio*. 29. A: *apostoli* deest. 34, 35. B: *vel Johannes* deest. 36. A in marg.: *Ambrosius*. 38. B: *fuit*.

36. Cf. De Eucharistia, pag. 220.

panis iam corpus Christi est, et cum non colunt Deum adnichilacionis vel destruccionis substancie sine causa, patet quod iste sanctus necessitabatur dicere quod panis in natura sua sit vere sed sacramentaliter corpus Christi. Absit quidem fidelem credere quod mica panis intrans post consecracionem porositatem hostie consecrate facit quod amplius non sit hostia consecrata; et conformi modo dicitur ad Augustinum et alios doctores recenciores, ut in fine tituli Psalmi XXXIII[1] exponit Augustinus illud Reg., quomodo *David ferebatur in manibus suis quod illud fuit figuraliter dictum de Christo, quia in manibus suis ferebat panem quem ipse fecerat corpus suum.* Talia tamen dicta non sunt generaliter a christicolis usitanda. |

Hazardous expression of S. Augustine.

CAP. XLV.

421[b]

Antichrist's foolish arguments.

Restat ulterius solvere alios obiectus per quos Antichristus obscurat simplices christianos. Sunt autem multi obiectus qui forent indigni memoria, nisi quia cum tradicionibus dyabolicis sunt Christi nomine desponsati, et cum eis sunt quidam christiani simplices obfuscati; ut Antichristus arguit nisi hoc sacramentum fuerit accidens sine subiecto, homo non posset ieiunus istud assumere sacramentum. Sed (ut dictum est superius) Christus dans post cenam et in communibus indumentis istud venerabile sacramentum non cognovit efficaciam huius argucie, ideo non moveret christianos vel simplices ydiotas.

Christ did not teach fasting communion.

Sed secundo obicitur per hoc quod iuxta hec dicta hec consecrata hostia est unum corpus continens in se materialem substanciam, et cum hoc est ad eius punctum quemlibet corpus Christi; ergo sunt duo corpora coextensa quod implicat impossibilia satis multa.

Objection: If the host is bread and Christ's body, two bodies occupy the same place.

Sed hic dictum est quod illud corpus quod est panis et vinum in natura sua est sacramentaliter corpus Christi, et sic non sunt duo corpora coextensa, cum istud naturaliter sit panis qui locum sacramentalem

Answer: They are not both extended, but differ in their mode of presence.

1. A: *non* twice; *non colunt;* ita codd. Hic locus ad illud autoris referendum est: Non est Dei destruere suam fabricam sine recompensa. Cf. De Eucharistia pag. 53, 120. 10. A: *illud* sequitur lacuna. *Reg.* seq. lacuna. Hic locus corruptus esse videtur; ib. A in marg.: *De hostia consecrata per totum.* 14. A: *visitanda.* 15. A: *Cap. XLIV;* B: *45.* 16. A in marg.: *Johannes.* 23. A in marg.: *1.* 30. B: *hoc* deest. 31. A in marg.: *2.* 34. A in marg.: *Responsio.*

occupat et sacramentaliter corpus Christi quod in celo empireo supra angelos residet ad dexteram Dei patris.

Difficulty: How Christ's body is at every point of the host.

Sed hic est communis difficultas utrum corpus Christi sit ad omnem punctum hostie consecrate, et ut gravetur hec difficultas, non queritur utrum Christus sit divinitus ad omnem punctum hostie consecrate nec utrum sit humanitus virtualiter et potencialiter ad omnem punctum eiusdem hostie, sed utrum sit humanitus corporaliter et dimensionaliter ad omnem punctum eiusdem hostie.

Christ as God is everywhere;

Et (ut loquar in ista materia fundabilius et michi intelligibilius) videtur michi ut fides supponendum quod Christus sit gigas gemine substancie, scilicet divinitas atque humanitas, et secundum divinitatem est eternaliter et ubique. *Ubique* dico essencialiter, potencialiter et virtualiter, sicut Deus est in qualibet creatura, et secundum humanitatem videtur mihi probabile, cum Christus secundum eam sit *rex* omnium *regum et dominus dominancium*, Christus secundum humanitatem est secundum potenciam eius atque virtutem in qualibet parte sui imperii; non audeo dicere quod per omnem partem ecclesie Christus sit dimensionaliter aut corporaliter, licet sit per modum corporis ad punctum quemlibet sui imperii. Unde nimis rudes sunt qui non concipiunt quod Christus qui est corpus sit hic virtualiter aut potencialiter secundum modum corporis, quia secundum modum istius humanitatis; qui quidem modus est spiritualis aut virtualis aut potencialis, et cum Christus non est corporaliter vel dimensionaliter nisi in loco celesti in quo residet corporaliter situatus vel alio modo quo est proprium corpori residere. Et isto modo intelligo recentes doctores qui videntur dicere quod corpus Christi sit substancialiter et corporaliter in hostia consecrata. *Si autem instructus fuero quod corpus christi sit situaliter vel dimensionaliter in ipsa hostia, quod nondum adhuc didici, volo libenter et humiliter istud asserere. Sed nondum cognovi causam vel racionem quare corpus Christi sit nunc situaliter hic in terra.* Ideo non claret michi adhuc quod corpus Christi sit dimensionaliter

as man he is king of kings and is in every part of his realm virtually, not dimensionally.

His body is in heaven.

Wyclif is open to instruction on this point.

3. A in marg.: *Difficultas.* 10. A in marg.: *Responsio.* 15. A: *sicut deitas.* 27. A: *aut spiritualiter.* 34. A: *situliter.* 36. A: *illud asserere.* 38. A: *Ideo* deest.

17. I. Tim. VI, 15.

in hostia consecrata. Et sic non est evidencia quod dimensiones se penetrent, cum ipsa hostia sit duo corpora; unum naturaliter quod est iste panis situatus in terra et aliud sacramentaliter quod est corpus Christi locatum in dextera Dei patris; et non extenditur hic in hostia consecrata. Et sic intelligo Augustinum quod sursum est Dominus usque ad diem iudicii et non descendit e celo usque ad quodcunque altare sublunare, ubi sacramentum istud conficitur. Et patet scienti camerare hec verba huius sentencie quomodo est in ista materia respondendum.

Objection: Christ's body must be in the host bodily; if it is not a body there, it will not be a body elsewhere.

Sed tercio replicatur per hoc quod corpus Christi est in hostia consecrata et non est non corpus in ipsa hostia, ergo est corpus in ipsa hostia et per consequens est longum, latum et profundum in ipsa hostia. Sequitur enim: Corpus Christi est non corpus in ipsa hostia, ergo est non corpus alicubi, et per consequens est non corpus; et talia sunt multa argumenta replicancia contradictorie in complexa de corpore Christi in hostia consecrata. Non enim potest negari quin corpus Christi sit aliquid ibi et per consequens aliquantulum, aliquale et alicuiusmodi, cuiusmodi que est in celo. Et ita videtur concedendum quod corpus Christi stat, sedet, movetur varie, qualitercunque alibi se habuerit in ipsa hostia consecrata.

Answer: Christ's body in the various hosts would be a thousand bodies, which it can be sacramentally, but not dimensionally.

Et isto modo dicit logicus, cum tota sit sue partes, ut dicit Averroys, quod corpus Christi sit mille corpora in hostia consecrata, quia omnes partes quantitative illius hostie et singula earundem. Sicut enim idem corpus Christi in numero est quelibet plena hostia in qualibet ecclesia in qua foret hostia consecrata, sic est quelibet particula illius hostie in qua panitas observatur. Nec ex hoc sequitur multiplicacio corporis Christi vel aliquod inconveniens inferendum, quia non est inconveniens sed consonum quod multa corpora et singulum eorum sit figuraliter vel sacramentaliter idem corpus, cum figure possunt multiplicari, licet figuratum non multiplicetur in natura sua. Et sic Christus negaret hanc consequenciam: Baptista est Helias et Herodes decapitavit | ipsum Baptistam: ergo 421c
ipse Herodes decapitavit ipsum Heliam: sic in assimili

12. A in marg.: *3.* 14. A: *ergo — hostia* deest. 21. B: *aliquantum.* 22. A: *alicuis cuiuscunque.* 23. A: *et sedet.* 33. A in marg.: *De hostia consecrata per totum.* 36. A: *possent.*

negaret fidelis racionem huiusmodi sic formatam. Satis quidem est quantumcunque modica particula illius hostie consecrate sit virtute verborum Domini figuraliter ipsum corpus ad sensum expositum. Et sic dicit logicus quod corpus Christi sit in ipsa hostia; sed non corpus vel materialis substancia in ipsa hostia. Nec sequitur corpus Christi est non corpus in ipsa hostia, ergo illud corpus Domini est non corpus, sicut patet de rege terreno qui est virtualiter et potencialiter ad multa puncta sui imperii; et tamen non est corporaliter ibidem, sed est non corporaliter vel dimensionaliter ibidem. Et cum non est color ex isto concludere quod iste rex terrenus sit non corporaliter vel non dimensionaliter, quia si est non dimensionaliter, tunc est non dimensionaliter alicubi et per consequens nullibi est dimensionaliter. Sed tales controversias relinquo logicis et sophistis.

Christ's body is not present in the host as a material substance.

Et conformiter intelligendum est quod subpositacio et personalitas distinguuntur, cum cuilibet per se substancie inest suppositacio tamquam naturaliter inexistens, sed personalitas non inest naturaliter nisi persone que est racionalis substancia; in persona tamen que est simul naturaliter persona et suppositum, sicut inferius est naturaliter suum superius, est idem personalitas et suppositacio. Corpus tamen Christi conceditur ad sensum equivocum esse persona et suppositum disparium naturarum. Et ita sunt mille suppositaciones in hoc sacramento et due suppositaciones, scilicet suppositacio persone Christi et suppositacio hostie consecrate, sicut in qualibet creatura, ut est in illa trinitas increata, sic est in illa trina personalitas personarum. Et cum illa personalitas sit suppositacio, est trina suppositacio in qualibet creatura, verum tamen non est formaliter talis suppositacio in qualibet creatura, cum suppositacio requirit pro subiecto substanciam, ut accidencia non sunt supposita ad hunc sensum.

Distinction between suppositation and personality; the latter belongs only to rational beings.

Verumptamen sicut duplex est subiectum, sic duplex dicitur esse suppositum. Aliquod enim est subiectum transmutacionis et aliquod subiectum predicacionis. Subiectum transmutacionis dividitur secundum divisionem

Two kinds of subject: 1. of transmutation, 2. of predication.

5. A: *ista hostia.* 14. A: *quia — non dimensionaliter* deest. 21, 22. A: *in se per·one.* 29. A: *bestie.* 40. A in marg.: *Nota subiectum* { *transmutacionis. predicacionis.* }

motus quem suscipit, et subiectum predicacionis dividitur secundum divisionem predicacionis quam suscipit. Et ex illo dicunt quidam quod omnes fratres mundi non docebunt episcopos vel fideles aliquos quid sit accidens sine subiecto. Ideo Ve illi qui istam heresim et istam ignoranciam in ecclesiam introduxit. Et hec racio quare nec a papa nec ab aliquo vivente citra Deum ecclesia susciperet terminos extraneos et suspectos. Et sic de opinionibus. Et ita notato evangelio quomodo Christus frequenter interrogavit phariseos et pontifices questiones, et taciturnitas ad illas movebat Christum responsiones ad suas interrogaciones racionabiliter reticere, videtur racionabile quod queratur a discipulis Antichristi quid sit ipsa hostia consecrata ad quod, si fundabiliter ex sua opinione respondere nesciverint ad suas interrogaciones, cum racionabiliter tacendum fuerit, cesset filius ecclesie respondere. Hoc enim docet magister noster Christus quem debemus sub obtentu beatitudinis imitari.

CAP. XLVI.

The modern doctrine as to the host is a heresy.

Quia in scriptura sacra fidelis posset in utroque extremo deficere et esse parcior et esse diffusior quam exigit profectus ecclesie, ideo dimissis punctis scolasticis et argumentis istius materie restat declarandum quomodo heresis istius materie est precipua correspondens dogmati Antichristi. Nam (ut sepe capitur ut per se notum fidelibus) heresis est dogma falsum, scripture sacre contrarium, pertinaciter defensatum, et cum omnes iste particule conveniunt dicto errori de sacramento altaris, manifestum videtur quod ipse sit heresis. Nam discurrendo per dictum quadruplex testimonium triplicatum, quodlibet illorum doceret ipsum hereticum qui pertinaciter negaret panem et vinum consecrata catholice esse corpus Christi et sanguinem; et cum pertinaciter hoc negat hec secta quadruplex, videtur quod in hoc sit heretica et ad hoc idem vadunt fides et testimonium prophetarum.

1-2. A: *motus—divisionem* deest. 2. A in marg.: *Nota.* 3. B: *ex isto.* 16. B: *fuerat.* 20. A: *Cap. XLV;* B: *46.* 21. A in marg.: *Johannes;* ib. B: *in utraque.* 30. A: *manifeste.* 36, 37. B: *testimonium populare.*

One friar in England maintains that Clement is pope.

Unde cum heretici clamant quod popularis testificacio, licet deficiat testificacio fidei scripture, satis probat quod inimicus eorum sit hereticus occidendus, multo evidencius acclamante plure populo cum ista clausula: *Hec dicit Dominus, ut laus sit Deo.* Quidam frater magne literature (utinam prudencie theologice) dicitur nunc in Anglia publicare quod *Urbanus noster VI.* non est papa, sed Clemens sibi contrarius; et tam seculares quam clerici faventes sibi in ista heresi sunt in magno periculo animarum. Et ex isto principio diminuto inducit conclusiones que facerent aures tocius Anglie abhorrere.

He speaks truth when he says that one of the rival popes is a heretic; probably both are.

Quantum ad sentenciam huius fratris videtur quod in sentencia aliqua vera dicit; ideo non quia frater nec quia episcopus nec quia homo magne litterature debet fidelis in veritate illi homini consentire sed propter honorem Dei et honorificenciam veritatis. Videtur ergo verum quod alter istorum paparum vel uterque sit manifestus hereticus a toto populo detestandus, non solum propter repugnanciam in papatus officio, sed quia peccat in heresi de hostia consecrata et quia |
421[d] non sequitur in pauperie et aliis virtutibus dominum Jesum Christum. Nam a principio millenarii diaboli usque hodie regnavit ista heresis de hostia consecrata, ut patet legenti epistolas decretales paparum cum suis glossatoribus et sectis pertinaciter consencientibus huic heresi, postquam ipsam diabolus introduxit.

The heresy as to the host is the worst of all.

Unde cautela est diaboli quod iste secte parvipendentes hanc heresim respondent fidelibus ipsam heresim impugnantibus quod videntur quasi ludentes loqui, sicut infideles in lege veteri ex sua perfidia dixerant patriarchis, ut patet Gen. XIX, 14; et sic regnat ista spiritualis pestilencia quam prophetavit Dominus, cum homines moriuntur spiritualiter sine percepcione pene vie sensibilis dormiendo. Si enim iste error sit tam expresse contra fidem scripture, quia contra verba Domini et tam expresse blasfemum mendacium contrarium sentencie veritatis, que tantum odit mendacium, et cum hoc tantum parvipenditur fructus huius sacramenti quia fructuosa sequela domini Jesu Christi, non mirum si istud mendacium quod tam late dispergitur inter hereses teneat summum gradum.

1. A: *Unde et.* 5. A: *quidam magister.* 10. Codd.: *deinuto.*

Trouble is likely to arise from it.

Unde magna est cautela diaboli quod excecat simplices in fide tam sumptuose defendere et emere istam heresim venenosam. Unde non mirum si Deus non exaudiat ad salutem istorum infidelium preces suas vel preces sacerdotum aut prelatorum, qui in ista heresi sunt cecati. Unde prenosticant quidam probabiliter quod regna non erunt in pace vel caritate vel sine turbacione notabili, dum ista heresis taliter fuerit dominata.

Mutual accusations of heresy between defenders of the rival popes.

Descendendo ergo ad materiam fratris, videtur quod vocatus christianismus Clementi consenciens tamquam pape tam de fratribus quam sectis aliis consentiret quod dictus Urbanus sit manifestus hereticus, et contrate que Urbano consenciunt de dicto Clemente asserunt quod ipse sit hereticus manifestus; et per consequens nichil facit alter eorum ex ista heresi apud triumphantem ecclesiam laude dignum; nos autem reputamus utrumque istorum esse hereticum, dum vivit contrarie Christo Jesu, et cum hoc vendicat ex suo officio quod sit in terris summus Christi vicarius proxime sequens eum.

Neither pope should be accepted till he has declared his belief as to the host, endowments and orders.

Ad cognoscendum autem si sint fideles foret medium empiricum neutrum eorum suscipere tamquam papam antequam fidem suam sufficienter declaraverint de sacramento altaris, de vita paupere et exproprietaria clericorum, de extollencia secte Christi super sectas alias introductas. Nec video quod contrate ex suis sumptibus debent propter hoc ad pape curiam laborare sed quod nullus clericus promotus in regno aliquo ex auctoritate alterius pape sit acceptus in eodem regno, antequam sufficiens testimonium ab illo papa adduxerit pro declaracione fidei supradicte. Si autem papa in materia ista nesciverit vel obmutuerit est ex consensu tamquam hereticus fugiendus. Nec dissonat racioni quod regna mittant clericos suos promotos ad pinguia beneficia ex sumptibus eorundem ad declarandum veritatem a papa quem acceptant taliter tamquam ducem. Pauperes autem presbyteri non possunt aliter facere in ista materia nisi loqui fidem Dei et tangere media per que regnicole poterunt esse salvi, quia principum potestas et eorum qui portant gladium debet se extendere ad ista media practizanda.

6. A: *secati.* 10. Codd.: *christianissimus.* 15. Codd.: *nichil aliud facit alter eorum ex ista heresi est . . .*

When popes or prelates are in heresy they are worse than useless.

Et moveret fideles principes atque regna quod debet esse quasi per se notum fidelibus quod dum talia capita sint heretica vel ex errore proprio vel consensu non sunt actualiter membra ecclesie Jesu Christi et per consequens nichil faciunt tunc meritorie ad beatitudinem; nec vere habent titulum ad iuste temporalia possidendum, ut declarat Augustinus in quadam epistola Arrianis et concordat racio cum lege papali. Ideo pulcrum est tales sectas ex tam laudabili testimonio et lege propria confutari. Periculosum quidem foret populum adorare pure panem vel fasciculum accidencium sine subiecto, sicut dicte secte heretice dogmatizant, et nimis periculosum foret adorare talem papam et ab eo petere pedum oscula beatorum, cum talis prelatus sit apud divinum iudicium tantus hereticus manifestus. Non ergo sunt dissimulanda ista a regibus et seculari brachio nec a clericis qui ex fide scripture noverint legem Christi. Nec dubium quin Christus suffragabitur fidelibus pie laborantibus in ista materia, cum non fuit materia martyrii plus laudandi. Igitur cum tanta sit salus anime et multus profectus corporis, quia lata dominia acquirenda, videtur quod quilibet fidelis propter primum specialiter in ista materia laboraret. Non autem queritur quod talis prelatus de aliqua secta harum quatuor occidatur, sed queritur quod fideles per media levia querunt a prelato huiusmodi fidei questionem, et declarato quod laborat in infidelitate vel aliquo sex generum consensus heresi quod non amplius de bonis regni vel patrie ante suam correccionem secundum legem Domini sustentetur.

Spiritual and civil benefit of the course suggested.

CAP. XLVII.

Some true priests think they ought to declare their faith and have done so in letters to the pope and others.

Medium autem ad tractandum istam tiriacam contra hereticos caperetur non solum ex acquisicione secularis dominii sed specialiter ex salute anime adquirenda.
422[a] Unde quidam putantes se esse fideles presbyteros | nolunt monere dominos vel prelatos, ut in nomine Domini consenciant sue vie, antequam eis publicaverint fidem suam. Et hinc scripserunt fidem illam Romano pontifici, episcopo Lincolnie et ceteris dominis secularibus

7. A in marg.: *Augustinus*. 31 A: *Cap. XLVI.*

38. Cf. Fasc. ziz. pag. 341.

qui in parte cognoscerent fidem illam, rogaruntque si sentencia sua sit heretica, quod iuvarent ut ipsa sentencia condempnetur, et si sit catholica iuvarent quod in militante ecclesia confirmatur. Unde quidam fideles huius fidei sunt ex evidencia triplici in Domino confortati, primo ex hoc quod omnes adversantes ipsis in hoc fide vel non audent vel nesciunt dicere quid sit ipsa hostia consecrata; et non dubium quin consenciant tunc predicte heresi aliquo sex modorum, quia secundum catholica dicta sanctorum et leges papales *non caret scrupulo societatis occulte, qui manifesto facinori desinit obviare.* Cum ergo iste sit fructus precipuus quem clerici et prelati precipue inpenderent brachio seculari, videtur quod mutescendo in isto incidunt culpabiliter in consensum heresis quam sic tacent. Ad probandum autem utrum hoc antecedens sit verum, facile est reliquam ecclesiam petendo fidem faciliter ab adversantibus practizare.

Our opponents will not say what their faith is; we do.

Secundum signum in quo est pars ista in Domino consolata est istud quod ipsa audet et scit in ista materia fidem suam christiano cuilibet publicare. Pars autem contraria nec scit nec audet docere populum fidem suam, sed una parte eius divisa a reliqua dicit vel verba communia quod credit sicut credere debent catholici, sed quid credit in isto articulo nimis tacet. Sed quis vecors consensus foret catholicis plus suspectus? Unde potentes de brachio seculari necessitarent sectas illas ad dicendum in ista materia fidem suam. Aliqui autem seculares domini vellent ad hoc sectas istas conducere et plures per Dei graciam postmodum adiuvabunt.

They persecute those who profess our faith, but keep their own close.

Unde tercium medium per quod quidam catholici sunt in ista fide sacerdotum simplicium confortati est istud quod multitudo secte contrarie ex hoc prosequitur istos simplices quod publicant istam heresim et patenter reserant fidem suam. Pars autem huius fidei non persequitur hereticos sibi adversarios sed humiliter scribit et delucidat viva voce evidencias fidei scripture

5. A in marg.: *Nota tria.* 15. A: *consensu.* 19. A in marg.: 2. 29. B: *has sectas.* 32. A in marg.: *3.*

11. Decreti I. pars, dist. LXXXIII, c. III: *Error cui non resistitur.*

que movent ipsam et moverent cunctos catholicos ad istam partem fidei sustinendum; et confitetur humiliter quod per adversarios docto contrario per impossibile vult errorem suum renuere et veritati contraria assentire.

We rely on Scripture not on persecution.

Constat autem ex practica et forte veritate fidei movente conscienciam lapsorum in heresim quod ipsi heretici a mundi principio fideles fuerant persecuti nominando ipsos hereticos, et catholici econtra humiliter publicarunt racionem sue sentencie et oracione ac mediis aliis evangelicis partem eis econtrariam ad veritatem fidei inclinarunt. Ovis enim non persequitur lupum sed crudeliter lupus ovem, latro eciam in tenebra vocat fidelem latronem, sed fidelis pro tempore illud tacet. Medium ergo satis sufficiens quietans fideles in ista materia est quod ipsi sciunt docere quoscunque querentes de sua fide, ubi hec dicit Dominus. Pars autem adversa nescit dicere evidenciam vel perfunctoriam pro sua sentencia sed solum istam infidelem arguciam quod prelati multi cesarii et longe maior pars superstitum est parata cum illis ad testificandum suam sentenciam quam econtra. Sed fidelis debet credere quod multi sunt vocati, pauci vero electi; et cum stultorum infinitus sit numerus, populus non debet credere ipsis in ista materia sic decisa a fide scripture, nisi de quanto ipsi se fundare sciverint in scriptura; et facile est domino veritatis istam penitenciam in cordibus suorum, quando et qualiter voluerit, suscitare.

The faithful rely on Christ's words; their opponents on the dicta of prelates.

Ista autem sentencia consolatoria est a quibusdam fidelibus declarata quod catholicum esset nec credere uni pape nec alteri, antequam heresis tenebre fuerint lumine fidei declarate, quod est verisimile Deum concedere, sicut concedit Grecis et aliis fidelibus extra hunc situm habitabilis ab Antichristi versucia libertatis. Credat ergo fidelis in dominum Jesum Christum et baptizetur eciam a laico et est in via sufficiente veniendi ad patriam, cum Christus qui mentiri non poterit dicat Marci ultimo *qui crediderit et baptizatus fuerit salvit erit.* Habeat ergo viator fidem in dominum Jesum Christum a quo non decidat et necessario est salvandus.

We should trust neither pope till this mist of heresy has been cleared away.

Idem ergo est dicere: Oportet credere in papam alterum vel aliquem de hiis sectis quatuor si homo salvabitur, et dicere quod oportet si homo salvabitur credere in Antichristum et relinquere fidem Dei. Nam qui adorat papam per pedum oscula beatorum et faciendo

tam laboriose sua monita adorat ipsum plus anxie quam Jesus noster exigit adorari.

Antichrist demands more implicit obedience than Christ did.

Et quantum ad servicium et fidem quam papa promulgaverit, patet quod plus attente observatur ab infidelibus quam Christus hic exigit suam fidem a fidelibus observari; ideo verisimile est multis quod in isto periculoso tempore multi cadunt a fide Domini et incidunt in perfidiam Antichristi. Et quomodocunque Antichristi discipulus palliaverit in hac parte, docebitur ex opere factum istud. Teneamus ergo quod sive Romanus pontifex sive quicunque alius sane docuerit fidem Christi, debemus propter Christum ipsi fidei consentire eciam |
si incarnatus diabolus proderit ipsam fidem. Cum ergo 422b
Christus tam patenter dicit de pane et vino: *Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus*, teneamus non obstantibus Antichristi versuciis istam fidem. Unde induamus nos habitum Petri respondentis Christo in isto articulo Joh. VI, 61, ubi legitur quod Christo asserente istam predicacionem habitudinalem: *Multi discipulorum abierunt retrorsum dicentes: Durus est hic sermo et quis potest eum audire et Christo querente a suis apostolis: Numquid et vos vultis abire, dixit Petrus: Verba vite eterne habes; ad quem ibimus?* In quo docetur ecclesia non credere pape vel secte alicui quatuor novarum per diabolum introducte, licet dogmatizaverit contrarium dicti Christi, quia Luce XIX, 14, in illa acuta parabola dicit Christus: *Cives autem eius oderant illum et miserunt legacionem post illum dicentes: Nolumus hunc regnare super nos.* Quod sicut fuit verificatum in Christo ad literam de pontificibus et phariseis qui fuerant eius inimici, ita verificatur hodie de eodem genere quod extollitur supra Christum, quia Christus dicit: *Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus*, et Antichristus dicit cum suis complicibus quod hoc est hereticum, cum hoc sit accidens sive abstracta substancia sive nichil; et quicunque tenuerit oppositum tamquam hereticus comburetur.

Et sic de multiplici fide scripture quam non audebit christianus patenter asserere propter censuras et timorem

4, 5. B: *a fidelibus.* 12. A: *ipse.* 13. A: *istam fidem.* 35. A: *sine substracta.*

22. Joh. VI, 68, 69.

mortis ex Antichristo cum suis complicibus inculcandas. Sed scimus ex fide evangelii Luce XIX ubi supra, quod Christus dicet illis ante ascensionem suam post finale iudicium: *Verumptamen inimicos meos illos qui noluerunt me regnare super se adducite huc et interficite ante me.* Et cum papa, episcopi et prelati clerici debent esse Christo magis domestici, quia de sua peculiari familia et sunt Christo magis proditorii quam erant pontifices et pharisei legis veteris, manifestum videtur quod isti sint morte secunda dampnacione perpetua occidendi; et ista creditur esse pestilencia quam Jeronymus et Crisostomus inquiunt hic Dominum prophetare.

Punishment reserved for pope and prelates.

CAP. XLVIII.

Posset autem fidelis dubitare ulterius si heretici isti conficiunt vel rite orant vel ministrant alia sacramenta. Et clamat moderna ecclesia quod Christus non potest papam et per consequens ecclesiam suam deserere et sic Christus non potest papam et cardinales suos permittere sic peccare. Et ita quicunque istorum duorum ex approbacione Domini foret papa, ipse esset sic impeccabilis et alii qui ab ipso accipiunt licenciam ministrandi.

Christ they say cannot desert the Church, so he must be with the pope.

Sed dimissis istis ridiculis infidelibus confidentibus de prelato cesareo dicimus nobis probabiliter quod non est de substancia nostre fidei quod Deus cooperetur cum tali prelato cesario ministrando huiusmodi sacramenta, specialiter cum fructus huiusmodi sacramenti qui foret sequi Christum in moribus longe melior et utilior ecclesie quam confeccio huiusmodi sacramenti in penam peccati talis prelati dimittitur, quare non inutilior, licet sensibilis ministracio sacramenti. Et sic creditur probabiliter quod oracio talis prelati fit communiter in peccatum, quia non est evidencia quod Christus assistit tali pontifici propter hoc quod tam hianter super istam hostiam sic mentitur, et in sua conversacione dicit contrarium vite Christi.

Since prelates fail in following Christ they may fail also in the ministration of the sacraments.

Et sic quoad primam partem de confeccione hostie consecrate videtur multis difficile dicere racionem patentem vel evidenciam ex fide scripture quod oportet

God has not bound himself to accept the prayer of a faithless prelate.

10. B: *sunt.* 13. A: *Cap. XLVII.* 14. A in marg.: *Johannes.* 22. A in marg.: *Responsio.* 36. A in marg.: *1.* 37, 38. B: *petentem.*

2. Lucae XIX, 27.

Deum coassistere omni tali prelato infideli et conficere sacramentum quodlibet quod similat se sacrare, primo quia in aliis operacionibus Deus non coassistit illa opera practizando, ut licet unus prelatus cesarius dixerit quod absolvit a pena et culpa et precipit angelis, ut ducant eum ad paradisum, tum nec est fides nec probabile quod Deus conficit totaliter ut falsus satrapa talis fingit, quare ergo non sic foret in confeccione huiusmodi sacramenti.

The right intention may be wanting in the prelate's act.

Similiter, deficiente intencione et fide ut contingit in pica et graculo prelatus talis non conficit, quia fides formata sibi deest, per quam Deus cooperaretur cum tali intencione sui operis exsupplendo. Cum ergo nec racio nec fides scripture cogit quod Deus in tali ministro hoc perficit, videtur quod hoc non sit tamquam catholicum simpliciter asserendum. Si ergo Deus non cooperatur cum laico quantumcunque fideli et devoto, conficiendo huiusmodi sacramentum; que racio necessitaret quod Deus necessario conficit cum peiore; nec valet excusacio quod hoc fit ne ecclesia seducatur, quia hoc contingit, et est verisimile quod propter peccatum ypocrite consencientes peccato talis prelati est racionabile apud Deum quod populus taliter seducatur. Et ad idem vadit textus scripture et dictum Gregorii super illo Job XXXIV, 30: *Qui regnare facit ypocritam propter peccatum populi.*

Similiter, valde iustus propter indignitatem persone pro qua oratur communiter non auditur; que ergo evidencia necessitandi Deum ad audiendum sacerdotem reprobum mediante oracione blasphema taliter deprecantis? Deus enim secundum Gregorium magis iratus plus odit hominem pro quo talis reprobus deprecatur, quare ergo necessitaretur ad audiendum oracionem huiusmodi traditoris fallacis, cum sine oracione Deus facit secundum dignitatem persone; ideo est multis evidens, cum talis vir duplex | animo atque manifestus hereticus 422c effundit oraciones ypocriticas pro populo; licet sit bonus non prodest ille populo per oracionem huiusmodi

6. B: *non est fides.* 10. A in marg.: 2. 18, 19. A: *huiusmodi—conficit* deest. 19, 20. A: *nec patet.* 24. A: *valet textus.* 34. Codd.: *cumpine.*

31. Cfr. Gregorii XL Hom. in Evang. lib. I. Hom. XVII, 14, l. c. pag. 1503 (?).

sed plus obest; et hec creditur esse racio quare christianismus in talibus persecucionibus seculi et aliis mortibus sic punitur. Et cum oportet omnia hec dona a Deo procedere et non est medium ad impetrandum a Deo in hoc adiutorium nisi vel ex dignitate populi vel ex dignitate huiusmodi sacerdotis, videtur quod necesse est perturbacionem et gracie caritatisque carenciam in populo residere.

The people are punished for the wickedness of the priests.

Unde catholicus supponere potest sine periculo quod prelatorum vel sacerdotum nequicia est in causa quare populus a Deo hodie sic punitur. Et in isto consenciunt Saraceni et alii ydolatre infideles nec sciunt prelati nostri docere oppositum sicut nec sciunt quod Deus audit et complet promissa in oracionibus et suffragiis que promittunt ecclesie. Sicut enim falsi magi promiserunt seducto populo quod amicus suus mortuus sit translatus ad deos, sic possunt moderni satrape false fingere quod Deus complevit suam sentenciam, licet non sit evidencia vel racio quod Deus sic faciat.

Unde dictum est fideliter quod fingentes de Deo sine inspiracione et sine racione scripture quod Deus sic faciat antichristive se ipsos magnificant supra Deum, quia dicunt se scire quod Deus nescit et dicunt se cogere Deum facere quod aliter nisi per istos hostes Dei Deus non faceret. Sed ubi maior blasphemia?

Utinam ergo seducti per tales satrapas ipsis non crederent nisi ipsi satrape docerent quod referunt racione fide vel experiencia, et sic perfidia seducti populi est parcialiter in causa quare tot seducciones in populo modo currunt.

We are not bound to believe the promises of Cesarean prelates.

Unde finaliter solebam dicere tacendo quod michi videtur in hac parte probabile quod talia promissa a prelato cesario non sunt fides. Nec habeo evidenciam ipsa asserere tamquam vera; ideo ne peccem contra Dei voluntatem atque iudicium, non audeo asserere ita esse. Et sensus iste videtur esse catholicus, cum secundum Augustinum nemo potest credere nisi volens. Ideo foret nimis stultum et infidele prelatum niti cogere suum subditum ut hoc credat, cum non habet fidem vel racionem vel evidenciam ita esse. Et hoc foret tyriaca ne populus stolidus infideliter currat ad Romanam

20. A: *Deo sui.* 40. A: *ita* deest.

God is nearer to us than any such prelate.

curiam vel prelatos inferiores pro absolucionibus et aliis suffragiis spiritualibus impetrandis. Deus enim est presencior cunctis hominibus quam prelatus huiusmodi potest esse; nec potest prelatus ille Deum cogere quicquam dare nec necessitare nisi racione meriti ut Deus det aliquid alicui. Cum ergo Deus non potest dare quicquam homini ultra hoc quod dignus fuerit, et talis prelatus infideliter captivans subditos non ipsos in hoc dignificat, videtur quod foret melius hominem stare domi et mereri apud Deum sibi presentem quam ad prelatum talem in causa huiusmodi laborare. Ideo in evangelio docetur quomodo Christus tales opiniones erroneas refellebat. Diabolus ergo in persona Antichristi illudit in fide fidelibus et specialiter propter defectum sacerdotum qui talem perfidiam reprobarent. Videat igitur mundanus quomodo decepcionem in mercandia temporalium evitaret. Quare ergo non plus diligendo salutem sue anime decepcionem in mercandia spiritualium concernencium salutem sue anime non evitat? Et sic cum opera vite hominis, sicut Christus in se ipso precipit, darent fidem, non foret fides sed de probabili falsum de quocunque tali prelato quod ipse foret prelatus aut minister Domini cui populus adhereret. Deus enim posuit in ista mensura fidei sue sufficienciam quod homo posset per pauca media atque facilia venire ad patriam. Ideo inter alias cautelas diaboli hec est una quod per prelatos illos cesarios facit rudem populum infideliter credere quod non sine suo spirituali suffragio sit salvandus. Et talis difficultacio facta communiter propter cupidinem est heresis manifesta.

Let us judge them by their works and trust to the simple means provided by Christ.

CAP. XLIX.

Restat videre quomodo tres partes sequentes evangelii sunt glosande; dicit enim Christus in remedium huius pestilencialis seduccionis diaboli: *Tunc qui in Judea sunt fugiant ad montes, et qui in tecto non descendat tollere aliquid de domo sua, et qui in agro non revertatur tollere tunicam suam.* Cuius exposicionem

18—19. A: *sue—salutem* deest. 31. A: *Cap. XLVIII;* B: *49.* 32. A in marg.: *Johannes.*

34. Matth. XXIV, 16—18.

preter exposicionem dictam a Jeronymo audivi a quodam moderno reputante se esse catholicum ita scriptam: *Constat*, inquit, *ex testimonio scripture quod sunt tres partes ecclesie militantis, scilicet sacerdotes, seculares domini et communitas laborancium.* Sacerdotes autem, qui in Judea sunt, hoc est, in confessione ordinis christiani debent ad montes fugere, hoc est, ad sanctos patres prius mortuos et specialiter ad Christum et suos apostolos et in fide quam ipsi docuerant stare firmi et oracionibus ac exemplis eorum viriliter agere, in Christi remedio et adiutorio confidendo iuxta illud Psalmi CXX, 1: *Levavi oculos meos in montes unde veniat auxilium michi.* Sancti enim priores fuerunt asperius corporaliter persecuti, sed non callidius vel asperius quoad mentem. Sicut ergo Judea interpretatur *confitens*, sic qui confitentur Christum et eius sequelam contra hanc sectam quadruplicem Antichristi, exemplo fidei et
422d celestis | adiutorii sint constantes. Et ad istud potest moralizari historia Gen. XIX, 4, 5, ubi scribitur quomodo *duo angeli* qui de facto fuerunt ministri domini Jesu Christi qui secundum Isaiam est magni consilii angelus et secundum Apostolum *tanto melior angelis effectus, quanto differencius pre illis nomen hereditavit;* illi, inquam, *duo angeli narrarunt Loth subversionem Sodome et mandarunt sibi quod de isto periculo suorum quempiam premunirent.* Ipse autem premunivit duos suos generos et propter defectum fidei illorum videbatur eis quasi ludens loqui; et mane angeli coegerunt Loth uxorem et duas filias eius exire civitatem. Et sequitur: *Noli respicere post tergum tuum nec stes in omni circa regione sed in monte salvum te fac, ne et tu simul pereas.* Ubi primo notatur (ut prius) quod culpandi sunt christiani qui non credunt prophecie Christi magni consilii angeli, cum dampnati sunt duo generi Loth, quia noluerunt credere duobus angelis venientibus ad Loth qui sunt Christo ministratorii. Secundo notato quomodo Loth preceptum est ut in monte salvet se ipsum, nec

Interpretation of the text by a modern (Wyclif).

The mountain is Christ

Signification of the story of Lot.

Those are to blame who do not listen to the teaching of Christ's messengers.

3. A: *vel sunt.* 5. A in marg.: *A.* 27. A: *nome.* 27, 28. A: *ei quasi.* 32. A in marg.: *1.* 36. A in marg.: *2.*

2. Scilicet Johanne Wyclif. Cfr. Serm. lat. IV, 387 et II 354, l. 24 et seqq. 21. Ref. to Septuagint version of Isaiah IX, 6. Cfr. De Civili Dominio I, 67 and Sermons IV, 427. 22. Hebr. I, 4. 30. Gen. XIX, 17.

Lay-lords (those on the housetop) are not to come down to obey or support the Pope.

stet in omni circa regione probabiliter, mistice potest intelligi quod fideles et specialiter clerici in ista persecucione Antichristi salvent se ipsos in monte Christo, qui in Isaia dicitur mons parvus elevatus super virtutem moncium, et in eius lege que est fides scripture. Et istud videtur esse sacerdotibus vanum consilium, ut non cum istis papis aut suis complicibus intricentur.

Secundo vero seculares domini *qui sunt in tecto* huius regiminis *non descendant* ad perfidiam Antichristi propter spem temporalis lucri, quod reputant se reportare ex consensu et adiutorio huius refuge; nec timeant minas sue excommunicacionis, sue cruciate vel censure alterius machinate, quia timor talis servilis ingereret maius periculum. Nec dubito quin confidentes in tali baculo arundineo Antichristi forent ex hoc a prosperitate seculi amplius prolongati. Ideo debent fideles fugere a quolibet tali papa, nisi forte moneantur a Deo ad modeste ab eo temporale suffragium subtrahendum. Et ista caritatis intencione ut vel convertatur ad Dominum vel minus profundetur in crimine vel ut minus noceat matri nostre; in cunctis autem talibus casibus non video secundum legem Dei quomodo a militantibus ad hoc revelacionem non habentibus talis refuga occidatur.

They should defend their subjects against him.

Sed speciale remedium videtur michi esse non in verbis suis nec promissionibus credere sed evidenciam racionis aut fidei expectare; sed (ut tactum est superius) ista videtur culpanda vecordia quod homo audeat in causa humana vel causa regis superbie contra legem Dei proximos suos invadere et non audeat in causa Dei populum suum, cuius habet gubernacula et propria bona defendere; ideo regum esset non seduci versuciis Antichristi, sed prohibere, ne ipse vel sui satellites spoliandi gracia intrent calide regnum suum.

The commonalty are not to turn back towards consent to Antichrist.

Tercio mandat Christus quod *qui in agro sunt*, hoc est, vulgares artificialiter laborantes non revertantur ad huiusmodi Antichristi perfidiam vel consensum quantumcunque de temporalibus eciam tegumentis corporis spolientur. Hoc enim perderet anime melius tegumentum et facto toto finaliter dirimeret temporalia adiacencia et corporis tegumenta. Nec credat vulgaris spirituali suffragio huius refuge, ut puta quod erit absolutus a pena et culpa aut quod habebit tot millia annorum

8. A in marg.: *B.* 34. A in marg.: *I.* 36. A: *vel* deest.

venie cum aliis promissionibus infundabiliter repromissis. Nam fides docet quod unusquisque onus suum portabit et ut meruerit vel demeruerit premiabitur vel a domino punietur; nec potest Antichristus vel angelus de celo subvertere istam fidem.

Uselessness of pardons.

Et si iste tres partes ecclesie in hac fide catholica constancius sint instructe, foret medium sufficiens ad tollendum hanc perfidiam Antichristi; nec solum in personam pape sed in has quatuor sectas sibi adherentes in quibus stat sicut tetragonus debent hee tres partes ecclesie agere moderate, non dico occidendo vel corporaliter persequendo sed caritative corporales elemosinas subtrahendo et fundamentaliter agendo viriliter in hac causa debet esse fides conversacionis Christi et octiplex perfidia recitata huius reprobi fugienda; quibus cognitis non depalliatis censuris vel aliis succrescentibus periculis fidelibus formidandum.

The Church should put an end to Pope and sects,

Constat tamen ex antiquitate peccati tracti in consuetudinem quod iste refuga habet multos consentaneos et procurantes ad suum facinus promoventes. Sed unum solacium fidelium stat in isto quod omnes consencientes huic refuge non possunt invenire unam sintillam coloris in fide scripture quod hec dicit Dominus, quod taliter est agendum, ut patet de secta Mendicancium. Et ita evidenter de aliis tribus sectis.

who have no support from Scripture.

In tota ista materia debet fidelis considerare sollicite quod fundamentum domus spiritualis hominis debeat esse fides et quod diabolus per mille meandros nititur hoc fundamentum huius domus destruere et paulative quasi lapides huius fundamenti diruit et alia lubrica ac putrida imponit.

The devil's attempts to corrupt faith.

Et modo capitur ut fides, si maior pars cardinalium consentit in eleccionem istius pape, tunc ipse est proximus vicarius in terris et sequax domini Jesu Christi.
423[a] Secundo si ipse quicquam | definierit, tunc ipsum ut evangelium est credendum. Et ex istis pullulant hereses infinite, quia sic tota fides scripture per sensum sinistrum sibi impositum posset destrui paulative, et tota credulitas viancium in operibus virtutis virtuosis posset declinare ad vicia per hoc instrumentum diaboli. Ideo

Many believe that the Pope's words should be accepted like the gospel.

31. B: *ut modo;* ib. A in marg.: *1.* 34. A in marg.: *2.* 39. B: *per* deest.

2—5. Secundum Apostol. Gal. VI: *Opus suum probet unusquisque* etc. Quam doctrinam Taboritae receperunt. Cfr. Chronicon Tabor. Cap. XXIV, 19, 20, XXV, 8.

speciale remedium in ista materia foret christianum stare in limitibus fidei et acceptare alia tamquam probabilia vel opinabilia citra fidem secundum gradus quibus scriptura et racio ad hec movent, ut non petitur quod ista exposicio huius evangelii sit credita tamquam fides; sed si racio vel scriptura consenciat, tunc potest hoc percipiens huic adherere tamquam probabili citra fidem. Et ab Augustino didicimus istam scolam. Quales ergo sunt persone magis peccabiles que de dictis suis vendicant plus quam istud? Et per istud patet solucio arguciarum diaboli. Arguit enim contra nos quod nichil ponimus de hostia consecrata, nisi quod est panis benedictus, sicut benedicuntur panes in diebus dominicis. Sed consideret talis ignarus discipulus Antichristi quod magna latitudo est inter benediccionem qua Christi minister benedicit taliter sacramentum et benediccionem usitatam diebus dominicis super panem vel benediccionem super fructus, carnes vel benediccionem armorum; et sic de benediccionibus aliis preter autoritatem Domini vel scripture eciam ab episcopis introductis; et sic consuetudines factorum papalium que non fundantur in fide scripture de seduccione ecclesie probabiliter sunt suspecte, ut patet de absolucionibus, indulgenciis, excommunicacionibus et aliis privilegiis; ymmo probabile est quod collacio beneficiorum in regnis exteris fuit pape ex cautela diaboli limitata, quia sic posset diabolus evidencius suos procuratores in ecclesiam introducere ut curatos.

We are accused of saying the host is only blessed bread,

but ceremonial benedictions are very different from the blessing pronounced on the sacrament by Christ's minister.

CAP. L.

Sequitur in textu Matthei: *Ve autem pregnantibus et nutrientibus in diebus illis. Orate autem ut non fiat fuga vestra hieme vel sabbato.* Super quo Jeronymus: *Ve* inquit *illis animabus que non in virum perfectum sua germina produxerunt sed inicia habent fidei ut nutricione indigeant magistrorum. Hoc autem dici potest quod in persecucione Antichristi seu Romane captivitatis pregnantes et nutrientes uteri et filiorum sarcina pregravate expeditum fugam habere nequiverunt.*

Jerome: 'Those who are with child' are those who have only the rudiments of faith.

24. A: *privilegiis.* 29. A: *Cap. XLIX.* B: *50.* 32. A in marg.: *Jeronymus.*

30. Matth. XXIV, 19, 20. 32. Comm. in Matth. l. c. pag. 195.

Orate autem ut non fiat fuga vestra hieme vel sabbato. Si de captivitate Jerusalem voluerimus accipere, quando a Tito et Vespasiano capta est, orare debent ne fuga eorum hieme vel sabbato fiat, quia in altero duricia frigoris prohibet ad solitudines pergere et in montibus desertisque latitare; in altero autem transgressio legis est si fugere voluerint, aut mors imminens si remanserint. Ut patet 2 Macha. VI. Si autem de consummacione mundi intelligitur, hoc precipit ut non refrigescat fides nostra et in Christo caritas neque ut ociosi tamquam Judei opera torpeamus virtutum sabbato. Hec Jeronymus.

The devil is always trying to drag men to hell.

Quidam autem postillantes textum istum exponunt spiritualiter hoc modo secundum senteneciam Jeronymi, quia plus consonat universalitati persecucionis crudelis et processui prophecie Christi ac eventui iam currenti. Si enim quilibet christianus positus fuerit in ripa profundi fluminis et haberet hostem fortem atque ferocem qui niteretur ipsum immergere sive occidere existente via labili, diceretur periculosa persecucio, multo magis solutis diabolis cum ministris suis iuvantibus trahentibus homines ad infernum et spiritualiter occidentibus ut homines in inferno postmodum demergantur: *Ve*, inquam, *pregnantibus et nutrientibus* huiusmodi abortivos.

'In the winter' is significant since present persecutions spring from coldness of love.

Et cum tota causa huius persecucionis sit ex refrigescencia caritatis et torpore iudaico propter ceremonias novorum ordinum introductas, signanter dicit Christus quod *oremus ne fiat nobis fuga in hieme vel sabbato;* et ad hoc adducitur doctrina Christi Luce XIV, quando dicit *si quis venit ad me* etc., ubi notat postillans predictus proposiciones quatuor quas per ordinem in isto evangelio Christus dicit:

Four propositions of Christ: 1. directing the will.

Primo quidem rectificat Christus supremam potenciam anime, scilicet voluntatem hominis in amando, tangendo septem et per consequens omnia que debet homo postponere in amore: *Si quis*, inquit, *venit ad me et non odit patrem suum et matrem et uxorem et filios et fratres et sorores adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus.* Ubi supponendum est primo quod Christus loquitur de illis generaliter qui ad ordinem suum veniunt, licet non

10. A: *Christum.* 13. Codd.: *hoc modo secundo Jeronymi. Senteneciam* addidi. 31. A in marg.: *Proposicio.* 33. A: *consequeus cerata.*

27. Matth. XXIV, 20. 34 Lucae XIV, 26.

intraverint, sicut dicitur communiter quod homo venit ad metam vel hostium exclusive, licet ipsum non intraverit inclusive, et sic omnes ficte intrantes christianismum et non sequentes in moribus dominum Jesum Christum ad sectam Christi veniunt exclusive.

Seven objects of love which must be postponed to Christ.

Constat autem quod hec septem que recitat evangelium communitas hominum carnaliter magis diligit, ut | puta patrem et matrem, uxorem et filios, fratres 423b
et sorores et omnimode vitam suam. Nec est fideliter estimabile quod Christus precipit odium istorum septem culpabile, sed postposicionem eorum in amore in comparacione ad Christum et legem suam. Et istud principium fidei inclinaret christianos ad martyrium et moveret ad hoc quod aliter non potest christianus esse Christi discipulus, ut expresse dicit evangelium et per consequens non salvari.

Sophistical objection:

Nec valet instancia sophistarum qua arguunt quod Adam et Eva non possunt odire patrem suum et matrem. Multi eciam tempore legis gracie non habent uxorem et filios, sicut multi non habent fratres et sorores. Videtur (inquiunt) quod nulli tales possunt esse Christi discipuli et per consequens non salvari.

Adam's father and mother.

Sed quantum ad primum obiectum dicitur quod Christus loquitur pro tempore legis gracie, ymmo protoplasti odierunt terram ad sensum expositum et virtutem gignitivam in ipsis, et ipsa possunt dici pater et mater.

Et quantum ad secundum obiectum, dicitur quod nemo est qui non cum carne propria et suis partibus coniugatur; et ad istum sensum quilibet homo habet uxorem et filios.

Et quantum ad tercium obiectum, patet quod extendendo tempus ut faciunt fideles, concedentes quod apud Deum omnia sunt presencia, omnis homo habet fratres et sorores; et cum de vita carnali non sit dubium, patet fideli quomodo quilibet christianus debet omnia ista septem Christo postponere in amore.

2. How our love to Christ should act.

Secunda proposicio huius evangelii sequitur in hec verba: *Et qui non baiulat crucem suam et venit post me, non potest meus esse discipulus*, ubi secundo docetur

9. A: *et uxores*. 11. A: *in* after *eorum* deest. 17. A in marg.: *Obieccio*. 18. A: *matrem suum*. 23. A in marg.: *Responsio*. 26. A: *dicit*. 37. A in marg.: *Secunda proposicio*.

38. Lucae XIV, 27.

signum huius amoris evangelici in effectu. Ille autem baiulat crucem suam et venit post Christum qui ad perdendum quodcunque istorum septem pro amore Christi aut legis sue continue est paratus. Et patet bene studenti quomodo in amore Christi continue titubamus; et cum debemus Deum diligere ex toto corde, in tota anima et in tota mente, patet quod prevaricamur in isto primo mandato et maximo; et cum Psalm. CXVIII, 21 scribitur: *Maledicti qui declinant a mandatis tuis*, verisimile est quod nimis multi sunt in ecclesia maledicti. Et istud videtur Paulum intelligere I Cor. ultimo, quando dicit: *Si quis non amaverit dominum Jesum Christum, anathema sit.* Et loquitur indubie de isto amore evangelico ordinato.

3. Virtues necessary to the true Christian.

Tercia proposicio huius evangelii Luce XIV, 28—30 sequitur in hec verba: *Quis enim ex vobis volens turrim edificare nonne prius sedens computat sumptus qui necessarii sunt si habeat ad perficiendum, ne posteaquam posuerit fundamentum et non potuit perficere, omnes qui vident incipiant ei illudere, dicentes quia hic homo ceperit edificare et non potuit consummare.* In quo exemplo ex fide capitur quod rite intrans sectam Christi habet propositum ad patriam scalariter veniendi et per consequens turris vel scala virtutum est sibi necessaria, cuius fundamendum est fides et caritas gradus summus. Ad construccionem autem huius turris necessarii sunt sumptus potenciarum anime et specialiter virtutum et diversorum graduum in amore; ad cuius turris consummacionem dum homo defuerit, necessario est dampnandus et passurus illusionem maxime exprobosam tam a salvandis quam eciam condempnandis.

4. Parable of the two kings and their armies.

Quarta proposicio huius evangelii sequitur in hec verba: *Aut quis rex iturus committere bellum adversus alium regem, nonne sedens prius cogitat si possit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit ad se, alioquin adhuc illo longe agente legacionem mittens rogat ea que pacis sunt.* Catholici communiter intelligunt per primum regem christianum quemlibet hic viantem

5. A: *continue* deest. 9. A: *scribitur* deest. 15. A in marg.: *Tercia proposicio.* 17. A: *non prius prius sedens.* 32. A in marg.: *Quarta proposicio.* 36. B: *longius.*

11. I. Cor. XVI, 22. 33. Lucae XIV, 31, 32.

et per secundum regem diabolum cum suo exercitu homines hic temptantem. Per decem millia autem intelligunt universitatem angelorum adiuvancium et universitatem terrenorum ad beatitudinem adiuvancium; per viginti millia autem qui veniunt ex adverso intelligunt diabolorum exercitum carnis hominis atque mundi qui propter hoc quod sunt intrinsecus et extrinsecus duplicati assignantur racionabiliter per viginti millia. Illi autem qui desperando finaliter consenciunt ibi diabolo querunt ab ipso pacem frivolam et sibi consenciunt ut captivi a suo exercitu superati. In omnibus autem istis non est refugium vel adiutorium viatori nisi confidendo et sperando in adiutorio domini Jesu Christi; et per consequens oportet quod salvandus renunciet cunctis que possidet, quod super omnia illa diligat dominum Jesum Christum, quia aliter (ut dicit hoc evangelium) *non potest esse eius discipulus* et per consequens non per eius adiutorium adiutus ad beatitudinem adquirendam.

CAP. LI.

Five conclusions drawn from Christ's four propositions.

Ex ista quadruplici proposicione evangelica inferunt quidam ut sperant fideles in Domino conclusiones multiplices catholicas que prodessent ecclesie militanti; pro quarum exemplacione ad utilitatem ecclesie quinque ponunt: Prima est hec: Omnis papa vel episcopus, claustralis vel clericus, dum de quiditate sacrate hostie rite fuerit requisitus mutescendo ex ignorancia vel negligencia | de heresi probabiliter est suspectus. Ista con- 423c

1. Every clerk who will not say what the host is, may be suspected of heresy.

clusio primo proponitur, tunc quia fides ad ascensum in altitudinem turris viantis est fundabiliter requisita, tunc eciam quia adiutorium nostrum viancium est in nomine Domini ad quod deservit precipue hoc ecclesiasticum sacramentum. Si enim debemus sequendo Christum hoc sacramentum in terris precipue venerari, patet quod error in hoc sacramento veritati prime notabiliter displiceret et per consequens suum adiutorium a sic ficte errantibus revocaret, adorarent et honorarent

2. B: *Per* deest. 20. A: *Cap. L.* 25. A in marg.: *Prima conclusio.* 26. A: *sacre.* 31. A: *eciam per.* 35. A: *veritate.*

17. Lucae XIV, 26.

Christum false per media falsa et blasphema que necesse est Domino displicere. Ideo ista conclusio videtur ex fide evangelii depurata; et ita cum sit tante catholica omnes fideles et specialiter quatuor clericorum maneries debent exercitari in veritate huius fidei orthodoxe, et cum taciturnitas sit quedam maneries consensus hominum in hoc casu, videtur quod tacendo in puncto tam necessario sunt heretici ex consensu. Nec moveat quod clerici multi sunt laici, ut patet de exorcistis et aliis qui racione prime tonsure dicuntur clerici literati, quia ipsis existentibus ydiotis et existente oportunitate requirendi alios superiores clericos non sunt rite requisiti a laicis de huius questione. Cum ergo sacerdos vel sibi equivalens debet secundum doctrinam Petri esse paratus ad dandum racionem de quacunque questione fidei, patet huius veritas conclusionis; et multo evidencius sequitur hoc de papa, episcopis, claustralibus et prelatis. Ipsi enim ex hoc debent esse superiores ecclesie quod debent esse ad ministrandum sibi in spirituali ministerio prompciores et in concernentibus puncta fidei docciores. Cum ergo hodie tantum invalescit heresis in isto puncto contraria fidei orthodoxe, patet quod tales clerici similantes hodie in respondendo isti materie peccant graviter ex consensu; et patet quomodo tales ex consensu heresis probabiliter sunt suspecti.

We need not take account of lay clerks.

Secunda conclusio illata ex ista quadruplici proposicione evangelica stat in isto: licet uterque papa cum omnibus suis cardinalibus sive aliquibus eorum vicem gerentibus sepultus fuerit in inferno, tamen viantes poterunt non minus faciliter beatitudinem promereri. Patet ex hoc quod papa et cardinales fuerant non ordinati a Domino sed per diabolum introducti et tum per consequens, cum non intrarunt per Christum ostium in ecclesiam, sunt ex fide evangelii Joh. X fures et latrones specialiter quoad bona spiritualia ecclesie militantis. In cuius signum nomen pape et cardinalium non inseritur in scriptura, sed (ut cronicantes referunt) primo quando venenum effusum est in ecclesia, est inventum. Cum ergo tam in lege veteri quam tempore ab ascensione Domini usque ad tempus huius venenose dotaciones ecclesie longius, spissius quam modo christiani

2. Pope not necessary to our salvation.

Pope and cardinals not mentioned in Scripture.

10. A: *que*. 20. A: *misterio*. 23. A: *similantes*; ita cod. 24—25. A: *et patet et—consensu* deest. 26. A in marg.: *Secunda conclusio*. 32. B: *tum* deest. 38. A: *id est*.

beatitudinem meruerunt, patet conclusio. Si enim fuissent tam necessarii ad edificacionem ecclesie, Christus non introduccionem eorum, quando plus floruit et crevit ecclesia, tacuisset. Patet ex omnipotencia, ex omnisciencia ac ex summa benivolencia domini Jesu Christi; et sic ex fide catholica infertur ista conclusio manifeste.

Christ's words imply that He would not appoint a vicar.

Et confirmatur ex fide evangelii Joh. XVI, 7, ubi Christus in persona suorum apostolorum dicit sue ecclesie: *Expedit vobis ut ego vadam. Si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos.* Ex quo textu fideles eliciunt quod Christus qui promisit suis fidelibus quod maneret cum ipsis usque ad consumacionem seculi voluit perpetuo sine tali vicario in celestibus residere, ut in conversacione atque affeccione aspirando ad celestia colligunt affeccionem suam in Domino et non per pseudovicariorum ypocrisim seducantur. Aliter enim posset Antichristus seducere militantes, et fingendo quod ipse sit Christi vicarius, non obstante quod sit sibi summe contrarius in vita et moribus, turbam incredulam ducere ad infernum. Christi enim conversacio in ecclesia militante foret ecclesie illi salubrior quam conversacio talis pape. Et tamen Christus vere dicit quod nisi ipse abierit, paraclitus non veniet ad ecclesiam militantem. Et quantum ad argucias quibus fingitur necessitas talis vicarii quem fideles nominant Antichristum, patet quod earum solucio non est digna memoria. *Petrus* enim *et ceteri apostoli* cum Clemente et ceteris adiutoribus in fide Domini *non fuerunt pape* sed socii et quodammodo Dei adiutores ad edificandum suam ecclesiam.

3. The Church would be better without pope or prelates.

Tercia conclusio est hec: Racioni consonat et scripture quod non existente papa aliquo vel cardinali vel persona aliqua de hiis sectis quatuor introductis non minus sed probabiliter melius staret militans ecclesia in fide et virtutibus quam modo stat. Patet ex conclusione proxima et principio fidei capto ex ordinacione domini Jesu Christi. Aliter enim Christus culpabiliter dimitteret istas sectas et ex effectu hoc idem evidet, cum notabiliter crevit ecclesia antequam iste secte fuerant introducte; et secundum tempus quod iste secte plus creverant in fide et observancia legis Domini, ecclesia

17. A: *aliter non.* 31. A in marg.: *Tercia conclusio;* ib. A: *hec* deest.

plus decrevit; et consonat racio, quia iste secte per superbiam et neglecconem sequele Christi in suis limitibus inducunt contenciones et invidias perturbantes omnes tres partes ecclesie militantis. Ideo dicunt quidam quod seminant divisionem et perturbant in ecclesia veram pacem.

4. We must obey popes and prelates precisely so far as they teach Christ's faith and practice.

Quarta conclusio sic formatur: Obediendum est pape et cuicunque prelato cesario precise de quanto ipse
423d fidem Christi docuerit | et virtutes. Declaratur ista conclusio ex duplici testimonio assumptorum, scilicet quod obediencia sonat principaliter in Dei proposito iuxta illud Josue X, 14: *Obediente Deo voci hominis;* ideo de tanto obedire debet catholicus eciam diabolo incarnato; et cum tales prelati cesarii, licet indirecte faciunt multa bona, *sicut iumenta docent homines*, ut dicitur Job XII, 7, et diaboli prosunt ecclesie indirecte, patet conclusio. Quod autem non obediendum est illis imitando vel faciendo quod mandant secundum racionem plus amplam, patet ex hoc quod tunc relinquetur sequela Christi et homo peccaret sequendo vestigia Antichristi. Ideo suspectum est quod contempta lege Domini lex nova mandata nova et sacramenta nova sunt in ecclesiam introducta.

It is an unchristian fiction that without them we could have no sacraments.

Unde ficcio est antichristiva quod aliter non haberemus sacerdotes, episcopos et episcopalia sacramenta. Quid rogo prodest ecclesie veniendo ad patriam et servando fidem catholicam, quod ecclesia habet novas consuetudines antichristivas infundabiliter introductas? Quandoque enim fuit in fide Christi tanta facilitas quod homo habendo fidem formatam vel servando veniret ad patriam, ut patet Marci ultimo: *Qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit*, et Matthei XIX sic habetur: *Ecce unus accedens dixit Jesu: Magister bone, quid boni faciam ut habeam vitam eternam. Qui dixit ei: Quid me interrogas de bono? Unus est bonus, Deus. Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Ubi manifestum est quod ex sufficiencia doctrine Domini quod veniendo ad patriam sufficit observancia mandatorum. Papa autem hodie non ferret graviter quod propter honorem

7. A in marg.: *Quarta conclusio;* ib. A: *quarto.* 25. A: *temporalia sacramenta.* 29. A: *Quando enim.* 34, 35. A: *quid bone.*

31. Marci XVI, 16. 32. Matth. XIX, 16, 17.

Dei servandum vocetur *Pater beatissimus* et quod ipse aut sui episcopi pugnent pro temporalibus contra mandatum Domini adquirendis. Christus tamen pro colligendo honorem Domino mensurate renuit vocari bonus et de Martino legitur quod respondit cesari: *Miles Christi sum et michi pugnare non licet.* Quantum ergo hodie *Jordanus conversus est retrorsum*, patet iuxtaponendo conversaciones et vitas prelatorum iuxta vitam et regulam Domini Jesu Christi.

5. The greatest proof of charity would be bringing back the clergy to Christ's ordinance.

Quinta conclusio sic formatur: Signum caritatis perfecte foret in brachio seculari reducere clerum viantem ad ordinacionem quam Christus instituit clero suo. Suadetur per hoc quod sonaret in salutem anime vel saltem mitigacionem pene cleri cesarii. Sed hoc foret signum evidens caritatis, cum precise de tanto homo caritative diligit proximum conversantem. In cuius confirmacionem Apoc. III, 19 scribitur: *Ego quos amo arguo et castigo.* Et Luce XIV, 23 in parabola Salvatoris legitur quomodo Dominus mandat servo suo ut *exiat in vias et sepes et compellat intrare, ut impleatur domus* ecclesie, nec aliquis ut reputo nisi seductus dogmate dyaboli isti sentencie contradicet.

CAP. LII.

Sequitur in textu Matthei: *Erit enim tunc tribulacio magna qualis numquam fuit ab inicio mundi usque modo neque fiet; et nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro sed propter electos breviabuntur dies ille.*

Super quo Jeronymus: *Abbreviatos dies non secundum deliramentum quorundam qui putant temporum momenta mutari nec recordantur illius scripti: Ordinacione tua perseverat dies, sed iuxta temporum qualitatem sentire debemus, id est, abbreviatos non mensura sed numero, ut quomodo in benediccione dicitur longitudine dierum replebo eum. Sic et nunc abbreviati dies intelligantur ne*

6. A: *Quanto.* 10. A in marg.: *Quinta conclusio.* 18. A: *Luce XVII.* 23. A: *Cap. LII;* B: *52.* 24. A: *enim deest.* 28. A in marg.: *Jeronymus.*

5. Serm. IV, 385. 7. Psalm. CXIII, 3. 24. Matth. XXIV, 21, 22. Comm. in Matth. l. c. pag. 196. 30. Psalm. CXVIII, 91. 34. Psalm XC, 161.

temporum mora concuciatur credencium fides. Hec Jeronymus.

We cannot tell how long the persecution will last.

Videtur istum sanctum intelligere quod tempus huius persecucionis Antichristi erit breve propter confortacionem stancium in fide in ecclesia militante et quod hec abbreviacio non erit in diuturnitate partis temporis sed numero dierum vel instancium paucitate; et hoc consonat illis qui ponunt composicionem continui ex non quantis; verumtamen stultus videtur nobis non doctis a Domino de diuturnitate istius temporis diffinire; unam tamen consolacionem habemus quod illud tempus abbreviabitur, ut electi Domini confortentur; et cum omnia que evenient de necessitate evenient, Christus eternaliter quantitatem et terminos istius temporis ordinavit.

Some think it will be partially ended at the close of the schism.

Quidam tamen probabiliter reputant citra fidem quod in termino divisionis istorum duorum paparum terminabitur ista persecucio aliquante, verumtamen ut Danielis IX, 27 scribitur *usque ad consummacionem et finem perseverabit desolacio,* nam reliquie predicte heresis permanebunt ut creditur usque ad diem iudicii in aliqua parte mundi. Sed magna consolacio est si *caput et cauda,* de quibus Is. IX, 14 scribitur, in malicia notabiliter fuerint mitigata; ad quod potest ex Dei gracia multum conferre quod declaretur ecclesie veritas et facilitas legis Christi.

Et quod nec papa nec angelus de celo habet potestatem difficultandi media que Christus instituit viatoribus ad beatitudinem promerendam; et non est pamcior heresis quam credere quod papa licenter instituit quod viator sic et sic faciat, ultra quam Christus instituit, si vult ad beatitudinem pervenire, nam solus ille qui potest dare beatitudinem potest in talem ordinacionem quam sonare oportet ad facilitatem racioni consonam et non in difficultatem, tardacionem ecclesie vel superbiam Antichristi.

Reasons for thinking this is its worst time.

424[a] Nec oportet fidelem ambigere de difficultate | temporis quale non fuit a mundi inicio nec erit postmodum in futurum, quia ex fide periculosius est tempus in quo est maior mortalitas spiritus descendentis spissius ad infernum quam est possibile esse periculum

3. A in marg.: *Johannes.* 10. A: *dictis.* 20. A: *relique.*

aliquod corporale; sed credibile est ex textu evangelico et facto quod evenit quod spiritus defendunt spissius ad inferna ex infidelitate quam in tempore alio descenderunt, ideo ut innuit hoc evangelium hoc tempus est periculosius. Quando ergo ita communiter credidit populus in papam quoad indulgencias et alia privilegia legis sue postposita lege et fide et domini Jesu Christi? Sed hoc ex dictis est Christum relinquere et Antichristum in amore preponere et hoc iuxta evangelium Luce expositum repugnat huic quod sic faciens sit discipulus Domini Jesu Christi; et sic plures infideliter papam sequuntur et fidem Christi deserunt quam aliquem magum vel diabolum in alio tempore sequebantur. Nam publicatur ut fides quam cuncti christiani debent credere quod sic credatur de papa et aliter sibi discredens censebitur infidelis.

Never was Christ's law so much set aside for the Pope's inventions.

Quando autem prius magi quosdam seduxerant quod ad celos forent translati cum sanctis, ista tamen seduccio non fuit tam generalis et patula, ut est seduccio qua papa seducit ecclesiam militantem. Patenter quidem de seductis in pecunia sibi complacentibus asserit quod sunt absoluti a pena et culpa et translati ad gloriam beatorum, in tantum quod promittit viatoribus hoc premium qui in causa sua occidunt nequiter fratres suos et adherere uni tali principi dimissa fide catholica legis Christi foret iuxta evangelium predictum Luce XIV infidelitas manifesta et per consequens iuxta fidem ecclesie taliter morientes descendunt necessario ad infernum. Quid ergo posset esse maius periculum? nec posset aliqua tergiversacione esse apud Deum absconditum quin sic zelantes pro lege pape et suo dominio ac postponentes legem Christi et suum honorem quem Christo tribuerent non odiunt honorem aut famam seculi, ut Christus precipit, et multo evidencius non vitam propriam sine cuius odio non possunt esse Christi discipuli vel salvari. Et omnes debemus timere ne incidamus in istam heresim plus vel minus. Multi enim propter timorem servilem consenciunt isti heresi, stare pro fide Domini non audentes; et de mille vix unum reperies quin sit consens huius maculatus. Ideo multi descendunt ad diabolum in ignorancia dormientes; et

The Pope misleads men worse than did the magicians.

These supporters of the pope do not shun worldly honour, as Christ bade.

35. A: *non potest.*

et iste morbus litargicus est periculosissimus ecclesie militanti.

Christ speaks of spiritual pestilence.

Et ideo signanter exposuerunt sancti predicti quod Christus hic loquitur de pestilencia spirituali; nam corporalis pestilencia, cum periculum tale non ingerit a Domino, modicum est curata. Timeret ergo hic Antichristus, si non foret perfidia diabolica induratus, cum Christus Deus noster apud quem non potest esse personarum accepcio, quod non odiens hec septem et Christum prediligens non potest esse Christi discipulus cum illis paribus nec salvari; et multo evidencius qui plus diligit honores vel famam seculi aut mundi divicias, sicut faciunt pape, indubie non potest esse Christi discipulus cum illis paribus vel salvari. Et sic si bene discuciatur, tales prelati cesarii repugnant cuilibet parti evangelii et sunt plene contrarii vite domini Jesu Christi.

CAP. LIII.

Sequitur in textu Matthei: *Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus; nolite credere. Surgent enim pseudochristi et pseudoprophete et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur si fieri potest eciam electi. Ecce predixi vobis. Si ergo dixerint vobis: Ecce in deserto est, nolite exire; ecce in penetralibus, nolite credere.* Super quo Jeronymus: *Multi captivitatis Judaice tempore principes extitere qui se Christum esse dicerent, ita ut obsidentibus Romanis tres intus fuerint facciones. Sed melius de consumacione mundi intelligitur. Surgent enim pseudochristi etc. Tripliciter (ut ante iam diximus) locus hic disserendus est, aut de tempore obsidionis Romane aut de consummacione mundi aut de hereticorum contra ecclesiam pugna et istiusmodi Antichristis qui sub opinione false sciencie contra Christum dimicant. Si ergo dixerint vobis: Ecce in deserto etc. Si quis promiserit vobis quod in deserto gentilium et philosophorum dogmate Christus moretur aut in hereticorum penetralibus qui Dei pollicentur arcana, nolite exire, nolite credere, sive quia*

The prophecy that false prophets would arise may apply in three ways; most of all to the heretics.

7—8. B: *quod Christus Deus.* Recte: *cum Christus Deus noster dixit.* 9. Codd.: *hoc septem.* 17. A: *Cap. LII;* B: *53.* 24. A in marg.: *Jeronymus.* 32—33. A: *Si ergo—in deserto* deest.

7. Luc. XIV, 26. 18. Matth. XXIV, 23—25. 24. Comm. in Matth. l. c. pag. 196.

persecucionis et augustiarum tempore semper Pseudo-prophete decipiendi inveniunt locum, si quis sub nomine Jesu Christi se iactare voluerit, non statim accommodetis fidem. Hec Jeronymus.

Jerome's interpretation applies to the present day, especially with regard to the Pope.

Videtur istum sanctum ac si haberet spiritum propheticum plane exponere Antichristi versuciam iam instantem, et sic de multis Antichristis qui veniunt in Christi nomine planius verificatur ista evangelica prophecia. Planum quidem est quod multi pape veniunt in Christi nomine dicentes implicite vel explicite quod ego sum Christus, ymmo secundum propheciam Apostoli multitudo pseudopaparum extollitur super Christum, cum concedit privilegia, indulgencias et absoluciones ultra hoc quod noster Jesus Deus et dominus umquam fecit; et sic in sectis aliis ut in sectis Saracenorum | et in sectis Judeorum multos reperies qui dicunt se 424b esse prophetas eximios et Messiam in lege promissum dominum Jesum Christum. De papa autem vel Romano pontifice est plus in nostro occidentali angulo disserendum, quia nos plus sentimus de huius versucia Antichristi.

Those in the desert are Mahomet and the philosophers of his sect.

Sed probabilis videtur exposicio Jeronymi qua notat textum evangelii dicentis quod Antichristorum quidam habet latores sui nominis sive fame, dicentes quod in deserto est; et quidam dicunt quod in penetrabilibus est, quia quidam dicunt quod precipuus Dei vicarius est Macometus vel alius qui inter sectas habebat maiores philosophos, ut inter Saracenos dicitur Avicennam, Averoys, Albumezar cum multis aliis floruisse; quia tamen omnes isti cum gente sua erant deserti a fide catholica, ideo signanter dicit evangelium de tali pseudoprelato quod in deserto est.

The Pope is in the secret chambers.

Alii autem dicunt de nostro papa et specialiter occidentales maniaci quod ipse in penetrabilibus est, quia habet secreta misteria dicta sibi de Christo et Deo, cum sit immediatus vicarius sancti Petri, et propterea habet singulariter potestatem concedendi indulgencias et privilegia ultra hoc quod unquam Christus vel aliqui eius apostoli presumpserunt. Sed cum diligencia

3. A: *se* deest. 5. A in marg.: *Johannes.* 12. B: *pseudoprophetarum.* 22. A: *videtur* deest. 23. A: *pravilegia.* 24. A: *qui nominis.* 26. A in marg.: *r.* 29. A: *Albumazar.* 30. A: *isti* deest; ib. A: *erat.* 33. A in marg.: *2.*

notanda et servanda est Christi sentencia, quando dicit: *Nolite exire et nolite credere.* Nolite inquam exire de fide vestra evangelica Jesu Christi sectis melioribus adherendo, cum non sit possibile esse sectam aliam meliorem.

Put no trust in indulgences.

Et quantum ad promissiones papales de spiritualibus indulgenciis sive suis suffragiis Nolite credere; sed secundum regulam legis Jesu nostri operari bonum ad profectum ecclesie, conformiter sue legi et proporcionabiliter ad hoc, hoc est, ad vitam vestram propriam et mores, a Deo eritis premiati. Et ista doctrina evangelica foret signanter a catholicis attendenda.

It is asked why Christ does not destroy false sects.

Sed obicitur communiter, cum Jesus noster sit Deus et homo, quare non destruit sectas et prophetas alios adversantes, ymmo sectam suam et nomen Christi tam plene dilucidat quod non sit color cuicunque viventi suo nomini adversari.

The time is not yet.

Sed ad illud dicitur secundum Ecclesiastem quod *omnia tempus habent et suis spaciis transeunt universa sub sole.* Ideo ex fide cognoscimus quod tempus veniat, quando erit finale iudicium, quando non erit aliquod vivum habens vel colorem sophisticum vel spiritum aliquem secte aut legi Jesu Dei nostri et domini resistendi; et in spe istius consolacionis sumus consolabiter quietati.

Et querenti quare Deus permittit tales infidelitates et sectas irracionabiles veritati orthodoxe fidei adversari, cum Deus et Jesus noster sit omnipotens et per consequens posset faciliter tales malicias impedire, et cum hoc foret ex consensu huiusmodi increpandus, videtur quod homo noster Jesus ex tali negligencia est culpandus.

We must suppose that heresies and persecutions have a good purpose.

Dicitur secundum fidem quod docet apostolus Rom. VIII, 28: *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum,* hiis qui secundum propositum vocati sunt sancti, et sic ex fide concludimus quod melius est ecclesie matri nostre quod alternatim succedant tales persecuciones et hereses quam quod pure sine peccato homines sine crimine militarent. Cum enim secundum omnes sectas Deus sit omnipotens, omnisciens et summe

7. B: *domini nostri.* 25. A in marg.: *Questio.* 32. A in marg.: *solucio.* 33. A: *Deum* deest.

2. Matth. XXIV, 26. 17. Eccles. III, 1.

benevolus et Deus ex omnipotencia sua ordinat ita esse, concluditur fidelibus evidenter quod melius est ecclesiam esse in tali alternacione quam sine aliqua repugnancia prospere militare. Sicut enim milites ex pugna sibi repugnancium querunt et ita milites adversarii per accidens prosunt illis, sic exercitus diaboli prodest ex Dei gracia ecclesie militanti, et sic vere dicit Apostolus quod predestinatis *timentibus Deum omnia cooperantur in bonum.*

We should pray: Thy will be done.

Et ad hunc sensum docet Christus Matthei VI, 10 suam ecclesiam orare in peticione tercia quando dicit: *Fiat voluntas tua, sicut in celo et in terra.* Et propter istam causam fideles non contra Deum remurmurant, sed pacienter et gaudenter acceptant omne quod evenit scientes quod istud vel bonum ex illo est a Domino ordinatum. Et ita heresis et scismata Antichristi multum prosunt ecclesie et specialiter illis qui stant in fide viriliter contra illum.

The apostles' faith justified by facts.

Et ita notant fideles quomodo notabiliter in casibus quatuor verificatur ista fides Apostoli, primo de casu diaboli, secundo in peccato primi hominis, tercio in peccato pro tempore gracie et quarto de divisione capitis Antichristi. Alii autem casus qui venerant tempore ante legem, tempore sub lege et tempore gracie multum profuerunt ecclesie, sed declaracio istorum quatuor sufficit pro presenti. Et totum hoc confirmat Dei filios ad humiliter paciendum et viriliter operandum. Ideo illi qui replicant contra hoc veritatem fidei *omnia que evenient de necessitate evenient* in vanum laborant contrarii sibi ipsis. Deus enim eternaliter ordinavit eventus futuros succedere quos oportet ipsum in suo ordine adimplere.

We should care more for the common good than for our own.

Ideo notaret fidelis quomodo secundum condiciones caritatis quas exprimit Apostolus I Cor. XIII homo plus gaudenter diligeret bonum communius quam bonum privatum et sic gauderet de istis eventibus, cum ex fidei principiis succedunt ad bonum tocius ecclesie matris nostre. Non cogitemus igitur solicite quid foret nobis utile aut delectabilis appetitus, sed quid foret

5. A: *querunt:* ita cod.; adde: *gloriam.* 27. A in marg.: *quod omnia que evenient de necessitate evenient.* 35. A: *quam* twice.

10. Rom. VIII, 28. 34. I. Cor. XIII, 4—8.

bonum ecclesie matri nostre, et cum ex fide predicta 424c bona est sibi talis alternacio in prosperis et | adversis, debemus ambo ista gaudenter et pacienter accipere. Et hec racio quare impacientes et remurmurantes facientes sic contra fidem et racionem racionabili divino iudicio sunt culpandi.

CAP. LIV.

How evil works for good to those who fear God and are predestinate.

Restat declarandum parum ulterius quomodo in supradictis casibus prodest malum; sed hic recalcitrant deficientes in caritate, vocantes homines istius sentencie delirantes: Tales eventus (inquiunt) non prosunt mihi sed secundum tuum desiderium prosunt tibi; et utinam racio talis ironica verificetur de me et meis similibus, quia Apostolus in fide predicta declarat quibus proficiunt quia hominibus istius condicionis duplicis, primo illis qui humiliter timent Deum; et ideo dicit: *Timentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, et secundo illis hominibus qui sunt ad beatitudinem ex Dei proposito ordinati; ideo sancti, hoc est, hiis Deum timentibus qui secundum Dei propositum vocati sunt ad beatitudinem ut sint firmi in fide et gracia ac mediis necessariis ad eandem.

The fall of Satan profits the church.

Unde quamvis nesciamus nostram predestinacionem ex fide, demonstracione vel intuicione, habere tamen possumus probabilem coniecturam ex nostra conversacione et virtutibus graciose a Domino nobis datis, et specialiter si sumus humiles de Dei ordinancia congaudentes. Patet autem quod casus diaboli prodest ecclesie Jesu Christi, quia oportet ruinam illam ex Dei gracia reparari, et cum non sit reparanda in angelis, eo quod boni sunt confirmati extra statum merendi et mali in crimine obdurati, patet quod ista reparacio est in hominibus facienda. Et ideo ex Dei gracia racione lapsus diaboli sunt tot homines salvandi in patria quot diaboli ab ipsa patria ceciderunt; et cum diaboli exercitando fideles prosunt ecclesie et augent rempublicam

7. A: *Cap. LIII;* B: *54*. 8. A in marg.: *Johannes*. 12. A: *prosint*. 32. B: *indurati*.

17. Rom. VIII, 24.

Dei nostri ostendentes magnitudinem sue potencie, ex hoc quod sunt sic inclusi in carcere, patet quod peccatum diabolorum undique prodest sancte matri ecclesie; quare ergo non de profectu huius gauderemus. Et ideo dictum est sepius quod argucia ista est nimis ceca: Tales privati ordines faciunt multa bona, ergo sunt ab ecclesia acceptandi; revera non ad alium sensum istud concluditur quam quod prodest ecclesie, quod ordines diabolorum ex suo peccato in tartara descenderunt. Ideo cum non tantum prosunt isti ordines sancte matri ecclesie indirecte, quantum prodest casus diaboli, sicut diabolus non deberet taliter peccare, sed a peccato huiusmodi continere, sic ordines illi privati qui non sunt auctorizati a Domino quoad esse suum primarium non deberent se sic introducere in ecclesiam militantem. Sicut enim spongiositates et quecunque discrasie in humano corpore prosunt sancte matri ecclesie, sic et iste quatuor secte per diabolum introducte. Sed videndum est utrum Deus directe ipsas precipit introduci.

Accidental good proves nothing in favour of the orders.

Et idem videtur de secundo casu primi hominis; nam occasione istius Jesus noster fuerat incarnatus; nec oportet nos solicitari, utrum Deus incarnaretur homine non peccante, quia Dei preordinacio eterna est quod homo per Christi incarnacionem a pena peccati taliter liberetur. Ideo sicut necessarium est Christum incarnari, sic necessarium est pro hoc fine per accidens, hoc est, pro salvacione hominis ipsummet incarnari. Et ad istum sensum intelligi potest Gregorius in cantico illo ecclesie: *Exultet iam angelica turba celorum*, ubi dicit quod necessarium fuit Ade peccatum et nostrum, et felix fuit culpa que talem ac tantum habere meruit redemptorem.

Good results of the fall of man.

It led to the incarnation.

Unde dicunt logici quod res dupliciter capere potest denominacionem, vel a suo intrinseco, sicut homo est iustus, et pro opere meritorio viator cum Dei gracia est beatus. Secunda autem denominatur aliquid a suo extrinseco, sicut urina vel dieta dicitur sana, et sic a gracia Dei intrinseca dicitur peccatum hominis esse felix, et istam distinccionem ignorarunt cardinales illi qui

A thing may take a name from intrinsic or from extrinsic reasons.

2. A: *sic* deest.

29. Cf. De Ecclesia, pag. 164. 30. Cf. Serm. II, 152.

voluerunt beatum Gregorium propterea condempnasse. Notet ergo fidelis quot homines erunt ex fragilitate peccati primi hominis condempnati et quomodo multitudo beatificandorum hominum non erit propterea minorata; et videre poterit quomodo occasione peccati duplicis erit multitudo humani generis in suppositis augmentata; et cum homines dampnati undique prosunt sancte matri ecclesie, patet quomodo peccatum primi hominis prodest illis qui secundum propositum vocati sunt sancti. Et patet quod sicut non sequitur: Iste facit bonum prodessens ecclesie, ergo bene; ita non sequitur: Adam fecit bonum peccando prodessens ecclesie, ergo propterea est laudandus; laus enim quam bonum istud promeruit est attribuenda gracie Dei et domini Jesu Christi.

The wickedness now prevailing gives the faithful more occasion for merit.

Quantum ad tercium, peccatum quod per Antichristum tempore gracie est causatum, patet quod constantes Dei pugiles occasione illius amplius promerentur et per consequens universalis ecclesia habet propterea maius bonum. Ex hoc enim stabiliti sunt fideles in Domino amplius in fide domini Jesu Christi et delectantur in Christo qui sic prophetavit versucias Antichristi. Et sic est fides scripture undique eis plus sapida et sunt in ipsa amplius confirmati. Cum ergo racione rabiei istius heretici fideles in Domino amplius promerentur, non mirum si adventus Antichristi indirecte prosit ecclesie.

The schism is in many ways profitable.

Et quantum ad quartum, scilicet divisionem capitis Antichristi vel dissensionem istorum duorum paparum, patet quod multipliciter prodest sancte matri ecclesie. Ideo debent fideles in hoc laudare Deum dicentes sibi devocius: *Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra.*

It gives us courage to publish evangelical opinions.

Unum ergo bonum quod ex ista dissensione evenit 424[d] nobis occiduis stat in | isto quod confortati sumus ex debilitate Antichristi publicare sentencias multas evangelicas quas stante ipso in suo robore non sic disserere auderemus. Licet autem utraque pars Antichristi quamvis divisa fuerit, habeat magnam fortitudinem et multos complices, tamen a probabili Antichristus foret longe forcior ipso stante in suo robore inconcusso.

12. A: *bonum* deest; B: addit. 32 *Unde ergo.* 36. A in marg.: *1.* 36, 37. B: *quamvis diversa.*

31. Matth. VI, 10.

It makes the the people less ready to condemn simple men.

Secundum bonum quod ex ista dissensione provenit est istud quod fideles clare confundere possunt argucias Antichristi. Capiunt enim multitudinem testium sine racione vel scriptura quod talis aut talis simplex persona est heretica, quia sic a maiori parte talis populi reputatur et (ut capiunt) vox populi est vox Dei. Deus autem per istam divisionem confundit patenter istam versuciam Antichristi. Nam maior populus tenens cum Clemente reputat Urbanitas esse hereticos et econtra; et utroque populo habente adiutorium de fidelibus qui sunt extra, ut patet de Grecis et Judeis et aliis eis similibus, qui reputant tum Clementinos quam Urbanitas hereticos, patet quod in nulla una provincia sunt tot populi asserentes privatum simplicem fidelem esse hereticum.

It gives confidence to the faithful.

Ideo tercio sunt fideles in lege Domini consolati quod sciunt Antichristum et quoscunque hereticos laborare in isto puncto contra scripturam sacram propter superbiam atque lucrum. Et cum de se ipsis credunt quod non laborant patenter contra scripturam sacram, nec querunt ex dictis suis vanam gloriam sive lucrum, est illis evidens quod non sunt heretici vel discipuli Antichristi. Augustinus autem super Psalmo IX declarat assumptum *quomodo tota scola Antichristi non fundat se nisi forte sophistice super malo sensu scripture sacre et laborat propter vanam gloriam sive lucrum.* Fideles autem sacerdotes non sunt in aliquo horum sibi ipsis conscii; sed docto quod in aliquo horum erraverint humiliter volunt corrigi.

It shakes the authority of Antichrist.

Et quando fides scripture secundum iudicium ipsorum dicit aliquid et scola Antichristi sine racione vel auctoritate dicit oppositum, scripture sacre sentencie adherebunt, quia aliter infideliter hominem fallacem preponerent Deo suo. Confutacio ergo istius argucie: communitas hominum dicit istum esse hereticum, ergo verum, est preciosior fidelibus ex ista divisione huius capitis quam lucrum aliquod temporale. Nec potest patencius confundi ista argucia quam ex dissensione ista quam Dominus introduxit, cum tam episcopi, monachi, canonici atque fratres dicunt in Francia quod Anglici adherentes Urbano et linquentes Clementem sunt

16. A in marg.: *3*.

patule infideles; econtra autem dicunt Anglici istarum sectarum quatuor quod Franci et contrate sibi consentanee sunt propter adhesionem Clementi heretici infideles. Extrinseci autem ut Greci et Judei cum sibi similibus dicunt probabilius quod ambe hee partes sunt heretici infideles, quia perdiderunt libertatem legis domini Jesu Christi et sunt inevidenter cum uno diabolo desponsati. Et hec infidelitas inducit heresim, perturbacionem in populis et alia multa mala. Ideo si placeret Deo movere seculare brachium ut tempore huius debilitacionis Antichristi nitatur efficaciter reducere ecclesiam ad ordinacionem domini Jesu Christi, fructus valde notabilis proveniret ex divisione huius capitis Antichristi; hec et multa bona similia provenire possunt ex isto casu et casibus multis similibus, si videmus.

CAP. LV.

Sequitur in textu Matthei: *Sicut enim fulgur exit ab oriente et apparet usque in occidentem, ita erit et adventus filii hominis; ubicunque fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquile.*

Jerome: The second advent will be evident to all.

Super quo Jeronymus: *Nolite exire, nolite credere quod filius hominis vel in deserto gencium sit vel in penetrabilibus hereticorum, sed quod ab oriente usque in occidentem fides eius in catholicis fulgeat ecclesiis. Hoc quoque dicendum, quod secundus Salvatoris adventus non in humilitate ut prius per singula demonstrandus sit. Stultum est itaque eum in parvo loco vel in abscondito querere qui tocius mundi lumen est.*

Ubicunque fuerit corpus etc. De exemplo naturali quod cotidie cernimus Christi instruimur sacramento. Aquile et vultures eciam transmarina dicuntur sentire cadavera et ad escam huiusmodi congregari. Si ergo irracionabiles volucres naturali sensu tantis terrarum spaciis et maris fluctibus separate parvum cadaver senciunt ubi iaceat, quanto magis nos et omnis multitudo eredencium

16. A: *Cap. LIV.* 21. B in marg. without mark of reference: *ibi.* 24. *fides;* B in marg.: *scilicet.* 32. A: *eciam ad.* 33. Codd.: *volucres* deest. 35. A: *iacet.*

17. Matth. XXIV, 27—28. 21. Comm. in Matthaeum l. c. pag. 196—197.

debet festinare ad eum, cuius fulgur exit ab oriente et paret usque in occidentem. Possumus autem corpus, id est nation quod signancius Latine dicitur cadaver ab eo quod per mortem cadat passionem Christi intelligere ad quam provocamur, ubicunque in scripturis legitur congregemur; et per illam venire possimus ad verbum Dei, ut est illud: Foderunt manus meas et pedes meos. Et in Isaia: Sicut ovis ad victimam ductus et cetera hiis similia: *Aquile autem appellantur sancti, quibus innovata est iuventus ut aquile et qui iuxta Isaiam plumescumt et assumunt alas ut ad Christi veniant passionem.* Hec Jeronymus.

Christ does not pour His light only on Rome or Avignon, but directly on all that will receive it.

Videtur hunc sanctum sensum evangelii satis lucide declarare; et sicut ipse non audet de hoc textu asserere quod intendit adventum Christi ad diem finalis iudicii declarare, ita et nos pusilli et inscii non audemus. Hoc tamen videtur fidelibus consulendum quod non petant curiam | Romanam vel Avinonicam ad papales 425[a] indulgencias vel absoluciones a pena et culpa sibi vel aliis impetrandum, quia, ut vere dicit Jeronymus, Dominus tocius mundi non vult in tali brevi loco vel angulo coartari, sed ipse existens in celo perpendiculariter cuilibet vigilanti est paratus ad influendum lumen sue fidei, sive homines fuerint Asiani de discipulis sancti Johannis vel occidui de discipulis sancti Petri.

God loves men according to His grace and their merit.

Unde subtilis heresis Antichristi et cavenda fidelibus est dicere quod Christus est acceptor personarum vel situum quoad influxum gracie tribuendum, et non minus est hereticum dicere quod discipuli Petri, Pauli, Johannis vel alterius apostoli specialiter a Domino sunt amati; sed cum Christus singulariter infundit graciam illapsus anime impertinenter quoad locum vel apostolum existentem Dei instrumentum amat Deus hominem secundum eius graciam et sui meriti dignitatem. Et in ista blasphema heresi sunt multi prelati ex ceca ignorancia maculati.

Sequitur ulterius in textu Matthei: *Statim autem post tribulacionem dierum illorum sol obscurabitur et luna non dabit lumen suum et stelle cadent de celo et virtutes celorum movebuntur.*

3. *nation*; ita codd. Hieron.: *ploma*. 12. A in marg.: *Johannes*. 37. A: *lunam*.

7. Psalm. XXI, 17. 8. Isa. LIII, 7. 10. ib. XLVI. 36. Matth. XXIV, 29.

Super quo Jeronymus: *Virtutes (inquit) celorum movebuntur diminucione luminis, alioquin legimus solem septuplum habiturum luminis sed comparacione vere lucis omnia usui tenebrosa; si itaque iste sol qui nunc per totum orbem rutulat et luna que secundum est luminare, eciam stelle que ad solacium noctis accense sunt omnesque virtutes quas angelorum multitudines intelligimus in adventu Christu reputabuntur in tenebras, decuciatur supercilium eorum qui se sanctos arbitrantes presenciam iudicis non formidant.* Hec Jeronymus.

The powers of heaven will be shaken, because all lights will be dim before the glory of Christ.

Videtur istum sanctum timere dare sensum hunc sacre scripture quod Christus immediate post hunc processum temporis veniet ad finale iudicium aut quod sol, luna vel astra celi erunt tunc statim post hec corporaliter alterata, sed videtur istum concipere quod papa vel sibi equivalens qui dicit se ipsum esse caput ecclesie militantis obscurabitur in lumine fidei vel virtutum; quia cum pape omnia ista officia faciunt propter lucrum, verisimile est quod subtracto illo lucro percepta versucia Antichristi obscurabitur iste sol quoad sensibilem apparenciam et veritatem divini iudicii.

The sun is the Pope, dark in the light of faith and virtue.

Luna autem potest intelligi quicunque alius prelatus ecclesie aut imperator vel rex notabilis qui erit propter sophisticacionem istam pape vel solis alterius cuiuscunque in spirituali lumine obscuratus; et stelle, hoc est, prelati qui se reputant magnos modo in ecclesia cadent de suo officio deficiente lucro temporalium gracia cuius laborant precipue et virtutes celorum, hoc est, fideles de seculari brachio et aliis partibus militantis ecclesie movebuntur, considerantes quod nimis diu per Antichristi versucias sunt seducti. Iste autem sensus videtur probabilis et sensu huius evangelii catholice applicandus.

The moon and stars Emperor and Prelates.

Crisostomus autem exponens illum textum Luce XXI, 25: *Erunt signa in sole* etc. ita dicit: *Statim*, inquit, *post tribulacionem dierum illorum sol obscurabitur et luna non dabit lumen suum et stelle cadent de celo. Patrefamilias moriente tota domus eius turbatur, omnis familia plangit et, conscissis tunicis suis nigris, se operiunt vestimentis, sic*

1. A in marg.: *Jeronymus.* 8. A: *deduciatur.* 14. A: *hoc.* 34. A in marg.: *Crisostomus.* 38. A: *suis* deest.

1. Comm. in Matth. l. c. pag. 197. 34. Op. Imp. l. c. pag. 952, 953.

Chrysostom: Sun and moon will be darkened as a sign of God's wrath.

humano genere propter quod fuerant omnia hec creata circa exitum constituto totus destituitur mundus, universa celi ministeria lugent et candore deposito pro luculentis vestibus tenebris vestientur. Nam sol obscurabitur et luna non dabit lumen suum, aut propter indignam persecucionem sanctorum dolentes aut super impiorum pessima opera indignantes aut novissimam Dei iracundiam demonstrantes, ut adhuc viventibus impiis super terram iam gustus detur infernalium tenebrarum. Sive hoc sive illo modo merito nox interveniens inter diem et diem predicet, quia post modicum nova dies resurreccionis est nascitura. Dividetur enim, ne istius seculi et illius una videatur esse natura. Sicut enim omnes carnales morimur ut spirituales surgamus, sic et illa dies tenebris interciditur quasi quadam morte, ut nova iterum renascatur. Aut certe quia spiritualiter iniquitas nox intelligitur, iusticia autem dies. Ex nativitate enim Christi lux orta est, dicente propheta: Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum leticia. Mane Christus vocatur. Hec dies iusticie in exitu mundi finitur iniquitate et, errorum tenebris obscurata. De qua loquitur Dominus ad apostolos dicens: Ambulate dum lumen habetis, ne vos tenebre comprehendant. Sol obscurabitur, id est, noticia Christi silebit. Luna non dabit lumen suum, id est, ecclesia sanctitatis sue claritatem non demonstrabit. Stelle cadent de celo, id est, qui videntur sancti transgredientur et cadent de dignitate celesti. Nam quod de diabolo dictum est: Quomodo cecidit Lucifer de celo qui mane oriebatur, sic interpretantur apostoli non de altitudine celi ad terram sed de angelica dignitate ad ignominiam tenebrarum. Quomodo autem multi christianorum transgredientur, signat Daniel: Et de eruditis, inquit, cadent multi. Sicut ergo tempestas suscitat nebulam, nebula autem cooperit solem, sic impiorum persecucio suscitabit transgressionem, transgressio autem christianitatis obscurabit candorem.

Unde propheta dicit in alio loco: Sol vertetur in tenebris et luna in sanguinem id est ecclesia, aut propter

2. A: *obstupuit mundus.* Recte: *contristatur mundus.* 8. A: *aut adhuc.* 10. A: *merito enim nox.* 11. Codd: *prescidet.* 15. A: *mortem.* 19. B: *Mane Christi.* 26. A: *transgrediuntur.* 33. A: *nubila, nabila*; ib. A: *cooperiunt.* 36, 37. *tetenebris.* 38. Codd.: *item ecclesia.* Correxi.

18. Psalm. XXIX, 6. 22. Joh. XII, 35. 28. Is. XIV, 10. 32. Dan. XI, 35. 36. Joel II, 31.

assiduam occisionem sanctorum aut quia christiani ipsi
425b *contra iusticiam | christianitatis inter se ipsos furentes bellabunt. Hoc si tempore huius heresis intelligatur scriptum, exposicionem habet convenientem. Quomodo? Obtinuit heresis ista sanctum ecclesie locum quasi abominacio desolacionis et Antichristi exercitus constituta, Christi solis est veritas obscurata. Ecclesia fidei sue non potuit splendorem dare clarum et christiani multi qui erant stelle racionabiles ceciderunt a firmamento scripturarum sanctarum.* Hec Crisostomus.

Videtur istum non contrariari sed alludere sensui supradicto.

CAP. LVI.

Sequitur in textu Matthei: *Et tunc apparebit signum filii hominis de celo, et tunc plangent omnes tribus terre et videbunt filium hominis venientem in nubibus celi cum virtute multa et maiestate. Et mittet angelos suos cum tuba et voce magna et congregabunt electos eius a quatuor ventis celi a summis celorum usque ad terminos eorum.*

Jerome: The sign will be the cross or the flag of victory.

Super quo Jeronymus: *Signum hic aut crucis intelligamus, ut videant iuxta Zachariam et Johannem Judei quem conpunxerunt, aut vexillum victorie triumphantis, tunc omnes tribus terre plangent hii qui municipatum non habent in celis sed scripti sunt in terra. Et mittet angelos suos cum tuba. De hac tuba et Apostolus loquitur et in Apocalypsi Johannis et in veteri testamento tube ductiles ex auro, ere argentoque fieri precipiuntnr, ut sublimia doctrinarum resonent sacramenta.* Hec Jeronymus.

Christ does not say, how soon after the sign the day shall appear.

Videtur istum sanctum intelligere hoc evangelium loqui ad litteram de die novissimo; sed nota quod Christus sermones suos taliter moderavit, ut tempus istius diei sit nobis absconditum, sicut post dicit et filium et angelos nescire. Dicit itaque: tunc apparebit

9. A: *racionales.* 13. A: *Cap. LV;* B: 56. 19. A: *celi* deest 21. A in marg.: *Jeronymus.* 29. A: *habuere.* 30. A in marg.: *Johannes.* 31. A: *quod* deest.

15. Matth. XXIV, 30, 31. 22. Comm. in Matth. l. c. pag. 198. 23. Zach. XII, Joh. XIX. 36. I. Cor. XV, I. Thess. IV, Ap. VIII, Num. X.

signum filii hominis de celo; sed nec loquitur de tunc indivisibili nec exprimit quam cito post signa hec dies iudicii apparebunt.

Chrysostom: Christ will be seen with the marks of His passion,

in the body in which He ascended to heaven.

The scars will witness against those who opposed Him.

Crisostomus autem pertinenter huic materie ita scribit: *Quidam putant crucem Christi ostendendam esse in celo, verius autem est ipsum Christum in corpore suo habentem testimonia passionis, id est, vulnera lancee et clavorum, ut impleatur illud quod dictum est: Et videbunt in quem conpunxerunt. Denique in quo loco presens evangelista ponit dicens: Apparebit signum filii hominis, alii evangeliste hoc solum dixerunt: Et videbunt filium hominis, ostendentes signum Christi esse ipsum corpus Christi qui in signo corporis sui cognoscendus est a quibus crucifixus est. Unde in Actibus ad apostolos angelus sic dicit: Hic Jesus qui receptus est a vobis, sic veniet iterum quemadmodum vidistis eum in celum euntem. Non sic portabitur in tali nube: nec enim cum tali gloria ascendit, cum quali venturus est iudicare sed: Sic veniet, in hoc corpore, cum quo ascendit. Vides ergo quia quasi signum datur apostolis corpus eius, dicens: Sic veniet. Vis autem scire quare ad signum passionis sue vulnera corporis sui servavit? Audi eum post resurreccionem dicentem ad Thomam: Infer digitum tuum huc et vide manus meas, et affer manum tuam et mitte in latus meum et noli esse incredulus sed fidelis. Qui tulit costam de latere Ade et supplevit carnem: numquid eciam non potuit corpus suum sanare et integrum suscitare? Sed corpus quidem suscitavit, vulnera autem eius servavit, ut in die iudicii proficerent ad testimonium passionis contra Judeos et omnes qui denegantes filium Dei crucifixum in corpore iudaizant. Propterea quasi manifesto signo convenienter dicit: Tunc plangent se omnes tribus terre. Plangent enim se Judei videntes viventem et vivificantem quem quasi hominem mortuum estimabant et convincentem se corpore vulnerato scelus suum denegare non poterunt. Plangent se et gentiles qui vanis disputacionibus philosophorum*

4. A in marg.: *Crisostomus.* 9. A: *Deinde.* 14. A: *Unde* deest. 15. B: *iterum* deest. 16. B: *Non* deest. 17. B: *portabatur;* ib. A: *tale* before *nube.* 18. B: *hoc* deest. 20. B: *autem* deest. 26. A: *implevit carne*; ib B: *eciam* deest. 27 B: *quidem* deest. 28. B: *ei servavit.* 32. A in marg.: *1.* 34. B: *convincente.* 35. A in marg.: *2.*

4. Op. Imp. l. c. pag. 833. 9. Apoc. I, 7. 10. Marci XIII, 26, Luc. XXI, 17. 15. Act. I, 11. 23. Joh. XX, 27.

decepti irracionabilem stulticiam putaverunt esse Deum colere crucifixum et detulerunt creature gloriam creatoris. Lugebunt et christiani peccatores qui magis dilexerunt mundum quam Christum, cum audierint eum hec verba dicentem ad se: Ego propter vos homo factus fui, propter vos alligatus et delusus et cesus et crucifixus. Ubi est tantarum iniuriarum mearum fructus? Ecce precium sanguinis mei quem dedi pro redempcione animarum vestrarum: Ubi est servitus vestra quam mihi pro precio sanguinis mei debetis? Ego super gloriam meam vos habui, cum essem Deus apparens homo et viliorem me omnibus rebus vestris fecistis. Nam omnem rem vilissimam terre amplius dilexistis quam iusticiam meam et fidem. Plangent se heretici qui purum hominem crucifixum dixerunt, cum viderint ipsum esse iudicem in quem compunxerunt Judei. Quomodo enim argunt Judeos quasi interfectores filii Dei, si non filius Dei sed purus homo est crucifixus? Et tunc plangent se omnes tribus terre, quia nec resistendi virtus est contra eum et fugiendi nulla facultas ante faciem eius nec penitencie locus: ex augustia omnium rerum nihil eis remanet nisi luctus. Merito plangent se, quia tunc neque pecunie divitibus prosunt ad elemosinam faciendum neque parentes iusti pro filiis intercedunt neque ipsi angeli pro hominibus, sicut solebant, facient verbum: quia non recipit natura iudicii misericordiam sicut nec tempus misericordie iudicium, dicente propheta: Misericordiam et iudicium cantabo tibi Domine| 425c *misericordiam in primo adventu et iudicium in secundo. In priori adventu volentibus apostolis ignem deponere dixit: Nescitis cuius spiritus estis. Filius enim hominis non venit iudicare mundum sed salvare. In secundo autem dicit: Nam filius hominis veniet in maiestate patris sui et tunc reddet unicuique secundum opera eius. Et videbunt filium hominis venientem etc. Si quando rex terrenus processurus contra aliquem, in expedicione mandat populo, omnes dignitates moventur, excercitus excitatur et tota civitas fervet, quanto magis rege celesti exsurgente iudicare*

His enemies will weep because they will be unable to resist or flee from Him.

Judgment marks the second advent as mercy the first.

3. A in marg.: *3*. 4. A: *audierunt*. 5. A: *de se*. 6. A: *crucifixus sum*. 15. A: *in quem compuxerunt Judei*. 31. A: *in* deest. 34. A: *si quando* deest. 36. A: *ut dignitates*; ib. A: *exercitus moveantur*; ib. A: *exercitus excitatur* deest. 37. A: *regis*.

28. Psalm. C, 1. 30. Lucae IX, 55, 56. 32. Matth. XVI, 27.

vivos et mortuos virtutes angelice moventur? Terribiles ministri terribiliorem dominum procedentes: Cherubim et Seraphim preparantur ad sedem unius, et racionabilis thronus vivam sapienciam portaturus. Nec enim potest esse res mortua que baiulat vitam. Ante ipsum pro candelabris fulgura viva precedent et pro tubis horrenda tonitrua. Qualis rex talis et preparacio regis. Vere magna tuba terribilis cui omnia obaudiunt elementa que petras scindit, inferos aperit, clausuras tenebrarum pertransit, portas ereas conterit, vectes adamantinos et ferreos confringet, vincula mortis disrumpet et de profundis abissi animas liberatas corporibus suis assignat. Hec omnia cicius consumet in opere quam sagitta transit in aere dicente Apostolo: In momento, in ictu oculi, in novissima tuba. Tuba enim canet et mortui resurgent incorrupti. In illa voce pulvis iam dissolutus corporum mortuorum in nova membra constringit; in illa voce quasi una persona obnoxia totum mare discutitur, ut si quid apud se retinet de humanis ossibus sine contradiccione restituat. In illa voce a partibus mundi spiritus congregantur qui resuscitent populum dormientem.

The saint would make men righteous for fear of the judgment.

Videtur istum sanctum incutere viatoribus terrorem ad iusticiam observandum pro timore diei iudicii; nec reperi in scriptis istius doctoris vel sancti alterius quod clavi, crux et lancea erunt realiter pro die iudicii sed quod signum quoddam efficax in corpore Domini apparebit per quod duplex memoria de passione Christi in cordibus hominum imprimetur cum salvandi habebunt memoriam amoris et delectacionis et dampnandi habebunt memoriam timoris et contristacionis.

The scars may be present only for the moment.

Nec oportet fidelem esse sollicitum circa cicatrices Jesu nostri, quia hoc pro firmo tenemus quod tunc non erunt vulnera penam Christo inferencia nec horrorem in composicione sui corporis nec quod Christus tamquam ioculator ostendet suis fidelibus signum aliquod falsitatis sed cum stat corpus glorificatum in diversis figuris se ostendere, eo quod materia erit tunc spiritui summe obediens, non video quod ille cicatrices continue antea vel in perpetuum postmodum erunt in corpore

1. A: *commoventur*. 2. A: *terribiliorem* deest. 6. A: *ad viva*. 12. A: *suis* deest. 22. A in marg.: *Johannes*.

14. I. Cor. XV, 52.

Domini remanentes. Excuciamus ergo tales difficultates superfluas et simus in difficultatibus fructuosis fidei stabiliti; et proporcionabiliter est de tuba Michaelis archangeli senciendum.

CAP. LVII.

Sequitur in textu Matthei: *Ab arbore autem fici discite parabolam: Cum iam ramus eius tener fuerit et folia eius nata, scitis quia prope est estas. Ita et vos: Cum videritis hec omnia, scitote quia prope est et in ianuis. Amen dico vobis: Non preteribit generacio hec, donec omnia fiant. Celum et terra transibunt; verba autem mea non transibunt.*

Super quo Jeronymus: *Sub exemplo arboris docuit consumacionis adventum. Quomodo, inquit, quando teneri fuerint in arbore ficus cauliculi et gemma erumpit in florem cortexque folia parturit, intelligitis estatis adventum et favonii ac veris introitum. Ita cum hec omnia que scripta sunt videritis: Nolite putare iam adesse consumacionem mundi sed quasi proemia et precursores quosdam venire, ut ostendant quod prope sit eciam in ianuis.*

Jerome: Consummation of all things foretold under figure of a tree.

Amen dico vobis, non preteribit etc. Supra diximus generaciones bonorum et e contrario malorum esse singulas. Igitur aut omne genus hominum signat genus aut specialiter Judeorum.

Celum et terra etc. Celum terraque transibunt in mutacione, non abolicione sui. Alioquin quomodo sol obscurabitur et luna non dabit lumen suum et stelle cadent, si celum in quo ista sunt terraque non fuerit. Hec Jeronymus.

Videtur istum sanctum exponere hec verba evangelica de calendis diei iudicii vel consummacionis seculi. Unde philosophi loquentes de periodis rerum corruptibilium et terminabilium dicunt quod quelibet talis res habet suam etatem, periodum sive diem. Et sic necesse est istam

There must be a certain time for the end of the world.

2. A: *superfluas.* 5. Hoc capitulum in cod. Cantabrigiensi (A) deest. 19. Cod.: *prima.* 33. Cod.: *pariodis.*

6. Matth. XXIV, 32, 33. 13. Comm. in Matth. l. c. pag. 198.

duracionem mundi habere suum terminum qui erit, quando completus numerus humani generis ad perfeccionem mundi requisitus erit tam ad patriam quam ad tartarum adimpletus. Et ad hoc vadit similitudo Christi de arbore fici, de estate anni solaris et autumpni, ac si in fine autumpni fructibus maturatis et salvandis positis in domum celestis horrei ac zizannia cum paleis in inferno positis cumburendis erit in regione hac media consumacio non amplius duratura, sed oportet quod iste mundus ex causa multiplici habeat magnum annum. Et super isto videtur Apostolum capere I Cor. III suum modum loquendi de ligno, feno et stipula.

Chrysostom: Reason for selecting the fig among the trees.

Crisostomus autem super sentencia ista sic loquitur: *Quare non ex aliis arboribus sed pocius de ficu similitudinem sumit et estate? Quia postquam alie arbores vernare ceperint, frequenter evenit ut accedens frigus precedat estatem et iterum arbores induresscunt; ficus autem quia pene post omnes alias arbores vernat, difficile post ficum intervenit. Ideo ergo sic comparata est ecclesia in illo tempore propter indubitabilem seculi novi adventum. Sed que est illa assimilacio rei videamus. Ficus bona verni temporis temperamento mollescit ad folia, ecclesia autem miserabili persecucione conflicta compellitur ad mortem. Sed Dominus hanc assimilacionem iocunditatis ex ficu non ad affliccionem corporalem retulit, sed spiritualem profectum animarum. Nam quando carnalia hominis affliguntur, tunc spiritualia eius gaudent, sicut ait Apostolus: Et vos suscepistis verbum Dei in tribulacione multa cum gaudio Spiritus Sancti. Sicut enim vernali flatu arbores laxantur in folia et fructus, sic persecucionibus excitantur anime ad virtutem. Ideo autem ficus ecclesie similatur, quia sicut ficus sub uno cortice plurima grana intra viscera dulcedinis inclusa constringit, sic et sub uno corpore ecclesia multos christianos inter viscera sue caritatis congregatos complectitur. Deinde alia racione omnis arbor pene in urno tempore fructum prebet; nam infra paucos dies maturi sunt et cadunt; ficus autem ex quo ceperit fructum afferre usque ad*

17. Recte: *precidat.* 19. Cod.: *parata.* 20. Cod.: *novi* deest. 32. Cod.: *una.* 36. Cod.: *verno tempore.*

14. Op. Imp. l. c. pag. 954. 28. I. Thess. I, 6.

hiemem fructificare non desinit; nam iam alii colligunt matura et alii hic procedunt. Sic ecclesia ex quo cepit eciam sanctos afferre usque ad finem seculi non cessabit. De hac autem ficu sub alia specie interpretacionem fecimus apud Marcum estimantes ubique quod verum est, non affirmantes ut secundum hoc quod visum fuerit unicuique hoc probet.

Doubt makes men careless.

Amen dico vobis etc. Res dubia semper facit hominem negligentem. Nam quod sine dubio nobis cognoscimus venturum esse, ad eam rem nosmet ipsos magnanimiter confortamus. Ne ergo audientes apostoli certum periculum pro incerto suscipiant et dubitantes de eius adventu semetipsos in negligencia ponant, ideo sermonem suum iuramento confirmans ait: Amen dico vobis; non transibit generacio hec, donec omnia fiant. Quia contra magnum periculum magna preparacio est necessaria, magna autem preparacio assiduam ammonicionem requirit et cautam. Et sciendum est quod non illud vult Christus apostolis suis ostendere, quia iam in continenti futura est tentacio illa, sed quia omnino futura est, ergo non illos homines dicit, qui in illo tempore fuerant nati sed familia gentis ipsius est.

Generacio ista: id est, aut faciencium hanc temptacionem aut paciencium aut peccatorum hominum aut demonum qui operantur in eis: Nam utrique non cessabunt in seculo, donec consumacio fiat, ut dicatur illis: Discedite a me maledicti in ignem eternum, qui preparatus est diabolo et angelis eius. Necesse est enim ut quamdiu fides temptetur, temptacio reservetur. Aut certe christianorum generacionem dicit, id est: Generacio ista mortalis non transibit ad immortalitatem, donec hec fuerint consumata, ut postea immortalis et impassibilis fiat.

Celum et terra etc. Quia celum et terra ad misterium vestrum creata sunt, verba autem sua ad gubernacionem vestram disposita sunt, celum et terra vanitati subiecta sunt, dicente Apostolo: Vanitati enim creatura subiecta est. Naturaliter autem veritas nescit mentiri nec potest aliquo modo perire. Hec Crisostomus.

3. *Cessabit.* In textu Crysostomi secuntur haec verba: *Nam per singula tempora alii dormiunt, alii autem nascuntur.* 37. Cod.: *nec non.*

26. Matth. XXV, 41. 36. Rom. VIII, 20.

Videtur istum sanctum reverenter exponere verba evangelica et sane innuere quod, sicut non est iota vel apex in evangelio sine probabili racione, sic non est omissio cuiusquam verbi vel operis sine notabili racione. Et super isto principio fidei laboravit iste sanctus cum aliis fidelibus ipsum sequentibus, dicendo quare Christus de ficu et estate inseruit suam parabolam. In estate quidem fructus terre nascencium maturescunt et terra est viridis et florida, per quod signatur status patrie in beatis. Et propter hanc racionem notat hic sanctus quare Christus dicendo: *Amen dico vobis* facit racionabile iuramentum; nam sicut ad dandum certitudinem notabilem de sua sentencia Christus sic iurat, sic in evangelio Johannis ut fideles intelligant eius naturam duplicem geminat regulariter verbum *Amen.*

Lesson as to oaths.

Et ex isto fideles eliciunt sibi regulam, quando et qualiter est iurandum. Cum enim nullum verbum creatoris debet esse ociosum, non debet dicere vel *certe* vel *est ita* vel *de facto* cum verbis aliis putatis sue sentencie, nisi quando est notanda racio cur sic putat. Ideo consuetudo irracionabilis in istis locucionibus est tollenda; quando autem dicimus sentenciam auditorio annotandum et supponimus quosdam de ipso ambigentes certificari per tales adiecciones, tunc licitum est nobis moderanter adicere vel iurare.

Et hic laudamus Deum quod restat nobis via dicendi quare Christus inferendo verba evangelica: *Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus* servaverat istam formam.

'This generation' includes both predestinate and reprobate.

Secundo notandum est ex verbis Crisostomi quod probabile videtur Christum intendere quod *generacio hec* includit tam salvandos quam dampnandos a mundi principio usque ad finem seculi duraturos, et cum hoc adiutorium bonorum angelorum iuvancium et pugnam diabolorum sanctos exercitancium — nam ista sunt necessaria media, ut omnia sint secundum Christi propositum consumata: et sic notabiliter dicit hic sanctus, quod in creaturis subiectis vanitati est transitus, quia successio a preterito in futurum, in verbis autem Dei, hoc est, in sua sentencia non est variacio huiusmodi assignanda, quia cum eternaliter dicit cuncta que sunt

11. Matth. XXIV, 34.

sibi presencia non est fingendum quod prius dicit hoc fore, secundo hoc esse et tercio hoc fuisse.

CAP. LVIII.

Jerome: Christ knows when the day of judgment will be.

Sequitur in textu Matthei: *De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli celorum, nisi pater solus.* Super quo Jeronymus: *In quibusdam Latinis codicibus additum 'et neque filius', cum in Grecis et maxime Adamancii et Pierii exemplaribus hoc non habeatur adscriptum, sed quia in nonnullis legitur, disserendum videtur. Gaudent enim Arius et Eunomius, quasi ignorancia magistri gloria discipulorum sit, et dicunt non potest equalis esse qui novit et qui ignorat. Contra quos breviter ista dicenda sunt. Cum omnia tempora fecerit Jesus, hoc est, verbum Dei: Omnia enim per ipsum facta sunt et sine ipso factum est nichil; in omnibus autem temporibus eciam dies iudicii sit, qua consequencia potest eius partem ignorare, cuius totum noverit? Hoc quoque dicendum est. Quid est maius, noticia patris aut iudicii? Si maius novit quomodo ignorat quod minus est. Scriptum legimus: Omnia que patris sunt michi tradita sunt. Si omnia patris filii sunt, qua racione unius sibi diei noticiam reservavit et noluit eam communicare cum filio. Sed et hoc inserendum: Si novissimum diem temporum ignorat, ignorat et penultimum et retrorsum omnes. Non enim potest fieri ut qui primum ignorat, sciat quid secundum sit. Igitur quia probavimus non ignorare filium Dei consummacionis diem, causa reddenda est cur ignorare dicatur. Apostolus autem super Salvatore scribit: In quo sunt omnes thesauri sapiencie et sciencie absconditi. Sunt ergo omnes thesauri in Christo sapiencie et sciencie, sed absconditi sunt. Quare absconditi. Post resurreccionem interrogatus ab apostolis de die manifeste respondit: Non est vestrum nosse tempora vel momenta que pater posuit in sua potestate. Quando dicit: 'Non est vestrum scire' ostendit quod ipse*

3. A: *Cap. LVI.* 6. A in marg.: *Jeronymus.* 20. A: *Sed omnia.* 28, 29. B: *in Christo sapiencie et sciencie sed absconditi.* 29—30. A: *Sunt — absconditi sunt* deest.

4. Matth. XXIV, 36. Comm. in Matth. l. c. pag. 199. 14. Joh. I, 3. 19. Lucae X, 22. 28. Col. II, 3. 32. Act. I, 7.

sciat sed non expediat scire apostolis ut semper incerti de adventu iudicis sic cotidii vivant quasi die altera iudicandi sint. Denique et consequens evangelii sermo id ipsum cogit intelligi; dicens quoque patrem solum nosse, in patre comprehendit et filium. Omnis enim pater filii nomen est. Hec Jeronymus.

Now-a-days misuse of Scripture is common.

Ex isto dicto Jeronymi notaret catholicus quantum horrebant sancti doctores illos hereticos qui vel negarunt scripturam sacram et omnino evangelium vel sibi imposuerunt sensum sinistrum; et cum hodie sit utriusque communiter, patet quantum moderna ecclesia decidit a religione ecclesie primitive.

Augustine: When Christ is said not to know, it means that he would not tell.

Augustinus autem videtur admittere hoc verbum evangelii, *Neque filius;* neque audet quiescere in hac glosa quod filius non cognoscit hunc diem ex se vel humanitus; sed hanc noticiam proprie tribuit patri suo. Unde primo tractatu Psalmi XXXVI sic scribit: *Novissimus dies terribiliter venturus esse auditur eis, qui securi esse bene vivendo nolunt et male vivere* | *dici volunt.* [425d] *Utiliter autem Deus latere voluit illum diem ut semper sit paratum cor ad expectandum quod venturum esse scit, et quando venturum sit nescit, quia vere dominus noster Jesus Christus magister nobis missus est, eciam filium hominis dixit nescire illum diem, quia in magisterio eius non erat, ut per eum sciretur a nobis; neque enim aliud scit pater quod filius nescit, cum illa sciencia patris illa sit que sapiencia eius, est autem sapiencia eius filius eius, verbum eius. Sed quia scire nobis non proderat quod quidem ille noverat qui docere nos venerat, non tamen hoc quod nobis nosse non poterat non solum sicut magister aliquid docuit, sed sicut magister aliquid non docuit; tamquam magister enim sciebat et docere quod proderat et non docere quod oberat, sic autem quodam locucionis genere nescire filius hominis dicitur quod non docet, ideo nescire dicitur quod nescire nos faciat. Quomodo cotidie loquimur modo quodam ut dixi locucionis, letum diem, quia letos nos facit, et tristem diem, quia tristes nos facit, et frigus pigrum, quia pigros nos facit,*

7. A in marg.: *Johannes.* 14. A: *Nec audet;* ib. A in marg.: *Augustinus.* 29. A: *non tam.*

14. Sti. Augustini Opp. tom. IV, 1, pag. 257.

quomodo econtra dicitur a Domino. Nunc cognovi, dictum est Abrahe, nunc cognovi quoniam times Deum. Hoc enim Deus noverat et ante illam probacionem; nam illa probacio ideo facta est, ut nos nosceremus quod Deus iam noverat et propter nos docendos conscriberetur; quod ante documentum ille noverat et fortasse ille Abraham nondum noverat quas vires haberet fides eius. Hec Augustinus.

The Trinity knows all things, past, present and future.

Videtur quod iste due fistule Spiritus Sancti in catholico sensu conveniunt, scilicet quod tota Trinitas absolute necessario scit omnia preterita, presencia vel futura, et hoc plane docet uterque eorum. Ideo hoc firmiter teneamus tamquam nostre fidei fundamentum. Videtur tamen Jeronymum innuere quod ista particula non habetur in Grecis codicibus vel Ebreis, sed quia Marci XIII, 32 expresse scribitur in Latino: *De die autem illo vel hora nemo scit neque angeli in celo neque filius nisi pater.* Item, textus Matthei iam lectus videtur sonare in eandem sentenciam, cum in isto *nisi pater solus* videtur pertinens precise exclusio personalis.

Item, pari evidencia qua hic defectus interpretum, poni posset defectus ab heretico in quolibet verbo evangelico quod depravat. Sic enim multi interpretes imposuerunt calumpniam interpretacioni Jeronymi. Supposito ergo quod ista fuit loquela in tribus codicibus, patet ex glosa Augustini quod eadem manet sentencia utrobique. Consonat autem iste textus Marci utilitati ecclesie et aliis modis loquendi scripture. Dicit enim Christus Matthei XXV, 12 *Amen dico vobis; nescio vos*, hoc est, nescio vos esse digne ad beatitudinem admittendos, et conformiter, filius magister optimus nescit quod dies ista sit militanti ecclesie declaranda. Sed tota Trinitas licet tunc diem clare cognoverit expectat usque post diem iudicii ut sit in patria declarata.

Et per hoc patet responsio ad argucias sophistarum: Arguunt enim ex glossa Augustini quod tota Trinitas nescit quicquid fecerit nos nescire. Et cum tot ignoramus que omnia approbat Trinitas benedicta, videtur quod illa Trinitas omnia illa nescit. Sed sciant garruli

2. B: *quia times.* 3. B: *hoc est Deus.* 4. A: *illa probacio.* 5, 6. B: *quod autem.* 10. A in marg.: *Johannes.* 21. A: *hic* twice. 35. A: *per hoc* deest.

Three things that Christ will not let us know; 1. if we are predestinate, 2. the hour of death, 3. the day of judgment.

ignari sic obicientes quod fides scripture appropriat sibi circumstancias cum quibus taliter est loquendum. Ideo oportet sic obicientem addicere et docere quod in qualibet tali ignorancia nostra quam Deus approbat est indifferens approbacio Trinitatis. Ideo dicitur communiter atque catholice quod tria specialiter sunt que Jesus noster vult eciam membra sua dum in vita fuerint ignorare; primum est si sunt predestinati, secundum si precise tanto tempore viabunt, et tercium si in illa hora erit dies iudicii; et ignorancia cuiuslibet horum trium est ad magnam utilitatem ecclesie, si videmus; nam in multis non confirmatis nunc in gracia est valde utile quod nunc non noscant suam predestinacionem, sed pie sperent suam beatitudinem, quia a probabili nemo dampnabitur nisi propter defectum fidei, spei et caritatis, quia si indefectibiliter crederent adventum diei iudicii et sperarent suam beatitudinem, vigilancius viverent virtuose, ut viator vigilanter credens quod in crastino ponetur ad humanum iudicium vel perdendo bona sua temporalia vel hereditatem vel vitam eciam corporalem, vigilanter et devote timeret ne poneret recenter obicem, ne iudex terrenus iudicet contra ipsum. Multo magis de finali iudicio et cum prolixitas temporis non facit torporem fidei nisi propter peccatum notabile in eadem, patet quod torpor fidei de die iudicii est causa notabilis quare homines dampnabuntur. Et conformis est racio quare Deus vult communiter finem vite huius nobis fragibilibus esse absconditam; et conformis est racio quare Deus non revelat communiter viatoribus quod salvabuntur, ymmo (ut dicitur communiter) Deus non potest alicui revelare suam dampnacionem, quia cum revelacio sit actus sonans in bonum, et tales quibus fit ista revelacio racionabiliter desperarent, Deus induceret desperacionem tali homini malo modo. Et hoc ignorarunt calculatores presumptuosi, ut abbas Joachim et ceteri qui prophetando de die iudicii turpiter defecerunt. Dimittamus igitur ex hac doctrina Christi presumptuosam sollicitudinem ad cognoscendum illa que Deus vult nobis hic esse incognita et demus operam ad cognoscendum puncta utilia que proficerent ad virtuose vivendum et crimina fugiendum.

5. A: *Trinitas*. 27—29. A: *vult* - *Deus* deest. 39—40. A: *cognite*.

CAP. LIX.

Sequitur in textu Matthei: *Sicut autem fuit in diebus Noe, ita erit et adventus filii hominis; sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes et nuptui tradentes usque ad eum diem quo intravit Noe in arcam, et non cognoverunt donec venit diluvium et*
426[a] *tulit omnes; ita erit et adventus filii hominis.* |

Jerome: Trouble shall be followed by peace.

Super quo Jeronymus: *Queritur quomodo suprascriptum sit: Surget gens contra gentem et regnum contra regnum, et erunt pestilencie et fames et terremotus et nunc ea futura memorentur, que pacis indicia sunt. Sed existimandum est iuxta Apostolum quod post pugnas et dissensiones, pestilencias et fames et terremotus et cetera quibus genus vastatur humanum brevi subsecutura sit pax que quieta omnia repromittat, ut fides credencium comprobetur utrum transactis malis iudicem sperent esse venturum. Hoc est enim quod in Paulo legimus: Quando dixerint pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor parturientis et non effugient.* Hec Jeronymus.

Danger of dwelling on the 15 last signs.

Videtur istum sanctum horrere quindecim dicta apocrifa que narrantur de processu diei iudicii, quia illa nec fundantur racionibus nec scriptura; et cum in eorum assercione iacet periculum, sanctum et salubre videtur ipsa dimittere. Sic enim capi posset apocrifum ut evangelium et dimitti doctrina salubris per quam ecclesia informaretur in moribus et peccati vicium precaveret. Hoc tamen videtur sanctum asserere quod inopinate et incognite succedet dies iudicii, sicut fuit de adventu diluvii; et videtur evangelium expresse dicere istam sentenciam.

Sequitur autem textus evangelii sub hac forma: *Tunc duo erunt in agro, unus assumetur et alter relinquetur, due erunt molentes in una mola, una assumetur et altera relinquetur, duo in lecto: unus assumetur et alter relinquetur.*

1. A: *Cap. LVII.* B: *49.* 5. B: *in quo.* 8. A in marg.: *Jeronymus.* 12. A: *estimandum; est.* 15. B: *qui quieta.* 21. A in marg.: *Johannes.*

2. Matth. XXIV, 37—39. 8. Comm. in Matth. l. c. pag. 200. 17. I. Thess. V, 3. 32. Matth. XXIV, 40—41.

Jerome: What is meant by the two employed in the field and at the mill.

Super quo Jeronymus: *Tunc; inquit, duo erunt in agro, quando scilicet tempore consummacionis atque iudicii duo in agro pariter invenientur, eundem habentes laborem et quasi parem sementem, sed fructum laborum non eque recipientes. Due quoque molentes simul erunt: altera assumetur et altera relinquetur. In duobus qui in agro commorantur et in duobus que pariter molunt vel signagogam intelligere debemus et ecclesiam quod simul molere videantur in lege et de eisdem scripturis sanctis farinam texere preceptorum Dei, vel ceteras hereses que aut de utroque testamento aut de altero videntur molere farinam doctrinarum suarum, et cum unum christiani nominis propositum habent non eandem mercedem recipient aliis assumptis et aliis derelictis.* Hec Jeronymus.

The church divided into active and contemplative members.

Videtur istum sanctum nomen militantis ecclesie in duas partes dividere, scilicet contemplativos et activos, et in utroque membro sunt gradus multiplices, quia quidam vivunt finaliter secundum regulam scripture sacre, et quidam inmiscent ypocrisim vel peccata alia finalis impenitencie, et primi assumentur ad beatitudinem et alii ad dampnacionem perpetuam relinquentur. Uterque tamen status est satis laudabilis si fuerit in veritate evangelica consumatus.

Exprimit autem evangelium statum secundum activorum in genere feminino ad denotandum quod status ille imperfeccior est priori iuxta illud Luce X, 41: *Martha, Martha, sollicita es et turbaris erga plurima, porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, que non auferetur ab ea.* Illi autem qui quiete et iocunde colligunt flores contemplacionis dicuntur esse in agro scripture tamquam masculi in parte optima quietati. Non obest autem sed consonat intelligere per illas duas molas legem veterem ut molam pigram et legem gracie ut molam superiorem celerius circumductam. Nec repugnat intelligere per illas duas molas, per molam pigram inferiorem statum sublunarem vel prosperitatem mundanam, et per molam superiorem consideracionem de statu beatitudinis quem homines in patria possidebunt. Per has autem duas consideraciones

1. A in marg.: *Jeronymus.* 4, 5. A: *fructum laborum non eque.* 20. A: *assumetur.* 35. A: *duas* deest.

1. Comm. in Matth. I. c. pag. 200.

videntur quidam molere farinam anime, ut spiritualiter nutriantur.

Augustine: Those who are taken and left are the good and bad respectively.

Augustinus autem videtur exponere complecius istum textum de triplici statu ecclesie militantis, primam partem de predicatoribus, quorum vita quodammodo est commixta; secundam partem de laboratoribus, et terciam partem de quiescentibus ab istis duobus laboribus; sed contemplando continue rogant Deum. Unde in primo tractatu Psalmi XXXVI sic scribit: *Jam vero quia in quocunque genere vite quod habet aliquam professionem non omnes inveniuntur probi, non omnes inveniuntur reprobi, ex hoc apparet, quia de quibusdam hominum generibus que per similitudines in evangelio modo proposita audivimus sic concluditur: Unus assumetur et alter relinquetur. Assumetur bonus, relinquetur malus, videntur duo in agro. Eadem professio est sed non idem cor, professionem vident homines, cor novit Deus; quod licet ergo agro significet unus assumetur et unus relinquetur non quasi dimidia pars assumetur et dimidia relinquetur sed genera hominum duo dicit, et si aliud eorum sit in paucis aliud in multis. Unus assumetur et unus relinquetur, sicut in lecto sic in molendino. Expectatis fortasse quid ista sint. Videtis tecta esse et similitudinibus quibusdam involuta; potest michi aliud videri, alteri aliud, sed neque ego quod dixero prescribo alteri ad meliorem intellectum, nec ille michi tantum si utrumque accipiendum sit, utrumque tamen fide concordet. Videntur michi in agro laborare qui presunt ecclesiis, sicut dicit Apostolus: Dei agricultura, Dei edificacio estis. Nam architectum se dixit, quando dicit ut sapiens architectus fundamentum posui et agricolam se dicit: Ego plantavi, Apollo rigavit sed Deus incrementum dedit. In molendino autem duas dixit,* 426b *non duos; credo quod hec figura ad plebes pertineat* | *; quia prepositi regunt, plebes autem reguntur; et molendinum puto dictum mundum istum qui rota quadam temporum volvitur et amatores suos conterit. Sicut ergo qui de accionibus mundi non recedunt, sed cum et alii*

3. A in marg.: *Augustinus.* 11. A: *invenientur.* 14, 15. A: *et unus relinquitur.* 21, 22. A: *sic in lecto.* 30. A: *cum dicit.* 36. A: *Sunt ergo.* B in marg.: correxit.

9. S. Augustini Opp. tom. IV, 1, p. 258—259. 21. Matth. XXIV, 4. 28. I. Cor. III, 6. 31. I. Cor. III, 6.

bene operantur, alii male; alii sibi amicos faciunt de nammona iniquitatis a quibus recipiantur in tabernacula eterna, quibus dicetur: Esurivi et dedistis michi manducare, alii ista negligunt quibus dicetur ibi: Esurivi et non dedistis michi manducare. Proinde quia hiis qui versantur in negociis et operibus huius mundi, alii diligunt benefacere indigentibus, alii negligunt tamquam de duabus in molendino, una assumetur et una relinquetur. Lectum autem prestitum arbitror pro quiete, quia sunt qui neque acciones mundi pati volunt, sicut sunt coniugati homines habentes domos, familias, filios, neque aliquid in ecclesia agunt, sicut prepositi, veluti in agricultura laborantes; sed velut ad hoc infirmi secedunt ad ocium et quieti esse diligunt veluti memores infirmitatis sue non se committentes magnis accionibus et quodammodo in strato infirmitatis rogantes Deum, et ipsa professio habet bonos, habet et fictos; proinde eciam ex hiis unus assumetur et unus relinquetur ad quamcunque te professionem converteris para te pati fictos; alioquin si te non paraveris, invenies quod non sperabas et deficies aut perturbaberis. Hec Augustinus.

Augustine refers the text to the three ranks in the church.

Videtur istum sanctum per istum textum evangelium intelligere per ordinem clericos operarios et dominos temporales; et probabile videtur quod de prima parte ecclesie plurimi relinquentur, quia laborant in ecclesia propter lucrum; sicut inserunt illos clericos in ecclesia qui amplius volunt dare.

CAP. LX.

Sequitur in textu Matthei: *Vigilate ergo, quia nescitis qua hora dominus vester venturus sit. Illud autem scitote quia, si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, ut non sineret perfodi domum suam. Ideoque et vos estote parati; quia qua hora non putatis filius hominis venturus est.*

28. A in marg.: *Johannes.* 29. A: *Cap. LVIII;* B: *60;* ib. B: *ergo* deest.

39. Matth. XXIV, 42–24.

Jerome: Christ shews why the day was not to be known.

Super quo Jeronymus: *Perspicue ostendit Dominus quare supra dixit: De die autem illa nemo novit, neque filius hominis neque angeli nisi pater solus, quod non expediat scire apostolis, ut pendule expectacionis incerto semper eum credant esse venturum quem ignorant, quando venturus sit; et non dixit quia nescimus qua hora venturus sit Dominus, sed nescitis premissoque patrisfamilie exemplo cur reticeat consummacionis diem manifestius docet dicens: Estote parati quia nescitis horam qua filius hominis venturus est.* Hec Jeronymus.

The spiritual house; Faith the foundation, Humility the cement, Virtues the wall, Hope and Charity the roof.

Videtur istum sanctum ex processu evangelii huius concludere quomodo Christus docet saluberrime homines vigilare; sicut enim corporalis vigilia est experreccio sensuum ad sensibilia circumstancia cognoscendum, sed spiritualis vigilia est mentis expereccio ad animi pericula cognoscenda et specialiter quod homo videat fide vigili fidem de die iudicii. Nam iuxta dicta fides ista est fundamentum domus spiritualis anime cuius fundamentum humilitas est sementum. Quatuor autem parietes sunt virtutes quatuor cardinales, scilicet iusticia, prudencia, fortitudo et temperancia. Tectum autem huius domus quoad meremium est spes beatitudinis et caritas. Tegumentum constat autem ex dictis et practica quomodo fur diabolus latens in tenebris peccatorum in fundamento fidei nititur perfodere domum istam.

Chrysostom: Advantage of not knowing the day of judgment.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Qua enim racione homini absconditus est dies mortis ipsius. Videlicet ut semper benefaciat, semper mortem suam sperans. Eadem racione et ab omnibus hominibus absconditus est dies adventus Christi, videlicet ut sua generacio salvetur sciens adventum ipsius, sed omnes dum in singulis quibusque generacionibus adventus Christi speratur et nescitur quando, ut continue timeatur. Ideo interrogantibus se discipulis suis: Domine si in tempore hoc restitues regnum Israel, respondit: Non est vestrum nosse tempora vel momenta que pater posuit in sua potestate.*

1. A in marg.: *Jeronymus.* 11. A in marg.: *Johannes.* 15. Codd.: *expergeccio.* 17. A in marg.: *Vigilia duplex* { *corporalis. spiritualis.* 32. A: *scilicet omnes.* 34, 35. A: *Ideo intus rogantibus.*

1. Comm. in Matth. l. c. pag. 201. 27. Opus Imp. l. c. pag. 957. 35. Act. I, 6, 7.

Interpretation of the parable of the goodman

Illud autem scitote quia, si sciret etc. Pater familias enim est unusquisque secundum animam in domo patris sui; fur autem diabolus est, domus autem nostre nature corporee sunt ianue os et aures, fenestre autem oculi. Sicut ergo per ianuas et fenestras cito ingreditur latro et spoliat patremfamilias, sic per os et aures et oculos in hominibus facile invenit diabolus occasionem ad animam et facit eam captivam: Quia sicut et in Jeremia tale aliquid scriptum est: Mors intravit per fenestras vestras. Si ergo vis esse securus, pone seram ianue tue, id est, legem timoris divini ori tuo, ut dicas cum propheta: Dixi: Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea, posui ori meo custodiam. Item Sapiencia docet: Obstrue aures tuas spinis, ut non audias verba maligna. Sed quam fragiles sunt nostre sere, nisi Deus illas servaverit, quia nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilat qui custodit eam. Rogemus Deum pariter cum propheta: Pone Domine custodiam ori meo et ostium circumstancie labiis meis. Non declines cor meum in verba malicie. Pone seras super fenestras oculorum tuorum, ut dicas cum castissimo Job: Posui testamentum oculis meis, ut non sentirem in virginem. Item, si concupivi agrum proximi mei, ego seminem et alii metent.

Need of active watchfulness.

Item, quia fragiles sunt sere fenestrarum nostrarum, Deum invocemus cum propheta dicentes: Inclina cor meum in testimonia tua et non in avariciam. Averte oculos meos ne videant | vanitatem. Quid ergo? Nescit anima mea 426c
quando per istos introitus fur ingreditur super eam? Vere nescit. Et quidem quando ducitur ad peccatum, scit: quando autem ingreditur, nescit. Ideo vigilare debet et claudere omnes introitus istos: os quidem narracionibus sanctis, aures audicionibus piis, oculos consideracione mirandorum operum Dei mentem cogitacionibus occupare celestibus. Non enim sufficit ut non loquatur vel audiat vel videat vel cogitet mala. Qui enim hec facit, clausit introitus suos, et implevit et oppilavit malo adversus bonum ut, ne habeat locum introeundi spiritus bonus; qui

1. A: *enim* deest 3. A: *suis* 3, 4. A: *corporie.* 9. A: *aliquid* deest; ib. A: *quia* deest B: addit. 22. B: *in* deest. 26. A: *et testimonia.* 27. B: *mea* deest. 28. A: *in eam.*

8. Jer. IX, 21. 12. Psalm. XXXVIII, 2. 14. Eccl. XXVIII, 28. 18. Psalm. CXXVI, 1. 19. Psalm. CXL, 3, 4. 21. Job XXXI, 1, 8. 25. Psalm. CXVIII, 36, 37.

autem mala quidem deponi ab eis, bona autem non suscipit, ille dicitur apertos habere introitus. Propterea vacantes eos inveniens inimicus intrat ad animam. Propter quod opus est ut isti introitus non solum non vacent in malis, sed eciam ut sint clausi et pleni et oppilati bonis adversus mala, ut malus spiritus non inveniat locum introeundi. Unde sapienter Petrus dicit ad Clementem, quomodo debet quis incessanter que Dei sunt loqui et cogitare, quoniam si mens fuerit in hiis occupata malus non invenit locum ad mentem. Consequenter propheta non dixit tantum: Beatus vir qui non abiit in concilio impiorum et in via peccatorum non stetit et in cathedra pestilencie non sedit, sed addidit: Sed in lege Domini voluntas eius et in lege eius meditabitur die ac nocte. Et Paulus cum diceret: Non est nobis colluctuacio adversus carnem et sanguinem, non dixit tantum: Deponite mala sed suscipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, id est, omnia bona facite. Sicut enim vas quamdiu est plenum de aliquo non recipit supermissum, si autem vacuum fuerit, recipit omne quod mittitur: sic homo quamdiu occupatus est malis, non recipit bonum, et si preoccupatus fuerit bonis repellit malum: si autem nec isto nec illo occupaverit mentem omnis spiritus intrat in eum.

Wary proceeding of the tempter.

Intrans autem non statim ducit ad peccatum sed primum delectat cum malis et sensum carnalibus desideriis alligat eum et postea ducit ad peccatum, quando iam etsi intelligit malum esse quod facit non potest resistere contra malum. Si ergo te negligente domum corporis tui hoc modo servare ingressus fuerit fur diabolus et furatus fuerit vestimenta nupciarum quibus te renovatum in baptismo induit Deus, si furatur aurum intellectus tui, si divinorum eloquiorum argentum quod forsitan cum multo fabricasti labore, si linteamina graciarum, que tibi dedit Deus, cum te adoptaret in filium, ceterasque virtutes spirituales tollens ad te dormientem fecerit te mendicum et nudum sicut serpens Adam: quid facies? quomodo nudus ante conspectum Domini Dei tui accedes? Et ille quidem nudus abscondit se inter ligna paradisi: tu autem

1. A: *deponis.* 3. A: *cos* deest. 18, 19. A: *vas quam Domini.* 38. A: *ante faciem.*

11. Psalm. I, 1, 2. 15. Eph. VI, 12, 13.

sub qua fissura petrarum te abscondes a facie Domini, cum venerit confringere terram? Et Adam quidem a Deo quesitus inventus est, tu autem abiceris et peribis, quia ille ignorans serpentis versuciam per simplicitatem suam nudatus est: tu autem sciens tot scripturis ammonitus per negligenciam factus es nudus. Propter quod ille mortalitate vestitus est ad tempus, tu autem ipse in eternum tradendus es morti, maxime cum te comprehenderit finis, priusquam tibi per misericordiam altera texeris vestimenta. Nam prima prestantur gratis a Deo, secunda autem vix et cum nimio reparantur labore et luctu quomodo hec parabola est. Veniamus itaque ad istam parabole causam. Omnis homo, si sciret quando dies Domini venturus est sicut fur super eum perveniret et non sineret perfodi domum suam. Non dico quod repelleret furem a se sed faceret iusticiam ut veniente sentencia Dei non perfoderetur quasi ignorans sed vocaretur quasi iam preparatus ad exitum. Quando anime peccatrices delectantur in corpore et tamquam in suo proprio domicilio gaudent veniens cum sentencia Dei angelus mortis perfodit corpus et animam violenter divellit ab eo. Anime autem iuste que non delectantur in corpore sed quasi in exilio sunt veniente sentencia in eas non perfodiuntur nolentes sed vocantur gaudentes. Hec Crisostomus.

Ex hiis dictis patet in parte quomodo noster paterfamilias custodire debeat domum suam.

CAP. LXI.

Sequitur in textu Matthei: *Quis, putas, est fidelis servus et prudens quem constituit dominus suus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore? Beatus ille servus quem, cum venerit dominus eius, invenerit sic facientem. Amen, dico vobis, Super omnia bona constituet eum.*

1. A: *scissura.* 7. B: *est* deest. 9. B: *per penitenciam.* 13. A: *sciret quomodo.* 14–15. B: *sed insperate veniens sicut fur perveniret.* 15. A: *suam* deest. B in marg. addit. 17. A: *perfodaretur;* ib. A: *iam* deest. 25. A: in marg.: *Johannes.*

28. Matth. XXIV, 45—47.

Jerome: Another reason why the day of judgment should be unknown.

Super quo Jeronymus: *Plenius inculcat et replicat quare de die consummacionis et hora nec angelus nec se scire predixerat sed solum patrem quod non expediat scire apostolis. Exemplum patrisfamilie, hoc est, sui et fidelium servorum, id est, apostolorum, ad cohortacionem sollicite mentis interseruit, ut spe premiorum ministrent conservis in tempore suo cibaria doctrinarum.* Hec Jeronymus.

Chrysostom: The priest is set as steward over Christ's household.

Chrysostomus autem super isto textu sic loquitur: *Cum de vigilante et non vigilante super domum suam Dominus loqueretur, sciens quoniam plerumque sacerdotes mali dormire faciunt populum in peccatis, boni autem excitant a negligencie sompno et faciunt vigilare in operibus bonis, quasi assidua tuba doctrine sue excitantes ad bona opera animas auditorum, consequenter de bonis sacerdotibus et*
426d *miseris sacerdotibus* | *introducit sermonem, dicens: Quis est fidelis servus et prudens? Sicut enim paterfamilias super possessionem suam villicum ponit, ut non cum singulis colonis habeat causam sed de solo villico omnem exigat racionem; si ergo inter colonos aliqua indisciplinacio fuerit feda, unusquisque pro suo delicto reus efficitur, villicus autem pro delicto omnium, et si bene redditum suum reddiderit, unusquisque pro sua fide laudatur, villicus autem pro fide omnium remuneratur: sic et Deus in populo ideo ordinat sacerdotes, ut actuum eorum ipsi discuciant racionem; ideoque peccante populo unusquisque quidem pro suo peccato punitur; sacerdos autem pro peccatis omnium. Et bene agente populo unusquisque quidem pro suo bono remuneratur, sacerdos autem pro bonis omnium. Quis est servus fidelis et prudens? Rem quidem laudabilem proponit, rarissimam autem ut quis fidelis inveniatur et prudens. Ecce si queras fideles, id est, Deum timentes, et ipsos non quidem multos invenies, tamen adhuc facile invenies; item si prudentes queras,*

1. A in marg.: *Jeronymus.* 6. A: *interserit.* 9. A in marg: *Crisostomus.* 12. A: *excitant* deest. 13. A: *et* deest. 18. A: *cum* deest. 19. A: *omnem* deest. 20, 21. A: *aliqua disciplinacio.* 22. A: *delicto* deest; ib. A in marg.: *Unusquisque pro peccato suo punitur, sacerdos autem malus pro peccatis omnium, unusquisque pro bono suo remuneratur, sacerdos autem bonus pro bonis omnium.* 33. A: *non* deest. 34. A: *facile* deest.

1. Comm. in Matth l. c. pag. 201. 9. Op. Imp. l. c. pag. 958.

It is rare to find faithfulness and wisdom combined.

Knowledge more common than wisdom.

invenies multos: fidelis autem et prudens difficile invenitur; quomodo qui fideles sunt, id est Deum timentes, difficile sunt et prudentes, et qui prudentes inveniuntur, difficile et timentes Deum. Quanto autem rarior invenitur fidelis et prudens, tanto qui inventus fuerit beacior est. Prudentem autem dico, non scientem et doctum sed sensatum et mente acutum, qui potest rerum ponderare naturas et secundum naturam potest racionabiliter omnia agere. Plerumque autem sunt multi habentes scienciam multam, sed nec se sapienter regunt nec scienciam sapienter dispensant. Et omnis quidem potest prudens esse et scienciam habere ex parte, non autem et omnis sciens potest sapienciam habere, quoniam in actu probatur sapiencia uniuscuiusque, sciencia autem in sermone. Fidelis quidem queritur propter Deum ut timeat Deum, prudens autem propter homines, ut populum Dei sapienter gubernet. Quoniam ergo non tantum Deo prudencia hominis, quantum consciencia placet: hominibus autem non tantum consciencia quantum sapiencia prodest: si fuerit quis tantum fidelis, laicum quidem facit, sacerdotem autem non facit, nisi fuerit fidelis et prudens. Ergo fidelis queritur, ut faciat priusquam dicat, prudens ut postquam fecerit dicat intelligens, cui qualis doctrina conveniat et quando.

The faithful steward should dispense food both spiritual and bodily.

Item, fidelis queritur, ut memor sit pauperum, sicut Paulus: prudens autem, ut intelligat cui et quomodo debeat dispensare. Et hoc est quod dicit dare cibos in tempore et spirituales et corporales, spirituales quidem animabus, corporales quidem corporibus. Quoniam autem in ecclesia non solum sunt pauperes in corporalibus rebus sed eciam in spiritualibus multo pauperiores, ut det cibos in tempore, id est, in tempore opportuno? Quid est in tempore oportuno? Quasi est aliquod tempus quando non est oportunum docere, cum dicat Salomon: Doctrina et flagella in omni tempore. Sed puto hoc intelligendum tempus oportunum doctrine, quomodo dicit et propheta: Tempore acceptabili exaudivi te et in die salutis adiuvi te. Quando misericordia Dei non est acceptabilis? Sed

9. A: *Plerique autem multi.* 11. A: *esse* deest. 13. A in marg.: *Sapiencia uniuscuiusque in actu probatur, sciencia vero in sermone.* 14. B: *sciencie est.* 22. A: *prudens priusquam fecerit et.* 23. A: *qualisve.* 26. A in marg.: *Cibus duplex.* 31—32. A: *Quid—opportuno* deest. 32 A: *est* before *aliquod* deest. 34. Cod.: *non in.*

25. Rom. XV, 26. 33. Eccl. XXII, 6. 36. Is. XLIX, 8.

precipue tunc est acceptabilis quando necessitatis, et angustie tempus est; sicut et pluvia semper bona est, maxima tamen grata est tempore siccitatis, et visitacio amicorum semper suavis est, multo tamen suavior in tempore luctus, sic doctrina et consolacio sacerdotis semper opportuna est, maxime tamen in tempore persecucionis. Sciens ergo Jesus sanctos suos sine temptacione nunquam futuros, ideo dixit: In tempore opportuno; quia qui semper egrotat, semper illi ars medici opportuna videtur. Nam sicut navis tunc precipue gubernatorem necessarium habet, quando tempestate quatitur, quando autem sedata est, ipsa se dirigit; et miles tunc precipue necessariam habet annonam de rege, quando periculum belli instat, quando autem pax est, ubicunque possunt milites sustentare se; sic et precipue in tempore persecucionis ecclesie doctrinam sacerdotis necessariam habent spirituales milites quasi spiritualem annonam, quando autem securitas est naturalis sufficit intellectus. Nam in persecucionibus, quando naturalis ille intellectus deficit in timore carnali, necessarius est sermo doctoris, ut quod deficit in timore periculi, reparetur per exhortacionem doctrine. Sicut autem tubicen commisso bello pugnantem exercitum circuit et bellicos cantus in tuba decantans milites animat ad virtutem: sic et sacerdos persecucione imminente, exponens in populo fortissimorum martyrum pericula gloriosa et inenarrabiles regni celestis coronas vincentibus preparatas, christianum populum ad virtutem paciencie vehementer accendit. Aut ita: In tempore opportuno, ut in persecucione magis instanter de veritate fidei doceamus, quam de iusticia conversacionis, quoniam in persecucionibus plus necessaria est doctrina fidei quam conversacionis, in pace autem plus est necessaria doctrina conversacionis quam fidei; quoniam in persecucionibus non propter conversacionem suam bonam vel malam veniunt christiani sed propter fidei confessionem, quoniam in persecucione fides christianorum periclitatur, in pace autem iusticia.

The priest's teaching most welcome in time of persecution.

Preaching stirs up men's courage like the sound of a trumpet.

'Beatus ille servus quem cum venerit dominus eius invenerit sic facientem.' Quomodo? Sicut superius diximus,

4. A: *multo* deest. 11. A: *quoniam tempestate.* 16. A: *ecclesie* deest; ib. A: *habet populos.* 17. A: *quasi—annonam* deest. 19. A: *quando* deest. 22. B: *tubicina.* 24. A: *et* deest. 28. A: *At ita.*

He teaches faithfully who acts as he teaches;

in fide, in sapiencia, in tempore opportuno. In fide ut credamus sic esse, sicut docemus; ille credendo docet qui facit sicut docet, qui autem non facit bonum non credit in bono. Qui autem non credit in bono, non docet in fide, qui autem cum fide non predicat, non solum non est bonus ille servus | sed multum infelix, quia alios quidem 427a *docet, se autem negligit. Sic prudens, quia non semper neque omnibus omnia sunt dicenda, quia frequenter illa que alios edificant, alios destruunt; sicut infantibus esca mutatur secundum etatem, sic in populo secundum virtutem doctrina temperatur monente Apostolo: Et ego fratres non potui vobis loqui quasi spiritualibus sed quasi carnalibus, quasi parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam; in tempore ne inopportune oblata doctrina non prosit sed noceat, sicut esca contraria aut extra tempus accepta.*

wisely who suits his discourse to his hearer.

Greatness of the true priest's dignity.

'Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum.' Omnium quidem bonorum magna est gracia, inter omnes status viancium maxima est sacerdotalis dignitas, si quis eam immaculate custodiat. Nam si super omnia opera sua preciosiores existimat Deus animas hominum: quanto magis credibile est ut super omnia bona sua sit qui confert Deo lucrum animarum? Non solum autem omnibus bonis suis meliorem indicat hominem sed eciam sue ipsius passibilitati salutem preponit humanam. Ideo magnus est qui bene regit hereditatem eius quam proprio sanguine acquisivit. Hec Crisostomus.

Some priests are servants of the devil or the world, some of God.

Ex isto benedicto commento evangelico huius sancti patent multa notabilia prelatis et toti militanti ecclesie annotanda. Potest enim ex verbis huius sancti perpendi quomodo aliqui sunt prelati et sacerdotes cesarii qui possunt vocari prepositi et servi diaboli sive mundi, alii autem sunt servi Dei et ministri sancte matris ecclesie. Illi autem qui intrant ecclesiam, ut pascantur laucius quoad carnem, ut vivant gloriosius quoad mundum, et ut dimissa Christi regula perdant effectualiter animas subditorum, ipsi indubie sunt sacerdotes diaboli et discipuli Antichristi. Alii autem qui gradiuntur per

1. B: *et sapiencia.* 8. A: *quia* deest. 15. A: *doctrina* deest. 24. B: *indicabit.* 25. A: *salutem animarum.* 28. A in marg.: *Johannes.* 38. A: *illi autem.*

11. I. Cor. III, 1, 2.

viam contrariam ponentes animas suas pro salute beatifica anime subditorum, illi inquam sunt servi boni et fideles, prudentes et sapientes, de quibus facit evangelium mencionem. Radix autem istius malicie videtur quibusdam esse superba cupiditas Romani pontificis; ad quod supradicta expedit racionem addere huius sancti. Nullus enim villicus laborat esse officiarius nimis multis populis quos nesciret regere vel ad Domini sui officium mancipare. Cum ergo papa nescit sic regere totum christianismum, videtur quod sit luciferina presumpcio accipere super se tantum officium. Christus enim fuit de episcopatu gentis Judaice contentatus, nec aliquis apostolus accepit super se nomen papatus vel talis regiminis, sed omnes confessi sunt se esse socios, et tantum profecerunt secundum Christi regulam quantum docuit fides scripture et eis concessit influencia divine gracie.

The pope's presumption.

Nec valet concedere quod per hec papa vel Antichristus *extollitur super omne quod dicitur Deus* et sic fidem scripture verificat, quia sic fecit Scarioth, Pilatus et maiores notabiles Antichristi. Ideo verificacio fidei scripture per tales et scripturam sacram dilucidat et ipsos ac complices suos condempnat. Ideo cum papa non sic extendit suam iurisdiccionem super sanctos superius memoratos sed deficit in notabili regimine secundum ordinem domini Jesu Christi, verisimile est quod dominium et cupiditas sunt in causa. In cuius confirmacionem facit hereses ex sua noticia germinare. Nam papa et alii sui complices dicunt communiter quod consecrata hostia est accidens sine subiecto et per consequens non corpus domini Jesu Christi et per consequens non est a fidelibus adorandum, tum quia tunc adorarent ydolum quod nescirent, tum eciam quia tunc adorarent rem maxime abhominabilem et pessimam rem in mundo. Et cum sciunt populum adorare istud venerabile sacramentum, ipsi expeditione tacita sunt in causa. Talia sunt multa puncta fidei que hodie ex doctrina Crisostomi sunt rimanda; et sic omnibus pensatis libramine racionis papa vel Antichristus videtur omnium malorum huiusmodi suscitator.

His heresy concerning the host.

8. A: *quos* twice; ib. A: *regem.* 19. A: *dicitur Christus.* 34. A: *abhominabile.* 40. A: *suscitatur.*

18. Thess. II, 4.

CAP. LXII.

Sequitur in textu Matthei: *Si autem dixerit malus ille servus in corde suo: Moram facit Dominus meus venire, et ceperit percutere conservos suos. Manducet autem et bibat cum ebriosis; veniet dominus servi illius in die qua non sperat et hora qua ignorat et dividet eum partemque eius ponet cum ypocritis; ibi erit fletus et stridor dencium.*

Jerome:

Super quo Jeronymus: *Ex superioribus pendet quod sicut sollicitus servus et semper adventum Domini prestolans tradit cibaria conservis in tempore suo et postea super omnia bona patrisfamilias constituitur, ita e contrario qui iuxta Ezechielem dixit: In tempora longa fiet istud et non putat cito Dominum esse venturum, factus securior vacat epulis atque luxurie et non levem patremfamilias sed severissimum senciet iudicem.*

Punishment of the evil servant.

'*Veniet dominus servi illius etc.*' *Hoc ipsum docet ut sciant, quando non putatur Dominus, tunc eum esse venturum et vigilancie ac sollicitudinis dispensatores admonet. Porro quod dicit: Dividet eum, non quo gladio eum dissecet sed quo a sanctorum consorcio separet et partem eius ponet cum ypocritis: cum his videlicet qui erant in agro etiam qui molebant et nichilominus derelicti sunt. Sepe diximus ypocritam aliud esse aliud simulare vel ostendere, sicut et in agro et in mola idem videbatur facere quod ecclesiasticus vir sed exitus diverse voluntatis apparuit:* Hec Jeronymus.

Of the advent of Antichrist.

Videtur istum sanctum manifeste pandere adventum Antichristi ad sensum | expositum; et hinc immorantur 427[b]
fideles *in isto tractatu Antichristi et nomine suo nominant istum librum.*

Chrysostom: The beating is wrong only if unjust.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Percutere est iniuste percutere, qui autem propter iusticie causam percutit etsi percutit percutere non videtur. Percutit eum non ut suum dolorem vindicet sed ut illius animam salvet. Qui autem propter Deum percutit percussio eius*

1. A: *Cap. LX.* 2. B: *oneus.* 16. B: *serenissimum.* 21. B: *disseret.* 28. A in marg.: *Johannes.* 32. A in marg.: *Crisostomus.*

2. Matth. XXIV, 48—52. 9. Comm. in Matth. l. c. pag. 201. 13. Ez. XII, 22. 32. Op. Imp. l. c. pag. 959.

iusta videretur; et aliter numquam diceret Deus: Qui percutit baculo odit filium suum. Nam et alibi non absolute dicit: Qui iratus fuerit fratri suo, reus erit iudicio, sed si sine causa iratus fuerit. Sicut enim iusta ira non est ira sed diligencia, sic iusta percussio non est percussio sed correpcio.

"To eat and to drink": that is, wickedly as with drunkards.

Manducare et bibere sic intelligendum est, sicut supra interpretati sumus de manducantibus et bibentibus ante diluvium, id est male manducare et bibere scilicet cum ebriis, id est, cum peccatoribus, qui tenebrosorum actuum vino ebrii sunt, de quibus et Paulus dicit: Nam qui dormiunt nocte dormiunt, et qui inebriantur nocte ebrii sunt. Vides ergo quia non manducare et bibere sacerdotibus peccatum est sed cum ebriis manducare et bibere, id est, non sic manducare quomodo ebrii illi fecerant. Non enim iubet nos scriptura malorum personas abominari sed voluntates. Nam Christus cum publicanis et peccatoribus manducavit, sed non sic quomodo publicani et peccatores volebant. Nec vicium suum scripture illius auctoritate aliquis defendat, que iubet sacerdotes hospitales esse debere. Hospitalitas enim non circa deliciosos cibos et magnos ostenditur, sed circa assiduas suscepciones impotencium peregrinorum, ut hospitalitas nostra non ab hominibus laudetur sed a Deo senciatur. Nam deliciosa convivia magis luxuriam accusant quam humanitatem commendant. Sic enim ait Salomon: Ne delecteris in multa epulacione nec in turpibus et modicis. Ergo nec multum permittitur nec modicum et preciosum. Veniet dominus eius hora qua nescit et dividet eum partemque eius ponet cum ypocritis et infidelibus. Dividet eum, id est, de consorcio christianorum, ut neque cum sanctis glorificetur neque cum iis qui mediocriter deliquerunt, mediocriter puniatur, sed iunget eum cum infidelibus et ypocritis, ut quorum imitatus est mores ipsorum puniatur interitu. Quomodo sacerdos super omnem populum glorificatur, si benefecerit, non solum propter suam iusticiam sed propter omnium; quia causa

True hospitality.

7. A in marg.: *Nota; sicut enim justa ira non est ira sed diligencia, sic iusta persecucio non est persecucio sed correpcio.* 9. B: *sed cum ebreis.* 11—12. Codd.: *de quibus — ebrii sunt* deest. 13. A: *qui non solum manducare.* 14. A: *cum ebriis* deest. 14—15. A: *id est — manducare* deest. 15. A: *ebreii.* 20. A: *quo iubet.* 23. A in marg.: *de hospitalitate.* 35. A: *solum* deest; B in marg.: addit.

1. Prov. XIII, 24. 3. Matth. V, 22. 11. I. Thess. V, 7. 26. Eccli. XXXVII, 32.

est ipse universorum; ita et sacerdos peccans super omnes punitur, non solum propter suum peccatum sed propter omnium, quia ipse causa sit omnibus ad peccandum. Ideo autem non solum ypocritas dixit, sed eciam infideles, quia si omnes quidem ypocrite infideles sunt, non tamen omnes infideles sunt ypocrite. Ecce enim gentiles quidem infideles sunt, ypocrite autem non sunt, quia non fingunt se colere Christum, cum non colant sed manifestum sequuntur errorem. Ypocrite autem sunt Judei et heretici, illi autem qui se dicunt Judeos, cum non sunt, sed sunt synagoga satane; illi autem qui fingunt se esse christianos, cum sint Antichristi, contra Christum: Item, si quis videtur esse in ecclesia et agat contra ecclesiam, et ille talis ypocrita dicitur esse. Hec Crisostomus.

Every crime is a lie.

Faciendo finem de tractatu et sermonibus Antichristi supponendum est primo quod omne crimen sit mendacium, quia aliter non foret displicens veritati. Ideo ista mendosa duplicitas dicit defectum in hoc quo homo servire debeat veritati. Isto ergo supposito videtur inferendum quod inter omnia peccata ypocrisis sit unum de maximis. Nam cum in sex excellenciis fundatur superbia, et superbia que est ypocrisis fundatur in sanctitate que est una de maximis, planum videtur quod ypocrisis sit mendacium maximum et per consequens sit peccatum. Ideo videtur quod homines peccantes et maxime tempore legis gracie excedunt quodammodo peccatum Luciferi; ideo signanter notat evangelium cum exposicione Crisostomi quod ypocrite erunt dampnati profundius in inferno, et sic pars pene ypocritarum erit maxima et inter penas alias plus intensa.

Hypocrisy one of the worst sins.

The pope the foremost of the hypocrites.

Inter personas autem ypocritas videtur diabolum papam ponere in primatu, quia ipse in sanctitate falsissime extollitur super Christum; quod rogo maius mendacium quam dicere quod ipse totam militantem ecclesiam, eciamsi ipsa infinita fuerit, ipse solus sufficit evangelice regulare? et tamen veritas est quod insufficientissimus videtur ad se ipsum solum evangelice regulandum, cum quidquid fecerit sonat in extollenciam ypocrisis, ut patet de suis nominibus, de suis concessionibus atque operibus.

1. A in marg.: *sacerdos bonus, malus.* 11. A: *et isti autem.* 15. A in marg.: *Johannes.* 16. A in marg.: *1*; ib. A: *crimen* twice. 19. A in marg: *2.* 31. A in marg.: *3.*

Well for the Greeks that they are free from the leadership of such a devil.

Ideo quarto fideles innuunt probabiliter quod suprema stulticia foret viantes fideles eligere talem ducem; et hinc bene est Grecis et aliis fidelibus qui a ducatu talis diaboli liberantur.

The devil has fastened on the pope heresy as to the host; a heresy contrary to scripture, reason and sense.

Et patet quinto quod fides fundata in dicto vel auctoritate talis prepositi est minima inter omnes, quia adhuc evidencius foret fundare in auctoritate patris mendacii. Ipse enim videtur mendacissimus viator.

Et hinc patet sexto consequenter quod diabolus appropriavit pape heresim de hostia consecrata quod ipsa sit accidens sine subiecto vel nichil; unde filii sui non habent fundacionem aliam propter istud nisi decretales pape, ut inquiunt, quia ex fortitudine veritatis fatentur quod consonancius scripture, racioni et sensui foret dicere quod ipsa hostia foret corpus Christi in forma panis et sic naturaliter verus panis, si non obesset auctoritas huius pape. Sed fideles debent quodlibet horum mediorum trium preponere Antichristo. Ideo videtur probabile quod non erit pax vel tranquillitas in ecclesia militante, antequam dictus | 427c Antichristus fuerit effugatus. Medium autem empericum foret fidelibus ipsum non accipere tanquam ducem vel socium christianis fidelibus, antequam sufficienter declaraverit quid sit ipsa hostia consecrata. Nam iuxta dicta sic mencientes super ipsa hostia veritas non exaudit. Nec valet ficticia ypocritarum dicencium quod non adorant ipsam hostiam sed propter concomitanciam corporis Domini venerantur. Sed sic hereticus posset fingere quod quidlibet sit irracionabiliter honorandum, quia palpata quiditate huius hostie secundum istos hereticos non potest esse in mundo aliquid minus honorabile quam est ipsa, quia indubie si ipsa secundum opinionem eorum sit aliquid est chimera. Cum ergo ecclesia adorat hanc hostiam consecratam et secundum opinionem hereticorum sit tam debilis entitatis, videtur quod sint maxime ydolatre qui fuerunt. Nam Rom. I Paulus notat ydolatras qui mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem ymaginis corruptibilis hominis et volucrum et quadrupedum et serpentum. Sed secundum opinionem propriam hereticorum hostia consecrata est longe abieccior quam aliquod horum trium.

1. A in marg.: *4.* 5. A in marg.: *5.* 9. A in marg.: *6;* ib. B: *quod* deest. 19. A: *tranquillas.* 22. A in marg.: *De Eucaristia.* 23. Codd.: *declaraverint.*

Example of St. Edmund.

Unde istam heresim non novit sanctus Edmundus doctor et episcopus, cum de ipso ecclesia ita legit quod cum mundus a carnis contagiis in extremis agens et corpus Christi sibi delatum videret et reverenter adoraret hec verba omni attencione notanda mira protulisse compunccione aperte monstratur: *Tu es in quem credidi, quem predicavi, quem docui, et tu testis es michi quod nichil aliud nisi te Domine in terra quesivi, sicut tu scis quod nichil volo nisi quodvis fiat voluntas tua.* Ubi planum videtur fidelibus quod dirigit oracionem suam ad ipsam hostiam sibi latam et orando ipsam adoracione vicaria principaliter dirigit verbum ad dominum Jesum Christum, cuius ipse credidit esse corpus figuraliter ipsam hostiam consecratum.

CAP. LXIII.

Parable of the ten virgins.

Sequitur in textu Matthei XXV cap.: *Tunc simile est regnum celorum decem virginibus que accipientes lampades suas exierunt obviam sponso et sponse; quinque autem ex eis erant fatue et quinque prudentes.*

Jerome: This parable applies to all men.

Super quo Jeronymus: *Hanc parabolam et similitudinem decem virginum fatuarum atque prudencium quidam simpliciter interpretantur in virginibus quarum alii iuxta Apostolum et corpore et mente sunt virgines et, alii virginitatem tantum corporum reservantes vel cetera opera non habent proposito suo similia vel parentum custodia reservate nichilominus mente nupserunt. Sed michi videtur ex superioribus alius esse sensus qui dicitur et non virginalia corpora sed ad omne hominum genus hanc comparacionem pertinere. Sicut enim duo in agro et due molentes duos populos signant Christianorum et Judeorum, sive sanctorum et peccatorum qui in ecclesia constituti videntur, si quidem et ipsi arare et molere sed cuncta in ypocrisi faciunt, sic et nunc decem virgines omnes homines complectuntur qui videntur Deo credere et applaudunt sibi in scripturis sanctis tam ecclesiasticos quam*

1. A in marg.: *Nota verba sancti Edmundi.* Alia man.: *fol. Rychard fol.* 4. A: *Christi* deest. 15. A: *Cap. LXI.* 20 A in marg.: *Jeronymus.* 29. A: *enim* deest.

16. Matth. XXV, 1—2. 20. Comm. in Matth. l. c. pag. 202. 23. I. Cor. VII.

Judeos utque hereticos, qui idcirco omnes virgines appellantur, quia gloriantur in unius Dei noticia et mens eorum idolatrie turba non constupratur.

Chrysostom:

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Notandum quidem quod priorem parabolam de doctoribus dicit, hanc autem pluribus nomine virginum generaliter comprehensis, tamen et secundum spiritualem intellectum hanc parabolam nichil nocet interpretari et carnaliter: Tunc simile erit cum diebus suis completis solutus fuerit mundus, cum venerit iudex omnium occultorum. Modo autem interim omnes homines nobis invicem mentimur. Alii se fingunt iustos, cum sint iniqui, alii humiliant se ut peccatores, cum sint sancti, alii autem turpes actus suos usque ad mortem abscondunt amplius homines erubescentes, quam Deum timentes et semper sunt in vulnere dum propter homines nolunt apparere vulnerati. Qui autem Deum timet homines non erubescit. Nec enim potest peior esse timor terrenus quam pena celestis. Quibus simile erit? Decem virginibus. Quidam putant hic virgines dici de quibus Apostolus loquitur, ut sint sancte corpore et animo. Et sapiens quidem virgo est que et corpore et anima virgo est, ut neque habeat virum neque desideret. Quid enim si aut parentes eius propter votum suum in virginitate eam tenuerunt, quid si pro aliqua occasione quesita est non talis? Hec si non est nupta, voluntatem tamen nubendi habuerit, corpore quidem virgo est, animo nupta, quia corpus opere sordidatur, animus autem voluntate. Quamvis frequenter occasione necessitatis carnalis Deus prestat hominibus misericordiam spiritualem, si autem voluntas necessitati consenciat, non solum autem non concupiscat, sed eciam abstineat se ab omni malo, ut neque faciat neque cogitet quod displiceat Deo, quia corpus fornicatur, quando cum viro coniungitur, anima autem quando diaboli sociatur voluptatibus. Que hec non servat se a voluptatibus, fatua est ipsa virgo. Et vere fatua est que per solam virginitatem corporis putat Deo placere.*

All men lie to each other.

What a virgin should be.

3. A in marg.: *Crisostomus.* 10. A: *interitus.* 11. A: *invicem* deest; ib. A in marg.: *Nota.* 12. A: *sunt.* 15. A: *Deum viventem;* ib. A in marg.: *Nota.* 21. A: *Et sapiens—est* deest. 21—22. A: *que—est* deest. 25. A: *habet si.* 34. A: *diabolo;* ib. A: *Que vero non.*

4. Op. Imperf. l. c. pag. 960. 20. I. Cor. VII, 34.

Ecce enim quemadmodum cum manducas et bibis, non anima manducat sed corpus; res enim incorporalis corporali cibo non pascitur, sic cum vir mulieri aut mulier viro coniungitur, non anima copulatur sed corpus. Propterea frequenter fit, ut nupta si alias non peccet melior sit quam illa que virgo est et alias peccat. Quoniam si illa non peccat que nupta est, corpore quidem nupta est, anima virgo est. Que autem alias peccat et virgo est, corpore quidem virgo est, anima autem fornicaria. Sed ne desperare faciamus eciam virgines bonas, quia | diximus per concupiscenciam animas fornicari, 427[d] *sciendum quod aliud est concupiscere aliud velle concupiscere. Concupiscere autem passionis est, velle autem arbitrii. Frequenter concupiscimus eciam quod nolumus. Si ergo concupiscencie non consentit voluntas, concupiscencia sola non dampnat, sed magis gloriosiorem facit virginitatis coronam. Jam veniamus ad spiritualem eius narracionem. Decem virgines omnes homines dicit, quorum vita decem sensibus sustentatur, quinque carnalibus et quinque spiritualibus; omnium enim hominum due partes sunt. Aut enim peccatores sunt aut iusti; peccatores qui secundum carnales ambulant sensus, iusti autem qui secundum spirituales. Ergo et omne genus peccatorum in quinque dividitur et omne genus iustorum in quinque, secundum autem numerum sensuum non secundum numerum hominum. Has virgines dividendas profert Christus, quando et iusti ab iniustis per verbum Dei sunt dividendi, ut quinque quidem ponantur ad dexteram iusti iudicis, hoc est sapientes, quinque autem ad sinistram, id est fatue. Secundum autem consimile misterium est: Moyses in duabus tabulis legem suscepit decem verborum; quinque quidem mandata in tabula una, quinque autem in tabula altera. Si ergo tabule testamenti illius in uno quidem herebant, tamen non poterat fieri ut ambe fierent ad dexteram legentis, sed necesse erat ut una cum quinque esset ad dexteram, altera autem cum quinque aliis esset ad sinistram. Sic omnes christiani in una tenentur vocacione. Non est autem possibile, ut omnes fiant ad dexteram sedentis; sed necesse est, ut iusti quidem ad dexteram*

Desire may be involuntary or wilful.

If our will does not consent, desire does not damn us.

3. A: *sed cum.* 14. A: *concupiscimus id quod.* 25—26. A: *sensuum—numerum* deest. 33. A: *si ergo.* 35—36. A: *erant in una . . . essent . . . essent.* 38. A: *Non tamen est.*

fiant, id est quinque sapientes, iniusti autem ad sinistram, id est quinque insipientes. Quidam putant hanc parabolam ad omnes pertinere et ad hereticos et ad Judeos, preterquam ad paganos, quia illi idolorum cultura corrupti sunt et virgines dici non possunt. Vere autem nec ad Judeos pertinet nec hereticos, quia non possunt Judei dici virgines qui proiecto et crucifixo sponso adulterum diabolum susceperunt. Neque enim heretici virgines dici possunt, quia ipsi adulterino sensu corrupti virginitatem veritatis Christi adulterino sermone corrumpunt. Sed ad christianum populum tantummodo pertinet, de quo scriptum est: Statui vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Timeo autem ne sicut serpens seduxit Evam astucia sua, sic corrumpantur sensus vestri a castitate que est in Christo. Fatue autem virgines sunt que fidem quidem Christi integram habent, opera autem iusticie non habent. Judei vero aut heretici neque fidem habent neque opera possunt habere; sed etiamsi operum oleum habeant nichil eis prodest, quia lampades fidei non habent quas accendant.

This parable applies to christians only, since Jews, heretics and pagans cannot be called virgins.

'Tunc simile erit.' Bene 'tunc,' quia interim non apparet que prudentes sunt, que fatue, quousque tunc multe fatue fient prudentes et multe que videntur prudentes fatue efficiantur. 'Que acceperunt lampades suas.' Lampas dicitur fides, quia sicut lampas illuminat domum in qua est, sic fides illuminat animam cuius est. Accenditur hec lampas igne divini verbi. Verbum enim Dei ignis est, sicut dicit Dominus: Ignem veni mittere in terram. Item dicente Apostolo: Fides ex auditu, auditus per verbum Dei. Accipiunt homines hanc lampadem, quando venientes ad Christum per sacerdotes accipiunt traditam sibi veritatis doctrinam, aut (sicut alius putat) verbum fidei quod accepimus accedentes ad Christum lucerna eius, secundum quod scriptum est: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Oleum est doctrina sacerdotum aut ceterarum scripturarum, quoniam sicut lucerna, nisi subministraveris oleum, extinguetur: sicut verbum fidei nostri quod credentes

Exposition of the parable in detail.

2. A: *hanc* deest. 7. B: *alterum diabolum.* 9. A: *adulterino deest.* 16. A: *Christi* deest. 25. A: *sicut* deest. 28. A: *dicit* deest. 37. B: *extinguitur;* ib. A: *Dei nostri.*

12. II. Cor. XI, 2, 3. 28. Lucae XII, 19. 29. Rom. X, 17. 34. Psalm. CXVIII, 105.

accepimus, nisi assiduus assiduis nutriatur doctrinis aut meditacionibus scripturarum extinguitur, et non satis illuminat animam. Aut oleum dicitur opus misericordie, quia sicut oleum lumen lampadis fovet, sic bona opera subministrant confidenciam fidei et vigorem accendunt.

From the day that a man believes he goes out of himself and the world to meet Christ.

"Et venerunt obviam sponso et sponse." Bene ait: Venerunt; quoniam ex illa die qua homo credit Christo quasi de se ipso egressus et mundo ire videtur obviam Christo, quia quotidie Christi expectat adventum. Sicut enim qui obviam vadit alicui stat in via et expectat eum quamdiu veniat, ita qui credit in Christum sic debet vivere in hoc seculo quasi peregrinus et non in suis locis sed in transitu positus. Propterea et Judei exituri de Egipto expediti et precincti agnum iussi sunt manducare, et ad exeundum parati, ostendentes nobis quomodo quicunque agni nostri eucharisiam manducant, ita debent esse expediti quasi cotidiet exituri de mundo.

Nec mireris quia dixit ire obviam sponso et sponse, cum inter nos habeatur sponsa. Sicut enim Christus cum sit inter nos, tamen venturus dicitur, cum apparuerit in gloria sua, sic eciam quamvis sponsa sit inter nos, tamen ventura dicitur cum apparuerit in gloria sua. Propterea dicit Apostolus: Mortui enim estis et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo: cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria. Hec Crisostomus.

CAP. LXIV.

The two doctors seem to differ, but may be reconciled.

Hic possunt isti duo sancti doctores concordari in punctis in quibus videntur notabiliter diversari. Potest dici quod hii ambo consenciunt quod hee decem virgines comprehendunt omnes personas humani generis salvandas vel dampnandas, que unquam fidem Dei acceperant; decedentes autem in caritate finali dicuntur hic habere oleum in vasis suis; et alie quinque virgines fatue dicuntur carere tali oleo, et sic lampades possunt

6—7. A: *Unde autem: Venerunt aut quando.* 12. A: *non* deest; ib. A: *locis sit.* 24 A: *Christo in* deest; ib. B: *autem* deest. 26. A: *cum Christo.* 27. A: *Cap. LXII.* 28. A in marg.: *Johannes* 29. A in marg.: *1.*

23. Col. III, 3.

dici potencie cognoscendi de Deo quod est. Et illam fidem dicuntur homines singuli habere vel formatam caritatis habitu vel informem, et sic omnes homines 428a qui venient ad iudicium | dicuntur virgines vel desponsati cum Deo, posito quod sint caritate finali super tali habitu informati, vel desponsati cum diabolo, posito quod sint presciti et peccato finalis impenitencie indurati. Et hec distinccio istarum decem virginum in finali iudicio generaliter erit nota.

Those who are in final charity are espoused to God; the reprobate to the devil.

Secundo pro alio dicto Crisostomi est notandum quod decalogus mandatorum est quandoque subtiliandus et quandoque (ut expedit) ingrossandus; et sic possunt dici decem mandata vel secundum alium quemlibet maiorem numerum nunc duo mandata et nunc unum; et sic supponitur quod intelligit Crisostomus, quando dicit quod in una tabula erant quinque mandata et in secunda quinque alia; et sicut applicacione ad visam non possunt due tabule ad eandem partem hominis applicari, sic necesse est quod de hominibus finaliter iudicandis aliqui salventur et aliqui dampnentur. Et illi communiter intelliguntur per duos quinarios, ita quod quinque de quanto sunt numerus circularis correspondeat numero salvandorum et alia quinque de quanto sunt numerus superbus correspondeant numero dampnandorum; nec implicatur per ista quod isti duo numeri sunt equales.

The commandments may be counted in different ways.

Tercio notandum pro dictis Crisostomi quod cum ecclesia sit totus numerus predestinatorum et per consequens angeli beati sunt pars ecclesie, non repugnat quod omnes homines iudicandi veniant obviam sponso et sponse; non contendo tamen quis sit sensus quem Deus istis verbis evangelicis primo intenderat; sed dico ista tamquam michi probabilia salvo semper iudicio meliori.

Sequitur autem in textu Matthei: *Sed quinque fatue acceptis lampadibus non sumpserunt oleum secum, prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus.* Super quo Jeronymus: *Oleum habent virgines*

2–3. A in marg.: *Fides duplex* { *formata* / *informis*. 10. A in marg.: 2. 12. A: *ingrossantus*. 13. B: *quod mandata*. 27. A in marg.: *3*. 38. A in marg.: *Jeronymus*.

35. Matth. XXV, 3—4. 38. Comm. in Mattheum l. c. pag. 202—203.

They have oil who have works as well as faith.

que iuxta fidem operibus adornantur. Non habent oleum que videntur similiter Deum confiteri, sed virtutem opera negligunt. Possumus quinque virgines sapientes et stultas quinque sensus interpretari: quorum alii festinant ad celestia et superna desiderant, alii terrenis fecibus inhiantes, fomenta non habent veritatis quibus sua corda illuminent. De visu et auditu et tactu spiritualiter dictum est: Quod vidimus quod audivimus, quod oculis nostris perspeximus et manus nostre palpavere. De gustu: Gustate et videte quoniam suavis est Dominus. De odoratu: In odorem unguentorum tuorum currimus, et Christi bonus odor sumus Deo. Hec Jeronymus.

Many meanings, all catholic, may be elicited from scripture.

Videtur istum sanctum exemplare fidelibus multos sensus catholicos elicibiles ex scriptura cum hoc quod quilibet eorum non sit contrarius fidei othodoxe. Sic enim videtur Crisostomus dicere quod dicte decem virgines sunt decem sensus hominis vel quinque intrinseci et quinque extrinseci vel quinque aut decem istorum intencione debita vel indebita geminati, et cum nullus istorum sensuum sit fidei contrarius, quilibet eorum catholice potest capi, et conformiter potest dici de oleo quod sit caritas in suprema parte anime sue; que caritas secundum Apostolum non potest excidere, quia sicut oleum raro vel nullo tempore congelatur, sic caritas que vendicat supremum locum anime est virtus que non potest refrigescere, cum caritas predestinacionis sit alterius racionis quam caritas nude secundum presentem iusticiam. Ideo notant postillantes quomodo oleum ad sensus multos sumitur mistice in scriptura. Primum est oleum illuminans, scilicet serenitas consciencie; et de hoc oleo Matthei XXV prudentes virgines sumpserunt oleum secum. Secundo sumitur pro oleo mitigante quod est exhortacionis suavitas Luce X, 34: *Samaritanus infudit vinum in oleum.* Tercio sumitur pro oleo letificante, scilicet gracia Ps. XLIV, 8: *Unxit te Deus tuus oleo leticie.* Quarto sumitur pro oleo suaviter redolente scilicet bona fama Cant. I, 2. *Oleum effusum*

13. A in marg.: *Johannes.* 14. A: *catholicos.* 27. A: *unde;* B: correxit; ib. A in marg.: *Oleum* 6ter *1—6.* 33. A: *suavitatis.* 34. B: *et oleum.*

8. I. Joh. I, 1. 9. Psalm. XXXIII, 9. 11. Cant. I, 3. II. Cor. II, 15.

nomen tuum. Quinto sumitur pro adulacione mulcente. Psalmo CXL, 5: *Oleum peccatoris non impinguet caput meum.* Sexto sumitur pro dignitate prebente regia unccione: Psalmo LXXXVIII, 21: *Inveni David servum meum. Oleo sancto meo unxi eum* et Is. V, 1: *Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei.* Et per ista sex potest intelligi scriptura mistice loquens de oleo quando est sensus misticus requirendus.

Chrysostom: Faith springs from Scripture, but is maintained by good works.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Sicut lampas non accenditur ex oleo sed ab igne, per oleum tamen nutritur et nisi oleum ei subministraveris extinguitur, sic et fides non ex operibus accenditur, sed ex verbo Dei, sicut ait Apostolus, tamen per bona opera nutritur et nisi subministraveris ei opera bona, deficit. Sicut enim non potest in Deum sperare nisi qui facit opera bona aliqua: sic non potest credere Deo nisi qui facit aliquid dignum Deo. Inde est quod peccatores non credunt Deo, sive de gloria sanctorum si quis eis loquatur sive de pena peccatorum, et dum non credunt futurum esse quod dicitur neque de bono futuro delectantur neque de malo terrentur. Vere fatui sunt omnes homines qui aut solum existimant sibi posse sufficere ad salutem, quia credunt in Christum, et christiani dicuntur et non festinant semetipsos bonis operibus commendare nec audiunt Jacobum dicentem: Quia fides sine operibus mortua est.*

Need of good works.

Videtur istum sanctum vere dicere quod ad stabilitatem viantis necessaria est bona operacio, ut dicit Jacobus, quia ut vere dicit cap. II, 19: *demones credunt et contremescunt,* quia deficiunt eis bona opera que caritate forent informata. Et hec racio quare quidam viantes operantur bonum sollicite ut fidei sue oleum adveniat et vitam suam exhilaret contra diabolum; et sic quidam intelligunt istud Matthei VI, 17: *Tu vero cum ieiunas, unge caput tuum et faciem tuam lava.* Debent enim viantes in omni opere suo habere devocionem sapientem per quam suprema pars anime
428b in qua sunt racio et voluntas iniungatur debi | te, et

4. Codd.: *Psalmo XCI.* 9. A in marg.: *Crisostomus.* 18. A: *Deo* deest; B in marg.: addit; ib. A: *si* deest; B: addit. 20. B: *futuro* deest. 27. A in marg.: *Johannes.*

9. Op. Imp. l. c. pag. 961. 25. Jacob II, 20.

sic virgines fatue defecerunt de oleo hic in via et omnino deficient in die iudicii.

CAP. LXV.

Jerome: The day of judgment shall come when least expected.

Sequitur in textu Matthei: *Moram autem faciente sponso dormitaverunt omnes et dormierunt. Media autem nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obviam ei.*

Super quo Jeronymus: *Non enim parum temporis inter priorem et secundum adventum Domini pretergreditur. Omnes dormitaverunt, id est, mortue sunt, quia mors sanctorum sompnus appellatur. Consequenter autem dicitur: Dormierunt quia postea suscitande sunt. Media autem nocte clamor etc.: Subito enim, quasi intempesta nocte et securis omnibus quando gravissimus sopor est, per angelorum clamorem et tubas precedencium fortitudinum Christi resonabit adventus. Dicamus aliquid quod forsitan lectori utile sit. Tradicio Judeorum est Christum media nocte venturum in similitudinem Egypcii temporis, quando Pascha celebratum est et exterminator venit et Dominus super tabernacula transiit et sanguine agni postes nostrarum froncium consecrate sunt. Unde reor et tradicionem apostolicam permansisse ut in die vigiliarum Pasche ante noctis dimidium populos dimittere non liceat expectantes adventum Christi, et postquam illud tempus transierit securitate presumpta festum cuncti agunt diem. Unde Psalmista dicebat: Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificacionis tue.* Hec Jeronymus.

No authority for getting up to midnight matius.

Patet ex dictis istius sancti quam levis evidencia est in medio noctis surgere et dicere matutinas modo quo religiosi nostri privati faciunt ex isto nudo sermone Psalm. CXVIII, ac si nostri religiosi fatui sic arguerent: Psalmista sic fecit semel ad minimum: Sicut de Egipto exivit populus Israeliticus semel in medio noctis et Christus veniet in medio noctis semel ad finale iudicium, ergo illi debent regulariter surgere et illa hora

3. A: *Cap. LXIII.* 7. A in marg.: *Jeronymus.* 11. B: *autem* deest. 21. A: *in* deest. 30. A: *isto modo.*

4. Matth. XXV, 5, 6. 7. Comm. in Matth. l. c. pag. 204. 20. Psalm CXVIII, 62.

dicere matutinas. Si enim ista surreccio antiqua solidat continue eorum fidem ac devocionem plus quam opus aliud faciendum regularis huius hore observacio est laudanda. Sed constat ex eorum vita atque operibus quod sunt amplius ceteris in securitate mundi atque prosperitatibus profundati. Ideo bonum esset eis modo quo fecerunt Christus et sui apostoli in talibus ritibus alternare. Nam ex cautela diaboli sunt in talibus Judaizacionibus plus Judeis perfidis profundati. Ideo moveat Deus exterminatorem ipsos instruere quod *non habent hic manentem civitatem sed quod futuram debent inquirere.*

The practice does not conduce to faith and devotion.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Moram autem faciente etc. hoc signat sermo, quia tardante consummacione non solum peccatores sed eciam iusti et spirituales ad negligenciam sunt revolvendi, et relicta via virtutis ad carnalia delectamenta sunt aliquatenus transituri, ut et illud impleatur quod propheta dicebat: Salvum me fac Domine, quoniam deficit misericors, quoniam diminuti sunt fideles a filiis hominum. Et hoc est quod Christus dicebat: Putas, cum venerit filius hominis, inveniet fidem super terram? Nam vigilare est iusticiam facere, dormire autem est negligere, sicut dicit: Vigilate ergo quia nescitis qua hora veniet Dominus. Et vere non tardat sed quantum ad nostram inconstanciam tardare videtur. Nam si consideremus ex quo Christus in celum ascendit et quantum vivebant homines ante diluvium et prope tantum spacium est, quanto tempore erat vita uniuscuiusque eorum. Si quis autem oculos habet apertos, intelligit quia misterium huius verbi in nobis impletum est. Omne enim studium spirituale relinquimus et ad carnalia delectamenta transimus. Quem enim invenies modo, non dicam laicum sed aut presbyterum aut episcopum qui ad perfectum contempnat seculi bona credens consummacionem esse propinquam? Unusquisque enim dicit in corde suo infidelitatis spiritu prevalente: Ecce ex quo Christus fuit in terris, semper dicitur, consumacio venit, et ecce nondum venit. Ne forte credatur quod non reparandi causa sed terrendi loquitur ista scriptura. Qui autem non vere credit consummacionem esse*

Chrysostom: It is impatience that makes us say that the Lord delays his coming.

30. A in marg.: *Nota.* 37, 38. B: *credatur quod* deest.

9. Hebr. XIII, 14. 12. Op. Imp. l. c. pag. 961. 18. Psalm. XI, 2. 20. Lucae XVIII, 8. 23. Matth. XXIV, 42.

Whether we believe in the judgment may be known from our works.

propinquam non ex verbis que dicit aut audit sed ex operibus que agit cognoscitur. Qui enim vere credit consummacionem esse propinquam nichil curat de mundo nec in posterum aliquid servat quia nec peregre exiturus aliquid secum portat in via nisi forte panem quem necessarium habet.

Media nocte clamor factus est, quasi clamor precurrencium et tubancium angelorum. Quid dicit clamor? Ecce sponsus venit, exite obviam ei. Unde putas iubet exire? de domibus vel civitatibus? Non, neque est racio, sed ut exeant de mundo, exeant de iniqua carnis natura. Ex eo quod Apostolus ait in novissima tuba mortuos suscitandos, datur nobis occasio estimandi clamorem illum esse de quo Dominus dicit: Ecce clamor factus est. Estimemus esse clamorem tubarum precedenciam quas Johannes in Revelacione sua exposuit, quarum tubarum clamores sunt ipsa signa que fiunt ab eis. Qui ergo intelligit illa signa clamancia seculi finem, ille audit clamorem tubarum clamancium quia venit sponsus, quarum vocem non corporis aures audiunt sed anime intellectus. Hec Crisostomus.

Priests should preach abandonment of the world.

Videtur istum sanctum sentire catholice quod a tempore ascensionis Domini quo est maxima persecucio Antichristi et nox tenebrarum peccati magis obscurat militantes, tunc clamor angelorum factus est quod prope est adventus ad finale iudicium, et tunc debent sacerdotes specialiter quasi tuba extollere vocem suam et predicare populo reliccionem mundi et timorem finalis iudicii.

Sequitur in textu Matthei: *Tunc surrexerunt omnes virgines ille | et ornaverunt lampades suas.* 428c

Super quo Jeronymus: *Omnes virgines surrexerunt et ornaverunt unaqueque lampades suas, id est, sensus in quibus oleum sciencie recipiebant, ut haberent opera virtutum que ante verum iudicem refulgerent.* Hec Jeronymus.

Videtur istum sanctum intelligere de resurreccione ad finale iudicium, et ornacio de qua hic loquitur non

1—3. A: *non ex—propinquam* deest. 2. B: *vere* deest. 9. A: *An putas.* 15. A: *esse* deest. 17. B: *igitur.* 22. A in marg.: *Johannes.* 30. A in marg.: *Jeronymus.* 35. A: *refulgerunt.* 37. A in marg.: *Johannes.*

12. I. Cor. XV, 42. 14. Apoc. I, 10, 4 et cap. VIII. 30. Matth. XXV, 7. 32. Comm. in Matth. l. c. pag. 204.

generaliter preparacio potencie resurgentis, ut in finali iudicio debite respondeat Deo suo, sed videtur quod talis ornacio sit longinqua consciencie scrutacio, si homo habeat unde divino iudicio debite preparetur.

At the judgment sinners will wish vainly to repair their past neglect.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Tunc surrexerunt omnes virgines, hoc est, postquam clamor factus fuerit, non solum iusti sed eciam peccatores de sompno negligencie surgent. Tunc incipient timere et festinare, tunc credent quia vere finiendus est mundus, nam quemadmodum securitas eciam diligentes homines facit negligentes, sic timor presentis periculi eciam negligentes homines exhibet diligentes sed nihil eis proderit diligencia illa quam generat timor, non fides. Tunc intelligent quia nichil est quod vixerunt in mundo; tunc incipient sapere quando nichil eis proderit sapuisse. Et composuerunt lampades suas, id est, tunc omnes incipient aspicere et discutere fidem suam, tunc considerabunt singuli opera sua, quid bene fecerunt, quid male, et interrogabunt consciencias suas. Quemadmodum enim super venturo sponso festinat se sponsa componere, ne forte ex aliqua parte displiceat sponso, ita singuli semetipsos iudicabunt apud se. Hoc est preparare fidem suam. Quod si nos semper ita iudicaremus quantum tunc iudicaturi sumus, numquam peccaremus in Deum. Sicut ergo virgo deformis et debilis sine causa se componit, sic et tunc peccatores sine causa se preparabunt. Naturalem rem loquitur. Sicut rex cum tyranno bellum facturus si voluerit aspicere exercitum et considerare arma illorum, iubet mitti tubam ut fiant admoniti, tunc omnes milites festinant aspicere arma sua; unus ubi sit gladius eius, ubi lorica sit posita, ubi scutum iaceat, et qui securitatis tempore arma sua parare studuit, paratus et letus currit ad inspeccionem; qui autem tempore securitatis gladium suum eruginare dimisit aut loricam sordescere, scutum frangi aut rumpi, cum audierit tubam, et ipse quidem excitatus timore festinat limare gladium, detergere loricam, ligare aut stringere scutum, sed non poterit celare negligenciam suam, quia urgens necessitas*

9. A: *quod vere.* 13—14. A: *intelligent—tunc* deest; B in marg.: addit. 20. A: *festinant de.* 22. et 27. Codd.: *reparare . . . reparabunt.* 27. A: Codd.: *si* deest. 29. Codd.: *ad nomen.* 30. A: *unus* deest. 38. A: *ingens.*

5. Op. Imp. l. c. pag. 962.

non permittit longi temporis opus implere; sic et domino absente malus servus non aspicit opera, quid facit, quid non facit aut quomodo credit, nec cogitat quia venturus est dominus eius et opera aspecturus et fidem, sed cum viderit eum venientem de longe, tunc aspicit opera sua, tunc incipit festinare, sed nichil ei proderit festinacio eius, quia negligencia multorum dierum non potest una hora impleri. Hec Crisostomus.

Many neglect all thought of Christ's second Advent.

Videtur istum sanctum concorditer ad dicta superius docere exemplo armorum quando conducti monstrent se ad idoneitatem bellicam, qualiter in finali iudicio occurrent singuli se parantes, et ita quamvis quolibet anno legimus de adventu duplici Salvatoris, de primo quomodo venit in humilitate et aliis virtutibus incarnandus, in secundo quomodo veniet ad finale iudicium iudicaturus suos milites quos tam acute in fide instruxerat et virtute, tamen defectus fidei et negligencia de secundo adventu Domini facit multos in preparacione armorum virtutum torpescere et sic quare viatores quicunque sic peccando deficiunt, torpor fidei est in causa.

CAP. LXVI.

Sequitur in textu Matthei: *Fatue autem sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostre extinguuntur.*

Jerome: Need of perseverance in well doing.

Super quo Jeronymus: *Que lampades suas queruntur extingui ostendunt eas ex parte lucere: et tamen non habent lumen indeficiens nec opera perpetua. Si quis igitur habet animam virginalem et amorem pudicicie, non debet mediocribus esse contentus, que cito exolescunt et orto caumate arefiunt, sed perfectas virtutes sequatur, ut lumen habeat sempiternum.* Hec Jeronymus.

Videtur istum sanctum hic et prius concipere quod iste decem virgines signant specialiter illos qui iudicabuntur et quondam in virtutibus splenduerunt; verumtamen videtur non repugnare sensui evangelii vel fidei

4. A: *perspecturus.* 9. A in marg.: *Johannes.* 21. A: *Cap. LXIV.* 25. A in marg.: *Jeronymus.* 26. A: *experte.* 32. A in marg.: *Johannes.*

22. Matth. XXV, 8. 25. Comm. in Matth. l. c. pag. 204.

intelligere omnes et singulos iudicandos. Omnes enim illi fuerunt in sua adolescencia prope statum innocencie, et cum omnes habuerunt desiderium naturale ad beatitudinem et omnino in die iudicii, non mirum si ad sensum hunc parabolicum dampnandi salvandis singulis taliter conquerantur.

Chrysostom: To ask for oil is to beg the intercession of the just.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Extinguitur lampas hominis, quando fides eius deficit ac desperat. Sicut enim qui bene sibi conscius est fiducialiter et magnanimiter agit et quemadmodum si quis infuso oleo addat lumen lucerne sic et ille consideracione operum suorum bonorum semetipsum confortat et fidei sue addit audaciam. Qui autem sibi male conscius est, semper pusillanimis ac timidus est. Et quemadmodum subducto oleo minuitur lumen lucerne, sic et ille consideracione operum suorum malorum semet ipsum confundit et infidelitati sue adhuc diffidenciam addit. Ideo ergo timentes peccatores ad sanctos dicturi sunt: Date nobis de oleo vestro, hoc est, vos sancti qui habetis opera larga iusticie*
428[d] *sufficiencia vobis* | *non solum ad evadendum penam sed eciam ad gloriam consequendam, accommodate nobis auxilium operum bonorum vestrorum, id est, intercedite pro nobis peccatoribus ad Dominum, quia iusticia vestra sufficiens est et vos glorificare et nos excusare.* Hec Crisostomus.

The doctrine of the consecrated host.

Videtur istum sanctum innuere quod ista diccio dampnandorum ad sanctos sit paulo ante finale iudicium, cum tunc habebunt reprobi quidam conscienciam de sua infidelitate et perversis operibus, sicut patet et ad litteram de hereticis, qui in materia de hostia consecrata nolunt prodere fidem suam, quia cum Veritas testatur sibi omnibus modis, convicti de veritate evangelica et desperati de sua ignorancia timent prodere suam perfidiam quantumcunque large a fidelibus eciam militibus conducantur. Sed fideles debent in isto expergiscere et confortati in fide Domini istos hereticos ex timore isto servili convincere.

Sequitur in textu isto Matthei: *Responderunt prudentes dicentes: Ne forte non sufficiat nobis et vobis, ite*

7. A in marg.: *Crisostomus.* 9. A: *conscius* deest. 23. A: *peccatoribus* deest. 26. A in marg.: *Johannes.* 32. A: *coniuncti.*

7. Op. Imp. l. c. pag. 362. 38. Matth. XXV, 9, 10.

pocius ad vendentes et emite vobis. Dum autem irent emere, venit sponsus et que parate sunt intraverunt cum eo ad nupcias, et clausa est ianua.

Jerome: Each must answer for himself at the last day.

Super quo Jeronymus: *Hoc non de avaricia sed de timore respondent. Unusquisque enim pro operibus suis mercedem recipiet, neque possunt in die iudicii aliorum virtutes aliorum vicia sublevare. Et quomodo tempore Babylonice captivitatis Jeremias peccatores iuvare non potuit et dictum est ad eum: Ne oraveris pro populo isto: sic formidolosa erit illa dies, cum unusquisque pro semetipso sollicitus erit.*

Ite pocius ad vendentes et emite vobis. Venditur hoc oleum et multo emitur precio ac difficili labore conquiritur; quod in elemosinis cunctisque virtutibus et consiliis intelligimus magistrorum.

Dum autem irent emere, venit sponsus. Dant quidem quasi prudentes consilium quod non debeant sine oleo lampadarum sponso occurrere, verum quia iam emendi tempus excesserat et adveniente iudicii die locus non erat penitencie, Psalmista dicente: In inferno autem quis confitebitur tibi? non nova opera patrare sed preteritorum racionem coguntur exsolvere. Venit Sponsus. Et que parate sunt intraverunt cum eo ad nupcias, et clausa est ianua. Post iudicii diem bonorum operum et iusticie occasio non relinquitur. Hec Jeronymus.

Sellers of adulterated oil: Friars, Monks, Roman court.

Sale of indulgences.

Videtur istum sanctum cum sensu evangelii venditores olei adulacionis ex infidelitate notabiliter condempnare; fratres autem et due secte alie vendunt suas oraciones atque suffragia per literas fraternitatum; sed istud oleum in die iudicii ad profectum hominum non lucebit; et idem est iudicium de oleo cece devocionis quam habent decepti novos ordines in secta Christi infundabiles fabricando cuiusmodi sunt religiosi possessionati. Tercius autem gradus olei falsissimi est in Romana curia, ubi homines nedum volunt vendere beneficia ecclesiastica sed absoluciones et indulgencias ultra quam Christus et sui apostoli vendere potuerunt; peccatum autem istorum venditorum debent fideles acute

2. A: *qui.* 4. A in marg.: *Jeronymus.* 19. B: *et* deest. 22. A: *venit sponsus* deest. 26. A in marg.: *Johannes.* 34. B: *salsissimi.*

4. Comm. in Matth. l. c. pag. 204. 8. Jer. VII, 16. 20. Psalm. VI, 6.

racionibus fidei reprobare, quia certum est ex hac fide evangelii: Non valebit oleum ita emptum, cum omnes et singuli salvandi dicent concorditer: *Ne forte non sufficiat nobis et vobis, ite pocius ad vendentes et emite vobis;* nam pro die iudicii unusquisque salvandus putabit totum suum meritum satis parvum et cognoscet quod non habebit in potestate suum meritum in persona alterius commutare, quia sicut ex fide Apostoli *unusquisque onus suum portabit*, sic et premium correspondenter ad meritum; in via autem possunt fideles presbyteri vendere spiritualiter istud oleum absque argento et ulla commutacione temporalis commodi; sed tunc oportet quod sic emens in via ipsum oleum facit esse suum. Ideo signanter dicit evangelium: *Emite vobis.*

Merit is not transferable.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Responderunt prudentes etc. Ostendit in hiis verbis quod ita terribile est illud iudicium futurum quod nulla innocencia sibi confidat; et vere quia si quis natus est homo de muliere qui credit iustum se esse inveniendum in conspectu illius de quo beatissimus Job dicit: Stelle in conspectu eius non sunt munde, et celum sine crimine non est. Si ergo impeccabilis natura stellarum et celi quantum ad iusticiam Dei invenitur esse peccatrix, quomodo ante eum appareat iustus, cuius et sine voluntate peccandi natura ipsa peccatum est, dicente Apostolo: Ego homo carnalis sum, venumdatus sub peccato: quod enim operor non intelligo; non enim quod volo hoc ago, sed quod nolo illud ago, et iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Tantus enim timor tunc erit omnium eciam sanctorum, ut nemo se speret iustum inveniendum sed adhuc timeat, ne forte reus existat. Quis enim potest ad perfectum diiudicare conscienciam suam et cognoscere cor suum cum sit scriptum: Quia de omni verbo ocioso reddituri sumus racionem? Quomodo pro peccatoribus intercedant sancti, cum timeant de se. Nam sicut tempus misericordie iudicium non suscipit, sic et tempus iudicii misericordiam non recipit. Ideo in primo*

Chrysostom: How terrible the judgment shall be.

15. A in marg.: *Crisostomus.* 19. A: *se* deest. 23—24. A: *Quomodo autem appareat.* 26. A: *venumdatus* deest; B in marg. addit. 28. B: *et* deest. 29. A: *enim* deest 31. B: *forte* deest. 33. B: *quod de omni.* 35. A: *et timeant.* 37. A: *non suscipit.*

3. Matth. XXV, 9. 16. Op. Imp. l. c. pag. 963. 20 Job. XXV, 5. 25. Rom. VII, 14—17. 33. Matth. XII, 36.

adventu cum esset tempus misericordie dicentibus apostolis super inhumanitatem civitatis alicuius: Vis, dicamus, ut descendat ignis de celo? respondit Jesus: Nescitis cuius spiritus estis. Non enim veni iudicare mundum sed salvare, ostendens quia cum venerit in secundo adventu, indicii tempus similiter misericordia locum non habet. Ubi autem misericordia non habet locum nec intercessio valet. Aut hec ideo dicunt: Quoniam non sunt digne passiones huius temporis ad futuram gloriam que revelabitur in nobis. Si ergo maior erit gloria que preparata est sanctis a Deo quam quod unusquisque sanctorum merebitur, quomodo sufficiat pro aliis ad salutem uniuscuiusque opus eorum, cum nec sibi soli sufficiat ad gloriam illam iusto iudicio consequendam?

The saints will have no merit to spare.

Ite pocius ad vendentes et | emite vobis. Venditores bo- 429ª
norum operum sunt sacerdotes, qui precepta iusticie in populo dant, quasi precium aliquod accipientes fidem ipsorum, qui peccatores per penitenciam solvunt precio confessionis eorum placari. Aut certe hoc precium doctrine accipiunt, quando sic docentes eos audierit populus. Populus quidem per obedienciam suam mercatus est sibi salutem, sacerdotes autem qui docuerunt et circa eos laboraverunt recipient a Deo doctrine sue mercedem. Bonum ergo est consilium sanctorum ad peccatores, ut eant ad sacerdotes et fideliter audiant eos et cum audierint eos faciant, et habebit virtutem olei fides eorum, si tamen habuerint tempus. Hec Crisostomus.

CAP. LXVII.

Chrysostom: Men do not listen to the priest's message while there is time.

Iste sanctus adhuc prosequitur sentenciam huius textus: *Abeuntibus autem eis venit sponsus, et que parate erant intraverunt cum eo, et clausa est ianua. Ostenditur nobis per hec verba quod illo in tempore inter angustias diversorum terrorum videntes se peccatores anxiabuntur et current huc et illuc ad sacerdotes doctrinam et penitenciam sibi querentes, alii autem interrogantes, quid eos*

2. B: *Vis, dicimus.* 5. A: *venerit medio.* 7. A: *non solum non habet.* 20. A: *quando scilicet;* B: *quando si;* ib. B: *audiat.* 23. A: *doctrine sue labores.* 28. A: *Cap. LXV.* 33. A: *terrorem.*

2. Lucae IX, 54—56. 8. Rom. VIII, 18. 29. Op. Imp. l. c. pag. 963.

oporteat facere; sed festinante iudicio et necessitatibus aliis super alias venientibus, cum non sit docendi licencia nec tempus iusticie faciende aut agende penitencie, festinacio eorum vacua erit. Hoc enim et in cotidiano usu videmus fieri. Cotidie enim sacerdotes clamant in ecclesia: "Qui peccavit penitenciam agat, qui non peccavit permaneat in Deo. Neque seducant vos honores et divicie temporales, quia tempus vestrum prope est, et si consummacio vestra tardaverit, mors vestra non tardat," et nemo credit, nemo obaudit. Cum autem venerit super illos mors, festinant et anxiantur, vocant sacerdotes, penitenciam volunt agere, quando iam penitencie locus non est. Itaque dum exponunt peccata sua, dum penitenciam et precepta iusticie querunt, capitur anima eorum et vadunt vacui, magis sunt ligati iusto iudicio Dei: quia non propter odium peccatorum displicentes sibi volebant penitenciam agere sed propter mortis timorem. Adhuc enim si vivere potuissent, non sibi displicuissent. Alius autem venditores olei, id est, boni operis, pauperes dicit. Prudentes virgines hortantur fatuas ut eant per tempus ad pauperes et facientes eis bona iusticie, misericordiam consequantur ab eis, quoniam per misericordiam factam in eis olei, id est, misericordie, merces acquiritur. Illi autem dum vadunt tunc volentes aliquid facere boni propter quod possunt cum fiducia occurrere Christo, venturus est Christus repente et nihil eis proderit anxietas illa, tunc incipientibus bene agere, cum tempus bene agendi concluditur. Hec Crisostomus.

Penitence under fear of death is useless.

Sequitur in textu Matthei: *Novissime veniunt et relique virgines, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis; ac ille respondens ait: Amen dico vobis: Nescio vos. Vigilate itaque et orate, quia nescitis diem neque horam.* Super quo Jeronymus: *Egregia quidem in Domini apellacione confessio, idque repetitum indicium est fidei, sed quid prodest voce invocare quem operibus neges? At ille respondens ait: Amen dico vobis, nescio vos. Novit Dominus eos qui eius sunt et qui ignorat ignorabitur. Nescit*

Jerome: Prayer useless without good works.

14. A: *capita;* ib. A: *vadunt* deest. 17. A: *sed* deest. 18. A: *non* twice. 20–21. B: *si patitur eos tempus ad pauperes et facientes.* 22. B: *per penitenciam.* 25. A: *Christus* deest. 26. B: *propterea nihil eis.* 29–30. A: *reliquie.* 33. A: *quo* deest; ib. A in marg.: *Jeronymus.*

29. Matth. XXV, 11—13. 33. Comm. in Matth. l. c. pag. 205. 36. II. Tim. I, 19. 37. I. Cor. XIV, 38.

dominus operarios iniquitatis, et licet virgines sint et secundum duplicem intelligenciam de corporis puritate et de confessione vere glorientur fidei, tamen quia oleum non habent sciencie, sufficit eis pro pena quod ignorantur a sponso.

Vigilate itaque quia nescitis diem neque horam. Prudentem semper admoneo lectorem, ut non semper supersticiosis interpretacionibus acquiescat et que commatice pro fingencium dicuntur arbitrio, sed consideret priora, media et sequencia et nectat sibi universa que scripta sunt.

Ex hoc ergo quod infert: Vigilate quia nescitis diem neque horam, intelliguntur universa que dixit, id est, de duobus qui in agro sunt et de duabus molentibus et de patrefamilias qui servo suo credidit substanciam et de decem virginibus, ideo parabolas esse promissas, ut quia ignoramus omnes iudicii diem, sollicite nobis lumen bonorum operum preparemus, ne dum ignoramus, iudex veniat. Hec Jeronymus.

Chrysostom: Forced confession is valueless.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Nichil prodest ex necessitate repetita confessio eius qui ex voluntate non semel confessus est. Nam voluntaria confessio et modica sufficit Deo, ex necessitate vero nec magna. At ille respondens ait: Amen dico vobis, nescio vos qui estis. Signa spiritus mei non video in vobis. Sicut enim qui immundum spiritum habet, bona opera facere non potest, sic qui Spiritum Sanctum habet et opera non facit mala. Imaginem meam non cognosco in vobis. Imago autem mea est fugere malum et sequi bonum: vos autem econtra fugistis bonum et operati estis malum. Non potestis meorum militum premia accipere qui tiranni vexilla portatis. Non possum meos dicere in quibus nihil meum cognosco.* Hec Crisostomus.

Belief in the judgment will grow when it is close at hand.

Ex hiis dictis istorum sanctorum doctorum sunt multa notanda fidelibus digna memoria. Videtur enim Chrysostomum concipere quod paulo ante diem iudicii credant homines intencius illam diem quam nunc credunt; et tunc augmentata fide de isto articulo alii convertentur ad Dominum, peccata preterita dimittentes

3. A: *non oleum non* 16. B: *ignoramus ut homines.* 19. A in marg.: *Crisostomus.* 21. A: *nec semel.* 24. A: *que estis.* 33. A in marg.: *Johannes.*

19. Op. Imp. l. pag. 963.

et alii racione gravedinis peccati preteriti desperabunt; et sentencia ista videtur probabilis, quia prope diem iudicii erunt de eius assistencia plus credentes; et cer-
429b tum est quod cre | dulitas de tanto articulo et homines a peccatis preteritis revocabit et alios faciet de beatitudine desperare; et illi qui digne tunc locuti fuerint populo verbum Domini, erunt ex officio sacerdotes.

Jeronymus autem videtur dicere quod infamis invocacio virginum fatuarum alludit priori sentencie Christi Matthei VII, 21: *Non omnis qui dicet michi: Domine Domine, intrabit in regnum celorum, sed qui facit voluntatem patris mei qui in celis est.* Quid rogo prodest eciam christianum in voce et conceptu Dominum invocare et non vivere vel facere ad correspondenciam hiis duobus? Nec videtur Jeronymum contradicere superiori sentencie quod Dominus nescit illas virgines ex fatuitate ad beatitudinem assumendas; et illam nescienciam vocat iste sanctus ignoranciam. Finalis ergo hortacio Christi de spirituali vigilia includit evidenciam ad omnia ista pericula evitandum. Et sic Crisostomus videtur vere sentire quod omnes dampnandi ex defectu ymaginis Christi formate et infideli adherencia hosti suo necessario dampnabuntur. Et sic extendendo nomen videtur quod nemo dampnabitur nisi hereticus ac eciam infidelis. Et sic ex fide concipimus quod in illa hora non valebunt pompe Antichristi vel seculi et multo evidencius non insolencia carnis nostre, sed tunc plene et finaliter veritas superabit. Need of good works.

CAP. LXVIII.

Sequitur in textu Matthei: *Sicut enim homo peregre proficiscens vocavit servos suos et tradidit illis bona sua et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem, et profectus est statim.* Parable of the talents.

Super quo Jeronymus: *Homo iste paterfamilias haud dubium quin Christus sit qui ad patrem post resurreccionem victor ascendens apostolis doctrinam evangelicam* The lord of the servants is Christ.

10. B: *dicit.* 29. A: *Cap. LXVI.* 35. A in marg.: *Jeronymus.*

30. Matth. XXV, 14—15. 35. Comm. in Matth. l. c. pag. 205.

tradidit non pro largitate et parcitate alteri plus, alteri minus tribuens, sed pro accipiencium viribus: quomodo et Apostolus eos qui solidum cibum capere non poterant lacte potasse se dicit, denique et illum qui de quinque talentis decem fecerat et qui quatuor de duobus simili recepit gaudio: non considerans lucri magnitudinem sed studii voluntatem. In quinque et duobus et uno talento vel diversas gracias intelligamus que unicuique tradite sunt; vel in primo omnes sensus examinatos, in secundo intelligenciam et opera, in tercio racionem qua homines a bestiis separamus. Hec Jeronymus.

The talents are gifts of grace.

Videtur istum sanctum intelligere per talenta dona gracie et specialiter sapienciam nobis datam, quia sicut talentum est in substancia verum aurum et in quantitate moneta maxima, sic et donum gracie. Nec repugnat sed consonat quod multi sunt habentes quinque talenta, quia apostoli et alii habentes universalitatem donorum Dei, alie autem sunt raciones in quinario de quinque donis racione quarum Christus subtiliter signat ista per quinque; et sic signat per decem subtiliter premia beatorum et sic de duobus et quatuor.

Chrysostom: How Christ loves the faithful.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Homo peregre profectus Christus est, post victoriam passionis ad patrem iturus. Voluntate misericordie factus est homo, non necessitate nature. Commendat autem Christus dileccionem suam quam habet in sanctis. Ad regna autem celestia ascensurus et ad patrem suum iturus unde descenderat. Peregre se iturum dicit, propter caritatem sanctorum quos reliquerat in terris, cum magis peregre esset in mundo, sicut ipse testatur, dicens: Incola enim ego sum in terra apud te. Quando enim venit in mundum Jesus adhuc peregrinus erat, neminem habens sui nominis confessorem; postquam autem discipulos acquisivit iam paterfamilias erat, et ideo proficiscens de mundo peregre proficiscebatur. Vis autem scire quantum diligit Deus fideles suos? Considera quid passus est pro illis. Si magis quam gloriam suam illos amaverit, quasi*

9. Codd : *sensus* deest. 12. A in marg.: *Johannes.* 14. A: *talentum nobis.* 22. A inmarg.: *Crisostomus.* 23. B: *est* deest. 24. B: *patriam.* 26. A: *a sanctis.* 30. A: *peregre* deest; B in marg. addit. 31. A: *enim* before *ego* deest. 33. A: *nominis conformem.*

3. I. Cor. III, 1. 6. I. Cor. XIV. 23. Op. Imp. l. c. pag. 963—964. 30. Psalm. CXVIII, 19.

homo moriens propter eos, quid mirum si maiori dileccione tenebatur sanctorum quos relinquebat in terris quam dileccione glorie quam habebat in celis? Et tradidit illi bona sua. Non invidens aliis plus dedit, alii minus, sed considerans diversitatem fidei eorum. Qui autem invidus est aut parcus, omnibus est parcus et invidus. Neque quasi acceptor personarum fecit differenciam graciarum. Vis scire? Considera, pene equaliter remuneravit eum qui minus obtulit et eum qui amplius. Si enim acceptor personarum fuisset, utique non tantum in danda gracia quantum in reddenda mercede erat equalis ambobus. Manifestum est quod in danda gracia non personas aspexit, sed virtutes cuiuscunque consideravit, ne supra virtutem opus iniungens, ipse occasio offensionis existeret et non esset reus qui peccaverit, si supra virtutem pondus imposuisset. Volens ergo Dominus socios nos habere in regno celesti, opera nobis diversarum iusticiarum commisit, non quia non habeat potestatem et sine operibus nos glorificare, sed ideo opus premisit, quia sicut opera sine premiis vacua sunt, sic premia sine opere sunt ingrata. Hec Crisostomus.

The lord was no accepter of persons.

Videtur hunc sanctum satis sollerter notare verba huius evangelii ut priorem. Concordant enim ambo isti, sicut Gregorius cum doctoribus aliis concorditer, quod homo iste peregre proficiscens sit dominus Jesus qui secundum Crisostomum, sicut in principio sue incarnacionis non fuit si non recens incola hic in terris, ita non fuit adhuc maturus ut ascenderet in celum peregre proficiscens, sed in isto priori adventu venerat racionem accipere magistri et medici; ideo oportuit eum docere militantem ecclesiam et sua passione apponere medicinam, et dando pecuniam preciosam servis suis necesse est ut in secundo adventu, hoc est ad finale iudicium, de omnibus istis exigat racionem. Postquam igitur iste fuit perfectus homo, adquisivit sibi discipulos predicando et medicina generi humano apposita ad celum ascendendo peregre est profectus et, cum
429c sit | simul Deus et homo non potens humanitatem deserere quam assumpsit, vocavit servos suos, hoc est,

Christ came to teach and to heal.

1. B: *homines.* 3—4. A: *Et tradidit — plus* deest; B in marg. 6. A: *omnibus est parcus* deest. 10. A: *tantum* deest. 15. A: *reus* deest. 18—19. A: *non quia — glorificare* deest. 19. A: *non.* Codd.: *nos* correxit in *non.* 22. A in marg.: *Johannes.* 37. A: *ascendo.* 38. A: *sit* twice.

fideles predestinatos post ascensionem dando illis carismata diversa, sicut patet in descensu Sancti Spiritus super suos discipulos.

The five talents may be the fivefold gifts of the Spirit.

Possunt autem notare quinque talenta quintuplex donum Sancti Spiritus quod illis copiose divisit in ecclesia primitiva, scilicet sapienciam, intellectum, scienciam et pietatem cum fortitudine operandi; nec est quod ista quinque vel duo, decem aut quatuor habeant qualiscunque numeri racionem. Christus autem esse non potuit acceptor personarum, quia tunc daret hominibus dispariter quoad propriam dignitatem quod est Deo impossibile, cum ipse ponens omnia in mensura, numero et pondere dat unicuique secundum ordinacionem suam eternam propriam dignitatem et secundum hoc necesse est ut conferat illis graciam; nec potest in secundo adventu sic racionem de illis requirere nisi prius eis dederit dona sua. Et nota quod hec verba Crisostomi de necessitate nature non repugnant necessitati ordinacionis divine, sed possunt intelligi de racione necessitatis quam oportet hominem habere in quantum homo. Et certum est quod sic intelligendo Deus liberrime distribuit homini ista dona, unicuique vero secundum propriam virtutem, quia secundum propriam capacitatem dedit hominibus sua carismata quantum homines fuerant tum capaces. Verbum autem istud *et profectus est statim* potest sic intelligi salvo iudicio meliori de ascensione Christi, cum tempus suum advenerit, cum non sit possibile ipsum tardare per instans ultra exigenciam racionis. Ideo non dubium, quin sicut Christus non tardavit in hoc seculo ultra quam debuit nec in velocitate ascensus debita expectavit, sic nec in distribuendo carismata suis discipulis, cum Deus ex parte sui cuncta fecit ad regulam ut suppono.

The lord's departure may be taken for Christ's ascension.

Sequitur in textu Matthei: *Abiit autem qui quinque talenta acceperat et operatus est in eis et lucratus est alia quinque.*

Jerome: Super quo Jeronymus: *Acceptis terrenis sensibus celestium sibi noticiam duplicavit ex creaturis intelligens*

29. A: *dubium quia.* 31. A: *volocitate.* 37. A in marg.: *Jeronymus.*

25. Matth. XXV, 15 34. Matth. XXV, 16. 37. Comm. in Matth. l. c. pag. 206.

creatorem, ex corporalibus incorporalia, ex visibilibus invisibilia, ex brevibus sempiterna. Hec Jeronymus.

Chrysostom: Interpretation of the five talents.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *De talento agnicionis Christi adquisivit unam iusticiam bene vivendo, de presbytero autem ipso acquisivit iusticiam sollicite presidendo ecclesie, de verbo acquisivit iusticiam verbum veritatis sinceriter predicando; de baptismo autem lucratus est secundum Christi regulam baptizando et dignos filios cum iudicio ecclesie adquirendo; de sacrificio adquisivit iusticiam, tam mundum et immaculatum sacrificium pro populis offerendo et pro peccatis populi exorando.* Hec Crisostomus.

Iste sanctus exponit quinarium evangelicum non contrarie sensui supradicto, sed mutescentes a fideli predicacione evangelica possunt hic de lucro premii desperare.

CAP. LXIX.

Sequitur in textu Matthei: *Similiter et qui duo acceperat lucratus est alia duo.*

Jerome.

Super quo Jeronymus: *Et iste pro viribus suis quidquid in lege didicerat in evangelio duplicavit sive scienciam et opera presentis vite et future typos intellexit.* Hec Jeronymus.

Chrysostom: Two talents given to the deacon.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Qui duo acceperat etc., id est, duas iusticias, unam bene vivendo quam acquisivit a fide Christi, alteram sinceriter ministrando quam fecit ex ministerio diaconatus.* Hec Crisostomus.

Reward is for using powers for the good of the church.

Isti sancti intelligunt quomodo habentes dona Dei mediocria in premio duplicarunt, quia non fuerunt ociosi in recipiendo istas potencias et virtutes, sed tam doctrina quam exemplacione expenderunt ipsas ad edificacionem ecclesie.

Sequitur in textu Matthei: *Qui autem unum acceperat abiens fodit in terram et abscondit pecuniam domini sui.*

3. A in marg.: *Crisostomus.* 7. A: *autem* deest: B in marg. addit. 10. A: *qui tam.* 1 . A: *pro ipsis.* 12. A in marg.: *Johannes.* 14. A: *a fidei.* 17. A: *Cap. LXIX* deest. 20. A in marg.: *Jeronymus.* 23. A in marg.: *Crisostomus.* 28 A in marg.: *Johannes.*

3. Op. Imp. l. c. pag. 964. 18. Matth. XXV, 17. 20 Comm. in Matth. l. c. pag. 206. 25. Op. Imp. l. c. pag. 964. 34. Matth. XXV, 18.

Jerome: The wicked servant neglected God's commands.

Super quo Jeronymus: *Nequam servus terrenis operibus et seculi voluptate Dei precepta neglexit et polluit, quamquam in alio evangelista scriptum sit quod in sudario ligaverit, id est, doctrinam patrisfamilias molliter et delicate vivendo enervavit.* Hec Jeronymus.

The parable is the same as that told by St. Luke.

Videtur istum sanctum sentire quod eadem est parabola quam Christus hic exprimit Matthei XXV, et quam Lucas exprimit Luce XIX. Nec est inconveniens quod stante eadem sentencia interpretes in diversis linguis habuerunt verba dissimilia, ut mna, talentum, possunt idem donum Dei exprimere, et duplicacio talenti in quocunque numero signata fuerit multiplicare poterit quomodocunque Deo placuerit idem premium in effectu; et ita nequam servus potest abscondere talentum in terra, dum in terrenis actibus est solicitus; et mna quam a Deo acceperat est mundanis solicitudinibus que sunt sudarium involuta. Et istam sentenciam timerent episcopi et prelati si non fuerint frigiditate mundana in racione fidei stupefacti.

Chrysostom: Why the wicked servant is not deacon or priest.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Primo videamus ut quid neque ille qui duo talenta habuit abscondisse talenta sua proponitur, cum multi diaconi inveniantur inutiles, neque ille qui accepit quinque, cum multi doctores inveniantur inutiles, sed ille tantum qui unum accepit, id est, populus. Attende. Deus secundum prescienciam suam, licet sciat qui iusti futuri sunt et qui iniusti,* | *tamen omnes vocat ad fidem dans eis* 429d *graciam; credens enim in Christum quod est talentum quidem bonis ad salutem, malis autem ad preiudicium ut inexcusabiles fiant. Diaconis autem atque doctoribus secundum suam providenciam; illis videtur Deus iniungere ministerium diaconatus aut presbyteratus qui sunt iusti, qui autem iniusti, illos videntur homines ordinasse non Deus. Ab exitu ergo rei cognoscitur qui a Deo est ordinatus et qui ab hominibus. Qui enim bene ministerium suum consummaverit, apparet quia ex Deo fuerat ordinatus, qui autem ministerium suum male consummaverit, ex hominibus ordinatus est. Quomodo autem quidam sacerdotes ex hominibus ordinantur, manifeste in libro octavo*

Only the righteous are ordained by God priests and deacons.

1. A in marg.: *Jeronymus* 5. B: *enumeravit.* 6. A in marg.: *Johannes.* 12. A: *quecunque;* ib. A: *multipliciter.* 20. A in marg.: *Crisostomus.* 25. Codd.: *populum.* 36. B: *fuerit.* 38. A: *ordinatur.* 38—39. A: *quomodo—ordinantur* deest. 39. A: *in* deest.

1. Comm. in Matth. pag. 206. 21. Op. Imp. l. c. pag. 964.

canonum apostolorum dicitur. Qui autem ex hominibus ordinatus est, quantum ad Deum, non est diaconus aut sacerdos. Ergo in sacerdotibus quidem et diaconis non est inventus qui perdat talenta qui secundum prescienciam ordinatur a Deo. In popularibus autem evenit quomodo eciam qui peccator futurus est a Deo accepit fidei graciam. Secundum hec ergo que diximus, si presbyter aut diaconus peccator inventus fuerit: quoniam quantum ad prescienciam Dei (sicut iam diximus) non ex Deo sed ex hominibus factus videtur presbyter aut diaconus, quasi laicus invenitur inter eos qui unum talentum fidei acceperunt. Ac per hoc nemo ordinatus a Deo peccat nisi qui unum talentum accipit a Deo. Ideo autem gracia fidei omnibus a Deo prestatur, gracia autem clericatus non omnibus sed dignis, quia in illa causa salutis est, in ista autem dispensacio misterii. Nam et paterfamilias annonam quidem omnibus servis prestat, negocia autem sua non omnibus committit. Abscondit autem talentum suum in terra qui accipiens noticiam Christi contempnit vitam spiritualem et in terrenis actibus et deliciis conversans, obruit illud in carne sua et sollicitudinibus mundi quasi spinis effocat fidei sue bonum et non facit fructum. Hoc est enim talentum in terra abscondere quod est semen verbi inter spinas effocare.

Consequently the sinner always counts as a layman.

Sciendum est autem quod ille qui fodit graciam suam in terram non peccare proponit sed iusticiam non facere. Qui autem peccant non abscondere videntur graciam suam sed corrumpere. Si ergo in tenebras exteriores mittuntur qui accepto verbo fidei carnaliter vivendo fructum iusticie non fecerunt, putas in quales tenebras sunt ituri, qui ipsum talentum fidei sue peccando perdiderunt. Ille qui fodit talentum suum similis est virginibus fatuis, que habentes lampades, oleum non habent; tam enim ille quam iste putaverunt posse sufficere sibi ad salutem hoc solum quod credebant in Christum.

It is to be noticed that the servant's sin was only negative.

Nam vere etsi talentum non perdidit, id est, fidem Domini sui, tamen reus est dampni. Non enim propter hoc solum unusquisque fit christianus, ut sit christianus servans talentum fidei sue, sed ut operetur iusticiam Christo. Sicut enim qui seminandi causa accipiens semen,

Sins of omission may be grave.

2. A: *in diaconis.* 4. A: *perdit.* 6. A: *peccator fuerit.* 10—11. A: *sed laicus.* 11. A: *fidei* deest. 12-13 A: *Ac per hoc—a Deo* deest. 14. A: *claritatis.* 17. A: *autem* deest. 20—21. A: *consummans*; B: correxit. 22. *sue.* Ita codd. et concordat cum textu in Op. Imp. Chrys. Opp. tom. VI. CCXXI. 29. A: *verbo Dei.* 32. A: *suum* deest. B in marg.: addit.

tempore seminacionis non seminaverit dampnum facit domino suo, etsi non perdiderit semen, est tamen tantum dampnum quantum poterat lucrum facere si optimo tempore seminasset; sic qui accipit fidem Christi et in hoc seculo seminacionis non fuerit operatus iusticiam, etsi fidem suam non perdiderit, tamen tantum videtur peccasse quantum potuit iusticiam facere si non neglexisset. Hec Crisostomus.

We must regard the work of a priest more than his bishop's license.

Ex ista benedicta omelia et venerabili huius sancti sunt aliqua memorie commendanda; primo cum plus debet credi operibus quam atramento vel cartis episcopi, magis est operibus presbyteri attendendum quam scripto episcopi ordinantis. Ad istum autem sensum dixit Christus Joh. X, 38: *Operibus credite.*

A man may be so bad that God will not give him the orders he claims.

Secundo patet quod nulle tales litere testimoniales darent fidem fidelibus quod quis sit sacerdos sive episcopus, sed vita evangelica hoc probaret. Error enim in homine posset esse tantus quod Deus non cooperaretur cum illo, dando ordines quos sic fingit. Sed ex fide, Deo non dante complementum, non perficitur opus fictum, ergo non ex testificacione talis hominis ordinantis, sed ex iustificacione operis conformiter legi Dei capienda est probabilis evidencia talis status. Quando autem est contencio circa istud, est probabile quod diabolus habeat interesse.

God may supply the place of defective prelates.

Tercio infertur quod sive papa sive episcopus alius in vita iusta defuerit, Dei est non exigente peccato ecclesie errorem talis prelati supplere. Deus enim potest sine tali ministro digno vel indigno personam in tali statu constituere, nec est probabilior evidencia quam ex vita. Ideo habita vita sancta et doctrina catholica satis est ecclesie militanti.

Et isto fideli principio utuntur catholici in multis sentenciis quas dicunt ecclesie. Nam evidenter ex fide et dictis huius sancti patet quod quicquid papa vel alius prelatus fecerit, nisi Deus approbando istud compleverit, tota similacio nihil valet. Cum ergo non ex fide vel racione potest deduci quod Deus concurrit regulariter ad perficiendum opus cuiuscunque prelati et specialiter cesarii, videtur mirabile quod homines istud accipiant tamquam fidem. Inter alias autem sophisti-

9. A in marg.: *Johannes.*

caciones quibus diabolus illudit hominibus ut falsum tamquam fidem accipiant hec est una; et cum catholici credunt quod propterea Christus horam et formam qua suos apostolos ordinavit episcopos non expressit, Scarioth autem licet erat episcopus et sacerdos in gracia secundum presentem iusticiam, hoc tamen erat valde equivoce in comparacione ad veros apostolos quos Christus divinitus pro suo perpetuo ordinavit.

Christ has not told us under what form he ordained bishops.

CAP. LXX.

Sequitur in textu Matthei: *Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum et posuit racionem*
430a *cum eis, et accedens qui quinque talenta acceperat* | *obtulit alia quinque dicens: Domine, quinque talenta tradidisti michi: Ecce, alia quinque supralucratus sum. Ait illi dominus eius: Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam; intra in gaudium domini tui.*

Super quo Jeronymus: *Grande tempus est inter ascensionem Salvatoris et secundum eius adventum. Si autem apostoli reddituri sunt racionem et sub metu iudicis resurrecturi, quid nos oportet facere? Ait illi Dominus eius: Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium Domini tui. Accedens autem et qui duo talenta acceperat ait: Domine duo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo lucratus sum. Ait illi Dominus eius: Euge serve bone et fidelis quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. Utrique servo, ut ante iam dixi, et qui de quinque talentis decem fecerat et qui de duobus fecerat quatuor, idem patrisfamilias sermo blanditur; et notandum quod omnia que in presenti habemus, licet magna videantur et plurima, tamen comparacione futurorum parva sunt et pauca. Intra, inquit, in gaudium Domini tui et suscipe que nec oculus vidit nec auris audivit nec in cor homini ascenderunt.*

Jerome: The lord says the same to both faithful servants.

5. A: *erat autem.* 9. A: *Cap. LXVIII.* 18. A in marg: *Jeronymus.* 20. B: *autem* deest. 22–28. B: *et fidelis — Domini tui* deest. 30. A: *paterfamilias.*

10. Matth. XXV, 19—23. 18. Comm. in Matth. l. c. pag. 206—207.

Quid autem potest maius dari fideli servo quam esse cum Domino et videre gaudium Domini sui. Hec Jeronymus.

The saints on earth have the same things as those in heaven, but in a different way.

Plana videtur esse sentencia huius sancti quod licet sacerdotes predestinati habeant in via omnia que habent beati in patria, tamen propter alium modum habendi dicitur habicio duplicata, et hoc est quod dicunt mundani legiste, dicentes quod aliud est habere ius ad rem et aliud ius in re, sicut est aliud habere ius ad hoc, ut res postmodum habeatur, et aliud habere actualiter usum fructus; nec dissonat quod servus bonus et fidelis ponetur super decem civitates, quia gaudebit in patria de tota universitate hominum quos convertit et habicio in via est satis modica quoad illam.

Chrysostom: It was needful that Christ should depart into heaven.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Primo videamus quare interim Dominus ascendit in celum post modicum iterum reversurus et semper cum sanctis futurus, ut absente eo fideles gloriam sibi et vitam eternam acquirant per opera. Presente enim Christo nec temptari fideles poterant nec probari si essent veri fideles, quoniam si sit presens non creditur sed videtur, cum autem absens fuerit non videtur sed creditur dum timetur. Christo igitur presente etsi temptacionem aliquam sustinerent propter eam aut iusticiam facerent, opus tamen eorum non videbatur in fide sed in oculis. Ideo nec poterant sibi mercedem fidei per iusticiam acquirere nisi ascendisset ab eis. Nam servus fidelis domino absente probatur, presente autem domino quicquid fecerit non est laus servi sed domini. Vides quia non propter suam utilitatem Christus ascendisset, sed propter nostram. Tempus autem differt largum ut longior detur hominibus iusticie faciende licencia.*

Modesty of the good servant.

Et accedens qui quinque talenta etc. Vide, bonus servus non quasi glorians in opere suo non primum lucratorum talentorum memoriam facit, sed primo memorat que accepit, postea que invenit, ut ostendat non studii sui aut laboris esse quod acquisivit sed beneficiorum domini sui quibus acquisivit tamquam si dicat: Domine, ego quantum ad meum studium et laborem nisi modicam quidem

4. A in marg.: *Johannes.* 15. A in marg.: *Crisostomus.* 22. Codd.: *autem — dum* deest. 37–38. A: *sed – acquisivit* deest; B in marg.: addit.

16. Op. Imp. l. c. pag. 964.

iusticiam facere potuissem nisi gracia tua fuisset mecum; sicut dicebat ille qui dicit: Sed plus omnibus laboravi. Non autem ego sed gracia Dei mecum. Ait ei dominus eius etc.: Pauca sunt, quemadmodum si quis de magna massa tritici modicam dederit dragmam aut de magno vase vini modicum dederit gustum, sic de magno thesauro regni celestis modica nobis per Spiritum Sanctum arra prestatur. Propter quod dicebat Apostolus: Ex parte enim cognoscimus et ex parte prophetamus, cum autem venerit quod perfectum est, destruentur ea que ex parte sunt. Non dixit: Intra ad gaudium domini tui, sed: intra in gaudium domini tui, ut possessor sit gaudii non tantum spectator; et iam non quasi minister Domini in gaudio eius sed particeps gaudiorum. Sicut et alibi ipse dicebat: Pater volo ut ubi ego sum et isti sint mecum, ut videant gloriam meam quam michi dedisti. Quid ergo dignum facimus in hoc seculo ut participes, domini nostri in regnis celestibus fieri mereamur? Ideo iuste dicit apostolus: Existimo enim quod non sunt condigne passiones huius temporis ad futuram gloriam que revelabitur in nobis. Hec Crisostomus.

Our desert can only be *de congruo*, and that only by God's grace.

Videtur istum sanctum alludere distinccioni isti communi quod aliquid potest homo mereri de congruo et aliquid de condigno. Beatitudinem autem nec aliquid potest quis mereri a Deo nisi de congruo, eo quod quicquid Deus dat homini dat sibi ex pura gracia, cum coronat graciam priorem et opera que antea illi dedit; de condigno autem quis meretur quando meritum est ex quo dignum cum premio vel mercede vel cum equalitate temporis sine precedente titulo gracie sic dignificantis, qualiter unus homo meretur ab altero, licet meritum precedat mercedem suam causaliter; non sic autem de Deo, cum Deus prius dat homini maius quam meruit et continue prevenit premiando.

Sequitur in textu Matthei: *Accessit autem et qui duo talenta acceperat et ait: Domine, duo talenta tradidisti mihi. Ecce alia duo superlucratus sum. Ait illi dominus eius: Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti*

2—3. A: *sicut—mecum* deest; B in marg.: addit. 4. A: *quemadmodum* twice. 5. A: *massa* deest. 6. A: *magno* after *sic de* deest. 7. A: *sanctum* deest. 22. A in marg.: *Johannes*. 35. A: *accessit ergo et*.

2. I. Cor. XV, 10. 8. I. Cor. XIII, 9, 10. 15. Joh. XVII, 24. 19. Rom. VIII, 8. 35. Matth. XXV, 24—25.

fidelis, super multa te constituam. Intra in gaudium Domini tui.

Chrysostom.

Super quo Crisostomus: *Et si minor in opere, non minor in voluntate. Videns autem dominus quia servo illi non voluntas operandi minor fuit, sed virtus fidei, nam et ille voluit similiter operari amplius sed magnis desideriis eius non suffecit modica fides: ideo iustus iudex etsi non similia lucra suscepit ab illo quantum ab isto, tamen sic benevolencia illum suscepit quemadmodum et istum, quia Christus non magis remunerator est operum quam voluntatum. Nec putet ergo sibi laicus quia diaconus, ex eo quod diaconus est, beacior est quam laicus studiosus. Non enim dignitas apud* | [430b] *Deum honorabitur sed voluntas. Nec diacono se beaciorem debet putare presbyter ex eo quod presbyter est, quam si fuerit bonus laicus, nam gradus ministerii ex Deo est, perfecta autem voluntas ex nobis. Propterea non sumus iudicandi, quia non fecimus quod in parte nostra non est ut simus; sed ex eo sumus iudicandi, quia in nobis est possibile si volumus.* Hec Crisostomus.

The reward is the same for priests, deacons and laymen if the will be the same.

Videtur istum sanctum reducere equalitatem meriti ad laicos, diaconos atque presbyteros, saltem si conformes fuerint voluntate, sicut illi in primitiva ecclesia, licet modernos excesserint in multitudine conversorum et in exemplacionibus bone vite; quod quidam notant per excessum dualitatis quinarii super duo, si tamen pars fuerit in voluntate meriti, racionabile est et conveniens divine misericordie quod equaliter sint beati. Si autem invidia vel cupiditas laboraverit in modernis doctoribus, non mirum si extinguat meritum et premium consequenter. Iusti enim gaudent de multitudine conversorum et quanto plures fuerint, de tanto cum paribus magis gaudent. Non enim querunt lucrum temporale singulariter a singulis quos informant, sicut men-

Friars and their begging.

dicantes quidam querunt ab auditorio suo pecuniam ac si pedagogus quereret stipendium a suis scolaribus, vel mercenarius quereret stipendium proporcionaliter

3. A in marg.: *Crisostomus.* 7. A: *eius* deest. 8. B: *quanto.* 11. A: *ergo* deest. 11—12. A: *diaconus* deest. 12. A: *est* deest before *beacior.* 14. B: *diaconus beaciorem.* 15. A: *est* deest. 19. B: *quod in nobis.* 21. A in marg.: *Johannes.* 25. B: *exemplacione.* 27. Rectius: *pares fuerint.* 30. A: *merititum.* 34. A: *a* deest.

3. Op. Imp. l. c. pag. 965.

ad laborem. Tales enim videntur recepisse mercedem in via, et ideo vanum videtur eos propterea beatitudinem in patria expectare; et hoc faciunt religiones iste vane que necessitant partes suas mendicare pro suis sociis domi, ubi singuli sicut in statu innocencie quantum ad alimenta et tegumenta sufficerent sibi ipsis. Nec est aliud meritum ex sua conglobacione nisi quod fortificati sunt in ypocrisi et peccatis aliis ut sint pauperibus dupliciter onerosi. Nec dubium quin putrescunt in peccatis pluribus ex tali congregacione, cum sint fenum viride ex ordinacione Christi in populo dispargendum.

CAP. LXXI.

Sequitur in textu Matthei: *Accedens autem qui unum talentum acceperat, ait: Domine, scio quia homo durus es, metis ubi non seminasti, et congregas ubi non sparsisti: et timens abii et abscondi talentum tuum in terra: Ecce habes quod tuum est. Respondens autem dominus eius dixit ei: Serve male et piger, sciebas quia meto ubi non semino et congrego ubi non sparsi. Oportuit ergo te pecuniam meam committere nummulariis et veniens ego recepissem utique quod meum est cum usuris.*

Jerome: The wicked servant's excuse added to his fault.

Super quo Jeronymus: *Vere hoc scriptum est ad excusandas excusaciones in peccatis; eciam huic servo contigit ut ad pigriciam et negligenciam superbie quoque crimen accederet. Qui autem debuit simpliciter inerciam confiteri et orare patremfamilias, e contrario calumpniatur et dicit se prudenti fecisse consilio, ne dum lucra pecunie quereret eciam de sorte periclitaretur. Respondens autem dominus eius dixit ei: Serve male etc. Quod putaverat se pro excusacione dixisse in culpam propriam vertitur. Servus autem malus appellatur, quia calumpniam domino facit; piger, quia talentum noluit duplicare, ut in altero superbie, in altero negligencie condempnetur. Si, inquit, durum et crudelem esse me noveras et aliena sectari, et ibi metere ubi non severim, quare non tibi*

13. A: *Cap. LXIX.* 23. A in marg.: *Jeronymus.* 24. B: *et huic.* 29–30. Codd.: *Respondens — ei* deest.

14. Matth. XXV, 24—28.

istiusmodi cogitacio incussit timorem, ut scires me mea diligencius quesiturum et dares pecuniam meam sive argentum nummulariis. Utrumque enim argirion Grecus sermo signat. Eloquia, inquit, Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terre, purgatum septuplum. Pecunia ergo et argentum predicacio evangelii et sermo divinus est, qui dari debuit nummulariis et trapezitis, id est, vel ceteris doctoribus; quod fecerunt apostoli per singulas provincias presbyteros et episcopos ordinantes vel cunctis credentibus qui possunt pecuniam duplicare et cum usuris reddere, ut quidquid sermone didicerant opere explerent. Hec Jeronymus.

The money is God's word.

Ex isto textu capiunt quidam evidenciam, quod idem est evangelium hic et Luce XIX, licet verba aliqualiter diversentur.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *O malicia peccatorum que neque timore futuri iudicii mutatur. Qui enim peccatum suum confiteri debuerat simpliciter ut dominum quem male agendo irritaverat, simpliciter confitendo leniret: econtra non solum non confitetur, sed adhuc excusat. Et dum vult unum excusare peccatum, addit alia duo: Primum quia peccavit: secundo quia excusat, et tercium quia et domino iniuriam facit. Propterea sciens propheta quam mala sit excusacio peccatorum dicit: Non declines cor meum in verba malicie ad excusandas excusaciones in peccatis cum hominibus operantibus iniquitatem. Dic ergo, serve mendax, quomodo metit, ubi non seminavit. Quis enim hominum est vel gentilium vel Judeorum quem non sufficienter spiritualibus sensibus adornavit, cui non dedit scienciam boni et mali, cui non dedit posse fugere malum et apprehendere bonum? Sicut enim nullus est homo cui sit minus aliquid corporis membrorum ad usum corporalem: sic non est cui sit minus aliquid sensus aut potencie ad intelligenciam boni et mali et ad omne* | 430c *opus bonum faciendum quodcunque voluerit. Si igitur eciam in gentibus*

Falsity of the servant's excuse.

5–6. B: *centuplum.* 6. A: *evangelii* deest. 8–10. A: *quod fecerunt — ordinantes* deest. 13. A in marg.: *Johannes.* 16. A in marg.: *Crisostomus.* 19. B: *mala.* 20. B: *luiret.* 27–28. A: *quando melit.* 30. A: *sensibus* deest. 32. A: *similiter sicut;* ib. A: *cuius.* 34–35. A: *intelligencie.* 36. A: *eciam* deest.

3. Psalm. XI, 7. 33. Psalm. CXL, 4.

seminavit graciam suam ex quibus nullus iusticie colligitur fructus, quomodo in te metit quod non seminavit, quem quasi aratro spirituali crucis sue verbo aravit quem doctrina iusticie seminavit, quem Spiritu Sancto irrigavit? Tot semina suscipiens graciarum vel unum fructum iusticie debuisti offerre? Nam Deus hominem ex duplici creans natura corporis scilicet et anime, in corpore quidem creavit quinque sensus et motus quosdam concupiscenciarum nascencium ex occasione sensuum predictorum: in anima autem creavit iusticiam et virtutes ut et intelligat malarum rerum et bonarum disposicionem, ut possit resistere motibus suis corporalibus. Qui ergo secundum delectaciones carnales vivere elegerunt, neque considerant in anima sua iudicia et virtutes esse creatas: nec enim experiuntur ea nec sciunt sed tantum sensus carnales et motus carnales concupiscenciarum nascencium ex occasione sensuum predictorum exequuntur. Ex quo fit ut sic arbitrentur et dicant, quia omnia bona carnalia et mundialia ideo creavit Deus, ut omnibus eis utamur. Nam si vere non sunt creata in nobis secundum animam iudicia et virtutes quibus resistere possumus motibus concupiscenciarum nostrarum carnalium, certum est quia ideo creata sunt bona carnalia, ut utamur illis. Si autem creatum est in nobis et intelligere eos et posse resistere eis, non dubium non ideo creata sunt corporalia bona et mundialia ut utamur illis sed ut eis resistentes meliori studio acquiramus nobis mercedem. Nam nec intelligere bonum et malum in nobis creatum esset, nisi simul creatum fuisset et posse resistere malo, ut quid enim homini datum esset intelligere, si non fuisset ei datum et posse facere quod intelligit melius esse. Numquid animalibus creavit Deus intelligere quod honestius et laudabilius est? Non, quia nec creavit in eis posse facere aliquid quod melius est. Sic nec homini creasset intelligere nisi creasset ei et quod intelligit facere posse.

False plea of those that follow carnal lusts.

Respondens autem dominus eius dixit ei: Serve nequam etc. Nequam enim vocatur, quia contumeliam reddit domino pro honore: piger, quia talentum non duplicat. Et ideo pro eo quidem quasi superbus, pro hoc autem quasi

1—2. A: *quibus sciencie intelligitur.* 11. A: *et* before *intelligat* deest. 13. A: *secundum* deest. 14. A: *ereaturas.* 15. B: *experentur.* 16. A: *et motus carnales.* 17. A: *predictorum* deest; B in marg.: addit 20—21. A: *secundum animam* deest. 23. A: *bona* deest; B in marg.: addit. 33. A: *Non* deest. 39. B: *per hoc eciam.*

negligens contempnatur. Vere nequam, quia largitatem domini quasi violenciam accusavit. Nec enim Deus ideo graciam intellectus, aut noticiam sui homini dedit, desiderans gloriam sibi acquiri per eum sed ut per graciam Dei ipse sibi vitam eternam et gloriam mereatur et societatem celestis regni cum Deo. Hoc sine dubio intelligitur ex ipsa precedencium remuneracione iustorum. Si enim propter se dedisset graciam hominibus, nunquam a servis pauca suscipiens redderet multa, sed malicia excecatus dum volunt Dei sapienciam fallere maioribus se reatus vinculis alligavit dicens: Metis ubi non seminasti. Si enim vere talem scivit dominum suum, eo magis debuit festinare, ut per diligenciam suam avariciam domini sui saciaret, ne per negligenciam et iniusticiam eius magis eum ad iracundiam provocaret, quia austeritas non contempnitur sed timetur. Qui autem timet, non contempnere sed placare festinat, sciens quomodo qui metit ubi non seminat magis vult metere ubi seminat. Oportuit ergo te committere etc. Quidam putant tres istos omnes doctores esse, differentes autem gracias habuisse, et hunc tercium ideo argui, quia non docuit alios graciam sciencie quam habebat. Et quamvis omnis homo racionalis constitutus nummularius dici posset, tamen nescio si habeat racionem, qui sic minimus est ut unius talenti graciam habeat, cum ipsum oportuit duplicare. Qui nummularius est non indiget minimo eius, si autem illius est qui semper magisterio opus habet, ille sine dubio nummularius non est. Cauti enim hominis est nummularium esse qui differencias pensat verborum Dei. Ergo necesse est hunc tercium intelligere popularem, sicut diximus supra. Mensa est omnis divina scriptura, sicut et alibi exposuimus, secundum quod dicit propheta de scriptura veteris testamenti Judeis in scandalum facta: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum et in retribucionem et in scandalum. Non enim mensa eorum corporalis facta est eis in scandalum sed scripture legis eorum. Legentes enim in lege: Maledictus omnis qui pendet in ligno: et videntes Jesum crucifixum, contra legem

Some think these servants mean three classes of teachers.

How the Jews misunderstood scripture.

3. A: *noticiam summi boni.* 5–6. A: *celestis* deest. 7. A: *precedencium* deest. 20. A: *esse* deest. 21. A: *non argui;* ib. A: *sciencie* deest. 22. B: *racionabilis.* 23–24. A: *quam minus – habeat* deest. Codd.: *tamen — occasionem* deest; ib. B: *qui si sic quam minus.* Correxi e textu Chrysostom. 25. A: *eius* deest. 27. A: *Tanti.* 28. A: *nummularii est.*

33. Psalm. LXVIII, 23. 36. Deut. XXI, 23.

estimaverunt credere Christum crucifixum quem lex maledictum annunciabat, non intelligentes quia nostram malediccionem in ligno susceperat ut nos liberaret de malediccione, quam susceperamus per lignum: et sic facta est eis mensa eorum, id est, scriptura legis eorum in scandalum.

Item, videntes eum in sabbatis operantem, leprosos tangentem, a quibus omnibus abstinere lex diligenter precipiebat scandalizati sunt in eum dicentes: Hic homo non est ex Deo qui sabbatum non custodit, non intelligentes quia corporale quidem solvebat, spirituale autem implebat. Et hoc modo facta est eis mensa eorum, id est, scriptura legis eorum in scandalum. Ergo mensa
430d *est omnis scriptura divina in qua | panis verbi nutriens animas positus est supra quam omnes christiani recumbunt et epulantur in spiritu. Nummularii autem presidentes mense illi sunt sacerdotes fideles et prudentes qui cum viderint fidem et actus christianorum, accipiunt iudicium de scripturis quasi de mensa et ponderant ea et estimant et intelligunt si digni sunt Deo aut si non sunt digni. Et si habent charagma, sunt ipsius et oportet eas adducere huic mense, qui cum amiserit fidem suam quam baptizatus suscepit a Christo, ut in ecclesia permaneat, scripturas aut legat aut audiat incessanter ex fide, ut allocucionibus sacerdotum numquam fraudetur. Impossibile enim est ut non multiplicetur fides ipsius. Paulatim enim de die in diem timor domini generatur, sensus eius illuminatur, sciencia eius crescit, confirmatur in fide, excitatur ad desiderium regni celestis; ut apprehendat eum zelus antiquorum sanctorum quos legit; excitatur et ipse plerumque ad easdem virtutes. Vides quantam usuram facit augmentata fides, data ad mensam sanctarum scripturarum. Sicut enim pecunia hec corporalis quidem si sit in sacculo inclusa ipsa est semper, si autem fuerit agitata de manu in manum ipso usu multiplicatur, unde et usura dicitur ab usu, sic et fides Christi, siquidem ociosa teneatur in corde non solum ipsa manet que fuit sed adhuc minoratur in ocio et torpescit et segnis efficitur et*

The moneychangers are wise and faithful priests.

10. B: *a Deo*. 18. A: *actum*. 19. A: *eos*. 21. A: *Et* deest; ib. A: *eam*. 29–30. A: *apprehendat zelus*. 33. A: *sed sit*. 34. A: *autem* deest. 35. A: *pro usu*.

9. Joh. IX, 16.

paulatim per sensus corporales exinanita ad nichilum vadit, si autem excitata scripturis et locucionibus assiduis usitata, operibus bonis vivificata, non solum dico multiplicabitur sed nunquam desinit crescere donec vivit homo.

Numquid nos ex nobis hec dicimus? Ipse denique propheta in principio Psalmorum suorum hunc nunciat esse lectum. Nam cum dixisset: Beatus vir qui non abiit in concilio impiorum et in via peccatorum non stetit et in cathedra pestilencie non sedit, addidit: Et in lege Domini voluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte. Et quod sit lucrum meditacionis eius audi: Et erit, inquit, tamquam lignum quod plantatur iuxta rivulos aquarum quod fructum suum dabit in tempore suo, et folium eius non defluet et omne quod facit prosperabitur. Hec Crisostomus.

CAP. LXXII.

The usurers' tables are Scripture.

Videtur hunc sanctum sub uno involucro exponere tam parabolam Matthei quam Luce, et signanter ponderat verbum de dacione pecunie ad mensam, catholice intelligens per mensam scripturam sacram, quia sicut nummularii habent mensam super quam monetam suam calculant et usurant, sic spiritualiter usurantes debent habere stabile fundamentum fidei scripture pro quacunque sua noticia calculanda et quamcunque noticiam que fuerit huic mense contraria debent abicere.

Bodily and spiritual usury.

Secundo videtur hunc sanctum duplicem usuram intelligere, scilicet usuram corporalem quam avari exercent, licet fuerit a Domino reprobata et usuram spiritualem quam Christus precipit, ut patet in ista parabola. Usura autem prior est dampnabilis, cum sint cupidi sine caritate vendentis tempus blasphemie.

Spiritual usury is to the profit of man, not of God.

Sed tercia usura est caritativa, cum sit profectus hominis, cui usurator gratis donat bona sua ad finem ut sibi proficiant, non donanti. Deus ergo non requirit

4. A: *multiplicatur*; ib. A: *erexit desinit.* 6. A: *hec* deest. 7. A: *annunciat.* 8. A: *audisset.* 12. B: *sit* deest. 13. A: *inquit* deest. 14. A: *suo* deest. 18. A in marg.: *Johannes.* 23. A: *hic in.* 27. A in marg.: *2.* 31. B: *cum sit.* 32. B: *videntis.*

8. Psalm. I, 1. 10. ib. 3.

lucrum pro suo commodo sed pocius pro commodo donatarii, cum ipsum pro usura constituit super omnia bona sua. Benedictus ergo sit talis usurator qui non ad proprium lucrum vel commodum exigit suum donatarium usurare, sed ad proprium lucrum illius donatarii, ut in bonis amplius sit habundans. Et hinc dicunt postillantes quod hec spiritualis usura est istius condicionis quod est nobilis animi possessio que distributa suscipit incrementum et avaros tamquam dedignata reddit posteriores. Studeat ergo fidelis fidem scripture sacre vel opere vel doctrina, et de quanto se ipsum in illa exercitaverit de tanto habens sensus sui amplius erit in fide illius scripture plus copiosus; et cum omnis viator debet practizare huius mense sapienciam sermone vel opere, quia spiritualiter pascere mentem suam, potest intelligi evangelice quod iste servus nequam sit literatus vel laicus qui pigrescit pascere animam suam vel fratrum vivencium cum isto pane quem debet capere de hac mensa; et sic nummularii possunt vocari fideles presbyteri qui legem Christi predicant de hac mensa.

How scripture was a stumblingblock to the Jews.

Sed tercio diligenter notanda est sentencia huius sancti quomodo hec mensa scripture fuit Judeis in scandalum; et sic probabile videtur quod erit nostris sacerdotibus qui confitentur verbaliter dominum Jesum Christum; nam licet cotidie tractent in ista mensa quomodo Jesus sit Deus et homo indefectibiliter docens hominem quomodo beatitudinem possidebit, tamen legem suam postponunt et tractant mensas alias putridas et mardosas, ut multi clerici eciam qui dicunt se esse magnos in ecclesia plus delectantur tractare iura civilia atque canonica quam ius Christi; et indubie vel fides scripture est falsa vel tales sunt profundius cum ypocritis condempnandi, saltem nisi finaliter resipiscant. Si enim quis contempnat litteram terreni domini sive regis, talis terrenus dominus graviter sustinet hunc con-
431[a] temptum | quanto magis est hoc verum de domino dominorum, specialiter cum per istam literam non querit honorem vel lucrum proprium, sed bonum illius hominis cui gratuite istud donat.

Priests care more for canon or civil law than for that of Christ.

False sects.

Et in eadem dampnacione videntur iste secte novelle que dimittentes ordinacionem et regulam quam Christus

2. A: *donatorii*. 22. A in marg.: *3*.

sic ipsis instituit et eligunt sibi ordinacionem et regulam novam putridam et mardosam quam oportet suos obedienciarios ducere ad iehennam; ideo signanter inserit Lucas XIX, 27 in ista parabola ista verba: *Cives autem eius oderant eum et miserunt legacionem post illum dicentes: Nolumus hunc regnare super nos.* Sicut enim Judei fuerant cives Christi, quia populus eius peculiaris inter quos Christus elegit regionem istam longinquam incolere, sic post ascensionem Christi sacerdotes et prelati sunt specialiter cives Christi; ideo vocant se clericos, hoc est, de sorte vel possessione Dei et parvipendentes spirituale donum quod est melius, amplexantur stercora vocantes ipsa patrimonium crucifixi et considerata racione perspicua non est aliqua gens que

Worldliness of priests.

plus odiat dominum Jesum Christum, quia plus odiunt vitam exproprietariam quam Christus vixerat quam odiunt domini seculares, in tantum quod fideli vel profunctorie suadente quod clerici in quantum tales debent sic vivere, propterea odiunt ipsum precipue et conspirant in mortem eius, disponentes media per que talis quicunque ab Antichristo magis ypocritice extinguatur. Miserunt autem legacionem post eum, quia post publicacionem evangelii admiserunt bullas papales et epistolas Antichristi, ut patet ex decretalibus et aliis legibus papalibus sonantibus in dotacionem ecclesie et iurisdic-

They disregard Christ's law.

cionem contra Dominum usurpatam. Et sic dicunt nimis reali effectu: *Nolumus hunc regnare super nos*, quia cum idem sit regem diligere ac eius legem, patet ex sufficiente sensu a contrario convertibili quod idem est odire legem Jesu Christi et ipsum odire. Sed quis dubitat quin preponderans in eleccione et amore legem papalem et postponens vivificam legem Christi odit adeo legem suam, cum aliter non diceret Christus Luce XIV, 26: *Qui non odit patrem suum et matrem, uxorem et filios et fratres et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus.* Et patet quod clerus ut sic odiens legem Christi ut sic odit ipsum regem, et omnes ut sic dicunt: *Nolumus hunc regnare super nos* sed cesarem, quia prelatum cesarium, ut papam vel dotatum alium sibi eligunt tamquam ducem et pauperem Christum renuunt, sicut et eius vivificam medicinam. Quis rogo de dotatis clericis non dedignaretur sufferre Christi pauperiem, cum tamquam

13. A: *pauperem.*

rex venit sine strepa sedens super asinam et pullum filium subiugalis, ut patet Matthei XXI. Prelati autem nostri graviter ferrent pauperiem huius regis, nec vellent habere regentem antichristinam concomitanciam talem ducem; ideo manifestum videtur quod in amore postponunt vel verius odiunt regulam huius regis; et cum necesse sit hunc ducem vel diabolum esse patronum cunctorum militancium, necesse est renuentes Christum Antichristum eligere tamquam ducem, quia evangelium predictum Luce XIV dicit expresse quomodo Christus affirmat illum, qui venit ad se, ut religionem suam supportet et non odit predicta septem non potest esse suus discipulus; et cum Jesus noster sit Deus pacis et dileccionis, patet quod per predictum odium intelligitur postposicio in amore; et cum nemo potest venire ad patriam nisi fuerit Christi discipulus, quia aliter non foret fidelis vel christianus, manifestum videtur quod dum homo preposuerit vel eque amaverit aliquod horum septem, sicut amat regulam Christi vel eius conversacionem, non ut sic sequitur dominum Jesum Christum vel est in via veniendi ad patriam sed vadit per viam contrarium ad infernum.

Our prelates set aside Christ's rule.

Proponitur enim nostris clericis via bifaria, vel quod sequantur Christi pauperiem et eius conversacionem vel quod sequantur papam cesarium et gloriam mundialem. Cum ergo sequuntur secundum relicto primo, patet quod primum odiunt ut malum vel eciam minus bonum et secundum diligunt tamquam eis plus diligibile ac eciam magis bonum. Sed quis fidelis dubitat quod ista sit infidelis preponderancia in amore, ut infidelissima videtur excusacio in peccatis dicere quod Christus qui in Paulo regulam dedit clericis suis in scriptis quod habentes temporalia in mensura paupere contententur et in persona propria ac suis apostolis docuit istam vitam, et cum contempta hac doctrina tam digna preeligunt conversacionem carnis secularem que inducit hominibus notorie multa mala, ubi queso est maior contemptus Christi aut realis locucio: Nolumus hunc regnare super nos, sed eligimus prelatum cesarium qui est communiter Antichristus? Et idem

They have the choice between Christ's poverty and worldly glory.

They prefer the world.

3. A: *pauperem.* 3—4. B: *nec valent* Recte: *ut vellent.* 15. A: *postposicio* twice. 24. A: *vauperem.* 35. A: *ac doctrina.*

The begging friars blaspheme Christ,

patet de ordine Mendicancium qui sicut renuunt mensuram et numerum Domini sic et pondus. Blasphemant enim primo in Jesum, dicentes quod taliter mendicavit et per cautelam istius blasphemi mendacii spoliant populum pauperem, alia blasphema mendacia cumulando; sic quod ubi Jacobus dicit: *Religio munda et immaculata apud Deum et patrem, hoc est, visitare pupillos et viduas in tribulacione eorum et immaculatum se custodire ab hoc seculo,* religiosi predicti nimis sinistre | pervertunt totam istam sentenciam, cum licet quandoque visitent pupillos et viduas, non tamen ut illis benefaciant, sed pocius ut spolient a terrenis. Non enim volunt fidem de eukaristia patenter exprimere sed hereses commiscere; et sic non visitant predictos egenos in sua tribulacione spirituali ut ipsos relevent sed pocius ut depauperandos ipsos peiorent et per consequens non custodiunt se ipsos immaculatos ab hoc seculo nec in patria nec in claustro; immo videtur (cum sint solliciti circa hec spolia) quod claustrum non valet nisi ad ypocrisim simulandam; et ita videbitis totum genus sacerdotum Christum odiens et privatum patronum diligens ac si patronatus suus, regula et secta forent minus ydonea et nova quam preeligunt magis bona. Aliter enim forent in sic faciendo stolide infideles. Sed caveant et timeant de verbis sequentibus in fine illius parabole, ubi Christus antequam ascendit Jerosolimam ita dixit: *Verumtamen inimicos meos illos qui noluerunt me regnare super se adducite huc et interficite ante me.* Tales autem servi infideles et pigri mali et perversi sunt morte secunda a Domino interficiendi nisi ad Christi gratitudinem sint conversi.

[431b]

and visit widows and orphans to rob them.

CAP. LXXIII.

Sequitur in textu Matthei: *Tollite itaque ab eo talentum et date illi qui habet decem talenta. Omni enim habenti dabitur et habundabit, et ei qui non habet et quod videtur habere auferetur ab eo.*

3. A: *nisi primo.* 5. A: *mendicancia.* 32. A: *Cap. LXXI.*

6. Jacobi I, 27. 27. Lucae XIX, 27. 33. Matth. XXV, 28—29.

Super quo Jeronymus: *Tollitur autem talentum et datur ei qui decem talenta fecerat ut intelligamus, licet in utriusque labore equale sit gaudium Domini, hoc est, et eius qui quinque in decem duplicaverat et eius qui duo in quatuor; tamen maius deberi premium ei qui plus in pecunia domini laboravit. Unde dicit et Apostolus: Presbyteros honora, qui vere presbyteri sunt, maxime qui laborant in verbo Dei. Ex eo quod malus servus ausus est dicere: Metis ubi non seminasti et congregas ubi non sparsisti, intelligamus eciam gentilium et philosophorum bonam vitam recipere Dominum et aliter habere eos qui iuste, et aliter eos qui iniuste agant, et ad comparacionem eius qui naturali legi serviat condempnari eos qui scriptam legem negligant. Omni enim habenti dabitur et abundabit etc. Multi cum sint sapientes naturaliter et habeant acumen ingenii, si fuerint negligentes et desidia nature bonum corruperint ad comparacionem eius qui paululum tardior, labore et industria compensavit quod minus habuit, perdunt bonum nature et premium quod eis fuerat repromissum vident transire ad alios. Potest et sic intelligi: Ei qui fidem habet et bonum in Domino voluntatem, eciamsi quid minus in opere ut homo habuerit, dabitur a bono iudice. Qui autem fidem non habuerit eciam ceteras virtutes quas videbatur naturaliter possidere perdet. Et eleganter inquit eciam quod videtur habere auferetur ab eo. Quicquid enim sine fide Christi est, non ei debet imputari qui male abusus est sed illi qui eciam malo servo nature bonum tribuit.* Hec Jeronymus.

Jerome: Why the talent was given to him who had ten.

Ex hiis dictis huius sancti implicantur multa catholica nota digna, primum quod iustum iudicium Dei requirit quod fideliter laborantes ad utilitatem ecclesie per bona que Deus eis dederat habebunt bona multiplicata in patria, cum tales erunt constituti super omnia bona Dei, et ita, ut habet evangelium Luce, ab eo autem infideli qui non iuste habet aliquid et sic illud quod non habet auferetur ab eo, hoc est, per eum qui iuste occupat bona Dei; et hic fundatur communis

God's justice rewards the faithful.

7. A: *veri.* 12. A: *habere eos qui iniuste.* 13. A: *serviant.* 30. A in marg.: *Johannes.*

1. Comm. in Matth. l. c. pag. 208. 6. I. Tim. V, 17.

The unrighteous has only wrongful possession.

sentencia quod iniustus iniuste occupat quicquid habet quodammodo omnia bona Dei, quia Deus dando sibi se ipsum dat sibi eciam omnia bona sua; et patet iusta remuneracio Dei in servis fidelibus et iusta ablacio bonorum suorum a servis suis infidelibus. Et patet secundo quando habens decem talenta non excludit eum qui habet quatuor, quia in patria omnia bona sunt cunctis communia.

Duty of preaching.

Et videtur tercio quod fidelis labor in verbo Dei sit a viatoribus maxime commendatus, quia secundum Apostolum *illi presbyteri sunt maxime honorandi,* et cum honor sit premium virtutis, videtur quod ut sic sunt maxime virtuosi; et ita licet vita contemplativa sit excellencior in beatis, vita tamen ista scilicet predicacio verbi Dei que est racione multiplici contemplativa est longe excellencior quam dormicio desidentis.

Chrysostom: The sinner has no true knowledge of Christ.

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Peccator agnoscens Christum habet hanc ipsam graciam quod cognoscit Christum, sed cum venerit in iudicium Christi, dividitur a consorcio cognoscencium Christum, et sic tollitur ab eo quod videbatur habere, quamvis vere non habebat. Quomodo qui cognoscit Christum et peccat videtur quidem habere scienciam Christi, vere autem non habet et ipsa noticia Christi additur homini iusto qui habebat. Ille enim vere habet scienciam Dei qui iusticiam facit. Et quomodo additur ei sciencia Christi super scienciam? Ut qui videbat per speculum in enigmate videat facie ad faciem, et qui cognoscebat ex parte cognoscebat sicut et cogntus est. Sed et aliter intelligitur: Qui fidem habet et in Domino bonam voluntatem eciamsi quid minus in opere quasi habuerit, nihilominus remuneratur a iudice bono, qui autem fidem non habet, aut bonam voluntatem in Domino, eciam ceteras virtutes quas videtur naturaliter possidere perdit. Eleganter enim ait quod videtur habere, auferetur ab eo. Quidquid enim boni sine fide Christi est, non ei imputatur qui male usus*

5. A in marg.: 2; ib. A: *patet* deest. 17. A in marg.: *Crisostomus.* 22. B: *habeat.* 23—24. A: *Dei;* ib. A: *vere — additur* deest. 30—31. A: *voluntatem habet omnia | sicut qui fidem non habet.* 31—32. A: *eciamsi* — *qui autem* deest. 33. A: *nec bonam.* fol. 431c

11. I. Tim. V, 17: *Qui bene praesunt presbyteri, duplici honore digni habeantur.* 17. Op. Imp. l. c. pag. 967. 25. I. Cor. XIII, 12.

est eo. Sicut sunt multi qui videntur quidem aut mansueti aut humiles esse, sed quia non sunt hec propter Deum videatur esse aliquid bonum, non autem est, quia quod non est ex fide peccatum est. Hec Crisostomus.

He who is not in grace can have no merit.

Videtur istum sanctum sentire quod qui non habet Christum in gracia quicquid boni fecerit, non est meritorium sive virtus, quia cum Christus sit virtus Dei et in forma Dei, oportet quod omnem actum bonum hominis denominet virtuosum. Et patet cum quanta diligencia laboraret viator ad sic habendum dominum Jesum Christum, cum sine tali habicione huius domini nihil habet. Si enim conducens equum non dicit quod conductus sit equus suus nisi forte equivoce, sic multo magis iniuste occupans bona Dei iniuste occupat aliena. Sequitur in textu Matthei: *Et inutilem servum eicite et mittite in tenebras exteriores; illic erit fletus et stridor dencium.*

Jerome.

Super quo Jeronymus: *Dominus lumen est; qui ab eo foras mittitur caret vero lumine; quid sit autem fletus et stridor dencium supra diximus.* Hec Jeronymus.

Chrysostom: Meaning of 'outer darkness.'

Crisostomus autem super isto textu sic loquitur: *Considerandum est ut quid non dixit in tenebras inferiores sed in tenebras exteriores. Quidam dicunt quia non tantum in infernum deorsum sed extra mundum istum esse aliqua tenebrosissima loca et ignea in quibus puniuntur qui condigni sunt pena. Forte ergo ideo dixit exteriores tenebras et non inferiores. Qui considerat quomodo sequens parabola parabole huic precedenti coniuncta est et quomodo pars est parabole huius, nec eciam alterius rei parabola est nisi ipsius, non sine racione requirit ne forte quod non ait: Post multum temporis veniens dominus servorum illorum posuit cum eis racionem; non de secundo adventu dicit, quando venturus est cum maiestate sed de adventu quo frequenter solet venire ad omnes christianos quibus graciam dedit sue cognicionis et discutit eos et ponit racionem cum eis, ut iudicet eos et iustos ab iniquis discernat, sicut exposuimus supra in*

3. A: *aliquid* deest; B in marg. addit. 5. A in marg.: *Johannes.* 13. A: *equus suus* twice. 16. A: *et mitte.* 18. A in marg.: *Jeronymus.* 18. Codd.: *quia ab.* 19. Codd.: *quid sit.* 22. A: *in tenebras* deest. 24. A: *esse infernum.* 25. B: *ponuntur.*

15. Matth. XXV, 30. 18. Comm. in Matth. l. c. pag. 208. 21. Op. Imp. l. c. pag. 967. 31. Matth. XVIII, 23.

parabola, ubi dicit: Simile est regnum celorum homini regi qui voluit racionem ponere cum servis suis. Habet autem alia parabola sic: Cum autem venerit filius hominis in maiestate sua et omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis sue et congregabuntur ante eum omnes gentes. Ac si dicat: Interim quidem sic veniet, sic ponet racionem cum servis suis, sic discuciet eos, sicut exposuit ista parabola. Cum autem venerit filius hominis in maiestate patris sui cum angelis suis, tunc sedebit super sedem maiestatis sue, tamquam non semper veniens cum maiestate patris nec angelis suis, nec semper veniens sedeat in sede maiestatis sue sed tunc tantummodo fiet hoc. Sed et illud vide quomodo in hac parabola peccatorem non in ignem nec in aliquam penam sed tantum in tenebras exteriores mitti precepit. In illa autem cum venerit in maiestate patris, iam non tantum in tenebras exteriores sed et in ignem mittet et penas.

Christ comes sometimes to reason with His servants.

Item, in hac parabola iustum in gaudium iubet intrare; in illa autem in regnum. Adhuc autem quod ait: Accedens autem et qui unum talentum acceperat ait: Sciebam quia homo durus es, metis quod non seminasti et congregas quod non sparsisti. Putas in secundo adventu, cum venerit sic terribiliter cum gloria sua stabit peccator ante eum, et talia dicet? Absit. Maxime cum nec estiment viri prudentes personale tunc fore iudicium, ut per singulos homines Christus quidem interrogaret, peccator autem responderet et gesta narracionum efficiantur. Sed verius est quod ait Apostolus, quia in cogitacionibus suis iudicabitur unusquisque, dicens: Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente consciencia eorum et inter se invicem cogitacionibus accusantibus aut eciam defendentibus, cum iudicabit Deus occulta hominum per evangelium meum per Christum dominum nostrum Amen. Hec Crisostomus.

Nature of the last judgment.

Videtur istum sanctum hic et specialiter super illo Matthei XXII, 13: *Ligatis manibus et pedibus mitte eum in tenebras exteriores* distinguere de tenebris quod alique sunt tenebre corporales et alique tenebre spirituales. Tenebre corporales sunt corporales carencie luminum

6. A: *Ac si dicat* deest; ib. A: *Item quidem.* 12. B: *sedebit.* 16. A: *iam* deest. 35. A in marg.: *Johannes.* 38. A in marg.: *tenebre* { *corporales. spirituales.*

29. Rom. II, 15—16.

in medio susceptivo, quales carencie sunt specialiter in inferno; spirituales autem tenebre sunt spirituales carencie luminis noticie; et ille tenebre variantur secundum variacionem luminis ad propositum, cum pertinet de lumine fidei et eius carencia pertractare; et sic distinguit Crisostomus de triplici spirituali tenebra, scilicet gentilium, Judeorum et hereticorum: Forsitan, inquit, propinquiores tenebre sunt ignorancie gentilium, exteriores Judeorum, plus autem exteriores hereticorum, quoniam gentiles veritatem spernunt quam non audierunt, Judei autem quam non crediderunt, heretici autem quam audierunt et didicerunt; ipsarum quoque heresiarcharum tenebrarum quedam sunt prope
431[d] lucem veritatis, alie autem longius | a veritate et ideo nigriores, alie autem amplius longe et ideo spissiores et exteriores, et sic in exterioribus sunt gradus; summe autem exteriores sunt hereses perversissime, sicut sunt eorum qui videntur esse capitales ecclesie et a doctrina Christi sunt eversi. Nec repugnat horum sanctorum sentencie vel fidei scripture quod tenebre exteriores intelligantur tenebre corporales in inferno que sunt extra animam et a statu beatitudinis plus distantes tenebre, cum spirituales que inducunt in istas tenebras sunt priores.

Different kinds of spiritual darkness.

CAP. LXXIV.

Sequitur in textu Matthei: *Cum autem venerit filius hominis in maiestate sua et omnes angeli eius cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis sue, et congregabuntur ante eum omnes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab edis et statuet oves quidem a dextris suis, edos autem a sinistris.*

Super quo Jeronymus: *Post biduum pascha facturus et tradendus cruci et illudendus ab hominibus et aceto ac felle potandus, recte premittit gloriam triumphantis, ut secutura scandala pollicitacionis premio compensaret. Et notandum quod qui in maiestate cernendus est, filius*

Jerome: This prophecy made in view of His approaching humiliation.

2. A in marg.: 2. 18—19. B: *doctrina Domini.* 25. A: *Cap. LXXII.* 30. A: *statuet.* 31. A: *edes.* 32. AB in marg.: *Jeronymus.*

26. Matth. XXV, 31—32. 32. Comm. in Matth. l. c. pag. 208—209.

hominis sit. Quodque sequitur: Statuet oves quidem a dexteris suis, hedos autem a sinistris, iuxta illud intellige quod alibi legis: Cor sapientis in dextra eius et cor stulti in sinistra illius. Et supra in hoc eodem evangelio: Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Oves in parte iustorum stare iubentur ad dexteram. Hedi, hoc est, peccatores ad sinistram, qui semper pro peccato offerantur in lege. Nec dixit: Capras que possunt habere fetus et tonse egrediuntur de lavacro, omnes gemellis fetibus et sterilis nulla inter eas, sed edos lascivum animal et petulcum et fervens semper ad coitum. Hec Jeronymus.

We need not concern ourselves as to the circumstances of the last judgment.

Videtur istum sanctum ex textu elicere quod Christus hic loquitur de finali iudicio et quod paululum ante passionem Christus docuit apostolos ista verba; nec videtur repugnare, cum Christus vocat hic se ipsum filium hominis, quod loquitur de iudicio corporali, ipsum tamen iudicium necessario comitatur iudicium spirituale; nec videtur efficax fidelibus solicitari in quo loco erit illud iudicium, versus quam differenciam facies domini erigetur, vel quomodo corpora mortua motu tam celeri erunt ad finale iudicium congregata. Deus enim faciat istud angelorum ministerio, ut placebit.

Sequitur in textu: *Tunc dicet rex istis qui a dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitucione mundi. Esurivi enim et dedistis michi manducare: sitivi et dedistis michi bibere: hospes eram et collegistis me: nudus et cooperuistis me, infirmus et visitastis me: in carcere et venistis ad me. Tunc respondebunt ei iusti dicentes: Domine quando te vidimus esurientem et pavimus te: sicientem et dedimus tibi potum? Quando autem vidimus te hospitem et collegimus te? aut nudum et cooperuimus te? aut quando vidimus te infirmum aut in carcere et venimus ad te? Et respondens dicet illis: Amen dico vobis: Quamdiu fecistis uni ex hiis fratribus meis minimis, michi fecistis.*

Jerome.

Super quo Jeronymus: *Hoc iuxta prescienciam Dei accipiendum apud quem futura iam facta sunt.*

10. B: *non est inter eas.* 11. A: *peculentum.* 13. A in marg: *Johannes.* 25. B: *hiis.* 37. A in marg.: *Jeronymus.*

3. Eccles. X, 2. 5. Supra VI, 3. 8. Exod. XII. 9. Cant. IV. 24. Matth. XXV, 33—35. 37. Comm. in Matth. l. c pag. 209—210.

Christ's brethren are the poor in spirit.

Amen dico vobis quamdiu etc. Libera nos erat intelligencia quod in omni paupere Christus esuriens pasceretur, siciens potaretur, hospes induceretur in lectum, nudus vestiretur, infirmus visitaretur, clausus in carcere haberet solacium colloquentis. Sed ex hoc quod sequitur: Quamdiu fecistis uni ex hiis fratribus meis minimis, michi fecistis, non michi generaliter videtur dixisse de pauperibus sed de hiis qui pauperes spiritu sunt ad quos extendens manus dixerat: Mater mea et fratres mei, hii sunt qui faciunt voluntatem patris mei. Hec Jeronymus.

Videtur ex hac fide et sensu Jeronymi quod non ex hoc accumulatur meritum eciam predestinato quod facit ista sex opera misericordie cuilibet indigenti, quia stat quod prescitus qui est membrum diaboli sit valde indigens et ad destruccionem ecclesie accipit ista bona. Sed que rogo evidencia si homo nutrit unum diabolum filium Antichristi (qui est hostis Jesu ex sua stulticia), nomine Jesu nostri qui sit propterea premiandus?

The reprobate not akin to Christ.

Unde hoc evangelium non sine causa explicat quibus vult benefieri, ut discoli excludantur. *Quamdiu*, inquit, *fecistis uni ex hiis fratribus meis minimis, michi fecistis.* Ubi patet ex triplici termino quod predestinati qui egeni fuerant in hoc seculo limitantur. Nam presciti non sunt de cognacione Christi, cum ex contrarietate voluntatum non sunt fratres, sorores aut matres Christi, ut ad sensum evangelii Matthei XIII plane patet. Sed cum non sit communicacio Christi ad Belial, patet quod hii sunt a Christo maxime alieni, verumtamen non audeo asserere, quia benefacientes eciam prescitis in Christi nomine, dum ignorancia excusacionem accipit, 432a poterunt | promereri. Sed quando patet quod homo sufficit meritorius elemosinare alios, non video excusacionem in peccatis. Et hinc credo quod Christus oneravit suos apostolos cum istis operibus misericordie corporalis, sed cum septem operibus spiritualibus misericordie pocioribus et facilioribus ad implendum, homo tamen potest ex conversacione et operibus indigencium probabili coniectura cognoscere, qui sunt filii Dei imitacione, et ista noticia cum aliis sufficit ad hanc corporalem elemosinam adimplendum. Alia autem

11. A in marg.: *Johannes.* 37—38. A: *indigentum.*

9. Marci III, 33—35. Luca VIII, 21.

verba textus sunt ad sensum catholicum annotanda, ut primo vocat Christus predestinatos benedictos patris sui quos in predestinancia designavit, possidere autem dicit post tribulacionem sessionem quietam in patria cum beatis. Situs autem corporalis regni celorum a mundi origine est paratus, sicut et beatitudo et beandorum locacio in mundi principio in Dei preordinancia parabantur.

Why Christ mentions only works of bodily mercy.

Quare autem Christus hic explicat ista sex opera corporalis misericordie, cum brevius posset dicere alia meliora, dici posset catholice quod ista sunt plus sensibilia et de sensibili ac corporali iudicio hic pertractat. Alia autem opera insensibilia predestinatorum et prescitorum erunt satis in anima eis nota. Et cum tota ista invitacio et glorificacio fit ex Christi misericordia, signanter ista sex opera corporalis misericordie recitantur. Nec sollicitemur quomodo tantus predestinatorum exercitus per tantam distanciam audiet vocem Christi, cum facile sit Christo vel spiritualiter vel corporaliter per quantamcunque distanciam voluerit predestinatis istam sentenciam explicare.

Sequitur in textu: *Tunc dicet rex et hiis qui a sinistris eius erunt: Discedite a me maledicti in ignem eternum, qui preparatus est diabolo et angelis eius. Esurivi enim et non dedistis michi manducare, sitivi et non dedistis michi bibere; hospes eram et non collegistis me, nudus et non cooperuistis me, infirmus et in carcere et non visitastis me. Tunc respondebunt ei et ipsi dicentes: Domine quando vidimus te esurientem aut sicientem aut hospitem aut nudum aut infirmum vel in carcere et non ministravimus tibi? Tunc respondebit illis dicens: Amen dico vobis, quamdiu non fecistis uni de minoribus hiis, nec michi fecistis. Et ibunt hii in supplicium eternum, iusti autem in vitam eternam.*

Jerome.

Super quo Jeronymus: *Prudens lector intende quod et supplicia eterna sunt et vita perpetua, metum deinceps non habeas ruinarum.* Hec Jeronymus.

Super quo textu mussitare posset catholicus de ista locucione Jesu nostri in finali iudicio utrum erit corporalis vel mentalis formata in aere vel solum in mente.

24. A: *diabolo* twice. 28. A: *respondebunt illis dicentes.* 35. A in marg.: *Jeronymus.* 38. A in marg. *Johannes*

22. Matth. XXV, 41—46.

Quantum ad istam difficultatem et similes, non audeo supra meam noticiam diffinire; ideo cum sancti quos tanta illustravit noticia in materia ista tacuerant, cur non ego? De mora autem istius iudicii et de numero parcium Christi et Antichristi nos inscios esse sollicitos est inane, unum tamen probabiliter credimus quod Christus ubique presens movebit consciencias utriusque exercitus et sic omnes mentali locucione loquentur predictam sentenciam. Probabile eciam videtur quod maior erit exercitus Antichristi quam erit de hominibus exercitus Jesu nostri. Utrumque autem tam pena quam gaudium erit eternam a parte post et sic proprie perpetuum sine fine. Sed sicut Christus racione immense deitatis sue est ubique in celestibus et inferno, sic oportet ipsum racione immensitatis sue gracie agere misericorditer cum dampnatis, sic quod ipsi racione esse graciosi quod habent a Domino non appetent se non esse.

Even for the damned it is better to exist than not.

14—15. A: *sed oportet.* 17. A: *appetent* twice. 18. AB: *Explicit liber tercius de Antichristo.*

OPERIS EVANGELICI LIBER QUARTUS.

DE ANTICHRISTO LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

Dictum est superius quod tercius tractatus evangelii stat in sermone quem fecit Dominus valedicendo suis discipulis die cene, eciam stat in capitulis quinque Johannis a XIII eius capitulo usque ad XVII inclusive. Continet autem hec valediccio multas pulcras et notabiles evangelicas veritates. Dicit autem quidam postillans quod Jesus confortavit suos discipulos ante eius mortem tam salutari exemplo quam verbo, et hoc luna decima quarta in cuius vespera immolabatur agnus; et incepit solempnitas paschalis que fiebat luna XIV, ut patet Exodi XI. Tunc autem fuit tempus congruum, ut post immolacionem figure immolaretur dominus figuratus, non inscius nec involuntarius sed ex sapientissima preordinancia Dei eterna, et ita non ex facto, ut dicunt heretici, sed ex presciencia eterna, ut transeat ad patrem secundum humanitatem dupliciter glorificandam.

This treatise has to do with the farewell discourse of Christ to His disciples. John XIII to XVII.

Et correspondenter ad istam sentenciam dicit textus: *Ante diem autem festum Pasche sciens Jesus quia venit hora eius ut transeat de hoc mundo ad patrem, cum*
432b *dilexisset suos qui erant in mundo, in finem | dilexit eos. Et cena facta cum diabolus misisset in cor Jude, ut traderet eum Judas Simonis Scariothis, sciens quia omnia dedit ei pater in manus suas et quod a Deo exivit et ad Deum vadit, surgit a cena et ponit vestimenta sua.*

Super quo Augustinus: *Cena Domini secundum Johannem adiuvante ipso debitis est explicanda tractatibus, et ut nobis posse donaverit explananda. Pascha autem,*

Augustine.

3. A: *in illis quinque.* 7. A: *ducit.* 8. A: *confortanii.* 27. A: *quo* deest; ib. A in marg.: *Augustinus.* 28—29. A: *tractatibus — explananda* deest.

20. Joh. XIII, 1—4. 27. S. Augustini in Joh. Evang cap. XIII. Tract. LV. Opp. III, 2, pag. 653.

Meaning of Pascha.

fratres, non sicut quidem existimant, Grecum nomen est sed Hebreum: opportunissime tamen occurrit in hoc nomine quedam congruencia utrarumque linguarum. Quia enim passio Grece paschy dicitur, ideo pascha passio putata est, velut hoc nomen a paschy, hoc est, passione sit appellatum; in sua ergo lingua, hoc est, in Hebrea, Pascha transitus dicitur, propterea quia tunc primum pascha celebravit populus Dei, quando ex Egipto fugientes rubrum mare transierunt. Nunc ergo figura illa prophetica in veritate completa est, cum sicut ovis ad immolandum ducitur Christus cuius sanguine illitis postibus nostris, id est, cuius signo crucis signatis frontibus nostris a perdicione huius seculi tamquam a captivitate vel interempcione Egipcia liberamur et agimus saluberrimum transitum, cum a diabolo transimus ad Christum et ab isto instabili seculo ad eius fundatissimum regnum. Ideo quippe ad Deum permanentem transimus, ne cum mundo transeunte transeamus. De hac nobis collata gracia Deum laudans Apostolus dicit: Qui eruit nos de potestate tenebrarum et transtulit in regnum filii caritatis sue? Hoc itaque nomen, id est, Pascha quod Latine ut dixi transitus nuncupatur velut interpretans nobis beatus Evangelista: Ante diem, inquit, festum pasche sciens Jesus quia venit hora eius, ut transeat ex hoc mundo ad patrem. Ecce Pascha, ecce transitus. Unde et quo? De hoc scilicet mundo ad patrem. Spes membris in capite data est quod essent illo transeunte sine dubio secutura; quid ergo infideles et ab hoc capite atque ab eius corpore alieni? nonne et ipsi transeunt, quia non permanent? Transeunt plane et ipsi, sed aliud est transire de mundo, aliud est transire cum mundo, aliud ad patrem, aliud ad hostem; nam et Egypcii transierunt, non enim persequendo invaserunt, non tamen transierunt per mare ad regnum sed in mari ad interitum.

Sciens ergo Jesus, quia venit hora eius ut transiret ex hoc mundo ad Patrem, cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Utique ut et ipsi de hoc mundo ubi erant, ad suum caput quod hinc transisset eius dileccione transirent. Quid enim est in finem nisi in Christum? Finis enim legis Christus, ait Apostolus

8. Exodi XIV, 29. 9. Is. LIII, 7. Exodi XII, 23. 19. Col. I, 13.

ad iusticiam omni credenti. Finis perficiens non interficiens, finis quousque eamus, non ubi pereamus. Sic omnino intelligendum est. Pascha nostrum immolatus est Christus. Ipse est finis noster, in illum est transitus noster. Nam video posse illa verba evangelica quodam humano modo eciam sic accipi, tamquam usque ad mortem Christus dilexit suos, ut hoc videatur esse in finem dilexit suos. Humana est hec sentencia, non divina; neque enim nos hucusque dilexit qui semper et sine fine nos dilexit. Absit ut dileccionem morte finierit qui non est morte finitus. Eciam post mortem quinque fratres suos dilexit dives ille superbus atque impius, et usque ad mortem nos dilexisse putandus est Christus? Absit carissimi. Nequaquam ille nos diligendo usque ad mortem veniret, si dileccionem nostram morte finiret. Nisi forte ita sit intelligendum: In finem dilexit eos, usque ad mortem dilexit eos, quia tantum dilexit, ut moreretur propter eos. Hoc enim testatus est, dicens maiorem hac caritatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Ita sane non prohibemus intelligi, in finem dilexit, id est, usque ad mortem illum dileccio ipsa perduxit.

Loved them to the end: that is, so far that he would die for them.

Non ita debemus intelligere cenam factam veluti iam consummatam atque transactam: adhuc enim cenabatur, cum Dominus surrexit et pedes lavit discipulis suis. Nam postea recubuit et buccellam suo traditori postea dedit, utique cena nondum finita, hoc est, dum adhuc panis esset in mensa. Cena ergo facta dictum est, iam parata et ad convivancium mensam usumque perducta.

Supper was not finished when Christ washed the disciples' feet.

Quod autem ait: Cum diabolus iam misisset in cor ut traderet eum Judas Simonis Scariotis, si queris quid missum sit in cor Jude, hoc utique ut traderet eum. Missio ista spiritualis suggestio est; non fit per aurem sed per cogitacionem ac per hoc non corporaliter sed spiritualiter. Neque enim spirituale quod dicitur semper in laude accipiendum est. Novit Apostolus quedam spiritualia nequicie in celestibus adversus que nobis colluctuacionem esse testatur, non autem essent eciam maligna spiritualia, si non essent eciam maligni spiritus. A spiritu enim spiritualia nominantur. Sed quomodo ista fiant, ut

How spiritual suggestions are made to man.

2. A: *non ubi pereamus* deest. 2—3. B: *sed omnino.* 5. A: *ista verba.* 23. A: *cenebatur.* 27—28. A: *Cena—mensam* deest. 28. A: *usum perducta.* 29. Cod.: *ait* deest.

1. Rom. X, 4. 2. I. Cor. V, 7. 11. Lucae XVI, 27. 18. Joh. XV, 13. 34. Eph. VI, 12.

diabolice suggestiones immittantur et humanis cogitacionibus misceantur, ut eas tamquam suas deputet homo, unde scit homo? Nec dubitandum est eciam bonas suggestiones a bono spiritu ita latenter ac spiritualiter fieri: sed interest quibusnam earum mens humana consenciat divino auxilio vel deserta per meritum vel adiuta per graciam. Factum ergo iam fuerat in corde Iude per immissionem diabolicam, ut traderet discipulus magistrum sed quem non didicerat Deum. Jam talis venerat ad convivium explorator pastoris, insidiator salvatoris, venditor redemptoris|. Jam talis venerat et videbatur et 432c *tolerabatur et se ignorari arbitrabatur, quia in eo quem volebat fallere fallebatur. At ille isto in ipso corde intus inspecto nesciente scienter utebatur.*

Even the traitor was in Christ's hands.

Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus; ergo et ipsum traditorem. Nam si eum in manibus non haberet, non utique illo uteretur, ut vellet. Proinde eciam traditor iam traditus erat ei quem tradere cupiebat atque ita malum tradendo faciebat, ut de illo tradito bonum fieret quod nesciebat. Sciebat enim Dominus quid faceret pro amicis qui pacientur utebatur inimicis ac sic omnia dederat pater in manus eius et in usum mala et in effectum bona. Sciens eciam quia a Deo exiit et ad Deum vadit, nec Deum cum inde exiret nec nos deserens cum rediret. Hec ergo sciens surgit a cena et ponit vestimenta sua. Hec Augustinus.

CAP. II.

'Pascha' is Hebrew, but it may also be Greek in another sense, i. e. passion.

Ex isto textu mellifluo et huius sancti expositorio potest fidelis elicere multas notas. Primo videtur Augustinus innuere hoc quod nomen Pascha sit Hebreum, et signat transitum, ut dicitur Exod. XI. Nec videtur sensui huius sancti dissonum quod sit eciam nomen Grecum ad sensum equivocum. Sic enim in diversis linguis cognoscimus eandem vocem sumi equivoce, nec dissonat racioni quod in eadem lingua secundum prolaciones in diversis patriis vocatur nunc pascha nunc phase, cum in eadem regione et lingua capit idem

6. B: *adducta.* 13. A: *fallabatur.* 14. B: *inspecto* correxit in: *suspecto.* 18. A: *que tradere.* 21. B: correxit: *ac simul.* 21—22. A: *desiderat pater.* 29. A in marg.: *Johannes;* ib. A in marg.: *Prima nota.* 35—36. B: *probaciones.*

nomen prolaciones dispares, ut patet in Anglico. Et consonat evangelium Matthei XXVI, 69, Marci XIV, 70, et Luce XXII, 59: *Et tu ex discipulis eius es, quia Galileus es. Nam et loquela tua manifestum te facit.* Et sic creditur quod Pascha Grecum signat passionem.

How the passover is a type in its effect of the Passion.

Moralizat autem Augustinus *Pascha* quod notat transitum in Ebreo, quomodo signat ad literam transitum filiorum Israel de Egipto, et sicut angelus transivit per domos filiorum Israel salvandorum, et ubi inventus fuit sanguis agni super postem linitus, domum illam pertransiit et non nocuit Hebreis, sicut nocebat Egipciis, sic ubi liniuntur christiani spiritualiter sanguine agni mundi in Pascha Christi, liberantur ab Egipciaca servitute diaboli transeundo ad libertatem filii Dei. Et hinc satagunt christiani quod columpne fidei tamquam postes spiritualiter passione Domini sint linite. Et concordant nominum interpretaciones *Egipti* quod interpretatur *tenebra* et *Israel* quod interpretatur *vir videns Deum;* et sicut Egipcii per mare ad interitum transierunt, sic infideles qui non sanguinem Domini sunt liniti transeunt per mortem ad interitum, fidelibus a servitute diaboli liberatis. Et breviter notata tota historia mistice potest exponi quilibet sermo eius.

Christ's love for his members is the highest.

Secundo notant fideles ex evangelio et Augustino quomodo dileccio Christi qua diligit membra sua est summa dileccio, quod eliciunt ex hiis tribus: Sincera quidem dileccio attenditur penes hoc quod providet dilecto suffragia in hora necessitatis, donat sibi bona magis utilia que sunt pro presenti maioris utilitatis et perseverat in benevolencia maioris durabilitatis. Sicut enim Christus confortavit suos discipulos, quando fuerunt hostibus undique circumsepti; sic confortat filios suos in mortis articulo, quando sunt insultu diaboli circumdati; et sicut Christus donavit suis discipulis non temporale subsidium sed spirituale suffragium, quod est humilitas, sic dat caris suis non solum corporale subsidium sed bonum anime quod est virtus; et sicut Christus non desinit suos diligere, si non ponant obicem in se ipsis, sic non potest secundum divinitatem vel

1. B: *probaciones.* 9. A: *et* deest. 16. B: *sunt linite.* 19—21. A: *sic — transeunt* deest. 24. A in marg.: *Secunda nota. Nota quod dileccio Christi qua diligit membra sua est summa dileccio.* 29. A: *et* deest. 35. A: *est* deest.

humanitatem suos usque in finem cessare rediligere, nisi ipsimet sint in causa. Et patent membra racionibus et auctoritatibus ulterius declaranda.

Love is the wishing of good to its object.

Et quia iste Evangelista in suis epistolis in evangelio et Apocalypsi est plenus dileccione, ac dileccio est actus supreme potencie quam necessario oportet Deo competere, sicut oportet omnem hominem Deum diligere, cum in illa consistit omnis vera religio, de dileccione hic aliquid est dicendum. Capiendum est ergo imprimis a Lyncolniensi et aliis qui tractaverunt istam materiam usque ad fundamentum in ea quod diligere est aliquid in sua analogia, est velle sibi bonum; et hinc dicunt Augustinus et alii sapientes quod Deus absolute necessario se ipsum diligit et quod ipsa dileccio est persona tercia in divinis. Et ex isto eliciunt divisionem famosam, quod aliqua est creata dileccio et alia est dileccio increata. Creata vero dileccio est affeccio creature qualis est in hominis spiritu creato, immo quodammodo in qualibet substancia creata, cum quelibet naturaliter appetit se esse; dileccio tamen restringitur ad appetitum racionabilis creature que intelligit et appetit actu elicito sibi bonum. De increata vero dileccione quidam eliciunt multa notabilia laude digna, primo quod Deus necessario, sicut diligit creaturas sic odit peccata, quia si Deus non diligeret singulas creaturas, tunc ille non haberent esse bonum, cum Deus tunc vellet illis illud bonum, et per | consequens ab eo 432[d]
diligitur.

God cannot begin to love anything.

Ulterius putant quidam fideliter quod deitas non potest quicquam incipere diligere vel odire, quia si sic inciperet, cum apud Deum omnia sunt presencia, semper sic diligeret vel odiret; et hec racio quare Augustinus et ceteri sancti ponunt ydeas eternas in Deo creaturas quaslibet exemplantes.

God's love to his creatures does not change from time to time according to their conduct.

Et ex isto quidam fideles eliciunt quod deitas creaturam peccabilem ut Petrum propter peccatum suum in successione temporis non diligit plus vel minus, cum necesse sit Deum odire peccatum Petri et velle semper

1. A: *diligere.* 9. A in marg.: *Quid est diligere in sua analogia.* 11. A: *est* deest. 12—13. A: *et—Augustinus* twice. 17. A in marg.: *dileccio* { *increata.* / *creata.* } 26. A in marg.: *quod Deus necessario sicut diligit creaturas sic odit peccata.* 35. A in marg.: *quod deitas non potest quicquam incipere diligere vel odire.* 37. A in marg.: *quod deitas creaturam peccabilem in successione temporiis non diligit plus vel minus.*

sibi inesse finale bonum quod est beatitudo; et cum illud in racione exemplari non suscipit plus vel minus, sequitur quod deitatis dileccio quoad illud non suscipit plus vel minus. Aliter enim foret deitas in dileccione et odio summe variabilis proporcionaliter ut creatura in bonitate vel malicia variatur. Sed cum Deus eternaliter prescit tam datam bonitatem quam maliciam, eternaliter noscit illam, et per consequens necessario ipsam diligit sive odit; et sic intelligi potest dictum Sap. XI, 25: *Nichil odisti eorum que fecisti*, hoc est, nullam creaturam pure odisti, quia hoc esset oppositum in adiecto, scilicet quod creatura haberet esse bonum creatum et non haberet aliquod tale esse.

God cannot be the author of annihilation.

Et ex isto fideles ultra eliciunt quod Deus bonus non potest esse auctor adnichilacionis, sicut est Deus creacionis, quia si quicquam adnichilet, tunc iuxta dicta eternaliter odit ipsum, et cum ipsum creaverit, eternaliter amat ipsum et talia scilicet odium et amorem inesse Deo simul respectu eiusdem simpliciter est repugnancia manifesta. Quando enim Deus vult hominem eternaliter dampnari, eternaliter amat ipsum, quia vult sibi eternaliter bonum pene, et accidencia que Deus vult desinere, Deus eternaliter vult habere aliam existenciam in subiecto; accidentis enim esse non est nisi inesse substancie ut suppono. Accidencia enim non sunt res per se possibiles vel per se signabiles, ut hereticat Antichristus. Et sic quelibet Dei dileccio quodammodo ad substanciam terminatur; immo considerando profundius quelibet Dei dileccio quodammodo ad divinam essenciam terminatur; et sic forte intellexit Apostolus quando dixit: *Deus est omnia in omnibus*.

Accidents cannot exist apart.

In ista materia oportet relinquere multas veritates absconditas pro alio loco vel aliis pertractandas. Oportet enim quod in suprema potencia volutiva reluceat tam creator quam eciam quelibet creatura.

Moral of Christ's rising from supper to wash the feet.

Sed tercio eliciunt quidam quod Christus simul Deus et homo non sine causa notabili sic lavit discipulis suis pedes, cum non fregit facceciam surgendo a prandio

3—4. A: *sequitur—minus* deest. 14. A in marg.: *quod Deus bonus non potest esse auctor adnichilacionis sicut est Deus creacionis.* 25. B: *substanti.* 27. A in marg.: *quod quelibet Dei dileccio quodammodo ad divinam essenciam terminatur.*

I. Cor. XV, 28.

et iterum redeundo ad prandium sic lavando, cum omne opus humanum debitum proporcionaliter ut est racionabile est facetum. Docuit ergo valde salubriter Christus in isto ecclesiam quod magis bonum est pocius diligendum; et in hoc destruxit mille hereses que in ecclesia pullularent. Quis enim dubitat quia locio pedum que erat doctrina humilitatis et purificacio mentis fuit melior quam bonum aliquod corporale? et sic signanter Christus corporalem cibum propter hoc bonum anime pretermisit. Et sic tollunt fideles argucias quare Christus non appeciit mundanas divicias et quare non ditavit matrem suam ac suos apostolos cum hiis terrenis fluxibilibus sed pocius eis tribuit bona anime meliora.

CAP. III.

Sequitur in textu: *Et cum accepisset lintheum, precinxit se, deinde misit aquam in pelvem et cepit lavare pedes discipulorum et extergebat lintheo quo erat precinctus.*

Christ's humility shews forth his loftiness.

Super quo Augustinus: *Debemus dilectissimi sensum Evangeliste diligenter attendere. Locuturus quippe de tanta Domini humilitate prius eius celsitudinem voluit commendare. Ad hoc pertinet quod ait: Sciens quia omnia dedit ei pater in manus, et quia a Deo exiit et ad Deum vadit. Cum illi ergo pater omnia dedisset in manus, ille discipulorum non manus sed pedes lavit, et cum se sciret a Deo exisse et ad Deum pergere, non Dei domini sed hominis servi implevit officium. Ad hoc autem pertinet quod eciam de traditore ipsius, quia iam talis venerat qui ab illo ignorabatur, preloqui voluit, ut hoc quoque ad maximum cumulum humilitatis accederet quod eciam illi non dedignatus est pedes lavare cuius manus iam previdebat in scelere.*

Quid autem mirum si surrexit a cena et posuit vestimenta sua, qui cum in forma Dei esset semetipsum exinanivit? Ut quid mirum si precinxit se linteo qui formam servi accipiens habitu inventus est ut homo? Quid

20. A in marg.: *Augustinus*. 31. A: *cederet*.

16. Joh. XIII, 4—5. 20. S. Augustini l. c. pag. 655. 34. Philipp. II, 6 et 7.

mirum si misit aquam in pelvem, unde lavaret pedes discipulorum qui in terram sanguinem fudit quo immundiciam dilueret peccatorum? Quid mirum si linteo quo erat precinctus pedes quos laverat tersit, qui carne qua erat indutus Evangelistarum vestigia confirmavit? Et linteo quidem ut se precingeret posuit vestimenta que habebat; ut autem formam servi acciperet, quando semetipsum exinanivit, non quod habebat deposuit, sed quod non habebat accepit. Crucifigendus sane suis expoliatus est
433[a] *vestimentis et mortuus | involutus est linteis; et tota illa eius passio nostra purgacio est. Passurus igitur excicia premisit obsequia non solum eis pro quibus erat subiturus mortem, sed eciam illi qui iam fuerat traditurus eum ad mortem. Tanta est quippe humane humilitatis utilitas, ut eam suo commendaret exemplo eciam divina sublimitas, quia homo superbus in eternum periret nisi eum Deus humilis inveniret. Venit enim filius querere et salvum facere quod perierat. Perierat autem superbiam seductoris secutus, ergo humilitatem redemptoris sequatur inventus.* Hec Augustinus.

Videtur istum sanctum ex isto textu elicere ista tria, primo quod Christus sicut surrexit a cena et iterum recubuit, sic ut locucionem prepararet, fecit per ordinem ista tria, primo lintheo se succinxit, secundo posuit aquam in pelvem et tercio omnibus suis discipulis pedes lavit; et sic pedes laverat Scariothis.

Christ's humility was for an example to his disciples.

Secundo videtur Augustinus dicere quod necesse fuit Dominum hanc formam humilitatis suis discipulis exemplare, cum necesse fuit Christum docere suam ecclesiam contrarie illi doctrine quam genus humanum acceperat in peccando; didicit enim ex doctrina diaboli quomodo superbiam primi apostate sequeretur; ideo necesse fuit quod humilitatem Salvatoris primi contrarie sequeretur; unde sicut nichil hominis est bassius pedibus nec aliquid sublimius capite, sic nulla virtus hominis magis inclinat ad statum debitum quam facit humilitas, nec aliquod vicium magis elevat quam facit superbia. Nam homo primo peccato se subiecit diabolo et elevavit se quodammodo supra Deum, cum voluit voluntati servi

9. A: *Confrigendus.* 19. A: *humilitate.* 21. A: in marg.: *Johannes.* 30. A: *illi doctrine* deest. 31. B: *de doctrina.*

17. Lucae XIX, 10.

Dei abiectissimi contra Dei voluntatem gratis subici; ideo necesse fuit quod Christus sic lavit pedes discipulorum suorum, ut exemplum humilitatis quantum in ipso est sit toti ecclesie gratis datum. Unde quamvis Judas figuram acceperat et non rem ipsam mistice figuratam, tamen totum hoc factum redundavit ad doc-

Judas received only the figure; it is of importance to receive the thing figured.

trinam ecclesie militantis. Nonne rogo potest ecclesie militando cognoscere quomodo sacramentum vel figura non per se iustificat, sed Deus ex sua gracia imprimens figuratum? Sic enim multi figuras accipiunt et sunt a fructu earum penitus alieni, sicut econtra multi accipiunt figurata et non sunt per figurarum accepcionem per aliquantum temporis occupati; et cum hoc sit melius, patet subducto contemptu divine regule quomodo hoc secundum est longe melius quam est primum. Sed cum Deus non potest tam signanter, sicut Christus hoc fecerat quicquam facere, nisi notabilis foret causa, patet ex fide quomodo omnes partes actus Christi in proposito figurant aliquid fidelibus annotandum.

Symbolical meaning of Christ's acts as explained by a commentator (Wyclif).

Unde quidam postillans notat, cum pedes crebrius in scriptura significant affeccionem et aqua significat locionem, utrumque istorum est ad spiritualem sentenciam referendum, ac si Christus figurative diceret: Volo vos humilitate et gracia in anima esse lotos, et ita ut dicit dictus postillans quod Christus in propria persona posuit aquam in pelvem signat non solum humilitatem Domini excellentem, sed quod ipse eternaliter habet thesaurum gracie ex quo temporaliter ita facit. Judas autem figurat homines qui ex peccato suo non suscipiunt figuratum, et sic defectus non est in Deo sed in homine utrobique. Et ita ex tercio figurat mundacionem macule tam actualis quam habitualis quam Deus mediante gracia predestinacionis removet a quibusdam fidelibus servis suis. Illa ergo precinccio linthei signat in Christo eternam potenciam deitatis. Unde signanter propter subtilitatem vocatur lintheum.

Every thing happens of necessity and by God's ordinance.

Possunt autem moveri mille dubia super isto sensu evangelico satis pulcra. Videtur enim sensum expositum patenter innuere quod cuncta que evenient de necessitate ordinacionis divine evenient, quia omnia bona

3. A: *quanto.* 36. A: *linthium.* 39—40. A: *evenient de necessitate evenient.* A in marg.: *quod cuncta que evenient de necessitate ordinacionis divine evenient.*

de ordinacione divina venient; et cum iusticie penarum sint bona que peccatis suppositis est necessarium evenire, videtur quod omnia que evenient tam penas quam peccata est necessarium evenire. Et ita cum Dei predestinancia sit causa gaudii beandorum, sic ut Dei presciencia est causa punicionis debite dampnandorum, videtur quod omnia ista sunt a Deo ante mundi exordium ordinata.

How God ordains evil.

Hic dicunt fideles satis catholice quod Deus eternaliter ante mundi constitucionem ordinat cuncta bona, et sic ex Dei ordinancia necesse est cuncta evenire, sive bona fuerint sive mala. Aliter tamen et satis equivoce Deus ordinat bona laudabilia et aliter mala culpe. Ordinat enim secundum aliquos mala culpe, de quanto facit ipsa universitati sue proficere et rectificat eorum penam pulcritudine sue iusticie, ne eorum turpitudine sua universitas maculetur. Et sic non directe sed indirecte ordinat dominus ista mala.

These doctrines are apprehended only by those who are established in the faith.

Et ita notata ista distinccione ad sensum catholicum multa videntur absurda pueris pietate infantili cecatis que apparent satis catholica in fundamentis fidei stabilitis, ut Deus ordinat indirecte quecunque peccata futura,
433[b] sicut omnia bona eorum ordinaver | at ac ab eterno, non tamen ordinat quod illa sint formaliter bona nature. Et solum talia Deus directe dicitur ordinare, non intelligendo per illam indireccionem culpam in Deo quod quicquam ordinat aliter quam deberet, sed quod bonum quod ex eis provenit non fit nisi occasione mali per graciam Dei qui non approbat talis criminis esse primum.

CAP. IV.

Sequitur in textu evangelii in hec verba: *Venit ergo ad Simonem Petrum. Et dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes? Respondit Jesus et dixit ei: Que ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. Dicit ei Petrus: Non lavabis mihi pedes in eternum. Respondit ei Jesus: Si non lavero te, non habebis partem mecum. Dicit ei Simon Petrus: Domine non tantum pedes meos,- sed et*

29. A: *non — primum* twice.

31. Joh. XIII, 6—10.

manus et caput. Dicit ei Jesus: Qui lotus est non indiget nisi ut pedes lavet sed est mundus totus.

Peter's remonstrance.

Super quo Augustinus: *Cum lavaret Dominus pedes discipulorum, venit ad Simonem Petrum et dicit ei Petrus: Domine: Tu mihi lavas pedes? Quis enim non expavesceret lavari sibi pedes a Dei filio? Quamvis itaque magne fuisset audacie contradicere servum domino, hominem Deo, tamen hoc Petrus facere maluit quam perpeti, ut sibi pedes lavarentur a Domino et Deo. Nec putare debemus hoc Petrum inter ceteros formidasse atque recusasse, cum id alii ante ipsum libenter vel equanimiter sibi fieri permisissent. Facilius quippe sic accipiuntur ista verba evangelii, quia cum dictum esset: Cepit lavare pedes discipulorum et extergere lintheo quo erat precinctus, deinde subiunctum est: Venit ergo ad Simonem Petrum, quasi aliquibus iam lavisset et post eos venisset ad primum. Quis enim nesciat primum apostolorum esse beatissimum Petrum? Sed non ita intelligendum est quod post aliquos ad illum venerit, sed quod ab illo ceperit. Quando ergo pedes apostolorum lavare cepit, venit ad eum a quo cepit, id est, ad Petrum, et hunc Petrus quo eciam quilibet eorum expavisset, expavit atque ait: Domine tu michi lavas pedes? Quid es, tu? quid est michi? Cogitanda sunt pocius quam dicenda, ne forte quod ex hiis verbis aliquatenus dignum concipit anima, non explicet lingua.*

Sed respondit Jesus et dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. Nec tamen ille dominici facti altitudine exterritus permittit fieri quod cur fieret ignorabat, sed usque ad suos pedes humilem Christum adhuc non vult videre, non potest sustinere. Non lavabis, inquit, michi pedes in eternum. Quid est in eternum? Numquam hoc feram, numquam paciar, numquam sinam hoc, quippe in eternum non fit quod numquam fit. Tunc salvator egrum reluctantem de ipsius salutis periculo exterrens: Si non lavero te, inquit, non habebis partem mecum. Ita dictum est: Si non lavero te, cum de solis pedibus ageretur, quomodo dici adsolet: Calcas me, quando sola planta calcatur. At ille amore et timore

3. A in marg.: *Augustinus.* 7. A: *homine in.* 16. A: *quali;* ib. B: *venit.*

3. S. Augustini l. c. pag. 655.

perturbatus et plus expavescens Christum sibi negari quam usque ad suos pedes humiliari: Domine, ait, non tantum pedes meos, sed et manus et caput. Quando quidem sic minaris lavanda tibi membra mea, non solum ima non subtraho verum eciam prima substerno. Ne mihi neges capiendum tecum partem, nullam tibi nego abluendam mei corporis partem. Dicit ei Jesus: Qui lotus est non habet opus nisi pedes lavare sed est mundus totus.

Supposed contradiction in Christ's words.

Hic moveatur forte quis et dicat, immo si mundus est totus, quid ei opus est vel pedes lavare? Dominus autem noverat quod dicebat, eciamsi nostra infirmitas eius secreta non penetrat. Verumtamen quantum nos erudire et ex lege sua docere dignatur, pro captu meo, pro modulo meo aliquid eciam ego de huius questionis profunditate illo adiuvante respondeam ac primum ipsam locucionem non sibi esse contrariam facillime ostendam.

Quis enim non ita rectissime loqui possit: Mundus est totus preter pedes. Elegancius autem loquitur si dicit: Mundus est totus nisi pedes quod tantundem valet. Hoc ergo ait Dominus: Non habet opus nisi pedes lavare sed est mundus totus. Totus utique preter pedes vel nisi pedes quos habet opus lavare.

Solution of the difficulty.

Sed quid est hoc? quid sibi vult? hoc necessarium est ut queramus? Dominus, dicit Veritas, loquitur quod opus habeat pedes lavare eciam ille qui lotus est. Quid fratres mei, quid putatis? Nisi quia homo in sancto quidem baptismo totus abluitur, non preter pedes sed totus omnino, verumptamen cum in rebus humanis postea vivitur utique terra calcatur. Ipsi igitur humani affectus sine quibus in hac mortalitate non vivitur quasi pedes sunt, ubi ex humanis rebus afficimur, et sic afficimur ut si dixerimus quia peccatum non habemus nos ipsos decipiamus et veritas non sit in nobis. Cotidie igitur pedes lavat nobis, qui interpellat pro nobis et cotidie nos opus habere ut pedes lavemus, id est, vias spiritualium gressuum dirigamus in ipsa oracione dominica confitemur, cum dicimus dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debi-

1. A: *Christi.* 7. A in marg.: *Questio.* 10. B: *Hic moveat quis fortassis.* 18. A in marg.: *Responsio;* ib. A: *posset.* 22. B: *Totus utique.* 24. B: *quod sici.* 32. A: *sic dixerimus.*

34. I. Joh. I, 8. 35. Rom. VIII, 34. 38. Matth. VI, 12.

toribus nostris. Si enim confiteamur sicut | scriptum est, peccata nostra, profecto ille qui lavit pedes discipulorum suorum fidelis est et iustus qui dimittat peccata nobis et mundet nos ab omni iniquitate, id est, usque ad pedes quibus conversamur in terra. 433c

Proinde ecclesia quam mundat Christus lavacro aque in verbo, non solum in illis est sine macula et ruga, qui post lavacrum regeneracionis continue ex huius vite contagione tolluntur nec calcant terram ut opus habeant pedes lavare, verum eciam in hiis quibus istam misericordiam prebens Dominus fecit eos de seculo isto lotis eciam pedibus emigrare. In hiis autem qui hic morantur eciam si mundi sint, quoniam iuste vivunt, opus tamen habent pedes lavare, quoniam sine peccato utique non sunt. Propter hoc dicit in Cantico canticorum: Lavi pedes meos. Quomodo inquinabo illos? Dicit enim hoc, cum cogitur ad Christum venire et terram calcare convenit.

Alia questio rursus exoritur: Nonne Christus sursum est? Nonne ascendit in celum et sedet ad dexteram patris? Nonne Apostolus clamat et dicit: Si ergo resurrexistis cum Christo que sursum sunt sapite, ubi Christus est ad dextram Dei sedens, que sursum sunt querite non que super terram? Quomodo ergo ut ad Christum eamus, terram calcare compellimur, cum pocius nobis sursum cor habendum sit ad Dominum, ut cum illo esse possimus. Videtis fratres hodierni temporis angustias istam coartare questionem. Quod etsi vos forte minus videtis, ego utcumque video quante disputacionis indigeat. Unde peto ut eam pocius suspendi quam vel negligencius vel angustius pertractari non fraudata sed dilata expectacione paciamini. Aderit enim Dominus qui nos debitores facit, ut faciat eciam redditores. Hec Augustinus.

CAP. V.

Christ went first to Peter to shew his primacy;

Ex isto processu qui videtur stultis sterilis possunt elici fidelibus multe note; primo videtur probabile, cum Christus venit ad pedes Petri lavandos et Christus

2. B: *lavat.* 12—13. A: *et si.* Codd.: *munda sit.* 20—21. A: *surrexistis.* 29. B: *Unde puto.* 34. A in marg.: *Johannes.*

1. I. Joh. I, 9. 6. Eph. V, 26. 15. Cant. V, 3. 20. Col. III, 1—2.

nichil fecit ex indifferencia sed omnia probabili racione, videtur quod in Petro fuit pre ceteris apostolis quedam prioritas dignitatis; sed hereticum videtur sentire de Petro quod illa prioritas fuit dignitas secularis, sic quod illo titulo Petrus et successores sui singuli fiant pape, cum Christus (in quo non sunt *est et non*) docet tam crebro in evangelio quod maioritas inter discipulos quam ipse appreciatur attenditur penes maioritatem humilis servitutis, ut patet Matthei XVIII, Luce XXII, Marci X et sepe alibi. Quia ergo Christus scivit Petrum habiturum quandam prerogativam servitutis humilis in ecclesia militante, ideo vel propter causam aliam nobis incognitam incepit a Petro istam humilem locionem. Et istud videtur concordare cum responsione humili quam dat Petrus: *Quis*, inquit Augustinus, *non expavesceret lavari sibi pedes a Dei filio? Quamvis*, inquit, *magne fuisset audacie contradicere servum domino, hominem Deo, tamen hec Petrus facere maluit quam perpeti, ut sibi pedes lavarentur a Domino et Deo.* Et sic probabile videtur fidelibus quod cuncta preposicio Petri pre aliis sonans in bonum signat in illo maioritatem humilitatis et obediencie ex maioritate fervoris fidei in illo ex Dei gracia rutilantis. Ideo nimis heretica videtur ista presumpcio quod ex isto textu vel alio evangelico aliquis homo fundet quod aliquis debeat esse papa, cum preposicio Petri stat in maioritate humilitatis, in maioritate paupertatis et in maioritate obediencie facte Christo. Et istud confitentur nostri religiosi usque hodie verbotenus.

but that primacy was not secular.

Unde quidam postillans loquens hic ironice dicit quod papa non habet hic locum ab auctoritate fundandi hunc statum cesarium nisi forte ex stultis verbis Petri sequentibus quando dixit: *Domine non lavabis michi pedes in eternum.* Quando enim persona aliqua expresse vel tacite aspirat ad huiusmodi dignitatem, non habet pedes mentis lotos a fastu mundi et cupidine terrenorum, et cum continuacio in hoc statu stabilit papam in ista cupidine, videtur quod papa verificat de se ipso verbum Petri quo dixit Domino: *Non lavabis michi pedes in*

Satirical remark of a commentator.

25. A: *fundat . . . debet.* 26. A: *in* deest before *maioritate.* 27. A: *autem paupertatis.*

15. l. c. pag. 655. 33. Joh. XIII, 8.

eternum. Cum enim secundum fidem processus evangelii maioris humilitatis foret evidencia dimittere istum statum et laborare secundum formam evangelii, secundum puram doctrinam quam Christus docuit ecclesie prodessendo, videtur quod papa assumendo super se hunc statum onerosum et dimittendo statum evangelii magis laudabilem multum peccat, quia principium debet esse fidelibus quod non mediocriter peccat qui statum meliorem et faciliorem deserit et statum peiorem accipit, quia non dubium illa causa est diabolica et spiritus superbie ad hoc movet.

The true sense of Peter's words.

Nec repellende sunt sanctorum sentencie sed tamquam probabiles admittende, scilicet quod Petrus horruit se sic lavari a Deo, quia Jesus cepit a Petro quod Petrus sic senserat quod pro nullo tempore Deus et dominus sic lavaret sibi pedes et non ut sophiste garriunt quod Dominus non ipsam continuaret in perpetuum locionem. Ideo rectus sensus exigit istam formam: Domine in eternum non lavabis michi pedes. Hoc tamen Petrus dixit cum | quadam formidine et dubitacione 433[1] laudabili, sicut verba indicant consequenter.

Peter's eagerness to be cleansed.

Secundo patet catholicis quantum fervorem Petrus habuit, quando dixit quod dominus celi et terre lavaret sibi non solum pedes sed manus et caput, ut beatitudinis sue participaret, et cum Christus non potest esse acceptor persone, patet quod vera est ista condicionalis Domini de quocunque: Si non lavero te, non habebis partem mecum. Et fides istius verbi si non alia incuteret mundanis timorem sic cupere mundanos honores et excellenciam temporalem, cum impossibile sit talem cupidum fore beatum nisi talem deserat dignitatem, et pauci sunt qui in fine vite de ista inani gloria debite sunt contriti. Et sic Christus propriissime loquitur, quando dicit si non lavero te, non habebis partem mecum, innuens quod loquitur de locione mentis in qua tota personalitas hominis est servata. Quamvis enim Augustinus vere dicat quod homo loquens sinodochice, vere dicit alteri: Calcas me dum solum proprie calcaverit sibi pedem, propior tamen est modus loquendi, cum dicit: Si non lavero te, hoc est, personam tuam que stat in spiritu, non habebis mecum partem in

15 Cod.: *censerat.* 22. A in marg.: 2. 25. A: *participet.* 40. A: *quando dicit.*

ecclesia triumphante. Potest autem intelligi per manus et caput duplex organum corporale, et potest intelligi operacio Petri et sinceritas racionis.

How the washing of the feet is enough.

Et tercio notant fideles ex sermonibus modo lectis quomodo satis propria est locucio, quando consequenter in evangelio Jesus dicit: *Qui lotus est non indiget nisi ut pedes lavet*, sed est mundus totus, quia (ut Augustinus hic explicat) qui novit terminos exceptivos propria est locucio: Petrus est mundus totus preter vel nisi pedes, supposito quod soli pedes relicti sunt immundi. Sed profundius ad sensum evangelii accedendo capiendum est quod ultimo et maxime est necessarium viatori quod habeat affecciones animi in iudicio Dei mundas, quia sicut totus lotus potest faciliter incedendo calcaneum maculare; sic viator baptizatus vel quantumcunque contritus potest faciliter affeccione indebita maculari, in tantum quod nullus nostrum viancium potest vere dicere quod sit sine peccato quoad indebitum appetitum, cum vel vult habere temporalia que non habet vel statum plus prosperum carendo mundana miseria vel subducta pena ulterius perdurare, et quicunque nostrum hic dixerit quod non sit reus in actu vel disposicione propinqua in aliquo horum trium super se ipso, ut loquar secundum verba Evangeliste, committit mendacium et sic non sine grandi misterio lavit Christus pedes suis discipulis illo modo. Lavit autem pedes Scarioth, ut doceat quod Deus non est culpandus pro crimine, cum facit semper quod sibi attinet sed consciencia peccatoris.

We are all tainted with covetousness.

Beati autem in patria laverunt pedes suos, et ideo dormientes in lecto ipsos non appetunt ulterius inquinare.

We are apt to make God's service a cloak for our own ambition.

Viantes autem si ex Dei gracia ab affeccione indebita pedes habuerint migrantes ab hoc seculo a peccato omnimode emundatos, gracias Christo referant et sanctis eius precipuis quod adeo Dominum imitantur. Nos autem in actu mentis nostre percipimus quomodo adhuc sumus ab ista disposicione celesti nimium elongati, cum multa ut pro Dei honore fingimus appetimus adimplere, et cum racione debemus convincere quod Deus vult ista ad utilitatem ecclesie secundum diuturniorem vel alium ordinem perdurare. Et hec racio

4. A in marg.: *3*. 10—11. A: *mundi*. 17. A: *in tanto*. 35. A: in marg.: *Nota*.

quare fidelis amplius quietatur in ista particula oracionis dominice: *Fiat voluntas tua*, cum certus debet esse quod optimum sit ecclesie secundum ordinacionem Domini regulari. Et hec racio quare sancti priores docuerunt viantes semper debere dolere, cum terendo terram affecciones animi habent ad minimum ad introitum in patriam maculatas.

Folly of indulgences.

Et ex isto concludit quidam postillans quod presumptuosa stulticia videtur papam propter pecuniam vel pietatem quantumcunque pretensam absolvere aliquem viatorem a pena et culpa nisi affeccionis sue mundicia sibi fuerit revelata, quia certum est ex fide quod remanente in aliquo predestinato mortuo quantumcunque levi affeccione indebita antequam intrabit lectum beatitudinis, oportet quod pedes sui pena purgatorii sint mundati, eciamsi papa fuerit qui indebite honores mundanos bona temporalia vel aliquid aliud cupiebat, et cum scimus quod quamvis Christus sedet in celestibus et Apostolus mandat *que sursum sunt querite et non que super terram*, possibile est tamen papam ac suam curiam habere affeccionem putridam ad terrena.

CAP. VI.

Sequitur in textu evangelii: *Iam vos mundi estis, sed non omnes; sciebat enim quisnam esset qui traderet eum. Propterea dixit: Non estis mundi omnes.*

Super quo Augustinus: *Iam illa verba ubi Dominus lavans pedes suis discipulis ait, qui lotus est semel non habet necessitatem nisi pedes lavare sed est mundus totus, dileccioni vestre ut dominus donare dignatus est exposuimus, nunc quod sequitur videamus: Et vos, inquit, mundi estis, sed non omnes*; *hoc* | *quid sit ne queramus,* 434[a]
ipse Evangelista patefecit adiungens: Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum. Propterea dixit: Non estis mundi omnes; quid hoc apercius proinde ad sequencia transeamus. Hec Augustinus.

Apparet huic sancto quod sensus huius textus evangelii est ex processu historie satis planus, quia planum

27. A in marg.: *Augustinus.* 36. A: *transiamus.* 37. A in marg.: *Johannes.*

2. Matth. VI, 10. 19. Col. III, 1. 24. Joh. XIII, 10. 27. S. Augustinus l. c. pag. 660.

est quod locio pedum apostolorum inprimit servitutem eorum humillimam, et quomodo debent affecciones animi in mundicia preservare.

Christ shewed His omniscience.

Secundo Christus notans suam omniscienciam commendat quorundam apostolorum suorum mundiciam et dampnat debite Jude avariciam. Iudas enim toto tempore huius sermonis creditur cogitasse quomodo propter pecuniam pontificibus traderet dominum Jesum Christum; et cum iste fuit fons diabolice cupidinis sacerdotum, patet quam turpis fuit pes mentis Iude et per consequens totus ipsemet est immundus. Et hic patet facecia Christi, dum verbis generalibus atque summe prudentibus prodit maliciam traditoris.

The devil has introduced private confession as a snare for Christians.

Sed hic diabolus posuit pedicam infidelem in qua pedem caperet christiani. Introduxit enim confessionem privatam infundabilem et postquam illa confessori nota fuerit ut legem statuit quod nec spiritualiter nec generaliter prodatur populo confessi malicia quantumcunque sibi evidens fuerit quod ad magnum dampnum ecclesie prodiret in effectu. Et fundat se super hoc textu evangelico quem tractamus. Quamvis nec Scarioth confessus fuit Christo meritorie suum venenosum propositum nec confessi tales dicentes quod volunt facere datam maliciam, ex quo evidenter concluditur quod sunt inveterato crimine irretiti:

Mischief of keeping confessions secret.

maledicta ergo est cautela diaboli qua arguit per locum a similitudine simiali, quod si Christus dixit per verba generalia culpam quam ex se cognovit huius diaboli, per idem nullus sacerdos fidelis quantumcunque evidenter noscens futurum crimen hominis vel hortaretur ad fugiendum hanc maculam vel doceret populum per verba generalia atque prudencia ad tale periculum fugiendum. Idem enim est ac si Antichristus preciperet quod nemo debet suam maliciam increpare vel suum periculum populo propalare. Melius quidem esset quod omnino cessaret confessio ista sophistica quam quod dormiret correpcio hec evangelica. Christus autem ex omnisciencia sua novit venenosum Iude propositum et ideo, cum scivit ipsum tantum indirecte proficere noluit illud simpliciter impedire; sed prophetando mandaverat *quod facis, fac cicius.*

Three things to be learned:

Ubi fideles tria eliciunt, primo claram noticiam Christi de facto proditorio Scariothis. Sic enim Christus

8. A : *dominum* deest. 16. A: *statuit* twice. 34. *periculum; an propositum* legendum: 41. A in marg.: *r.*

1. Christ's knowledge of Iscariot's treachery.
2. Christ so expressed Himself as not to tell Iscariot's purpose.
3. Christ's zeal for the redemption of the human race.

non mandavit facere hoc facinus sed ut assolet prophetavit. Sic enim intelligunt fideles istud Joh. II, 19: *Solvite templum hoc* cum eis similibus.

Secundo notant fideles quomodo Christus sic sensum suum verbis generalibus moderavit quod nec Petrus nec alii tunc propositum Scarioth cognoverunt.

Et tercio evidet fervor caritatis Christi pro humano genere redimendo, quando dixit: *Quod facis, fac cicius.* Sicut enim Christus voluit illud impleri, sic timorem humanum paciens noluit penam suam per tempus nimis diutinum expectare, quia afflіccio talis foret inutilis; et in hac avaricia sunt nimis multi filii Scariothis, quia (ut videtur) omnes prelati vel curati qui propter fastum et questum accipiunt dignitates et post Christum produnt in membris suis officium evangelicum subtrahendo; et ista malicia est acucior quam malicia Symonis hanc precedens.

Augustine: The need of preaching.

Augustinus autem disgreditur exponens ad propositum illud Cant.: *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos?* Et videtur istum sanctum concipere quod sunt quidam militantis ecclesie a predicacionis operibus ociantes, ac si reputarent se indignos ad istud officium propter dignitatem verbi Domini et glorie inanis periculum, et sic innuunt quod apostoli et autores evangelii legantur ad populum et ipsi in audicione verbi Domini securiore delectabilius contemplentur. Sed sponsus filios suos excitat ad hoc opus, cum tenebre ignorancie secundum quas refrigescet caritas multorum faciunt in foliis verborum mortificari caritatem vivacem, ideo cum viva vox habet aliquid latentis energiminis, et secundum Apostolum *non audient nisi aliquo predicante*, pulsat Christus cum sanctis ecclesie triumphantis se ipsos ab ipso opere excusantes, ac si dicerent quando fuimus superstites induti tunicam corporis quam modo exivimus perfecimus istud opus. Ideo cum omnia tempus habent et vobis vestigia verborum Christi reliquimus, vestrum est iam vivaciter verba Domini predicare: Et non dubium quin oraciones beatorum ad predicacionis modum superstitum multum valent et quod teneant se in limitibus

1. A in marg.: 2. 7. A in marg.: *3.* 33. B: *recusantes* 36–37. A: *quam vivaviter*; B: *iam vivaviter.* 38. Codd.: *predicaciones modum.*

19. Jacob. III, 2. Cant. V, 3. Augustini l. c. pag. 659. 31. Rom. X, 14.

434b scripturarum. Et quod refe | rant Deo gracias sicut prosunt cessantes a laude hominum ac inani gloria, cum credunt hanc fidem Apostoli II. Cor. III, 5 quod *non sumus sufficientes ex nobis quasi ex nobis aliquid cogitare sed omnis sufficiencia nostra ex Deo est.* Sed si aliquid verba exhortantis efficiunt, hoc est ex proprio actu Dei qui utitur graciose suo organo et dat sibi meritum pro actu proprio Dei sui.

Unde blasphema videtur suggestio diaboli instigantis quod appropriemus nobis superbe opera Dei nostri. Et tales evidencie Deo iuvante movent superstites aliquos ad evangelium humiliter populo nunciandum, quia certum est illis post temptacionem inanis glorie quod hec evidencia diaboli nichil valet. Et ista sentencia bene digesta et graciose in mente concepta et practizata in opere valet multum ecclesie militanti, quia prodest multum evangelizantibus et auditoribus ut aperiatur hostium Christo et ocium diaboli excludatur. Alia autem verba inculcat Augustinus que sunt plena medullosa sentencia, et si Deo placuerit, ista media sunt ad illa.

CAP. VII.

Sequitur in textu: *Postquam ergo lavit pedes eorum, accepit vestimenta sua, et cum recubuisset, iterum dixit eis: Scitis quid fecerim vobis. Vos vocatis me magister et domine; et bene dicitis: sum etenim. Si ergo ego lavi pedes vestros dominus et magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis.*

Augustine: Christ redeems His promise of explaining his action.

Super quo Augustinus: *Nunc est ut beato Petro reddatur illa promissio. Dilatus enim fuerat, quando expavescenti et dicenti: Non lavabis michi pedes in eternum, responsum est ei: Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. Ecce et ipsum postea iam tempus est, ut dicatur quod paulo ante dilatum est. Memor itaque Dominus promisisse se iam dudum scienciam facti sui tam inopinati tam mirabilis tam expavescendi, et nisi vehementer ipse terruisset nullo modo sinendi ut magister non*

29. A in marg.: *Augustinus;* ib. *beato.* A: *bono.* 30. A: *Dilatatus.* 33. B: *Ecce est.* 35—36. B: *tam inopinatam mirabilis.* 37. A: *nulle.*

22. Joh. XIII, 12—15. 29. S. Augustinus l. c p. 660.

tantum ipsorum sed angelorum et dominus non tantum ipsorum sed rerum omnium lavaret pedes apostolorum et servorum suorum. Huius ergo tanti facti quoniam promiserat scienciam dicens: Scies autem postea, quid sit quod feci, docere nunc incipit.

Christ does not shew pride in claiming His true position as lord and master.

Vos, inquit, vocatis me magister et domine; et bene dicitis: sum etenim. Bene dicitis quia verum dicitis, sum quippe quod dicitis. Homini preceptum est: Non te laudet os tuum, sed laudet te os proximi tui. Periculosum est enim sibi placere, cui cavendum est superbire. Ille autem qui super omnia est, quantumcunque se laudet non se extollit excelsus, nec potest recte dici arrogans Deus. Nobis namque expedit eum nosse, non illi; nec eum quisque cognoscit, si non se indicet ipse qui novit. Si ergo non se laudando quasi arroganciam vitare voluerit nobis sapienciam denegabit. Et magistrum quidem quod se esse dicit nemo reprehenderet, eciam eum qui nihil esse aliud quam hominem crederet, quoniam id profitetur quod et ipsi homines in quibuslibet artibus usque adeo sine arrogancia profitentur, ut professores vocentur. Quod vero dominum et ipse se dicit discipulorum suorum, cum sint illi eciam secundum seculum ingenui, quis ferat in homine? Sed Deus loquitur. Nulla est hic elacio tante celsitudinis, nullum mendacium veritatis: nobis subiacere illi utile est celsitudini, nobis utile est servire veritati. Quod se dominum dicit, non illi vicium est sed nobis beneficium. Cuiusdam secularis auctoris verba laudantur quia dixit: Cum omnis arrogancia odiosa, est tamen illa ingenuitas eloquencie multo molestissima; et tamen idem ipse cum de sua eloquencia loqueretur: Dicerem, inquam, perfectam, si ita iudicarem nec in veritate crimen arrogancie pertimescerem. Si igitur ille homo eloquentissimus in veritate arroganciam non timeret, quoniam arroganciam ipsa veritas timet? Dicat se dominum qui dominus est, dicat verum qui veritas est: ne non discam ego quod utile est, dum tacet ille quod est. Beatissimus Paulus non utique unigenitus Dei filius sed unigeniti filii Dei servus et apostolus, non veritas sed particeps

2. B: *discipulorum.* 11. A: *sed laudet.* 14. A: *se deest.* 15. A: *lavando.* 16. A: *quoniam se esse.* 17. A: *reprehendit.* 18. A: *illud.* 30. B: *inquit.* 33. B: *quomodo.*

8. Prov. XXVII, 2.

veritatis ait libere et constanter. Et si voluero gloriari, non ero insipiens; veritatem enim dico. Neque enim in se ipso sed in ipsa veritate que superior est ipso et humiliter et veraciter gloriaretur, quoniam et ipse precipit ut qui gloriatur in Domino glorietur. Itane non timeret insipienciam, si gloriari vellet amator sapiencie, et in gloria sua timeret insipienciam ipsa sapiencia. Non timuit
434c *arroganciam qui dixit: In domino | laudabitur anima mea et in laude sua timeret arroganciam potestas Domini in qua laudatur anima servi? Vos, inquit, vocatis me magister et Domine, et bene dicitis: sum etenim. Ideo bene dicitis quia sum, nam si non essem quod dicitis, male diceretis, eciamsi me laudaretis. Quomodo ergo negaret veritas quod dicunt discipuli veritatis? quomodo quod dicunt qui didicerunt negaret ipsa, unde didicerunt? quomodo fons negat quod bibens predicat? quomodo lux occultat quod videns indicat?*

Si ergo, inquit, ego lavi pedes vestros dominus et magister, debetis et vos alter alterius lavare pedes. Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis ita et vos faciatis. Hoc est beate Petre quod nesciebas, quando fieri non sinebas. Hoc tibi postea sciendum promisit, quando ut sineres terruit magister tuus et dominus tuus, lavans pedes tuos. Didicimus, fratres, humilitatem ab excelso, faciamus invicem humiles quod humiliter fecit excelsus. Magna est hec commendacio humilitatis; et faciunt hoc sibi invicem fratres eciam ipso opere visibili, cum se invicem hospicio recipiunt; est enim apud plerosque consuetudo humilitatis huius usque ad factum quo cernatur expressa. Unde Apostolus cum viduam bene meritam commendaret: Si hospicio, inquit, recipit, si sanctorum pedes lavit et apud sanctos ubicunque hec consuetudo est, quod manu non faciunt, corde faciunt, si in illorum numero sunt quibus dicitur in hymno beatorum trium virorum: Benedicite sancti et humiles corde Domino. Multo autem est melius et sine controversia verius ut eciam manibus fiat; nec dedignatur quod fecit Christus facere christianus.

Lesson of humility.

4. A: *ac veraciter gloriarentur.* 15. B: *didiscerunt.* 24. B: *didiscimus.*

1. II. Cor. XII, 6. 4. I. Cor. I, 31. 8. Psalm. XXXIII, 3. 28. S. Benedictus in Regula, c. LIII. 31. I. Tim. V, 10. 36. Dan. III, 7.

Cum enim ad pedes fratris inclinatur corpus eciam corde ipso vel excitatur vel si iam inerat, confirmatur ipsius humilitatis affectus.

By washing the feet, already clean, of the disciples Christ taught that none are without sin.

Sed excepto isto morali intellectu ita nos huius dominici facti altitudinem commendasse meminimus, quod lavando pedes iam lotorum atque mundorum discipulorum significaverit dominus propter humanos quibus in terra versamur affectus quantumlibet profecerimus in apprehensione iusticie, sciamus nos sine peccato non esse, quod subinde abluit interpellando pro nobis, cum oramus patrem qui in celis est, ut debita nostra dimittat nobis sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Quomodo ergo ad hunc intellectum poterit pertinere hoc quod ipse postea docuit, ubi sui facti exposuit racionem dicens: Si ego lavi pedes vestros dominus et magister, debetis et vos alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis. Numquid possumus dicere quod eciam frater fratrem a delicti poterit contagione mundare. Immo vero id eciam nos esse admonitos in huius dominici operis altitudine noverimus, ut confessi invicem delicta nostra oremus pro nobis, sicut et Christus interpellat pro nobis. Audiamus apostolum Jacobum hoc ipsum evidentissime precipientem et dicentem: Confitemini invicem delicta vestra et orate pro vobis, quia et ad hoc dedit Dominus nobis exemplum. Si enim ille qui ullum peccatum nec habet, nec habuit nec habebit orat pro peccatis nostris, quanto magis nos invicem pro nostris orare debemus? Et si dimittit nobis ille cui non habemus quod dimittamus, quanto magis dimittere nobis debemus invicem qui sine peccato hic vivere non valemus? Quid enim videtur in hac altitudine sacramenti Dominus signare, cum dicit: Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis: nisi quod apertissime dicit Apostolus: Donantes vobismet ipsis; si quis adversus aliquam habet querelam, sicut et dominus donavit vobis ita et vos. Invicem itaque nobis delicta donemus et pro nostris delictis invicem oremus atque ita quodammodo invicem pedes nostros lavemus.

2. A: *corpore ipso.* 7. B: *signaverat.* 18. B: *eciam* deest. 37. A: *nostris* deest.

11. Matth. VI, 12. 22. Rom. VIII, 34. 23. Jacob. V, 11. 34. Col. III, 13.

Nostrum est donante ipso ministerium caritatis et humilitatis adhibere: illius est exaudire ac nos ab omni peccatorum contaminacione mundare per Christum et in Christo, ut quod aliis eciam dimittimus hoc est, in terra solvimus, solvatur in celo. Hec Augustinus.

CAP. VIII.

It is the act of an infidel to deny that Christ's deed is an example for us.

Ex istis patet quod est infideli deterior qui negat quod hoc factum Christi sit exemplum ecclesie annotandum. Aliter enim Christus nunquam surgeret ab ista cena solempni et deponeret vestimenta, ut puta, tunicam, et precingeret se lintheo et lavaret pedes discipulis in hac forma, nec est fideli suspicio vel scintilla evidencie quod Christus hic loquitur arroganter, cum 434[d] sit principium fidei quod Christus sit verus | Deus et verus homo et per consequens superbire non poterit vel peccare; verum igitur est quod apostoli sic vocarunt Christum: O magister et domine, cum autonomatice sit utrumque. Ex quo patenter fideles conviciunt quod ipsi debent lavare reciproce pedes suos, cum dominus mundi exempli gracia ita fecit.

Et ex isto fideles secundo eliciunt quod christiani singuli debent Christum in moribus et specialiter in servitute humili imitari, cum magister optimus hic dicat quod hoc fecit ad exemplandum suis fidelibus, ut ipsi reciproce sic faciant.

Washing of feet means helping each other to purify our affections.

Ex quo patet quod ad sensum misticum christiani debent lavare reciproce suos pedes; et hoc docet verbum Domini quando dicit: Et vos debetis alter alterius lavare pedes. Si autem apostoli qui erant discipuli Christi dignissimi, hoc docebant quomodo possunt inferiores eius discipuli ab hoc ministerio excusari. Non autem concipio quod Christus hic mandat vel apostolos vel sequentes discipulos lavare generaliter reciproce et corporaliter suos pedes, sed mistice quod singuli christiani iuvent ceteros ecclesie ad affecciones anime expurgandum et non omittant quantumcunque humile ministerium dum congruit ad istud effectum faciendum. Et

5. A: *solvantur.* 18. A in marg.: *1.* 21. A in marg.: *2.*
35. A: *effecciones.*

sic convenit quod mille vel quotlibet christiani simul lavent multis fratribus suis pedes, cum quotlibet possunt simul iuvare totam militantem ecclesiam ad affecciones animi expurgandum.

Kissing the pope's feet is not according to Christ's ordinance.

Et ex istis patet quod dignitas status vel pape vel alterius que ponit obicem huic ministerio ex ordinacione Domini non processit. Nam si papa vel omittendo corripere vel excitando consenserit quod vocetur *pater beatissimus* et quod subditi sui ab ipso petant pedum oscula beatorum, cum hoc non potest fundari in scriptura vel racione quod sonet in pedum animi locionem, patet quod Christus nunquam docuit hanc doctrinam, quia valde diversum est a papa petere pedum oscula beatorum, et ipsum papam lintheo se precingere et lavare humiliter ut Christus fecit pedes per ordinem subditorum, et quomodocunque sit de hoc, sicut hec corporalia ministeria sunt diversa, sic exaccio diaboli qua movet subditos ad osculandum pedes papales vocando ipsum *patrem beatissimum* est valde remota ab ipso ut lavet spiritualiter subditis suos pedes; et cum hoc debet ex fide evangelii, patet quod iste status et cetere dignitates quas vendicat a rege superbie processerunt. Nec negatur sed commendatur corporalis pedum locio, ut hic edocet Augustinus, sed omnino ex parte Dei iniungitur spiritualis pedum locio mentis.

Private orders fail in this ministry.

Unde inclinacio ad pedes loti indicat affeccionem animi ad loto spiritualiter ministrandum et quomodocunque de figura fuerit necesse est christianum habere huiusmodi figuratum. Unde contingit quod religiosi privati sisinnos plenos habeant rore nocturno servando figuras huiusmodi corporales, cum hec spiritualis affeccio a suis fratribus sit remota, et tales cum ut sic sint ypocrite non lavant confratribus suis pedes sed pocius quantum in ipsis est turpificant illis pedes. Et istam ypocrisim destruxit hic Dominus, cum de se ipso dixit edificatoriam veritatem, docens in hoc quod nedum licet sed proficit quod homo prudenter dicat de se ipso vel alio veritatem. Ideo (ut Augustinus hic notat) Apostolus dicit II, Cor. XII 6: *Si gloriari voluero, non ero insipiens, veritatem enim dicam.* Contingit enim perfectos

2. B: *suos pedes.* 10—14. B: *cum hoc — beatorum* deest. 30 *sisinnos*, i. e. *cincinnos.* 33. B: *jratribus.*

ad laudem Dei et utilitatem ecclesie referre dona que Deus ex sua gracia eis dedit non superbiendo ex illis acceptis muneribus sed proficiendo ecclesie Dei graciam et gloriam extollendo. Et hoc docet hic Christus vocando se ipsum magistrum et dominum. Sed quia propinquum in isto est periculum, videat christianus quod non subtrahat humile ministerium, sed pocius satagat id ipsum adicere, ut dominus hic ostendit. Periculosus itaque est modus heretici truncare fidem scripture, capiendo partem eius ad sensum extraneum, partem aliam que sensum priorem exponeret omittendo, ut multos audivi respondentes ad hanc fidem quod quilibet christianus debet sequi Christum in moribus, ut docet evangelium in hoc loco. Que (inquiunt) evidencia est si Christus sic fecerit, tunc debeo faciendo taliter ipsum sequi, cum nemo alius potest Christo in moribus coequari, ideo debeo deferre prerogative Christi servando sibi istam propriam dignitatem.

Objection: Since we cannot equal Christ, we are not bound to follow His example.

Tales quidem discoli diaboli non considerant quomodo Petrus volens Christum precedere et voluntati sue contradicere, dixit: *Absit hoc a te Domine;* sed Christus signanda sapiencia Petrum corripuit quando dixit: *Vade post me sathana.* Non enim docet fides scripture quod christianus aliquis coequetur Christo in moribus vel | 435ª excellat, quia scit bene quod hoc non poterit, nec Christus hoc precipit, sed quod Christum in quocunque quod fecerit distancius vel propinquius imitetur. Nec est possibile esse christianum aliquem nisi habuerit a Christo potenciam ad taliter secundum gradum aliquem imitandum; ideo hii discoli Antichristi pro eodem a magistro suo accipiunt Christum in moribus imitari et sibi in virtutibus coequari, sed ista stulticia diaboli est supina.

Answer: We cannot rival Christ, but we must imitate Him as far as we can.

Unde (ut notat Augustinus) iste processus evangelii satis instruit quod non possumus Domino in moribus coequari sed propinquius aut remocius ipsum sequi, cum quantumcunque nitimur hic in via, non sumus omnino sine peccato, sicut oportet nos credere Christum esse.

Tercio ex dictis fideles eliciunt quod grave peccatum est istud mandatum Christi contempnere; nam terrenus

It is grave sin to disregard this command of Christ.

12. A in marg.: *Obieccio.* 19. A in marg.: *Responsio.* 24—25. A: *exexcellat.* 39 A in marg.: *3.*

22. Matth. XVI, 22—23.

magister dans doctrinam salubrem suo discipulo dedignatur illum qui despicit hanc doctrinam, quanto magis magister primus celestis qui ita laboriose docet tam opere quam sermone istam sentenciam tam salubrem. Cogita ergo quomodo Christus surrexit a cena et tam attente suis discipulis lavit pedes et quam expresse docet istam sentenciam; postmodum in sermone et istam imitacionem Christi secundum gradum aliquem non negares.

Whether it is possible for man to remit sin.

Movet autem Augustinus utrum frater dimittit peccata alterius, et videtur ipsum tenere quod orans vel promerens ut Deus peccata sua dimittat. dimittit eciam modo aliquo peccata illa, quamvis Deus simpliciter autentice peccata dimittat. Et hunc sensum elicit ex dicto Salvatoris et beati Jacobi, cum Christus sic docet orare Matthei VI, 12. *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Et Jacobus V cap., 16: *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem ut salvemini.* Et videtur racionem alludere istis verbis, quia conviantes, cum peccatis suis aliquo sex modorum reciproce consenciunt, peccatis suis participant, et per consequens possunt peccata illa quantum in ipsis est remittere et iuvare, ut Deus ex sua gracia tollat illa; et sic potest servari Deo ut proprium tollere peccata mundi et remittere vel dimittere ad sensum dictum equivocum tribui creature. Si enim Deus qui peccare non poterit peccata nostra dimittit et pro ipsis orat, quanto magis nos peccati participes debemus hoc facere et sic reciproce pedes lavare? Et patet quomodo hec doctrina evangelica est communis fidelibus et salubris.

CAP. IX.

Sequitur in textu evangelii: *Amen, Amen dico vobis, non est servus maior domino suo neque apostolus maior eo qui misit illum. Si hec scitis, beati eritis, si feceritis ea, non de omnibus vobis dico. Ego scio quos elegerim sed ut adimpleatur scriptura: Qui manducat panem meum*

2. A: *decipit.* 4. A: *quam opere quam.* 10. A: *Movit.* 19. A: *et* deest. 24. A: *et sic.* 27. A: *pro eis.* 33–34. A: *maior illo.* 35. A: *eligerim.*

32. Joh. XIII, 16—19.

levabit calcaneum suum contra me. Amen, Amen dico vobis, priusquam fiat, ut cum factum fuerit credatis quia ego sum.

Augustine: Judas was chosen, but not to bliss.

Super quo Augustinus: *Hoc ideo dixit, quia laverat pedes discipulorum magister humilitatis et verbo et exemplo, sed poterimus ea que sunt onerosius disserenda ipso adiuvante disserere, si non in eis que manifesta sunt immoremur. Cum ergo hec Dominus premisisset, adiunxit: Non de omnibus vobis dico. Ego scio quos elegerim, sed ut impleatur scriptura: Qui manducat panem mecum levabit super me calcaneum suum. Hoc quid est aliud nisi conculcabit me? Notum est de quo loquatur; Judas ille traditor eius adtingitur. Ergo ipsum non elegerat, unde ab eis quos elegit isto sermone secernitur. Quod ergo dico, inquit: Beati eritis si feceritis ea, non de omnibus vobis dico. Est inter vos qui non erit beatus neque faciet ea. Ego scio quos elegerim. Quos nisi eos qui beati erunt, faciendo que precepit ac facienda monstravit qui efficere beatos potest? Non est, inquit, Judas traditor electus? Quid est ergo quod alio loco dicit: Nonne ego vos duodecim elegi et unus ex vobis diabolus est? An et ipse ad aliquid est electus ad quod utique erat necessarius? Non autem ad beatitudinem de qua modo ait: Beati eritis si feceritis ea? Hoc non de omnibus dicit. Scit enim quos* 435b *ad societatem | beatitudinis huius elegerit. Non est ex eis iste qui panem eius sic edebat, ut super illum levaret calcaneum. Illi manducabant panem Dominum, iste panem Domini contra Dominum, illi vitam, iste penam. Qui enim manducat indigne, ait Apostolus, iudicium sibi manducat. Amodo, inquit, dico vobis priusquam fiat, ut credatis cum factum fuerit, quia ego sum, id est, ego sum de quo illa scriptura precessit, ubi dictum est: Qui manducat panem meum levabit super me calcaneum.* Hec Augustinus.

John's habit of doubling the 'Amen.'

Ex isto evangelio notari poterunt multa bona, primo quomodo Johannes more suo limpitudinis intuens divinitatem Christi ac eius humanitatem communiter iurando geminat ipsum Amen. Nec solum notatur quod tam

4. A in marg.: *Augustinus.* 14. B: *secernit.* 17. B: *eligerim.* 23. A: *eretis.* 32. A: *ubi* deest. 34. A in marg.: *Johannes.*

4. S. Augustinus l. c. pag. 662. 10. Psalm. XL, 10. 20. Joh. VI, 71. 27. I. Cor. XI, 29. 30. Joh. XIII, 19. 32. Ps. XL, 10.

divinitas Christi quam eius humanitas originant istud notabile iuramentum, sed quod hoc iuramentum nunquam asseritur nisi quando sequitur veritas annotanda; cum autem hoc mandatum Christi de locione pedum sit fidelibus tantum notabile, ut Christus exprimat eius notam, sic arguit: Non est servus vel apostolus maior suo domino vel mittente, sed omnes apostoli Christi sunt eius servi et ab eo missi ut ex fide supponitur: ergo omnes illi et per consequens eius inferiores in divino iudicio sunt subdendi isti operi Salvatoris. Cum ergo Christus tam signanter in persona propria fecerat istud opus, omnes christiani debent istud facere consequenter. Et supponitur fides assumpti tamquam principium per se notum. Et ideo signanter dicit Christus christianis generaliter: Si hec scitis in practica fructuose doctrinam ad operam applicando, beati eritis si compleveritis horum fructus.

Different kinds of election.

Secunda nota textus evangelici est de distinccione eleccionis apostolorum. Aliquem enim eligit Christus ad apostolatum solum pro officio hic in via, ut patet de Scarioth, et aliquem ad beatificacionem in patria, ut patet de duodecim apostolis preter ipsum. Ideo cum Christus facit hic mencionem de beatitudine, signanter hic inserit istam eleccionem ad beatitudinem limitatam.

Iscariot chosen for a good purpose.

Et patet quod non est repugnancia in evangelio sed notabilis conveniencia complexenda. Nec dubium quin eleccio Scarioth fuit iusta, cum tantum profecit ecclesie, aliquando directe ut ferendo loculos et alia ministeria apostolica plurima faciendo et aliquando indirecte, ut furando pecuniam, prodendo Dominum et suos futuros discipulos exemplando. Christus autem videtur aliud notabile explicare, cum dicit Scariothi ad hoc proficere ut impleatur scriptura Psalmi XL dicti de Christo et suis discipulis quod proditor qui edebat panem Christi, quod Augustinus videtur intelligere de Eucaristia, ipsum Christum proditorie conculcabit et hinc secundum Augustinum Christus in evangelio specificat quod ipse est de quo loquitur hic scriptura.

Proof of the doctrine of necessity.

Et ex hoc fideles eliciunt terciam notam, scilicet quod omnia que evenient de necessitate evenient; quia supposito

1. A: *originavit.* 8. A: *ut* deest. 18. A in marg.: *2.* 22. B: *ae IX apostolis.* 40. A in marg.: *3 quod omnia que evenient necessario evenient.*

quod in scriptura sacra inseritur vel oportet quod ipsum eveniat vel quod dominus menciatur, et cum non minus necessitat preordinacio ac eterna Dei volucio quam scriptura, planum videtur de futuris singulis quod necessaria sunt futura.

CAP. X.

Augustine: This text gives no support to Arianism.

Sequitur in textu evangelii: *Qui accipit si quem misero, me accipit; qui autem me accipit, accipit eum, qui misit me.* Super quo Augustinus: *Tantum ne distare intelligi voluit inter eum quem misit et se ipsum quantum inter se ipsum et Deum patrem. Hoc si isto modo acceperimus, nescio quos gradus quod absit Arianorum more faciemus. Illi quippe cum audiunt hec evangelica verba seu legunt, statim ad illos gradus sui dogmatis currunt quibus non ascendunt ad vitam sed precipitantur in mortem. Continuo quippe dicunt: Quantum Apostolus filii distat a filio, quamvis dixerit: Qui accepit si quem misero, me accipit, tantum distat et filius a patre quamvis dixerit: Qui autem me accipit, accipit eum qui me misit. Sed si hoc dicis, oblitus es heretice gradus tuos. Si enim tanto intervallo propter hec Domini verba filium a patre quantum apostolum distinguis a filio, ubi positurus es Spiritum Sanctum? Exciditne tibi quod ponere eum soles post filium? Erit ergo ipse inter apostolum et filium, et multo amplius distabit filius ab apostolo quam pater a filio An forte ut inter filium et apostolum atque inter filium et patrem maneat paribus intervallis ista distinccio, equalis* 435c *erit Spiritus Sanctus | Filio? Sed nec hoc vultis. Ubi ergo eum posituri estis? si quanta Filium Patri, tanta apostolum Filio in discrecione supponitis. Cohibete itaque vestre presumpcionis audaciam et in hiis verbis nolite querere quantam et Filii et apostoli, tantum Patris Filiique distanciam. Ipsum Filium pocius audite dicentem: Ego et Pater unum sumus. Ubi Veritas vobis inter genitorem et unigenitum nullam distancie suspicionem reliquit, ubi gradus vestros Christus elicuit, ubi scalas vestras petra confregit.*

9. A in marg.: *Augustinus.* 12. A: *faciamus.* 28. A: *multis.* 30. A: *in* deest. 35. B: *suppositacionem.* 36. A: *elicit.*

7. Joh. XIII, 20. 9. S. Augustinus l. c. pag. 663 33. Joh. X, 30.

Sed hereticorum refutata calumpnia quonam modo nos accepturi sumus hec dominica verba: Qui accipit si quem misero me accipit. Qui autem me accipit accipit eum qui me misit. Si enim voluerimus intelligere, ideo dictum: Qui me accipit accipit eum qui me misit, quod unius nature sint Pater et Filius, consequens videbitur ex eorundem verborum regula qua dictum est qui accipit si quem misero me accipit ut unius nature sit Filius et apostolus. Posset quidem et hoc non inconvenienter intelligi, quoniam gemine est gigas ille substancie qui exultavit ad currendum viam: Verbum enim caro factum est, hoc est, Deus homo factus est. Proinde ita dixisse posset videri: Qui accipit si quem misero me secundum hominem accipit: Qui autem me secundum Deum accipit accipit eum qui me misit. Sed cum ista dicebat, non ab illo nature unitas sed in illo qui mittitur mittentis commendabatur auctoritas. Sic itaque unusquisque eum qui est missus accipiat ut in illo eum qui misit attendat. Si ergo attendas Christum in Petro, invenies discipuli preceptorem, si autem attendas Patrem in Filio, invenies unigeniti genitorem; ac si in eo qui missus est sine ullo errore accipis mittentem. Ea que sequuntur in evangelio non sunt temporis brevitate coartanda. Et ideo sermo iste carissimi velut ovium sanctarum cibus si sufficit salubriter capiatur: si exiguus est desiderabiliter ruminetur. Hec Augustinus.

The Arian heresy as to degrees in the Trinity is at an end.

Quantum ad istam heresim Arrianam ponentem gradus inter patrem et filium et Spiritum Sanctum, sic quod ipse sint tres substancie, sic quod sola prima substancia sit verus Deus quem dixerant esse patrem, secunda vero substancia sit Deus filius minor patre, et tercia substancia sit Spiritus Sanctus et non Deus, nisi equivoce, ab ista quidem heresi est christiana ecclesia modo verbaliter quietata, cum concedit Christum esse duplicem substanciam, divinitatem scilicet et humanitatem et secundum divinitatem esse cum patre et Spiritu Sancto eandem substanciam simplicissimam increatam, cum illa substancia sit summa res et tota trinitas personarum.

17. A: *Sed utique.* 27. A in marg.: *Johannes.* 29. B: *iste sint.* 34. A: *Christum est.* 37. B: *simplicimam.*

11. Psalm. XVIII, 6; Joh. I, 14.

A new heresy has arisen as to degrees in the church, preached by the friars, who hold themselves out as representatives of Christ.

Sed surrepit diebus nostris periculosa heresis nimium practizata de gradibus dignitatum ecclesie militantis, cum papa electus per cardinales vendicat primum gradum et post eum cardinales et alii secundum quod ipse voluerit limitare; et sic ista veritas evangelica qua Christus diffinit quod humilior et servitivior erit maior inter istos hereticos est sopita; et ad tantum exuberat hec heresis usque ad caudam huius capitis quod fratres dicunt quantumcunque male vixerint: quicunque fidelis aliquem ipsorum in nomine Christi suscepit, Christum suscipit; et hec heresis lacius et diuturnius intoxicat militantem ecclesiam quam intoxicat heresis Ariana, cum implicat quod statutum papale est prestancius quam ordinacio Trinitatis, et ex hoc tantum perturbatur ecclesia quod in clero est plena blasphemiis, spoliis et rapinis, cum Antichristus non timet concedere quotcumque indulgencias ac privilegia propter honores mundanos et terrenorum stercorum acquirenda; et dicat fidelis Christi sentenciam quod quicunque fuerit humilior et servitivor militantis ecclesie, hic est maior ut, sive fuerit papa sive cardinalis, sive episcopus, sive persona alia secte private sive simplex sacerdos ruralis vel fidelis alius, dum fuerit maior in virtutibus, tunc est maior apud divinum iudicium et simpliciter tunc est maior.

Christ would have ended rivalry by a test that man cannot apply.

Christus autem volens istam contencionem maioritatis
435[d] repellere | diffinivit hanc supradictam sentenciam evangelicam quam nemo sensibiliter potest discernere sed ex opere probabiliter supponere, ne fiat contencio in maioritate mundana. Antichristus autem ad tantum sopivit hoc divinum arbitrium quod ipso dimisso tantum attenditur ad arbitrium Antichristi, sic quod quicunque invexerit contra hos gradus dignitatum quas Antichristus instituit censebitur maximus hereticus et tamquam summe diabolus perturbans ecclesiam punietur. Ista ergo heresis sic perturbans ecclesiam destructa foret viriliter a sanctis doctoribus qui heresim destruxerant Arianam. Sed tunc oporteret mundanas divicias et honores seculi a clero extrahere et quiescere in lege et ordinacione domini Jesu Christi.

The pope's tail appeal. 1. To this text of St. John.

Sophisticat autem specialiter cauda huius draconis quod quicunque illorum in nomine Christi quicquam pecierit, quicquam sibi dederit, dabit Christo, et primo

7. A: *inter* twice. 15. A: *blasphemis.* 17. Codd.: *pravilegia.*

2. They urge that without degrees in the church no one would know to what priests to turn.

fundat se super hoc evangelio Johannnis qui accipit si quem misero me accipit. Secundo facit evidenciam ducentem ad istam perplexitatem quod aliter nemo cognosceret, cui clerico faceret beneficienciam vel honorem, cum nullus militancium cognoscit maioritatem clerici quoad Deum.

They should shew that they are sent by Christ.

Quantum ad istud problema Antichristi, hic hoc duplex dubium (quantum ad fratres attinet) est solvendum, et quantum ad alias Antichristi partes postmodum diffusius dilatandum. Constat autem fideli qui vel perfunctorie novit formam logice quod oportet sophistam Antichristi ostendere quod vel fratres vel quecunque persone alie cupide mendicantes a plebe indebite mittantur a domino Jesu Christo, et tunc oportet eos fundare sectas suas in evangelica racione et abusus suorum statuum postmodum expurgare; quod cum non possunt, nichil illis et huic evangelio ad taliter mendicandum. Sic enim posset sophista diaboli cecare ad tempus lucis filios quod diabolus quamcunque naturam assumpserit est generaliter a fidelibus acceptandus et in sua nequicia contra ecclesiam nutriendus, quia (sicut patet alibi) Scarioth de superficie religionis Christi fuit diabolus, quanto magis contingit hoc de religionibus in statu legis Domini non fundatis et inducere posset diabolus perplexitatem ulteriorem et repugnancia legis Christi, cum Christus docet Matthei VII, 15: *Attendite a falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Et Matthei XXIV, 23 mandat prudenter contra tales pseudochristos: *Nolite abire, nolite credere*, multo magis non tractarent eos domestice recipiendo ipsos in domos suas vel societatem, cum Johannes mandat secunda sua epistola: *Si quis venit ad vos et hanc doctrinam non affert, nolite eum in domum recipere, neque Ave ei dixeritis.* Et ille est infideli deterior qui opinatur quod Christus est hic oblitus doctrine sue proprie vel contrarius sibi ipsi.

We should teach these friars better,

Tota ergo difficultas stat in solucione secunde evidencie quomodo tales discoli sunt tractandi et a fidelibus cognoscendi; et videtur fidelibus cum ipsi fratres sint creature et natura ad ymaginem Dei facte quod cuncti fideles debent eos tractare in caritate et sic docere eos quod legem Christi pure accipiant quod debet esse eis

2. A: *secundo fiat evidenciam facit evidenciam.*

preciosius quam bonum aliquod temporale. Si autem sint in corporali penuria, quod quidam vocant in ultima necessitate, fideles qui habent ad hoc sufficienciam temporalium atque potencie debent eos in temporalibus cum prudencia adiuvare, quia grave videtur quod bos vel asinus proximi debet de puteo eciam in sabbato extrahi et non natura eadem cum christiano ad ymaginem Dei facta.

and if they need it we may give bodily relief.

In hiis autem est prudencia moderanda, primo quod hortetur talis refuga ut ipsam deserat discoliam et pure sectam Christi acceptet et postmodum secundo supposito quod sit validus in corpore et non in tali ultima necessitate doceri debet quod secundum legem Christi debet propriis manibus laborare. Supposito autem quod sit magis indigens ultime necessitati propinquior, tunc potest sub condicione ut hanc discoliam deserat et secte Christi adhereat in temporalibus cum moderamine relevari; et dimissis hiis circumstanciis contingit faciliter quod imprudenter ipsum relevans nocet sancte matri ecclesie et in persona propria edificat ad iehennam.

But they must quit their order, and go to work if capable.

Et quantum ad noticiam huius discolie, patet quod discerni potest per vitam et opera, si in lege Domini non fundetur. Et signum sensibile evidenter noscibile est quod quis fert super se approbative aliquod signum
436a seu simile de quatuor | istis sectis. Viator enim ut talis est quasi nugigerulus, gerens pixidem inimici; ideo qui amant Christum, hostem Christi prudenter tractarent cum tali diabolico nuncio, et a suo contubernio precaverent, quia sicut non est communicacio Christi ad Belial, sic nec servi Christi cum servo Belial, nisi forte ut ad fidem ecclesie convertatur.

While they cleave to their order we should have nothing to do with them.

CAP. XI.

Sequitur in textu evangelii: *Cum hec dixisset Jesus, turbatus est spiritu et dixit: Amen, amen dico vobis quia unus ex vobis tradet me.* Super quo Augustinus: *Non parva fratres ex evangelio beati Johannis nobis proponitur questio, ubi ait: Cum hec dixisset Jesus, turbatus*

Augustine:

9. B: *in istis autem.* 27. B: *hostem Antichristi.* 35. A in marg.: *Augustinus;* B in marg. manu rec. *Joh. 13. 21.* 33, 37. A: *hoc.*

33. Joh. XIII, 21. 35. S. Augustini l. c. pag. 664.

Why Christ was troubled in spirit.

est spiritu et protestatus est et dixit: Amen amen, dico vobis quod unus ex vobis tradet me. Hincne turbatus est Jesus non carne sed spiritu quia dicturus fuerat: Unus ex vobis tradet me? Numquid nam illi hoc tunc primum venit in mentem vel tunc primum ei subito revelatum est eumque repentina tanti mali novitate turbavit? Nonne hinc paulo ante loquebatur dicens: Qui manducat meum panem levabit super me calcaneum? Nonne eciam superius iam dixerat: Et vos mundi estis sed non omnes? Ubi Evangelista subiunxit: Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum quem iam et ante signaverat dicens: Nonne ego vos duodecim elegi et unus ex vobis diabolus est? Quid est ergo quod nunc conturbatus est spiritu, cum protestatus est et dixit: Amen amen, dico vobis quia unus ex vobis tradet me? An quia cum iam fuerat expressurus, ut non lateret in ceteris sed discerneretur a ceteris, ideo turbatus est spiritu. Et quia ipse traditor iam fuerat exiturus ut Judeos quibus Dominus ab ipso traderetur adduceret, turbavit eum imminens passio et periculum proximi et traditoris impendens manus, cuius fuerat precognitus animus. Tale quippe est quod Jesus turbatus est spiritu quale eciam illud quod ait: Nunc anima mea turbata est, et: Quid dicam? Pater salva me ex hac hora, sed propterea veni in hanc horam. Sicut ergo tunc anima eius turbata est hora propinquante passionis, ita etiam nunc exituro Juda atque venturo et propinquante tanto scelere traditoris turbatus est spiritu.

Turbatur ergo potestatem habens ponendi animam suam et potestatem habens iterum sumendi eam? Turbatur tam ingens potestas, turbatur petre firmitas: an pocius in eo nostra turbatur infirmitas? Ita vero nihil indignum credant servi de Domino suo sed agnoscant se membra in capite suo. Qui mortuus est pro nobis, turbatus est idem ipse pro nobis. Qui ergo potestate mortuus est, potestate turbatus est: qui transfiguravit corpus humilitatis nostre conforme corpori ecclesie sue, transfiguravit in se eciam affectum infirmitatis nostre, compaciens nobis affectu anime sue. Proinde quando turbatur magnus, fortis, certus invictus, non ei timeamus quasi deficiat, non perit sed nos

28. A: *ponendi* deest. 38—39. B: *vinctus non ei.* A: *vincrus.*

11. Joh. VI, 71. 22. Joh. XII, 27. 28. Joh. X, 18. 35. Phil. III, 21.

querit; inquam nos omnino sic querit, nos ipsos in illius perturbacione videamus ut quando turbamur, non desperacione pereamus. Quando turbatur qui non turbaretur nisi volens, eum consolatur qui turbatur et nolens.

It is a false philosophy that says wise men are never troubled.

Pereant argumenta philosophorum qui negant in sapientem cadere perturbaciones animorum. Stultam fecit Deus sapienciam huius mundi et dominus novit cogitaciones hominum quoniam vane sunt. Turbetur plane animus christianus, non miseria sed misericordia timeat ne pereant homines Christo, contristetur cum perit aliquis, Christo concupiscat adquiri homines, Christo letetur cum adquiruntur homines, Christo timeat et sibi ne pereat et Christo, contristetur peregrinari se a Christo, concupiscat regnare cum Christo, letetur dum sperat se regnaturum esse cum Christo. Iste sunt certe quatuor quas perturbaciones vocant: timor et tristicia, amor et leticia. Habeant eas iustis de causis animi christiani, nec philosophorum stoicorum vel quorumcunque similium consenciatur errori, qui profecto quemadmodum vanitatem existimant veritatem, sic stuporem deputant sanitatem; ignorantes sic animum hominis quemadmodum corporis membrum desperacius egrotare, quando et doloris amiserit sensum.

Sed dicit aliquis: Numquid animus christiani debet eciam morte impendente turbari? Ubi est enim quod Apostolus ait concupiscenciam se habere dissolvi et esse cum
436b *Christo, si illud | quod concupiscit potest eum turbare cum venerit? Facile est quidem istis ad hec respondere qui et ipsam leticiam perturbacionem vocant. Quid si enim propterea morte imminente turbatur, quia morte imminente letatur. Sed hoc (inquiunt) gaudium, non leticia nominanda est. Quid est hoc nisi easdem res sentire et rerum nomina velle mutare. Verum nos sacris litteris accommodemus auditum et secundum ipsas pocius istam questionem Domino adiuvante solvamus: nec quoniam scriptum est: Cum hec dixisset Jesus, turbatus est spiritu; dicamus eum leticia fuisse turbatum, ne verbis suis nos ipse convincat, ubi dicit: Tristis est anima mea usque ad mortem. Tale aliquid eciam hic intelligendum est, quando suo traditore iam tunc solo exituro et cum suis sociis continuo redituro*

26. A: *quod* deest.

8. I. Cor. I, 20. 23. Psalm. XCIII, 11. 26. Phil. I, 23. 37. Matth. XVI, 38.

Christ was troubled that we might be comforted.

Jesus turbatus est spiritu. Firmissimi sunt quidem christiani, si qui sunt, qui nequaquam morte imminente turbantur. Sed numquid Christo firmiores, quis hoc insanissimus dixerit; quid est hoc quod ille turbatus est nisi quia infirmos in suo corpore, hoc est in sua ecclesia, sue infirmitatis voluntaria similitudine consolatus est, ut si qui suorum adhuc morte imminente turbantur in spiritu ipsum intueantur, ne hoc ipso se putantes reprobos peiore desperacionis in morte sorbeantur. Quantum itaque bonum de participacione divinitatis eius spectare et sperare debemus, cuius nos et perturbacio tranquillat et infirmitas firmatur. Sive ergo isto loco ipsum Judam pereuntem miserando turbatus est sive sua morte propinquante turbatus est, non est tamen ullo modo dubitandum non animi infirmitate sed potestate turbatum, ne nobis desperacio salutis oriatur, quando non potestate sed infirmitate turbamur carnis, quippe ille gerebat infirmitatem que infirmitas resurreccione consumpta est, sed qui non solum homo verum eciam Deus erat, ineffabili distancia universum genus humanum animi fortitudine superabat. Non ergo aliquo cogente est turbatus sed turbavit semetipsum, quod de illo evidenter expressum est, quando Lazarum suscitavit. Nam ibi scriptum est quod turbaverit se ipsum, ut hoc intelligatur, et ubi non legitur scriptum, et cum eum legitur fuisse turbatum, affectum quippe humanum, quando oportuisse iudicavit, in se ipso potestate commovit qui hominem totum potestate suscepit. Hec Augustinus.

CAP. XII.

Ex hiis dictis cum exposicione doctoris eximii Augustini potest fidelis flores virtutum excerpere et animum secundum omnes suas potencias enutrire, quia secundum Augustinum Omelia proxima precedente sermo iste velut omnium animarum sanctarum cibus, si sufficit salubriter capiatur, si exiguus est desiderabiliter ruminetur.

Prevalent heresies as to Christ's nature.

Videtur istum sanctum sentire quod hoc evangelium Johannis sufficit ad omnes vires animi regulariter

2. A: *neququam.* 12. A: *firmat.* 13—14. A: *sive—turbatus est* deest; B in marg. addit. 23. A: *turbavit.* 31. A: *quod secundum.* 33. B: *animarum* deest. 33—34. A: *sanctarum salubriter capiatur cibus sufficit.*

23. Joh. XI, 33.

nutriendas. Sufficit enim expergefacere tam affectum quam eciam intellectum, destruendo hereses et docendo pulcherrimas atque catholicas veritates. Unde erubescant recentes heretici qui dicunt esse hereticum quemquam concedere quod Christus sit mobilis per hoc quod Christus est deitas; sic enim heresiarche nostri temporis dixerunt quod scriptura sacra et specialiter evangelium Johannis est impossibile. Istam autem heresim potenter destruunt tam fides evangelii quam eciam Augustinus et (ut dictum est diffuse alibi) tota hereticorum ydioticorum sentencia stat in isto: *Ego sinistre intelligo sensum evangelii aliter quam deberem, ergo facio evangelium esse falsum*, modo quo idiote arguunt quod nedum faciunt solem, lunam et astra cetera esse falsa sed eciam deitatem quia per omnia ista false intelligunt et aliter quam deberent.

Every part of what is true is in some sense true.

Dictum est autem quod veritas evangelica est evangelium; et ipsa non potest falsificari ab aliqua creatura. Quamvis autem de codicibus sit fidelibus parva cura, tamen supponendum est fideliter quod sunt veri secundum suas partes singulas, dum sane fuerint intellecti, quia quelibet pars scripture sacre cum dicit eandem veritatem quam dicit suum totum completum, licet incomplete et parcialiter dicat illam, est vera, sicut oportet suum integrum esse verum, ut logici vere dicunt quod quelibet pars istius: 'nullus homo est asinus,' eciam ista pars 'homo est asinus' est vera ex hoc quod signat principaliter istam veritatem: Nullus homo est asinus, sic est de scripture sacre partibus senciendum.

A theologian should be trained in logic, philosophy and metaphysic. He needs 1. a right theory of universals;

Unde quidam theologi dicunt quod necesse est theologum in recta logica, philosophia et metaphisica esse instructum et quod cognoscat istam quintuplicem armaturam, primo quod cognoscat universalia ex parte rei; et per hoc potest cognoscere verba Moysi locuta de genere et specie, et non oportet eum modo sophistarum per anteposicionem et postposicionem terminos camerare. Secundo cognoscat secundum rectam metaphisicam scole Christi veritatem de quiditate temporis

6. A: *enim* deest. 30. A in marg.: *Nota de quintuplici armatura theologorum.* 32. B in marg.: *Notes quintuplicem arm . . .* 32. A: *quinplicem;* B: *quintiplicem.* 33. A in marg.: *1.*

37. *camerare;* i. e. ponderare, see above pag. 166, l. 10, Sermones IV, pag. 45, l. 27.

2. to understand the nature of accidents;

et aliorum accidencium, quomodo non sunt nisi disposiciones subiecto suo formaliter et accidentaliter inherentes; et per hoc potest cognosci distinccio novem generum accidencium et quomodo Augustinus vere senténciat, quod ab ineunte iuventute didicit non posse esse accidencia sine subiecto. Et confunditur ista heresis quod hostia consecrata sit accidens sine subiectante substancia sive nichil. 436c

3. to know that all things past or future are present with God;

Tercio quod cognoscat quod apud Deum et creatos spiritus omnia que fuerunt vel erunt sunt in magno tempore sibi presencia, et per hoc potest cognosci sensus huius evangelii: *Antequam Abraham fieret, ego sum* cum sibi similibus, quomodo verbis sapientibus expressatur.

4. that all things have an ideal existence in God;

Quarto quod cognoscat quod creature habent in Deo esse ydeale eternum existenciam in suo genere eternaliter antecedens; et per hoc potest cognosci huius sensus evangelii Johannis: *quod factum est in ipso, vita erat*, et huius verbi Apostoli: *Ipse est omnia in omnibus* cum eis similibus.

5. that essential nature is perpetual.

Et quinto quod cognoscat naturalem essenciam esse perpetuam et ex non quantis esse compositam et formas materiales esse eius disposiciones, licet sint specierum et generum quiditates; et per hoc potest cognosci quomodo vidit Deus cuncta que fecerat et erant valde bona, quomodo unum elementum erit reliquum, licet forme substanciales que sunt accidentales materie innoventur. Per hec quinque cum suis appendiciis potest subtilis logicus defendere catholice textus theologicos scripturarum.

We must learn to distinguish the various senses of scripture.

Unde ut patet specialiter in hoc evangelio Johannis et in expositorio Augustini congruit valde quod Spiritus Sanctus exprimendo diversas equivocaciones propter causam notabilem variet verba sua. Unde secundum scripture logicos tribus modis potest verificari apparens repugnancia de eodem, primo modo secundum partem disparem, ut sicut contingit idem secundum diversas

5. A: *quod ab ineunte* twice; ib. A: *iuventute* deest. 6. A in marg.: 3 *quod accidencia secundum Augustinum non possunt esse sine subiecto.* 15. A in marg.: . 21. A in marg.: 5. 24. A: *et generum* deest. 35. B: *loc*os.

12. Joh. VIII, 58. 18. Joh. 1, 3. 19. Col. III, 11.

partes simul calefacere et frigefacere, sic contingit idem simul esse calidum et frigidum quoad illas. Sic enim est idem homo simul calidus et frigidus, sanus et infirmus, ut noverunt metaphysici libere et impugnabiliter colloquentes.

Secundo modo contingit idem secundum raciones dispares habere denominaciones contrarias ut idem homo secundum spiritum est incorporeus, immortalis, et secundum naturam corpoream est corruptibilis et mortalis; et illo modo sepe vere dicit scriptura quod homo est spiritus, et alibi sine eius repugnancia dicit quod eadem persona hominis est sensibilis et mortalis.

Tercio vero modo videtur dici contraria de eodem, dum fuerit disparitas racionis, ut subtiliores theologi dicunt quod Deus vult peccatum secundum esse suum secundum hoc ut peccatum proficiat et cum Deus non vult illud peccatum secundum esse suum primum, hoc est, non vult ut creatura peccet, et sic cum non sit in equivocis contradiccio, patet quod non est repugnancia in verbis scripture dictis de domino secundum divinitatem suam ac humanitatem ut omnia positiva que humanitati Christi convenerunt sunt de ipso simpliciter concedenda. Omnia eciam positiva que divinitati sue excepta personali proprietate conveniunt sunt de ipso eciam concedenda, ut conceditur catholice quod licet Christus mundum creaverit et sit eternus, quia divinitus ipse, idem tamen Christus est creatus sensibilis et mortalis, quia secundum eius humanitatem pro suo tempore.

Sophism of Antichrist founded on equivocation.

Erubescant igitur discipuli Antichristi cum sic arguunt: Christus non est sensibilis, partibilis vel mobilis secundum divinitatem, ergo Christus non est sensibilis, partibilis vel mobilis quovis modo; sicut enim fideles concedunt de Christo simpliciter quod sit homo, sic concedere debent de ipso predicata alia que sequuntur. Ideo dicunt antiqui logici quod inconveniens foret idem secundum idem simul contrarie nominari. Et per hec patet responsio ad obiectum communem in ista materia. Arguitur enim communiter quod si Christus turbatus est, quia secundum humanitatem, videtur quod foret perpetuo perturbatus, quia cuncta sunt sibi presencia.

6. A in marg.: *2;* ib. A: *secundum naturas.* 13. A in marg.: *3.*
16. A: *secundum hoc est;* ib. B: *non* deest.

Sed hic oportet cognoscere quod quedam est in Christo noticia experimentalis, que cum sit relativa adquiritur et perditur pro tempore vie Christi, sicut alie humane noticie, et ita Christus quando vidit Scarioth ab ipso recedere ad ipsum prodendum pontificibus et tradendum crucifixoribus fuit nimirum humanitus perturbatus. Cum autem divinitus sint cuncta | que fuerunt vel erunt sibi 436[1]
presencia et non potest secundum divinitatem turbari, non mirum si non eternaliter sit turbatus, quando eciam intuetur in verbo vel noticia imperdibili pro suo perpetuo, quomodo est pro suo tempore crucifixus, quia tamen non est crucifixus vel crucifigendus pro tempore quolibet preterito vel futuro, non mirum si non semper vel cum sua beatitudine sit turbatus. Et eodem modo dicitur de denominacionibus beatorum. Vera igitur sunt verba evangelica dicta de Christo. Nec potest scolaris diaboli ipsa secundum racionem vel fidem scripture vivaciter impugnare, sed facile est subtilem theologum noscentem scripture logicam tollere omnes versucias Antichristi.

We need not be ashamed to say that we give an opinion under correction.

Unum tamen testor theologum qui vult tenere generaliter istam fidelem sentenciam de veritate scripture quod obligat se ad solvendum multas Antichristi versucias et sensum catholicum scripture generaliter exponendum; et quia hoc non est opus iuvenis vel opus unius diei, fidelis theologus non verecundatur dicere quoad illa que non plene studuerat quod nondum hec studuit sed salva correccione sensus eorum sic condicionaliter possunt capi. Quis autem viator verecundaretur suam ignoranciam vel tam altam sentenciam non condicionaliter testaretur?

CAP. XIII.

Sequitur in textu evangelii: *Aspiciebant ergo ad invicem discipuli, hesitantes de quo diceret. Erat ergo recumbens unus ex discipulis eius in sinu Jesu quem diligebat Jesus. Innuit ergo huic Simon Petrus et dicit ei: Quis est de quo dicit? Itaque cum recubuisset ille supra*

24. A: *et secundum catholicum.*

33. Joh. XIII, 21—27

pectus Jesu, dicit ei: Domine, quis est? Respondit Jesus: Ille est, cui intinctum panem ego porrexero. Et post buccellam tunc introivit in eum satanas. Super quo Augustinus: *Hoc evangelii capitulum fratres ita nobis exponendum hac leccione propositum est, ut iam eciam de traditore Domini per panem tinctum eique porrectum satis evidenter expresso aliquid dicere debeamus. Et de illo quidem, quod eum iam demonstraturus Jesus turbatus est spiritu preterito sermone disserui, sed forte quod ibi non dixi eciam hec nobis Dominus signare sua perturbacione dignatus est, quod scilicet falsos fratres et dominici agri illa zizannia ita necesse est usque ad messis tempus inter frumenta tolerari, ut quando ex eis aliqua separari eciam ante messem urgens causa compellit, fieri sine ecclesie perturbacione non possit. Hanc perturbacionem sanctorum suorum per schismaticos et hereticos futuram quodammodo prenuncians Dominus prefiguravit in se ipso cum exituro Juda homine malo et commixtionem frumenti in qua diu fuerat toleratus separacione apertissima relicturo turbatus est non carne sed spiritu. Spirituales enim eius in huiusmodi scandalis non perversitate sed caritate turbantur, ne forte in separacione aliquorum zizanniorum simul aliquod eradicetur et triticum.*

Augustine: We see how hard it is to weed out the tares from the wheat.

Turbatus itaque est Jesus spiritu et protestatus est et dixit: Amen amen dico vobis quia unus ex vobis tradet me. Unus ex vobis numero, non merito, unus ex specie, non virtute, commixcione corporali, non vinculo spirituali, carnis admixcione, non cordis socius unitate: proinde non qui ex vobis est sed, qui ex vobis exiturus est. Nam quomodo erit verum quod protestatus est Dominus et dixit: Unus ex vobis: si verum est quod ait idem ipse in epistola sua, cuius est hoc evangelium: Ex nobis exierunt sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum. Non igitur erat ex illis Judas; mansisset enim cum illis, si esset ex illis. Quid est ergo: Unus ex vobis tradit me: nisi unus ex vobis iturus est qui tradet me; quia et ille qui ait: Si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum, iam dixerat: Ex nobis

3. A in marg.: *Augustinus.* 9. A: *sed fortassis.* 11—12. B: *Domini agri.* 25. A: *unus ex* after *merito* deest.

3—4. S. Augustinus l. c. pag. 666. 11. Matth. XIII, 30. 32. I. Joh. II, 19.

exierunt. Ac per hoc utrumque verum est ex nobis et non ex nobis, secundum aliud ex nobis, secundum aliud non ex nobis, secundum communionem sacramentorum ex nobis, secundum suorum proprietatem criminum non ex nobis.

Each apostle was conscions for himself, but knew nothing of his neighbour.

Adspiciebant ergo ad invicem discipuli hesitantes de quo diceret. | Sic quippe in eis erat erga magistrum suum 437[a]
pia caritas, ut tamen eos humana alterum de altero stimularet infirmitas. Nota quidem sibi erat cuiusque consciencia, verumptamen quia proximi erat ignota, ita sibi unusquisque erat certus, ut incerti essent et in ceteris singuli et in singulis ceteri.

He that lay on Jesus' bosom was John.

Erat ergo recumbens unus ex discipulis eius in sinu Jesu quem diligebat Jesus. Quid dixerit, in sinu, paulo post ait, ubi dicit: Super pectus Jesu. Ipse est Johannes cuius est hoc evangelium, sicut postea manifestat. Erat enim hec eorum consuetudo qui sacras nobis literas ministrant, ut quando ab aliquo eorum divina narrabatur historia, cum ad se ipsum veniret tamquam de alio loqueretur et sic se insereret ordini narracionis sue, tamquam rerum gestarum scriptor non tamquam sui ipsius predicator. Nam et hoc sanctus Mattheus fecit, qui cum in textu narracionis sue venisset ad se ipsum: Vidit, inquit, in telonio sedentem quendam publicanum nomine Mattheum, et ait illi: Sequere me. Non ait: Vidit me et dixit michi. Hoc fecit et beatus Moyses. Ita de se ipso tamquam de alio cuncta narravit ut ait: Dixit Dominus ad Moysen. Inusitacius apostolus Paulus, non in historia ubi rerum gestarum suscipitur explicanda narracio, sed in epistola hoc fecit. Nam utique de se ipso ait: Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, sive in corpore sive extra corpus, nescio, Deus scit, raptum huiusmodi usque in tercium celum. Quocirca quod eciam hic beatus evangelista non ait: Eram recumbens in sinu Jesu, sed ait: Erat recumbens unus ex discipulis, nostrorum auctorum consuetudinem agnoscamus pocius quam miremur. Quid enim deperit veritati, quando et res ipsa dicitur et modo quodam dicendi iactancia devitatur. Hoc quippe narrabat quod ad eius laudem maximam pertinebat.

1. A in marg.: *Nota. Nota logicam Augustini.* 8 A: *altera de altero.* 10. Codd.: *erant.* 27. A: *ait* deest.

23. Matth. IX, 9. 28. Exodi VI, 1. 30. II. Cor. XII, 2.

Quid est autem: quem diligebat Jesus? Quasi alios non diligeret, de quibus idem ipse Johannes superius ait: In finem dilexit eos. Et ipse Dominus: Maiorem hac caritatem nemo habet quam ut animam suam ponat pro amicis suis. Et quis enumeret omnia divinarum testimonia paginarum quibus Dominus Jesus non illius neque eorum que tunc erant tantum sed eciam post futurorum membrorum suorum et tocius ecclesie dilector ostenditur? Sed profecto latet hic aliquid et pertinet ad sinum in quo recumbebat qui ista dicebat. Per sinum quippe quid aliud signatur quam secretum. Sed alius est opportunior locus, ubi nobis Dominus aliquid donet de hoc secreto quantum sufficit, dicere.

Innuit ergo Simon Petrus et dicit ei: Notanda locucio est: Dicit aliquid, non sonando sed tantummodo innuendo. Innuit, inquit, et dicit: utique innuendo dicit. Si enim cogitando aliquid dicitur, sicut scriptura loquitur: Dixerunt apud semetipsos: quanto magis innuendo, ubi iam foras qualibuscunque signis promitur quod fuerat in corde conceptum. Quid ergo dixit innuendo? Quid nisi quod sequitur: Quid est de quo dicit? Hec verba Petrus innuit, quia non sono vocis sed motu corporis dixit. Itaque cum recubuisset ille supra pectus Jesu, hic est utique pectoris sinus, sapiencie secretum, dicit ei: Domine quis es? Respondit Jesus: Ille est cui ego tinctum panem porrexero. Et cum tinxisset panem, dedit Iude Simonis Scariotis. Et post panem tunc introivit in illum satanas. Expressus est traditor, nudate sunt latebre tenebrarum. Bonum est quod accepit sed malo suo accepit; male bonum malus accepit. Verum de isto pane tincto qui porrectus est ficto, et de hiis que sequuntur multa dicenda sunt quibus necessarium est plus temporis quam nunc habemus iam in istius fine sermonis. Hec Augustinus.

Videtur Augustinum concipere quod turbacio Christi de Scarioth fuit precipue propter peccatum suum et secte sue heretice quam mistice figurabat. Omnes enim heretici sequentes sacerdotes, episcopi vel prelati, qui non sequuntur Christum sed Scarioth in cupidine honoris mundani et temporalium, in Scarioth tamquam

Christ was troubled by the sin of Judas and his successors.

10. A: *signat.* 15. B: *utique innuendo dicit.* 18. A: *fuerit corde.* 24. A: *ego* deest. 28. Recte: *quia male bonum malus accepit* 33. A: *Augustinus;* A in marg.: *Johannes.*

3. Joh. XV, 13. 16. Sap. II, 1.

Judas was the patron of worldly priests.

patrono precipuo figurantur. Unde (ut Augustinus notat) dupliciter contingit hominem esse ex aliqua comitiva, primo simpliciter, ut de numero naturarum, et illo modo vere dicit | Christus in hoc evangelio: Unus ex 437b vobis tradet me; secundo modo ut est de numero preordinatorum ad edificacionem et numerum constituendum ecclesie. Et illo modo loquitur Johannes, Ia Joh. II, 19, quando dicit: *De nobis prodierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.* Et decet theologum cognoscere tales equivocaciones, ut sciat dissolvere ampullas sophisticas Antichristi.

CAP. XIV.

Christ's trouble prefigured that which should come in the church.

Ulterius notandus est textus cum exposicione huius sancti de turbacione Domini in hoc loco. Capiendum quidem est ut fides quod ista turbacio Christi non extinxit in eo virtutem aliquam nec passionem culpabilem introduxit, sed (ut dicit Augustinus) prefiguravit scismaticos et hereticos ecclesiam postmodum perturbantes. Necesse est enim zizanniam in ecclesia seminari et (ut dicit evangelium) *ne eradicetur et triticum* sunt cum moderamine paciendi. Sed sicut Christus dicit hic expresse maliciam Scariothis Johanni, ut Petrus ipsum plus caveat; sic Spiritus Sanctus monet fideles ecclesie ut dicant expresse, moderate tamen qui sunt scismatici ecclesiam perturbantes. Radix autem perturbacionis ecclesie stat in isto quod quidam ypocrite honorem ut lucrum seculi contra doctrinam Domini cupientes produnt legem Christi in ecclesia propter cupidinem huius boni. Et hec racio quare Christus tam vita quam verbo tantum fugerat hoc peccatum. Capi quidem debet ut fides fidelibus quod Christus non fuit incarnatus, ut honorem mundanum et copiam temporalium reportaret, sed omnino ab illis in se et suis abstinuit, ut in ipso principaliter extingueretur ista cupiditas. Propter hoc enim fuit natus tam paupere, tam paupere conversatus in se et suis discipulis atque cognacione. Non enim fuit natus in regali manerio sive castro nec disposuit ad suam nativitatem preconizandam cesares, reges

Christ's poverty.

11. A in marg.: *Johannes.* 17. A: *extinguit.* 19—20. A: *turbantes* 23. A: *expressit.* 25. A: *vel dicant.*

seculi vel magnates, sed natus in diversorio, quando fuit solsticium hiemale, reclinatus fuit in presepio, et pastoribus nunciatus, ut patet Luce II. Et idem servavit Christus toto tempore vite sue inclusive usque ad mortem; et non dubium fideli quin propter causam notabilem, ut scilicet doceret suos discipulos qui voluerint ipsum precipue in moribus imitari, cavere ab honore et lucro seculi propter periculum, sicut ipse. *Sed modo Jordanes conversus est retrorsum*, quia prelati qui vendicant se esse precipuos Christi vicarios et ipsum in moribus imitantes vendicant ut debitum ex lege Christi, quod magis floreant in honore mundano et terrenorum affluencia; sed quis dubitat quin illi sint precipui Antichristi?

Precedence of John over Peter.

Ulterius patet ex textu et expositorio Augustini quomodo Johannes habuit in hoc loco et multis aliis prerogativam aliquam supra Petrum. Quis quidem dubitat quod magnum dileccionis indicium est quod Johannes in tam solempni cena recumberet supra pectus Domini, sic quod Petrus necessitatus foret ad ponendum Johannem medium ad dubium a Domino dissolvendum. Non sic autem lego quod Petrus fuit medium Johanni specialiter ad beatitudinem adquirendam; sed dimittamus has difficultates inutiles, ut utrum Petrus plus Johanne magistrum dilexerat vel econtra, et dileccioni imitatorie Christi in moribus innitamur. Certum quidem est quod uterque illorum multum dilexit dominum Jesum Christum et uterque habuit a Christo prerogativam imminentem quod in dileccione ceteros excellebat. Ideo vellem tales vane circa talia se sollicitantes solicitudinem istum suspendere et circa sequelam Christi in moribus et humilitate specialiter laborare. Sed hoc videtur certum quod prelati moderni imperfecciores quam Christi discipuli ante mortem circa maioritatem mundanam specialiter contendentes innuunt se esse immunes a maioritate Christi insensibili secundum racionem qua Christum in moribus sequerentur.

Sequitur in textu evangelii: *Et dixit ei Jesus, quod facis, fac cicius. Hoc autem nemo scivit discumbencium, ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant quia loculos*

38. B in marg. man. recent.: *Joh. XIII, 31.*

8. Psalm. CXIII, 3. 38. Joh. XIII, 27—31.

habebat Judas quod dixisset ei Jesus: Eme ea que opus sunt nobis ad diem festum; aut egenis aliquid ut daret. Cum | ergo accepisset ille buccellam, exivit continuo. Erat 437c
autem nox. Cum ergo exisset, dixit Jesus: Nunc clarificatus est filius hominis, et Deus clarificatus est in eo.

The devil entered into Judas after the sop.

Super quo Augustinus: *Scio carissimi moveri posse nonnullos, sive pios ut requirant tive impios ut reprehendant, quod posteaquam panem s'nctum suo traditori Dominus dedit, intraverit in illum satanas. Sic enim scriptum est: Et cum tinxisset panem, dedit Iude Simonis Scariothis et post panem; tunc introivit in illum satanas. Dicunt enim, itane hoc meruit panis Christi porrectus de mensa Christi, ut post illum intraret in eius discipulum satanas? Quibus respondemus hinc nos pocius doceri quam sit cavendum male accipere bonum. Multum quippe interest, non quid accipiat, sed quis accipiat: nec quale sit quod datur, sed qualis sit ipse cui datur. Nam et bona obsunt et mala prosunt sicut fuerint quibus dantur. Peccatum, inquit apostolus, ut appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem. Ecce per bonum factum est malum; dum male accipitur bonum. Itemque ipse ait: In magnitudine revelacionum mearum ne extollar, datus est mihi stimulus carnis mee, angelus satane qui me colaphizet; propter quod ter Dominum rogavi ut auferret eum a me et dixit mihi: Sufficit tibi gracia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Ecce per malum factum est bonum, dum bene accipitur malum. Quid ergo miraris si datus est Iude panis Christi per quem manciparetur diabolo, cum videas e contrario datum Paulo angelum diaboli, per quem perficeretur in Christo? Ita et malo bonum obfuit et bono malum profuit. Recordamini unde sit scriptum: Quicunque manducaverit panem aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini. Et de hiis erat sermo, cum hoc apostolus diceret, qui Domini corpus velut alium quemlibet cibum indiscrete negligenterque sumebant. Hic ergo si corripitur qui non diiudicat, hoc est, non discernit a ceteris cibis dominicum corpus, quomodo dampnatur qui ad eius mensam fingens amicum accedit inimicus? Si reprehensione tangitur negligencia convivantis, qua pena percutitur venditor invitantis? Quid*

More depends on the receiver than on the thing given.

25. A: *in* deest. 40. A: *convivantis;* B: correxit in marg.: *quiantis* (sic); an: *conviantis.*

6. Aug. In. Joh. Ev. l. c. pag. 668–670. 18. Rom. VII, 13. 21. II. Cor. XII, 7. 32. I. Cor XI, 27.

autem erat panis traditori datus, nisi demonstracio cui gracie fuisset ingratus? Intravit ergo post hunc panem satanas in Domini traditorem, ut sibi iam traditum plenius possideret in quem prius intraverat ut deciperet. Neque enim sine illo erat, quando ad Iudeos perrexit et de precio tradenti Domini pactus est, cum hec apertissime Lucas Evangelista testetur et dicat: Intravit autem Satanas in Judam, qui cognominabatur Scarioth, unum de duodecim et abiit et locutus est cum principibus sacerdotum. Ecce ubi ostenditur quod iam intraverat satanas in Judam. Prius ergo intraverat immittendo in cor eius cogitacionem qua traderet Christum: talis enim iam venerat ad cenandum. Nunc autem post panem intravit in eum, non adhuc ut alienum tentaret sed ut proprium possideret.

The sop was not the body of Christ.

Non autem ut putant quidam negligenter legentes, tunc Judas Christi corpus accepit. Intelligendum est enim quod iam omnibus distribuerat Dominus sacramentum corporis et sanguinis sui, ubi et ipse Judas erat, sicut sanctus Lucas evidentissime narrat: ac deinde ad hoc ventum est, ubi secundum narracionem Johannis apertissime Dominus per buccellam tinctam atque porrectam suum exprimit traditorem fortassis per panis tinccionem, illius signans ficcionem. Non enim omnia que tinguntur abluuntur sed ut interficiantur, nonnulla tinguntur. Si autem bonum aliquid hec significat tinccio, eidem bono ingratum non inmerito secuta est damnatio. Adhuc tamen Iude possessio
437d *non a Domino sed a | diabolo cum homini ingrato intrasset panis in ventrem, hostis in mentem; adhuc, inquam, tanti mali iam corde concepti plenus restabat effectus, cuius iam precesserat dampnandus affectus. Itaque cum Dominus panis vivus panem mortuo tradidisset et panem tradendo panis traditorem ostendisset: Quod facis, inquit, fac cicius. Non precipit facinus, sed predixit Iude malum, nobis bonum. Quid enim Iude peius et quid nobis melius quam traditus Christus ab illo adversus illum, pro nobis preter illum. Quod facis, fac cicius. O verbum libencius parati quam irati. O verbum non tam penam exprimens proditoris quam mercedem significans redemptoris. Dixit enim: Quod facis, fac cicius, non tam in perniciem perfidi*

1. A: *nisi denegacio.* 3. A: *in* deest. Codd.: perrexerit. 23. B: *faccionem;* ib. A: *tanguntur.* 24. B: *inficiantur.* 25. B: *non ingratum.* 29. A: *affectus.* 29—30. A: *cuius—affectus* deest. 30. B: *Itaque cum cum.*

2. Lucae XXII, 3—4. 19. Lucae XXII, 19—21. 39. Joh. XIII, 27.

seviendo quam ad salutem fidelium festinando, quia traditus est propter delicta nostra et dilexit ecclesiam et se ipsum tradidit pro ea.

It was really Christ that delivered himself up.

Unde et de se ipso dicit Apostolus. Qui me dilexit et tradidit se ipsum pro me. Nisi ergo se traderet Christus, nemo traderet Christum. Quid habet Judas nisi pecuniam? neque enim in tradendo Christum salutem nostram cogitavit, propter quam traditus est Christus, sed cogitavit pecunie lucrum et invenit anime detrimentum. Accepit mercedem quam voluit, sed nolenti est data quam meruit. Tradidit Judas Christum, tradidit se ipsum Christus: ille agebat negocium sue vendicionis, iste nostre redempcionis. Quod facis, fac cicius, non quia tu potes, sed quia hoc vult, qui totum potest.

Lesson from Christ's possession of money.

Hoc autem nemo scivit discumbencium ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Judas, quia dicit ei Jesus. Eme ea que opus sunt nobis ad diem festum aut egenis aliquid ut daret. Habebat ergo et Dominus loculos et a fidelibus oblata conservans et suorum necessitatibus et aliis indigentibus tribuebat. Tunc primum ecclesiastice pecunie forma est instituta, ut intelligeremus quod precepit non cogitandum esse de crastino, non ad hoc fuisse preceptum, ut nichil pecunie servetur a sanctis, sed ne Deo pro ista serviatur et propter inopie timorem iusticia deseratur. Nam et Apostolus in posterum providens ait: Si quis fidelis habet viduas, sufficienter tribuat eis, ut non gravetur ecclesia quo veris viduis sufficere possit.

Cum ergo accepisset buccellam, exivit continuo. Erat autem nox. Et ipse qui exivit, erat nox. Cum ergo exisset nox, ait Jesus: Nunc clarificatus est filius hominis. Dies ergo diei eructavit verbum, id est, Christus discipulis fidelibus, ut audirent eum et amarent sequendo: et nox nocti annunciavit scienciam, id est Judas Judeis infidelibus, ut venirent ad eum et apprehenderent persequendo. Sed iam hinc in sermone Domini, qui factus est ad pios antequam teneretur ab impiis, intencior flagitatur auditor; et ideo cum precipitare non debet sed differre pocius disputator. Hec Augustinus.

16. A: *habebant Judas.* 19. A: *ad fidelibus oblata.* 22. A: *precipit* 38. *Explicit opus evangelicum per doctorem catholicum et scribam evangelicum.* A B: *Autoris vita finitur et hoc opus ita.*

2. Rom. IV, 25. Eph. V, 25. 4. Gal. II, 20. 22. Matth. VI, 34. 26. I. Tim. V, 16. 31. Psalm. XVIII, 3.

I. Index of Bible-Quotations.

Gen. 3, 15 74
— 16, 5 37
— 19, 4, 5 179
— 19, 14 169
— 19, 17 179
— 21, 10 37
— 33, 3 154
— 51, 26 159
Exodi 6, 1 330
— 7, 1 21
— 12, 23 288
— 14, 29 288
Num. 15, 38 13
Lev. 24, 10 37
Deut. 6, 8 13
— 21, 23 23
— 32, 8 122
— 32, 9 122
— 32, 11 87
Jos. 10, 14 189
II. Paral. 24, 22 77
Job. 12, 7 189
— 19, 26 157
— 25, 5 249
— 31, 1, 8 222
— 34, 30 176
Psalm. 1, 1 . . . . 12, 270
— 1, 2 223
— 1, 3 270
— 6, 6 248
— 9, 21 135
— 10, 5 37
— 11, 2 243
— 11, 7 266
— 13, 3 309
— 18, 3 336
— 18, 6 318
— 18, 9 53
— 21, 17 202
— 23, 3 78
— 25, 8 10
— 28, 2 29
— 29, 6 204
— 23, 9 240
— 38, 2 222
— 40, 10 315
— 44, 8 240
— 44, 11, 12 99
— 57, 2 51
— 63, 8 12
— 64, 10 110
— 63, 8 12
— 64, 10 110
— 68, 23 268
— 88, 21 241
— 90, 161 190
Psalm. 93, 3 333
— 93, 11 323
— 93, 12 26
— 99, 12 . . . . 80, 81
— 100, 1 207
— 101, 26, 27 101
— 103, 20 112
— 108, 28 149
— 111, 2 78
— 113, 3 190
— 118, 19 254
— 118, 21 185
— 118, 29 82
— 118, 36, 37 222
— 118, 62 242
— 118, 80 99
— 118, 91 190
— 118, 105 237
— 120, 1 179
— 124, 3, 5 82
— 126, 1 222
— 140, 3, 4 222
— 140, 5 241
Prov. 1, 25, 26 30
— 9, 8 65
— 13, 24 231
— 27, 2 308
Sap. 2, 12 17
— 11, 25 293
Eccles. 3, 1 195
— 6, 3 280
— 10, 2 280
Eccli. 10, 8 221
— 22, 6 226
— 28, 28 222
— 37, 32 231
Cant. 1, 2 240
— 1, 3 240
— 5, 3 . . . . 300, 306
— 6, 8 123
— 8, 7 121
— 32, 7 30
Is. 1, 7 84
— 5, 1 241
— 9, 1 32
— 9, 2, 3, 4 33
— 9, 5 34
— 9, 14 . . . . 34, 191
— 9, 15, 16 35
— 9, 17 35
— 14, 16 204
— 35, 4—6 30
— 40, 2 29
— 40, 6 45
— 48, 17 38
— 49, 8 226
Is. 35, 7 . . . . 202, 288
— 62, 12 84
Jer. 4, 11, 12 131
— 7, 16 248
— 9, 21 222
— 12, 7—8 87
Ezech. 3, 17 . . . . . . 30, 79
— 3, 18 30
— 12, 22 230
— 14, 14 78
— 37, 4 59
Daniel 3, 7 309
— 9, 25 131
— 9, 27 . . . . . . 127, 130, 191
— 11, 35 204
Joel 2, 31 204
Oseae 6, 9 28
Malachiae 2, 2 149
2. Macc. 5, 19 104
Matth. 3, 12 38
— 4, 15 33
— 5, 22 237
— 6, 3 136
— 6, 9 26
— 6, 10 . . . . 199, 304
— 6, 12, ... 299, 310, 314
— 6, 17 241
— 6, 21 103
— 6, 34 336
— 7, 15 320
— 7, 21 253
— 7, 22 97
— 9, 9 330
— 11, 13 32
— 11, 14 159
— 12, 24 30
— 12, 25 32
— 12, 36 249
— 13, 25 118
— 13, 30 29
— 13, 52 80
— 15, 5 48
— 15, 9 18
— 16, 18 105
— 16, 22, 23 313
— 16, 27 207
— 16, 38 323
— 17, 26 23
— 18, 1 21
— 18, 2 109
— 18, 23 277
— 19, 16, 17 189
— 21, 19 99
— 22, 13 278
— 23, 1—3 1
— 23, 3 6

Matth. 23, 5 21
— 23, 6—12 20
— 23, 13 28
— 23, 14 39
— 23, 15 42
— 23, 16—22 45
— 23, 23 49
— 23, 24 . . . . 50, 156
— 23, 25, 26 54
— 23, 27, 28 57
— 23, 29—32 60
— 23, 34 79
— 23, 36 80
— 23, 37—39 87
— 24, 1—2, ... 98
— 24, 3—4 102
— 24, 4—5 106
— 24, 4 219
— 24, 6—8 113
— 24, 7 48
— 24, 9—14 120
— 24, 15 127
— 24, 16 . . . . 128, 178
— 24, 17, 18 178
— 24, 19, 20 . . . . . 182, 183
— 24, 22 32
— 24, 21, 22 190
— 24, 23 320
— 24, 23—25 193
— 24, 24—29 202
— 24, 26 195
— 24, 27—28 201
— 24, 30—31 205
— 24, 32—33 209
— 24, 34 86
— 24, 36 213
— 24, 37—39 217
— 24, 40—41 217
— 24, 42 243
— 24, 42—44 220
— 24, 45—47 224
— 24, 48—52 230
— 25, 1—2 234
— 25, 3—4 239
— 25, 5—6 242
— 25, 8—10 . . . . . 246, 247
— 25, 9 249
— 25, 11—13 251
— 25, 12 215
— 25, 14—15 253
— 25, 15, 16 256
— 25, 17, 18 257
— 25, 19—23 261
— 25, 24—28 . . . . . 263—265
— 25, 28—29 274
— 25, 30 277
— 25, 31, 32 279
— 25, 33—35 280
— 25, 41 211
— 25, 41—46 282
— 26, 26—28 142
— 26, 69 291
Marci 3, 33—35 281
— 6, 5 148
— 13, 10 125
— 13, 14 128
— 13, 26 206
— 13, 32 215
— 14, 22—24 142
— 14, 70 291
— 16, 16 189
Lucae 5, 6 122
— 9, 54—56 250
Lucae 9, 55, 56 207
— 10, 22 213
— 10, 34 240
— 10, 41 218
— 11, 3 38
— 11, 17 32
— 11, 33—36 . . . . . 138—139
— 12, 14 135
— 12, 19 237
— 14, 8 26
— 14, 23 190
— 14, 26 . . 183, 186, 193, 272
— 14, 27—32 185
— 16, 16 32
— 16, 27 289
— 18, 8 243
— 19, 6 87
— 19, 10 295
— 19, 14 174
— 19, 19—20 142
— 19, 27 . . . . 175, 272, 274
— 21, 17 206
— 21, 25 203
— 21, 26 128
— 22, 3—4 335
— 22, 19—21 335
— 23, 34 69
— 31, 33 36
Joh. 1, 3 . . . . 213, 326
— 1, 14 318
— 2, 9 159
— 4, 6 100
— 4, 22 153
— 5, 30 136
— 5, 44 16
— 6, 35 143
— 6, 61 174
— 6, 68, 69 174
— 6, 69 93
— 6, 71 . . . . 315, 322
— 8, 11 11
— 8, 44 21
— 8, 50 . . . . 109, 137
— 8, 54 137
— 8, 58 326
— 10, 1 57
— 10, 18 322
— 10, 30 317
— 10, 35 36
— 10, 38 260
— 11, 33 324
— 11, 49, 50 5
— 12, 27 322
— 12, 35 204
— 13, 1—4 287
— 13, 4—5 294
— 13, 8 301
— 13, 10 304
— 13, 12—15 307
— 13, 16—19 314
— 13, 19 315
— 13, 20 317
— 13, 21 321
— 13, 21—27 328
— 13, 27 335
— 13, 27—31 333
— 15, 13 289
— 16, 7 . . . . 109, 188
— 17, 24 263
— 18, 3 5
— 18, 13 5
— 20, 27 206
— 21, 22 61
Joh. 21, 26 108
Act. 1, 6, 7 221
— 1, 7 213
— 1, 11 206
— 4, 32 123
— 5, 28 70
— 17, 28 59
— 19, 12 18
Rom. 2, 15 81
— 2, 15, 16 278
— 4, 25 336
— 7, 13 334
— 7, 14—17 249
— 7, 35 121
— 8, 8 263
— 8, 18 250
— 8, 20 211
— 8, 24 197
— 8, 28 . . . . 7, 126, 195, 196
— 8, 34 . . . . 299, 310
— 10, 4 289
— 10, 17 237
— 11, 25, 26 95
— 11, 30, 32 95
— 13, 11 103
— 15, 26 226
I. Cor. 1, 20 327
— 1, 31 309
— 2, 8 19
— 3, 1 . . . . 228, 254
— 3, 2 228
— 3, 6 219
— 5, 7 289
— 7, 34 235
— 10, 4 159
— 10, 15 8
— 10, 16 . . . . 38, 145
— 11, 1 140
— 11, 19 156
— 11, 22 155
— 11, 23—25 143
— 11, 26—28 145
— 11, 27 333
— 11, 29 315
— 12, 6 309
— 13, 4—8 196
— 13, 5 52
— 13, 9, 10 263
— 13, 12 276
— 14, 29 123
— 14, 38 251
— 15, 1 205
— 15, 10 203
— 15, 28 293
— 15, 42 244
— 15, 52 208
— 16, 22 185
II. Cor. II, 15 240
— 4, 18 101
— 11, 14 124
— 11, 23 237
— 12, 2 330
— 12, 6 312
— 12, 7 334
Gal. 2, 20 336
— 4, 19 93
Eph. 5, 25 336
— 5, 26 300
— 6, 12 289
— 6, 12, 13 223
Phil. 1, 23 323
— 2, 6, 7 294
— 3, 21 322

Col. 1, 13 218
— 2, 3 213
Col. 3, 1 304
— 3, 1, 2 300
— 3, 3 338
— 3, 11 326
— 3, 13 310
1. Thess. 1, 6 210
— 5, 3 217
— 5, 7 231
— 5, 21 31
2. Thess. 2, 3 111
— 2, 3, 4 130
— 2, 4 . . . 127, 129, 135, 229
2. Thess. 7, 8 130
1. Tim. 2, 7 21
— 5, 10 309
— 5, 16 336
— 5, 17 . . . . 275, 276
— 6, 15 165
2. Tim. 1, 11 21
— 1, 19 251
Tit. 1, 9 58
— 2, 15 58
Hebr. 1, 4 179
— 11, 6 35
— 13, 14 243
Jacob. 1, 27 274
Jacob. 2, 19, 20 241
— 3, 2 306
— 3, 15 39
— 5, 11 310
— 5, 16 314
II. Petri 1, 21 29
1 Joh. 1, 1 240
— 1, 8 299
— 1, 9 300
— 2, 19 . . . . 29, 92, 332
Apoc. 1, 7 206
— 1, 10 244
— 3, 19 190

II. Index of Names.

A.

Aaron 90.
Abel 76, 78, 79, 84, 86.
Abraham 5, 37, 215, 326.
Adam 79, 122, 184, 198, 199, 244.
Adamancius 213.
Africa 119.
Agrippa 34.
Albumezar 194.
Ambrosius 143, 145, 155, 163.
Anglia 61, 114, 115, 144, 156, 169.
Anglici 156, 200, 201.
Antichristus 1, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 15, 16, 24, 28, 32, 38, 39, 42, 44, 61, 62, 71, 72, 87, 98, 99, 106—109, 111, 112, 113, 114, 116, 120, 124, 125, 127, 128, 129—131, 133, 134, 135, 136, 140, 141. 142, 148, 149, 150, 156, 160, 162, 163, 164, 168, 173, 174, 175. 178, 179, 180, 181, 182, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 228, 230, 232, 233, 244, 272, 273, 281, 283, 285, 293, 305, 312, 313, 319, 320, 327, 328.
Apollo 219.
Ardmacanus 105.
Ariani 318.
Aristoteles 152, 154, 158, 162.
Arius 213.
Asia 119.
Asiani 202.
Augustinus 1, 15, 90, 94, 120, 150, 151, 200, 214, 215, 219, 220, 287—290, 291, 292, 294, 295, 298—300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307—311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 321—324, 325, 326, 329, 331, 332, 334, 336.
Avicenna 194.
Avinon. pap. 120.
Avinonica curia 202.
Averroes 166, 194.

B.

Babylonii 13.
Babylon. capt. 248.
Baptista 60, 135, 159, 166.
Barachias 76, 77, 78.
Barnabas 108.
Belzebub 30.
Berengarius 144.
Betleem 140.

C.

Caim 78, 79, 86.
Cananei 86.
Cayphas 5.
Chrysostomus 1, 4, 5, 7, 8, 9, 16—18, 24, 26, 27, 31, 36, 39, 41, 43, 44, 46, 47, 49—52, 55, 56, 62, 63, 64, 67, 70, 72—74, 80—83, 84—87, 88, 94, 95, 96, 99, 101, 102, 103, 110—113, 115—119, 121—125—131, 142, 151, 175, 203, 205, 208, 210, 211, 221—224, 225, 228, 230, 232, 235, 238—239, 241—244, 245—246, 247, 248, 249, 250, 252, 253, 254, 255, 257, 258—260, 262—264, 266, 270, 276, 278, 279.
Clemens s. 128, 169, 170, 189, 223.
Clemens antip. 200, 201.
Clementini 200.
Cleonius 111.
Constantinus imp. 129.

D.

Daniel 18, 128, 131, 132.
David 164.

E.

Edmundus s. 234.
Egyptii 38, 242, 288, 291.
Egyptus 22, 90, 238.
Elbidias 143.
Esau 154.
Essei 6.
Eunomius 213.
Europa 119, 140.
Eusebius Cesariensis 128.
Eva 41, 184, 237.
Ezechiel 30, 78, 79, 89, 90.

F.

Flandria 115.
Fotinus 116.
Franci 201.
Francia 114, 144, 200, 201.
Fratres (vide Mendicantes) 144.

G.

Gabriel 152.
Galate 93.
Galilea 33.
Gedeon 34.
Germania 144.
Gilbertus 157.
Greci 114, 120, 152, 154, 173, 200, 201, 213, 233.
Gregorius s. 37, 107, 176, 198, 199, 255.

H.

Hebraica lingua 17.
Hebrei 77, 215. 291.
Helias 159, 166.
Herford Nicolaus 141.
Herodes 135, 166.
Hieronymus 12, 13, 14, 15, 20, 21, 22, 23, 28, 39, 42, 43, 46, 48, 53, 54, 55, 57, 60, 61, 62, 76—78, 87—98, 102, 106, 113, 114, 121, 127—143, 175, 179, 183, 184, 190, 191, 193, 194, 201, 202, 203, 205, 209, 213, 214, 215, 217, 218, 221, 225, 230, 234, 235, 239, 240, 242, 244, 246, 248, 251, 252, 253, 254, 256, 257, 258, 261, 262, 265, 266, 275, 277, 279, 281, 282, 286.
Homousii 118.
Hospitalarii 114.

I.

Jacobus 78, 122, 138, 154, 241, 310.
Jeremias 89, 90, 248.
Jeronymus v. Hieronymus.
Jerusalem 70, 87, 89, 90, 91, 92, 95, 96, 102, 105, 110, 111, 115, 116, 117, 118, 121, 123, 125, 128, 130, 131, 183, 274.
Innocencius III. 12.
Joachim 216.
Joas 77, 78.
Job 78, 249.
Joiada 77, 78.
Johannes bapt. vide Baptista.
Johannes ap. 77, 92, 107, 130, 163, 202, 205, 212, 244, 265, 292, 320, 325, 326, 315, 332, 333, 335.
Johannes de Deo 10, 38, 146.
Jordanes 33, 55, 190.
Josephus 131.
Josephus hist. 115, 118.

Isaac 37.
Isaias 29, 34, 35, 89, 90, 179, 180, 202.
Isidorus 148.
Ismael 37.
Israel 13, 19, 291.
Israelita 37, 38.
Judaica gens 13.
Judaica ecclesia 97.
Judas 5, 69, 287, 289, 296, 305, 306.
Judea 23, 33, 77, 99, 110, 115, 116, 117, 118, 122, 127, 179.
Judei 17, 19, 26, 29, 33, 34, 44, 47, 48, 64, 65, 66, 68, 70, 73, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 98, 99, 100, 111, 112, 116, 117, 119, 122, 130, 193, 194, 200, 205, 206, 207, 229, 232, 235, 237, 238, 242, 243, 266, 271, 274.

L.

Lancastria 7.
Latini 10, 27, 120, 213.
Lazarius 324.
Levi 5.
Lincolniensis 27, 28, 292.
Lincolniensis episcopus 171, 172.
Loth 148, 179, 180.
Lucas ap. 38, 128, 258, 270, 275, 375.
Lucifer 105, 204, 232.

M.

Madian 34.
Mahometus 191.
Manichei 148.
Marcus ap. 111, 128, 215.
Martinus s. 190.
Matthaeus ap. 1, 24, 34, 98, 128, 212, 270, 330.
Melchisedech 5.
Mendicantes 63, 181, 274.
Michael 209.
Minores 150.
Moyses 1, 2, 3, 5, 7, 12, 13, 21, 30, 98, 159, 325, 330.

N.

Nazareni 77.
Nephtalim 33.
Noe 78, 122.
Norwycensis episcop. 115.

O.

Occam 150.
Olivetus 102.
Oreb 90.

P.

Palestina 21.
Parisiensis 37, 38.
Paulus 8, 18, 21, 23, 77, 80, 103, 104, 105, 108, 121, 157, 185, 202, 217, 223, 230, 233, 273, 334.
Petrus 9, 23, 29, 35, 61, 77, 95, 104, 105, 108, 128, 140, 157, 174, 187, 189, 192, 193, 194, 202, 223, 297, 300, 301, 306, 309, 313, 331, 332, 333.
Petrus Comestor 6, 14.
Pharao 21, 90.
Pharisei 6, 53, 64.
Pierius 213.
Pilatus 5, 128, 229.
Plato 152, 159.
Porphyrius 128, 157.
Praedicatores 150.

R.

Ricardus 163.
Roma 104.
Romana curia 61, 83, 104, 109, 120, 177, 178, 202.
Romana eccl. 119, 120, 130.
Romani 34, 35, 71, 84, 85, 88, 193.
Romanus pontifex 10, 12, 27, 28, 52, 71, 115, 119, 120, 132, 133, 134, 137, 139, 143, 144, 154, 161, 169, 171, 172, 174, 194, 229, 301, 322.
Rom. Imperator 115, 128.

S.

Saducei 6.
Salomon 17, 65, 82, 230.
Samaritani 100.
Sara 37.
Saraceni 114, 119, 177, 194.
Sarum 7.
Scarioth 45, 229, 295, 316, 320, 329, 330, 331, 332, 333, 336.
Seth 80.
Sichemas 28.
Siloa 78.
Silvester pap. 48.
Simon 111, 306.
Stephanus 77.
Susanna 40.

T.

Theodosius 129.
Thomas ap. 206.
Thomas de Aquino 144, 150.
Titus imp. 71.
Titus s. 58, 183.

U.

Urbanita 200.
Urbanus VI 200, 201.

V.

Verisuas 111.
Vespasianus 71, 183.

W.

Wyclif 1, 107, 150, 171, 172, 296.

Z.

Zabulon 32, 33.
Zacharias 76, 77, 78, 84, 205.

III. General Index.

A.

De abhominacione desolacionis 127–134.
Abhominacionis signa 131.
De accidentibus 142—164.
Accidentia non possunt per se esse 293, 326.
Antichristus quis est 107.
Conditiones Antichristi 135, 136.
Signa Antichristi in papa 108, 114.
Pestilencie signum adventus Antichristi 114.
Antichristus descendit de linea generis sacerdotum 6.
Decepciones Antichristi 141.
Antichristi discipuli curant legem Christi perdere 12.
— — exaltantur in peccati malicia 6.
— — nesciunt quid sit sacramentum panis 149.
— — moderni filios Antichristi tempore domini superant 14, 40.
Ficciones Antichristi per quas populus seducitur papam non esse Antichristum 107.
De avaricia sacerdotum 47, 48.
False docetur quod auferre quod datum est ecclesie sit sacrilegium 42, 47, 48.

B.

Baptizari licet a laicis 173.
Bella christianorum signum adventus Antichristi 114.
Cause bellorum in mundo 119—120.
Benediccio crismatis 49.
Collatio beneficiorum in regnis exteris ex cautela diaboli introducta 182.
Blasphemie fratrum 41.

C.

Signum caritatis foret reducere clerum ad ordinem Christi 130.
Christus corpus ecclesie sanando a sacerdotibus inchoat 19.
— fuit allevians ecclesiam 133.
— noluit circa temporalia occupari 133.
— circuibat pedester benefaciens oppressis 133.
— gratis fidelibus dedit suffragium 133.
— reprobat scribas et phariseos 57.
— in promissionibus summe verus 134.
— evangelium gratis docuit 134.
— recepciones decime a prelatis dampnavit 52.
— docuit quomodo honor mundanus sit fugiendus 134.
— Humilitas Christi 295, 297.
Quare Christus non ditaverit ecclesiam 295.
Quomodo Christus docet hominem vigilare 221.
Non debemus sequi Petrum vel alium apostolum, nisi de quanto ipse secutus fuerit Jesum Christum 140.
Testimonia de corpore Christi in forma panis et vini (vid. et panis) 143—144.
An textus de corpore Christi sint falsi 145—146.
Questiones utrum corpus Christi sedeat an stet 162.
Scriptura non docet quod christianus Christo coequetur 313.
Singuli christiani iuvent alterutros ad affeccionem animi purgandum 311.
Christiani debent Christum imitari 174—175.
Quidam frater Anglicus dicit Clementem esse verum papam 169.
Delictum cleri quod papales et humanas tradiciones super evangelium Christi ponderet 48.
Collectores pape evacuentur 141.
— — in carcerem includantur 141.
Confessio privata (auricularis) ex scriptura sacra non originatur 10—11.
Confessio privata est peccatum 10.
— — a diabolo introducta 305.
Confessor contricionem confessi ignorat 10.
— in pena confessi variat 10.
De sacramento confirmacionis 49.
De abusibus confessorum fratrum in Anglia 40.
Sanctis fideles credere debent, quia reserant verbum Dei 23.
Nemo potest credere nisi volens 177.
Cupido et vana gloria sacerdotum causa peccati populi 19.
Curati plus sollicitantur circa decimas quam circa vendicacionem iniurie domini 52.
Officium curati in ecclesia est venale, quare 52.
Curati non predicantes carent titulo legis Christi 54.
Fideles non petant curiam Romanam seu Avenionicam ad papales indulgencias impetrandas 202.

D.

Deus approbat mundiciam 56.
— odit preponderanciam corporalis mundicie ad mundiciam spiritualem 56.
— quare non destruit sectas 195—196.
Non est Dei destruere fabricam sine recompensa 164.
Diabolus quomodo populum seducit 107.
Quelibet res habet diem suum, quomodo intelligitur 209.
Differencia inter Christum et Antichristum 133.
De dileccione 291—294.
De diversificacione 156—160.

De divisione inter Romanam ecclesiam et Saracenos et Grecos 120.
— — inter Urbanitas et Clementinos 120.
Doctrina domini sufficit ad veniendum in patriam 189.

E.

Ecclesie partes 22, 23, 179, 218, 219, 220.
Hereses et superbie crescunt in militante ecclesia. Racione eius crementi oportet finaliter ecclesiam consummari 125.
Vita sancta et doctrina catholica satis est ecclesie militanti 260.
Congregacio bonorum ecclesie causa bellorum 48.
Non erit pax vel tranquillitas in ecclesia militante, antequam Antichristus fuerit effugatus 233.
Dedicacio ecclesie 49.
De altis edificiis Mendicancium 63, 64.
Egressus Christi de templo figurat destruccionem ecclesie Antichristi 99.
De eleccione paparum 181.
Elecciones cardinalium non sunt digne memoria 109.
Eleccio pape contraria diffinicioni Jesu Christi 27, 109.
Differencia inter eleccionem pape et apostolorum 318, 319, 321.
Error in homine potest esse tantus quod Deus non cooperaretur cum illo 260.
Veritas evangelica est evangelium, et ipsa falsificari non potest 325.
Fratres abhorrent quod evangelium in Anglico cognoscatur 115.

F.

Fidelis ex omissione est reprobandus 58.
Fideles plus credant vivis operibus quam mortuis illusionibus 60.
Fratres spoliant seculares 45.
— se extollunt 44, 45.
— seducunt feminas 40.
— — presertim sanctimoniales et viduas 40.
— claudunt regnum celorum impediendo quod evangelium predicetur 36.
Venditores olei in parabola sunt fratres et alie secte; quorum oleum non lucebit in die iudicii 248.
Si fratres sunt in ultima necessitate, fideles eos debent adiuvare 321.
Fratres defendunt quod licitum est mentiri 7.
— sunt cauda Antichristi 38.
— fabulantur populo ludicria et mendacia et correpti de tacencia evangelii dicunt quod quelibet veritas utilis populo est evangelium 7.
Frater Carmelita delator ducis Lancastrie 7.
De literis fraternitatum 41.
Populo cum prudencia predicanda sunt de futuro 102.

H.

Heresis quid est 168, 169.
— stat in errore vite, quo sacerdotes declinant ab imitacione Christi 129.
— de gradibus dignitatum ecclesie militantis 319—321.
De heresi Ariana 318.
Non est possibile quemquam esse hereticum nisi de quanto fuerit sacre scripture contrarius 75.
Signa heresis in ecclesia militante 128.
Hieronymus invehit contra modernos pontifices 12.
De hospitalitate 231.
Homo peregre proficiscens est Christus 255.
Omnia individua speciei humane sunt unus homo 71.
De hostia consecrata 28, 142—168, 168—178, 182, 274.
De heresi contra hostiam consecratam 142—168.
Hostia consecrata in natura sua est verus panis 154.
Negatur tamquam hereticum quod ipsa hostia sit corpus Christi in forma panis 142.
Hereticorum ficcio quod non adorant ipsam hostiam 153, 154.
Hostia est corpus Christi figuraliter 234.
Hypocrisis vicium maximum 232.
Hypocritae in Anglia pauperes presbyteros persequuntur 61.
Contra hypocritas 58—60.

I.

De identificacione 156—160.
Que Jesus vult membra sua ignorare 216.
Indulgenciis papalibus non credamus 194, 198.
De preeminencia Johannis Ev. 333.
Ira iusta est indulgencia 231.
De finali iudicio 249, 280—283.
In die iudicii non valebunt pompe Antichristi 253.
Prope diem iudicii illi, qui digne populo locuti sunt verbum Dei, erunt ex officio sacerdotes 253.
Inopinate succedit dies iudicii, sicut fuit de adventu diluvii 217.
Iudicii rectitudo in quo consistit 53.
Dampnantur qui plus tractant iura civilia atque canonica quam ius Christi 271.
Quando et qualiter est iurandum 212—213.
Iniustus iniuste occupat quidquid habet 276.

L.

Laici debent de vita et operibus presbyteri iudicare 8.
Lex Christi est basis fidelibus ad discernendum quomodo debent vivere 39.
Leges Antichristi inficiunt scripturam 38.
In lege gracie sunt peiores papa, doctores, religiosi 6.
Locus sanctus quomodo intelligitur 135.

M.

De maioritate membrorum ecclesie 23, 24.
Vita monastica contraria doctrine Christi 183.

O.

Observancie hypocritice sectarum 59.
Plus debet credi operibus quam atramento vel cartis episcopi 260.

Oracio sacerdotis reprobi a Deo non exauditur 177.
Oracio prelati cesarii fit in peccatum 175.
Oraciones beatorum quantum valent 307.
Oraciones fratrum quantum valent 41.
Causa persecucionis in ecclesia fit ex refrigescencia caritatis propter ceremonias novorum ordinum 183.
Commendaciones novorum ordinum 59.
Ordines plus curant de bono corporis quam de bono anime 55.
Prevaricancia ordinum 55.
Sacramentum ordinis 49.
Pedum oscula beatorum non sonant in animi locionem 312.

P.

Sacramentum licet in natura sua sit panis, mystice tamen corpus Christi 145—147.
Sacramentum panis versucia Antichristi versum est in signum falsitatis 149.
Panis sacramentalis est corpus domini 143, 159.
Post consecracionem manet hostia non principaliter panis sed corpus Christi 163.
Quidam episcopus Johanni Wyclif dicit, sacramentum panis esse nichil 150.
Papa seductor populi est Antichristus 106.
S. Hieronymus opinatur papam esse Antichristum 106.
Non solum ille papa sed omnes pape a tempore dotacionis ecclesie, cardinales etc. sunt Antichristi 107.
Papa vel Antichristus omnium malorum suscitator 229.
— vendicat quod superat prelatos legis veteris et cunctos apostolos 27.
— superbia induratus dedignaretur quod Christus sederet iuxta eum 28.
— est caput sectarum 35.
— in duodecim signis Christo est adversarius, ideo Antichristus 106.
— inter omnes homines summe elatus et summe dominans 133.
— residet in sumptuoso palacio et malefacit pauperibus 133.
— vendit spirituale suffragium 133.
— in suis fictis promissionibus summe fallax 134.
— mundanos honores et lucrum amplectitur 134, 136.
— extollitur supra omne quod dicitur Deus 135.
— non est humillimus, pauperrimus, Deo obedientissimus — ergo Antichristus 108.
— valde peccabilis 141.
— innuit se facere que Christus potuit et multa que Christus non potuit 132.
— ecclesie onerosus 133.
— precipuus Antichristus in occidentali angulo 195.
De versucia religionis pape 138, 139.
Plures infideliter papam sequuntur et Christum deserunt 192.
Magi non tantum seduxerant mundum quam papa ecclesiam 192.
Papa dicit ypocritice quod sit immediate Christi vicarius 27.
Locucio blasphema quod papa vocetur papa beatissimus 21.
Obediendum est pape precise de quanto ipse fidem Christi docuit 189.
Non existente papa ecclesia melius staret in fide 109, 188, 189.
Nomen pape et cardinalium non invenitur in scriptura 187.
Argucie pro primatu pape 108.
Omnis papa mutescendo de quiditate hostie consecrate suspectus est de heresi 187.
Petrus et ceteri apostoli cum Clemente non fuerunt pape 188.
Consuetudines pape que non fundantur in scripture sunt suspecte 182.
Papa ex carencia caritatis indispositus est, ut regulet ecclesiam militantem 52.
— Papa et secte se iuvant quare 41.
— pugnatores, non predicatores eligit in cardinales 44.
— non pauperes presbyteros eligit in episcopos 44.
— reputat theologum inhabilem ut occupet aliquam dignitatem in ecclesia militante 37.
Falsa opinio quod papa sit maior in ecclesia militante 24.
Presumptuosa stulticia pape qui absolvit propter lucrum 304, 307.
Pape et complices claudunt regnum celorum 32.
Sol, id est papa, obscurabitur, quomodo intelligitur 203.
Licet uterque papa sepultus fuerit in inferno, tamen viantes poterunt beatitudinem mereri 187.
Media ad cognoscendum quis paparum recipiendus esset 170, 171,
Paparum contendencium alter est hereticus 169.
De pascha Domini 287—336.
Unusquisque pro peccato suo punitur, sacerdos pro peccatis omnium 225.
De persecucione 126, 231.
Predicatores dicunt quod corpus Domini sit septipedale 150.
De generibus predicatorum 158—160.
Equivocaciones in predicacione 162—163.
Quam preeminenciam Petrus habuerit 105.
Prelati nostri colunt festa martyrum et vitas et doctrinas eorum contempnunt 68.
— moderni, filii Antichristi 62.
— — heretici 75.
— de sectis quatuor nolunt legem Christi populo predicare 36.
— claudunt regnum celorum 37.
Deus non cooperatur cum prelato cesario 175.
De prelatis cesariis 272—274.
Prelati peccant qui acceptant gradus propter fastum et lucrum 7.
Prelati et curati propter questum accipiunt dignitates et Christum produnt 306.
Propter prelatorum nequiciam populus a Deo punitur 177.
Justi presbyteri est sacramentum confirmacionis, ordinis, benedicciones dare 49.
Quibus rebus populus a sectis seducitur 59.
Nummularii sunt fideles presbyteri qui legem Christi predicant 271.
De primatu Petri 300—304.
Peccant proselytos facientes 45.
Pugnare presbyteris non est licitum 115.

R.

Rectores ecclesie ad decimas respiciunt, non ad salutem anime 52.

Reges et potentes seculi non senciunt tyrannidem Antichristi 141.
Religiones vane necessitant partes suas mendicare 265.
Religiosi habent politos ordines sed frigidos a caritate 59.
Religiosi nostri superant phariseos 16.
De remanencia panis 142—164.
Quare via ponens panem post consecracionem remanere racionabilis est 155, 156.
Blaspheme dicunt quod oportet celestem radium de celo descendere supra Romanum pontificem 139.
Cause dissensionis in mundo sunt leges Romane ecclesie 120.
Episcopus Romanus non potest ad equalitatem Christi attingere 119.
Non Roma, sed Jerusalem vel Betleem pocius pro sede pape eligenda 104, 105.

S.

Sacerdotes diaboli qui sunt 228.
Sacerdos malus non honorandus est 4.
Sacerdotes cum mulieribus se immiscent 40.
— moderni claudunt regnum celorum 36.
— declinant a lege Christi 20.
— horrent quod evangelium anglicetur 36.
De signis falsorum sacerdotum 15, 16.
Pharisei moderni (sacerdotes) illudunt populo 14.
Sermonibus mendacium sacerdotum populus ne credat 7.
Sacerdocium peioratus ex adventu Antichristi 6.
— fuit optimum in lege gracie 6.
— triplex 5, 6.
De signis salvandorum 208.
Sanctus quilibet est sacerdos 5.
Sancti horrebant hereticos qui negarunt scripturam sacram 214.
Satrape moderni Christum in membris persequuntur 62.
— professores sacre scripture persequuntur 38.
Schisma multipliciter prodest 109, 200, 201.
Scriptura sacra est vera in verbis sacramentalibus 142.
— vocatur regnum celorum 36.
Fundacio sectarum 138.
Secte putant Deo auxilium prestare 114.
— deludunt populo 14, 15.
— pervertunt fideles 44.
— magnificant suam sectam super sectam Christi 39.
— scribunt super legem Domini suas glossas 15.
— que faciant, cedunt ecclesie ad bonum 126.
— a Deo originem non habent 57.
Reprobare sectas licitum est 57.
Sectarum prevaricacio 54. 55.
Quem secte absolverint (dicunt), intrabit sine pena purgatorii in regnum celorum 39.
De falsis ritibus sectarum 15.
False creditur, quod non sine spirituali suffragio homines salvantur 178.
De superbia 232.

T.

Talenta sunt dona gracie 254.
De spiritualibus tenebris 278—279.
Necesse est theologum esse instructum in recta theologia 325, 326.
Terremotus signum adventus Antichristi 114.
Falsa argumenta de transsubstanciacione 164—168.
Trinitas absolute necessario scit omnia 215.

U. V.

Vae octuplix applicatur ad sacerdotes veteris et novi testamenti 32.
Decem virgines humanum genus figurant 338.
Parabola de decem virginibus explicatur 238—253.
De usura 270—271.

W.

Wyclif fidem suam pontifici Romano, episcopo Lincolniensi et dominis secularibus scripsit 171, 172.
Wyclif suspectus de heresi 107.

Corrections.

Page	1	line	29	for	inseravi read: inseravi; 20. B. secundum vero.
«	4	«	25	«	sacerdotum read: sacerdotem.
«	19	«	22	«	I Corr. read: I Cor.
«	27	«	5	«	aliquem read: aliquam.
«	99	«	2	«	significet read: significat.
«	106, 107, 109 et seq. vid. Concilia Magn. Brit. III 340 et seqq.				
«	113	line	34	for	indicii read: iudicii.
«	131	«	36	«	habuit read: habet.
«	132	«	14	«	mendacius read: immediacius.
«	132	«	25	«	Hoc read: Hec.
«	133	«	8	«	cunctis read: cum cunctis.
«	190	«	7	«	Jordanus read: Jordanes.
«	220	«	37	«	42—24 read: 42—44.

RECEIPTS AND PAYMENTS OF THE WYCLIF SOCIETY

for the year ended 31st December, 1894.

Receipts	£	s.	d.	Payments	£	s.	d.
Balance 31st December, 1893	3	3	1	Copying and Editing	66	0	0
*157 Subscriptions at £1 1s. each ..	164	17	0	Printing	64	6	6
				Binding	24	17	3
				Bankers' Commissions	0	2	0
				Office Expenses	3	3	0
				Balance	9	11	4
	£168	0	1		£168	0	1

*In respect of the following years †:—

Number of Subscriptions	1891 ...	1
,, ,,	1892 ...	2
,, ,,	1893 ...	9
,, ,,	1894 ...	141
,, ,,	1895 ...	4
		157

†For these particulars the Auditors are not responsible.

Examined and found correct.

HENRY THOMPSON,
R. H. SMEETON.

June 13th, 1895.